

15

2019

РІЧНИК РУСКОЙ БУРСЫ ROCZNIK RUSKIEJ BURSY

Русины по 1989 р. – розвитя і зміны
Rusini po 1989 r. – rozwój i przemiany

ДОКУМЕНТЫ • DOKUMENTY

Документы Світового Конгресу Русинів і Світової Рады Русинів

ДИСКУРС • DYSKURS

- Олена Дуць-Файфер *Станути і стати ся зас. Ревіталізаційны процеси серед Лемків по 1989 р.*
- Ewa Michna *W poszukiwaniu rusińskiego separatyzmu*
- Михайло П. Фейса *Полицентричне стандардизоване русинского языка*
- Генрик Фонтаньскій *Лемківскій язык з перспектывы 30-літя*
- Михаил Капраль *Русинський язык у Мадярицині по 1989 рокови*
- Міхал Павліч *Сучасна русиньска література по році 1989 на Словакії*
- Elaine Rusinko, Bogdan Horbal *Carpatho-Rusyn Scholarship in America, 1988-2019*



ІНСПІРАЦІЇ • INSPIRACJE

РЕЦЕНЗИЇ І СПРАВОЗДАНЯ • RECENZJE I SPRAWOZDANIA

15
2019

**РІЧНИК РУСКОЙ БУРСЫ
ROCZNIK RUSKIEJ BURSY
RUSKA BURSA ANNUAL**

**Русины по 1989 р. – розвитку і зміны
Rusini po 1989 r. – rozwój i przemiany**

зредагувала
ОЛЕНА ДУЦЬ-ФАЙФЕР

pod redakcją
HELENY DUĆ-FAJFER

edited by
OLENA DUC-FAJFER

Gorlice
Kraków

Горлиці
Краків



Наукова Рада проф. Павел Роберт Магочій (Торонтонський Університет) проф. Михаил Капраль (Русинський Науковий Інститут в Будапешті) доц. др Анна Плішкова (Пряшівській Університет) др Богдан Горбаль (Ньюоркська Публічна Бібліотека)	Rada Naukowa prof. dr Paul Robert Magocsi (University of Toronto) prof. dr Mihály Káprály (Rusynskij Naukowyj Instytut w Budapeszcie) doc. dr Anna Pliškova (Prešovska Univerzita v Prešovie) dr Bohdan Horbal (New York Public Library)
---	---

Рецензенти річника др габ. Томаш Віхеркевіч др габ. Анджей Земба др габ. Ева Міхна проф. др габ. Адам Фаловські проф. др габ. Генрик Фонтаньські др Артур Яблоньські	Recenzenci rocznika dr hab. Tomasz Wicherkiewicz dr hab. Andrzej A. Zięba dr hab. Ewa Michna prof. dr hab. Adam Fałowski prof. dr hab. Henryk Fontański dr Artur Jabłoński
---	---

Адрес редакції Stowarzyszenie „Ruska Bursa” w Gorlicach 38-300 Gorlice, ul. Sienkiewicza 28	Adres redakcji
--	-----------------------

ISSN 1896-222X

Публікація видана в двох версіях: електронній (первісна версія) і друкованій (наклад 300 прим.)	Publikacja wydana w dwóch wersjach: elektronicznej (wersja pierwotna) oraz drukowanej (nakład 300 egz.)
Copyright by Товаришнина «Руска Бурса» в Горлицях and individual authors, 2019	Copyright by Stowarzyszenie „Ruska Bursa” w Gorlicach and individual authors, 2019
Зреалізувано завдяки дотації Міністра Внутрішніх Справ і Адміністрації	Zrealizowano dzięki dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji

Коректа Марта Ватраль Анна Ридзанич	Korekta Marta Watral Anna Rydzanycz
--	--

Видавництво Księgarnia Akademicka sp. z o.o. ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków tel. 12 431 27 43, 12 421 13 87 e-mail: journals@akademicka.pl	Wydawnictwo
--	--------------------

Кsięgarnia internetowa:
<https://akademicka.pl>

Зміст • Spis treści

<i>Вступ</i>	7
<i>Wstęp</i>	11
ДОКУМЕНТЫ • DOKUMENTY	15
<i>Домументы Світового Конгресу Русинів і Світової Рады Русинів</i>	17
ДИСКУРС • DYSKURS	91
Олена ДУЦЬ-ФАЙФЕР <i>Станути і стати ся зас. Ревіталізаційны процеси серед Лемків по 1989 р.</i>	93
Ewa MIČHNA <i>W poszukiwaniu rusińskiego separatyzmu</i>	121
Михайло П. ФЕЙСА <i>Полицентричне стандардизованє русинского языка</i>	143
Генрик ФОНТАНЬСКІЙ <i>Лемківській язык з перспектывы 30-літя</i>	159
Михаил КАПРАЛЬ <i>Русинський язык у Мадяричині по 1989 рокови</i>	171

Міхал ПАВЛІЧ	
<i>Сучасна русиньська література по році 1989 на Словачії</i>	183
Elaine RUSINKO, Bogdan HORBAL	
<i>Carpatho-Rusyn Scholarship in America, 1988-2019</i>	205
Жіль ДЕЛЕЗ і Фелікс ГУАТАРІ	
<i>Чым є література менша?</i>	237
ІНСPIPAЦIИ • INSPIRACJE	255
PEЦEНЗИИ I CПPABOЗДAНЯ • RECENZJE I SPRAWOZDANIA ..	273
Моніка ТЫЛЯВСКА, Ярослав МАЗУР	
<i>Осін на два пера і вельо голосів</i>	275
Запискы о авторах	287
Noty o autorach	291

Table of Contents

<i>Introduction</i>	7
<i>Introduction</i>	11
DOCUMENTS	15
<i>Documents of the World Congress of Rusyns and the World Council of Rusyns</i>	17
DISCOURSE	91
Olena DUC-FAJFER <i>To Rise and Become Again: Revitalization Processes among Lemkos after 1989</i>	93
Eva MICHNA <i>In Search of Rusyn Separatism</i>	121
Mychajlo P. FEJSA <i>The Polycentric Standardization of the Rusyn Language</i>	143
Henryk FONTANSKIJ <i>Lemko Language from a 30-year Perspective</i>	159
Mihály KÁPRÁLY <i>The Rusyn Language in Hungary after 1989</i>	171

Michal PAVLIČ	
<i>Contemporary Rusyn Literature in Slovakia after 1989</i>	183
Elaine RUSINKO, Bogdan HORBAL	
<i>Carpatho-Rusyn Scholarship in America, 1988-2019</i>	205
Gilles DELEUZE and Félix GUATTARI	
<i>What is a Minor Literature?</i>	237
INSPIRATIONS	255
REVIEWS AND REPORTS	273
Monika TYLJAVSKA, Jaroslav MAZUR	
<i>Autumn in Two Pens and Multiple Voices</i>	275
Notes about the authors	287
Notes about the authors	291

Вступ

«Річник Руской Бурсы» 2019 то пятнадцете за шором і третє монографічне чысло того наукового часопису, яке остало в цілости посвячене перемінам в соспільній і культуровій ситуації Русинів по 1989 р. Перспектыва тридцетых років здала ся нам старчаючо долга, жебы спрібувати схарактеризувати і оцінити процессы, явиска, трансформації, які проходили в русиньскым світі протягом того часу. Дозволит то покус зрозуміти днешне місце Русинів як стараючої ся утримувати культурову і достоменностьову єдніст спільноты, розміщеной корінні в парох державах Європы, в обшыри Карпат і дияспорійні в Європі і Америці. Пропорция в презентуваню так країн, як і проблематыкы не єст рівноважна. Найбільше увагы посвячено Лемкам, не лем в *Дискурсі*, але тіж в інчых частях писма. Проблемово найобшырнійше і найріжнороднійше представлена остала языкова ситуація, пак ідеологічна, літературна, наукова. Што до языка публикації, то утримуєме рішучу домінацію русиньского языка в ріжных його регіональных вариянтах. Єдна лем статя єст в польскым языку і єдна в англійскым. Першыраз розшыряме проблемовый огляд консеквентні на цілу русиньску обшыр. При выбраній проблемовій темі мож было ся зосередити на ріжных аспектах перемін в русиньскій соспільности. Еволюция «Річника», оддзеркаляюча того, што доконує ся в соспільных і культурных явисках, стремит гу постеріганю цілого русиньского контексту в порівнуючий спосіб, з рефлектуваньом базовой спільнотовости.

Пунктом виходу для так розумленой цілости сут *Документы*, де помістили сме сканы выбранных документів односячых ся до першой

і основної інституції, яка єднає і репрезентує вшиткы русиньскы регіони – Світового Конгресу Русинів і Світової Рады Русинів. Світовый Конгрес скликуваний єст од 1991 р. регулярні што два роки в ріжных місцях проживаня Русинів в Європі. Творят го делегаты репрезентуючы Русинів з ріжных держав. Ґрунтує він почутя єдности через інформуваня о ситуації поєдных русиньскых спільнот і підниманя постанов вызначаючых спільны цілі і способы їх довершаня в межеконгресовым часі. За выконуваня конгресовых постанов одповідальна єст выбєрана на Конгрєсі Світова Рада Русинів – выконавчє тіло Конгрєсу. За 28 років діяня Конгрєсу і Рад зґромадила ся в архівах велика кількіст документів будучых ефектом і свідоцтвом діяльности тых русиньскых інституцій. Не годны сме їх вшиткых опублікувати в «Річнику». Прото выбєраме лем декотры – удоступнены нам през проф. Павла Робєрта Маґочого з The Paul Robert Magocsi Carpatho-Ruthenica Collection, University of Toronto – якы документуют 13 першых Конгрєсів (резолуції, постановы, програмы) і – удоступнены нам през дґра Штефана Лявінця – документуючы діяня Світової Рады Русинів меже XIII і XV Конгрєсами (кореспонденцію, офіційны листы і писма). Ціліст того документацийного материялу жде на оддільну публикацію.

В части *Дискурс* замішає на початку найбарже оглядово сконцентрувану на ведучій темі «Річника» статю Редакторкы, характеризуючу і оціняючу перемины по 1989 р. серед лемківской спільноты в Польщы. Браны сут в ній до увагы ріжны аспекты жывотности той спільноты, а їх критычний огляд має тіж быти своєрідном диягнозом кондиції лемківской етнічної меншыны по 30 роках єй фунгуваня в демократычных політычных обставинах.

Друга за шором статя, Евы Міхны, односит ся до ідеового аспекту русинства, якій барз ограничат можніст свобідного розвита достоменности і культуры Карпатскых Русинів на Україні (хоц односит ся він тіж до вшиткых Русинів). Аспект тот вяже ся з українськом націоналістычным перспектывом, односячом ся до русиньской етнічности як до сепаратизму. Даючы шыроку теоретычну підбудову тому понятю, дослідниця ілюструє цитатами з інтервю як го інтерпретуют русиньскы етнічны лідеры і пояснят, чом не узнає за властивє стосуваня того терміну в характеризуваню русиньскых еманципацийных стремлінь.

Три наступны статі, опрацуваны през языкознавців, концентрують ся на языковых квестиях з перспектывы підниманых по 1989 р.

стандаризаційних і функціональних діянь. Односят ся они до ріжних языковых варіантів або, так як статя Михаіла Фейсы, прібуют загальні схарактеризувати языкову ситуацію Русинів з вказаньом на принятый стандаризаційный модель, на приметы і напярмы стандаризуваня окремых варіантів і перспектыву таких діянь. В статі Генрика Фонтаньского представлены остали ріжны роды языковой активности Лемків в Польщы, предо вшыткым публикаційны, медияльны, котры формували загальну норму і вымушали стандаризаційны процеси, коректы, дополнія. Статя Михаіла Капраля вказуе языковы дилемы і пропозиції, які вознікают серед Русинів на Мадярах; на основі диягнозы, же загыбат русиньскій диялект сел Комлошка (Komlóska) і Мучонь (Múcsony), примушены они сут приняты котрысыи зо знормалізуваных уж варіантів русиньского языка.

До літературы і літературных діянь серед прашівских Русинів одкликуе ся в своїй статі Михал Павліч, жебы вказати зміны і процеси, які довершали/ довершают ся в тій соспільности по 1989 р. Выходячы од соціокультуровой ситуації Русинів, од створеных можливости публикаційных, през характеристыку літературной творчости, доходит до выбраного літературного казусу, акій ближе аналізуе як найбарже інтере-суючыи примір творчой експресии на русиньском ґрунті.

Динаміка присутности русиньских дослідників в науковом середовиску в Америці то основа, на якій Елейн Русинко і Богдан Горбаль вказали ситуацію американьских Русинів. Заангажуваня в досліджання русиньской проблематыкы і ей презентация в шыршых науковых ґремях сут бодай найефектывнійшом формом вказаня звязку зо своей етнічністю в американьских обставинах.

Літературі, так званій меншій, повязаній з інчым як рідный языком творчости, посвяченый ест выбранныи до тлумачыня на лемківскій язык текст з книжки знаных французьких дослідників Жіля Делеза і Фелікса Ґуатарього.

В части *Інспірації* заміщений остал тым разом выбір текстів, які были презентуваны на тогорічній «Лемківскій Творчій Осени», будучій приміром одной з сучасных форм активности творчой русиньских середовиск. Справозданя з той події нашло ся в части *Рецензії і справозданя*. Ест то єдиный текст справоздавчого характеру в сесым чыслі «Річника Руской Бурсы». Збогаченый він остал фотографічном реляційом з презентуваной події *Фотографічным оком Ярка Мазура*.

Такій зміст «Річника Руской Бурсы» 2019 вказує різны стороны перемін русиньского культурного жытя по 1989 р., вказує їх тіж в різных державах. Незаперечно были/ сут то сутьовы зміны, даючы Русинам підметовый статус, а прото вымагаючы тіж одповідальности і саморозвита. Під влияньом різных чынників не все еднак тоты поставы выступуют. Прото вказуючы велику силу і обсяг русиньского одроджыня, треба тіж видіти велику ступін асиміляци і можливы способы протидіяня їй.

Олена Дуць-Файфер

Краків, 10.11.2019 р.

Wstęp

„Rocznik Ruskiej Bursy” 2019 to piętnasty z rzędu i trzeci monograficzny numer tego czasopisma naukowego, który w całości został poświęcony przemianom w sytuacji społecznej i kulturowej Rusinów po 1989 r. Perspektywa trzydziestu lat wydała się nam wystarczająco długa by spróbować scharakteryzować i ocenić procesy, zjawiska, transformacje, jakie zachodziły w świecie rusińskim w tym czasie. Pozwoli to poniekąd zrozumieć dzisiejsze miejsce Rusinów jako wspólnoty, która dąży do utrzymania jedności kulturowej i tożsamościowej, osiedlonej rdzennie w kilku państwach Europy w regionie Karpat i diasporalnie w Europie i Ameryce. Proporcje w prezentowaniu zarówno krain, jak i problematyki nie są równomierne. Najwięcej uwagi nie tylko w *Dyskursie*, ale też w innych częściach czasopisma, poświęcono Łemkom. Problemowo najobszerniej i najbardziej różnorodnie przedstawiona została sytuacja językowa, następnie ideologiczna, literacka, naukowa. Jak chodzi o język publikacji, w tym numerze zdecydowanie przeważa język rusiński w różnych jego wariantach regionalnych. Tylko jeden artykuł został napisany w języku polskim i jeden w języku angielskim. Po raz pierwszy w takim stopniu poszerzamy ogląd problematyki na cały obszar rusiński. Przy wybranym temacie można było skoncentrować się na różnych aspektach przemian, które zaszły w rusińskich społecznościach. Ewolucja „Rocznika”, odzwierciedlająca to, co dokonuje się i uwidacznia w zjawiskach kulturowych, zmierza ku postrzeganiu całego kontekstu rusińskiego w sposób porównawczy, reflektujący bazową wspólnotowość.

Punktem wyjściowym do tak rozumianej całości są *Dokumenty*, gdzie zamieszczone zostały skany wybranych dokumentów związanych z pierwszą

i bazową instytucją, która jednoczy i reprezentuje wszystkie rusińskie regiony – Światowym Kongresem Rusinów i Światową Radą Rusinów. Światowy Kongres Rusinów zwoływany jest regularnie co dwa lata w różnych miejscach w Europie, w których żyją Rusini. Tworzą go delegaci reprezentujący Rusinów z różnych krajów. Utrwała on poczucie jedności poprzez informowanie o sytuacji odrębnych wspólnot rusińskich i podejmowanie rezolucji określających wspólne cele i sposoby ich realizacji w okresie między kongresami. Za wykonanie kongresowych uchwał odpowiada wybrana na Kongresie Światowa Rada Rusinów – organ wykonawczy Kongresu. W ciągu 28 lat działania Kongresu i Rad została zgromadzona w archiwach duża ilość dokumentów, będących efektem i świadectwem działalności tych rusińskich instytucji. Nie mamy możliwości opublikowania ich w „Roczniku” w całości. Dlatego wybraliśmy tylko niektóre z nich: spośród udostępnionych nam przez prof. Paula Roberta Magocsi’ego z The Paul Robert Magocsi Carpatho-Ruthenica Collection, University of Toronto te, które dokumentują 13 pierwszych Kongresów (rezolucje, uchwały, programy), spośród nadesłanych przez dra Istvana Lavinca – dokumentujące działania Światowej Rady Rusinów między XIII i XIV Kongresem (korespondencję, oficjalne listy, pisma). Całość tego dokumentacyjnego materiału czeka na odrębną publikację.

W części *Dyskurs* na początku zamieszczamy oglądowo skoncentrowany na temacie przewodnim „Rocznika” artykuł Redaktorki, charakteryzujący i oceniający przemiany po 1989 r. wśród Łemków w Polsce. Brane są w nim pod uwagę różne aspekty żywotności tej wspólnoty, a krytyczne spojrzenie ma także być swoistą diagnozą kondycji łemkowskiej mniejszości etnicznej po trzydziestu latach jej funkcjonowania w demokratycznych realiach politycznych.

Drugi z kolei artykuł, autorstwa Ewy Michny, dotyczy ideowego aspektu rusiństwa, który bardzo ogranicza możliwości swobodnego rozwoju kultury i tożsamości Rusinów Karpackich na Ukrainie (choć odnosi się on też do wszystkich Rusinów). Aspekt ten wiąże się z ukraińską nacjonalistyczną perspektywą, która rusińską etniczność uznaje za separatyzm. Kreśląc szeroką teoretyczną bazę tego pojęcia, badaczka ilustruje cytatami z wywiadów jego interpretację przez rusińskich liderów etnicznych i wyjaśnia, dlaczego nie uznaje za właściwe używanie tego terminu do określania rusińskich dążeń emancypacyjnych.

Trzy kolejne artykuły, opracowane przez językoznawców, koncentrują się na kwestiach językowych z perspektywy podejmowanych po 1989 r. działań standaryzacyjnych i funkcjonalnych. Odnoszą się one do różnych językowych

wariantów bądź, tak jak w artykule Mychajła Fejsy, próbują ogólnie scharakteryzować sytuację językową Rusinów pod kątem przyjętego modelu standaryzacji, cech i kierunków standaryzacji odrębnych wariantów i wskazać perspektywę takich działań. W artykule Henryka Fontańskiego zostały przedstawione różne formy aktywności językowej Łemków w Polsce, przede wszystkim publikacyjnej, medialnej, które kształtowały normę ogólną i wymuszały procesy standaryzacyjne, korekty, uzupełnienia. Artykuł Mychajła Kaprala ukazuje dylematy językowe Rusinów na Węgrzech; w oparciu o diagnozę, że giną dialekty rusińskie wsi Komlóska i Múcsony, zmuszeni oni są do przyjęcia któregoś ze znormalizowanych już wariantów języka rusińskiego.

Do literatury i działań literackich wśród Rusinów preszowskich odwołuje się w swoim artykule Michal Pavlič w celu ukazania przemian i procesów, które dokonywały się/ dokonują się w tej społeczności po 1989 r. Wychodząc od sytuacji socjokulturowej Rusinów, od stworzonych możliwości publikacyjnych, przez charakterystykę twórczości literackiej, dochodzi do wybranego *casusu* literackiego, który poddaje szczegółowej analizie jako najbardziej interesujący przykład ekspresji twórczej na gruncie rusińskim.

Dynamika obecności badaczy rusińskich w środowiskach naukowych Ameryki to baza, na jakiej Elaine Rusinko i Bogdan Horbal ukazali sytuację Rusinów w Ameryce. Zaangażowanie w badanie problematyki rusińskiej i ich prezentacja w szerokich gremiach naukowych to, jak się wydaje, najbardziej efektywna forma wykazania związku ze swoją etnicznością w warunkach amerykańskich.

Tak zwanej literaturze mniejszej, związanej z innym niż ojczysty językiem twórczości, poświęcony jest wybrany do tłumaczenia na język łemkowski tekst z książki znanych francuskich badaczy Gillesa Deleuze'a i Feliksa Guattari'ego.

W części *Inspiracje* zamieszczony został tym razem wybór tekstów prezentowanych w trakcie „Łemkowskiej Jesieni Twórczej”, będącej przykładem jednej ze współczesnych form aktywności twórczej środowisk rusińskich. Sprawozdanie z tego wydarzenia znalazło się w części *Recenzje i sprawozdania*. Jest to jedyny tekst o charakterze sprawozdawczym w niniejszym numerze „Rocznika Ruskiej Bursy”. Został on wzbogacony relacją fotograficzną z prezentowanych wydarzeń *Фотографічним оком Ярка Мазура*.

Taka treść „Rocznika Ruskiej Bursy” 2019 ukazuje różne aspekty i kierunki przemian rusińskiego życia kulturalnego, pokazuje także, jak przebiegały one w różnych krajach. Bezspornie były/ są to istotne zmiany, nadające Rusinom podmiotowy status, a zatem wymagające też odpowiedzialności

i samorozwoju. Pod wpływem różnych czynników nie zawsze jednak te postawy występują. Dlatego ukazując wielką siłę i zasięg odrodzenia rusińskiego, trzeba też dostrzegać wysoki stopień asymilacji i możliwe sposoby przeciwdziałania jej.

Helena Duć-Fajfer

Kraków, 10.11.2019 r.

ДОКУМЕНТЫ

DOKUMENTY

Писма – документи Світового Конгресу Русинів і Світової Рады Русинів (1991-2019)

Вводне слово

Ниякы інчы документи так добрі не ілюструют перемін серед русиньской соспільности – так во спільных стремліннях, як і діянях проводжених в окремых державах – як тоты, што односят ся до Світового Конгресу Русинів. Тота головна інституция, інтегруюча вшыткых Русинів, возникла з потребы спільного діяня, спомагання і репрезентації. Думкодавцями покликания Конгресу были пражскы Русины, які обернули ся з том думком до знаных собі русиньскых активістів і в ефекті в днях 22-23 марця 1991 р. в Меджелябірцях на Словації проведено I Світовый Конгрес Русинів. Од того часу Конгрес проводжений єст регулярні што два роки в ріжных державах, де жыют Русины. В днях 5-7 липця 2019 р. в Любовлянських Купелях і Камюнци на Словації мал місце XV уж Конгрес Русинів. Як междержавна, діюча уж такой 30 років інституция, Конгрес генерує вельо офіційных документів, які творят обшырний архів, в котрым громаджены сут тіж документи Світової Рады Русинів, выконавчого тіла, реалізуючого постановы Конгресу. Сут то ріжного рода документи: постановы, резолюції, справозданя, протоколы, писма скеруваны до ріжных світових інституцій в обороні прав Русинів, кореспонденция, запрошыня, выімкы з пресы ітп. Тоты документи были систематычні громаджены през секретарів

(тайомників) Світової Рады Русинів. Не діждали ся іщы дотепер ниякого опрацуваня ани публікації.

Сес выбір документів ест лем маленьком, сигнальном частком того, што остало зархівізуване по пятнадцетьох дотеперішніх Конгресах і 28 роках фунгуваня Світової Рады Русинів. Глядаючы тых документів мали сме інформацію, же остали они переданы долголітнім Секретарьом Світової Рады Русинів, Александром Зозуляком до Музею Русиньской Культуры в Пряшові. На жаль, Директорка Музею не потвердила того факту, остае він покля што непоясненым. В тій ситуації одкликали сме ся до найбарже ретельного і комплетного русиньского архіву і бібліотеки, яка завдякы величезному трудови Проф. Павла Роберта Магочого згромаджена остала на Університеті в Торонто. Професор Магочій особисто занял ся выбраньом з грубезных течок і зоскануваньом основных документів, якы маюут дати пізріня на повязаны з Конгресами і Світовом Радом Русинів факты. На жаль, з присланных ним документів мусіли сме іщы выбрати лем декотры з огляду на ограниченный обсяг части *Документы* в «Річнику Руской Бурсы». Так адже ограничыли сме ся лем до основных програмовых документів, конгресовых постанов, резолюцій, маніфестів і евентуальных становиск презентуваных през окремых членів (організації) Конгресу. З архіву Проф. Магочого (The Paul Robert Magocsi Carpatho-Ruthenica Collection, University of Toronto) походять документи повязаны з тринадцетьома першыма Конгресами Русинів. Становлят они гев I част заміщених документів.

II част містить документи вытворены по 2015 р., якы находят ся гев завдякы удоступнію нам іх през теперішнього Ведучого Світового Конгресу і Світової Рады Русинів, др. Штефана Лявинця. З пресланных сканів документів тіж не могли сме замістити вшыткых, прото выбрали сме такы, якы дозволят розознати ся в теперішній позиції Конгресу Русинів і активности Світової Рады Русинів. Сут то головні резолюції Конгресів і писма, якы керувал ведучый Світової Рады до ріжных урядів, українських і європских в справі узнання прав Русинів, предо вшыткым на Україні, де Русины не маюут статусу народовой/ етнічної меншыны. Долов заміщам коротке поясніня і введіня до пресланных документів од др. Лявинця.

Олена Дуць-Файфер

Вытяг документів з періоду фунгування XIII-XIV і початку XV Світового Конгресу Русинів

Підсумування діяння СКР традиційні робит ся і представлят што два роки, коли ведучый СКР робит презентацію акывности за минулый період в формі выкладу, од XII Конгресу тіж з візуалізаціом. Але дотепер фактычні мае барз мало друкуваных ци електронных публикаций, якы документально презентуют роботу Світової Ради Русинів і Ведучого Світового Конгресу Русинів. О деякых акывностях мож было прочытати на сторонах таких выдань як часопис «Русин», «Інфо РУСИН», «Народны Новинкы», «Бесіда», «Русинський Світ», «Голос Русина», на сайті ЛЕМ.фм.

Тепер трафіла ся нагода зобрати до купы, проаналізувати, зробити даякы выводи што до діяльности Світового Конгресу і Світової Ради Русинів за період по XIII Конгресі Русинів по теперішні дни. Хочу выразити подяку пані проф. Олені Дуць-Файфер і видавцям за таку можливіст.

Пересмотрючы документи, котры ем старал ся представити за шором, пришол ем до того, же документи оддзеркалюют пут розвита, усвідомліня і усенсовніня функції і місії того діяння, яке оприділил сам Світовый Конгрес Русинів – а ест то представлене в основном документі – Проголошыню СКР. Робота, котра ведена была в межеконгресовый час представлена остала писмами ведучого Світової Ради Русинів, котры мож поділити подля сенсу:

1. Писма і документи односячы ся до фунгування СКР як цивільной організації зареєструваной в Словацкій Республіці. Значыт до контактів з представниками власти Словації, акывности в придбаню грантів, репрезентації інтересів в структурах влады СР одповідальных за діліня фінансів, попертя кандидатів до Комісії Народовых Меншын, спомагання членьских організацій СКР; гев наприклад писмо і контакт з паном Ляшльо Буковским, полномічником влады СР до справ народовых меншын.
2. Контакт і писма до Міністерства Школьства і Міністерства Культуры Словацкой Республікы.

3. Писма інчых членських організацій СКР – наприклад кореспонденція Дружства «РУСНАК» (Хорватія) з президентком Хорватской Республики, паньом Коліндом Грабар-Кітаровіч.
4. Писма ведучого Світового Конгресу Русинів з його ініціативы до Европского Парляменту, до Президента і до Верховной Рады України (подля взору перенятого од давнійшого ведучого, Павла Роберта Магочого).
5. Писма ведучого СКР до верховных політыків Европской Унії на основі позиції і рекомендації СРР – як реакція на одповід, яка пришла од Верховной Рады України і Міністерства Культуры України (гев зазначам, же СРР не писала писма до Міністерства Культуры, а, парадоксальні, пришло писмо од него).

В однесію до формы і змісту, то коли ходит о Проголошыня СКР одповідальніст за тот документ несе сам СКР, а реалізація, тзн. посланя документу до незалежных інституцій єст справом ведучого СКР. Видит ся, же в остатніх роках сам текст і форма його Проголошыня прошли деяку еволюцію в позитивным сенсі. Коли скорше текст (якій выпрацовували лем члены Світовой Рады Русинів) лем был чытаний на Конгресі, то тепер тот документ был результатом творіня през вшыткых делегатів Світового Конгресу Русинів. Каждый, хто хотіл, міг дати пропозицію до Проголошыня. Еволюція прошла і в тым кому і в якій спосіб передавана єст інформація о задачах Русинів і як мают ся довершати нашы потреби. А то значыт, же СКР прошол тот пут, што мал пройти од стріч в амбасадах до контактів з владом Словацкой і Хорватской Республик, контактів з політыками ЄУ і Радом Європы. Надію ся, же можеме піти і дале, мати контакт з ООН і Конгресом ЗША.

Оддільні хтіл бым підкрислити важніст писм, котры надышли од президенток Словацкой і Хорватской Республик – єст то прояв поважання для Русинів і для нашой організації, Світового Конгресу Русинів.

Написати документи, писма, котры сут выразом задач і народových інтересів, не так просто. Важна єст тіж специфіка нашой ситуації – мусиме писати до високо значучых політычных осіб з ріжных держав, а то значыт тіж в ріжных языках тых держав. За тоту роботу і поміч хочу высловити подякуваня секретарьови СКР, пану Владимірови Противнякови, проф. Павлови Робертови Магочому, др Маріянні Лявинец, пану Мійови Шайтошови.

Єдном з дальшых важных задач в роботі є подля мене найти непосредній контакт до президента України. Перше писмо до нового президента України уж было послане. Несмотрячы на того, же одповід іщы не пришла, маме надію, же приде. Віримо, же нашы стараня дадут позитивны результаты в тій квестіі.

*Др Штефан Лявинец,
Ведучый Світового Конгресу
і Світової Ради Русинів*

I ЧАСТ

Медзалаборце, 24-го марта 1991

О Б Р А Ц Е Н І Ї

першого світового Конгреса Русинів.

Ми, представителі Русинів, що проживають в ЧСФР, Польській республіці, СФРЮ, на Подкарпатській Русі /СРСР/, в Сполучених Штатах Америки і Канаді зійшлися на своїм першому світовому конгресі в Медзалаборцях.

Свобода і демократія на землях східної і півночі Європи стала основою політичного і суспільного життя, дає можливість для самовизначення і для гідного життя нашого народу, що проживає у східно-карпатському регіоні.

Ми, Русини, голосили і чуємо і діємо до змін, котрі нам оставили наші предки і народні будителі А.Духнович, А.Паллопач, другі русинські просвітителі голосимось до самобитності і своєї ідентити.

Національна політика тоталітарних режимів у східній Європі по другій світовій війні принесла трагічні наслідки для долі русинського народу. Були ми свідками насильственого стремління ліквідації русинського язика, культурних і релігійних традицій наших предків, фальсифікації нашої історії.

Ми на уваженієм односимось до українського народу и респектуємо його волю демократизовати свої свободний розвиток. Але проголосуємо, што Русини не являються частиною українського народу, но самобитним народом.

Висловимось адлячність урядом Ігославия, Чехо-Словакія, які дають возможность для свободного розвитку нашому народу. Обращимось из призывом к руководителям СССР и Украины, чтобы они респектовали національні права русинського народа Подкарпатської Русі. В рядні свободних народів міжнародного соообщества русинський народ жее ітн своїм путем и самостоятельно рішати свій осуд.

П о с т а н о в а
першого світового конгресу Русинів в Межлаборцах.

1. Конгрес Русинів приймає принцип зустрітася кождий другий рік в иншой країні по взаємной згоді.
2. Утворє интєррегіональний комітет, котрий ся складать з делегатів допоручєных окремама регіональмама делегацияма. Комітет зо своїх радів виберєє координатора.
3. Рекомендує, жебы часопис "Руски" служил я як орган конгреса. Зато интєррегіональмама редакційну раду "Рускиа".
4. формуєє сполочну делегацию на європску конференцию о народностях в має того року в Вудашєні, котра ся буде складати з русинів - заступняків поодинокых регіонів.
5. Выдруєє подякуєма федеральной владі ЧСФР, владі Словєнской рєспублїкы, окресным і містным органам зо моралю і материалю поміч нашому конгресу.
6. Делегацияі з регіонів будуть інформувати владу в своїх країнах о документох нашого конгресу. Интєррегіональний комітет буде інформувати ООН.

**ПОСТАНОВЛІНЯ
II СВІТОВОГО КОНГРЕСУ РУСИНІВ
В КРЕНИЦІ 22-23 МАЯ 1993**

Другий Світовий Конгрес Русинів в Крениці

А) АКЦЕПТУЄ:

1. Інеорнації котры предложены зо стороны керівництва делегацій тих країв в яких жыют Русинь;

Б) ПРИНИМАТ:

1. За свого нового члена Організацію Русинів Угорщини і ведучого той організації Гаяррила Гатінгера за члена Інтррегіональної Ради Світового Конгресу Русинів;

В) ЗОБОВ'ЯЗУЄ:

1. Вшыткы організації Русинів од 1 вересня 1993 рока звести до шкіл в тих селах і містах де жыют Русини по дві години тымшо во добровільной науцы русинского азыка, культуры і історії;

2. Выдати до кінця 1993 рока лінгвістичний словник термінів русинского азыка, ортографічний словник з правописом русинского азыка, русинскій буквар і читанку, а до кінця 1994 гранатьку русинского азыка;

3. Зорганізувати науково-дослідній центр русинского азыка і культуры при Русинскій Оброді, котрий ся в часон трансформує до Катедри Русинского Педагогічного Факультету при Університеті Шафаріка в Прявові;

4. Выдати до кінця 1994 рока антольоію русинской поезії і прозы авторів вшыткых держав де жыют Русинь;

5. На першій засіданю нововибраной Інтррегіональної Ради Світового Конгресу Русинів дискутувати о можливостях творіння інтррегіональної організації Русинів;

6. Сєорнувати наукову і культурно-просвітну комісію Світового Конгресу русинів;

7. Сєорнувати в Прявові спільний фонд в цілі розвнтя русинской культуры;

8. Руску Матку в Рускым Керестурі (Югославія) зобов'язує ся організувати III Світовий конгрес Русинів в 1995 році.

До вшыткых акцій і робіт представлені відповідальны особи і органи их і терміны їх реалізації.

Понадто II Світовий Конгрес Русинів підняв рівня звернути ся до начальных державных установ України - о позакуваня прав русинской новости і Польши - о потупліня Акції "Вісла".

Третій шветовий конгрес
Русинів (Руснацях, Лемках)

П Р Е Г Л А Ш Е Н Ї
ТРЕЦЬОГО ШВЕТОВОГО КОНГРЕСА РУСИНОХ (РУСНАЦОХ, ЛЕМКОХ)

1. Конгрес виражає признание владам и парламентом державох котри допомагаю розвой культурно-просвітнього живота Русинох (Руснацях, Лемках), окреме после Першого и Другого конгреса.

2. Конгрес стої на становиску же мощивис демократії у швете треба же би озможлило и Русинох (Руснацях, Лемках) витворїванис правох на шлєбодне виражованис своїх національних чувствох и же би ше націонално вишиповали спрам власного вибору у шницких жемох дзе живю, у складзе зоз мединардиними нормами и стандардами.

3. Конгрес ше заклада за право Русинох (Руснацях, Лемках) на власне мєно, всестрани розвой и націоналну еманципацию, пре очуванис, пєстованис и розвиванис національного и культурного идентитета у державох дзе живю.

4. Конгрес поволує шницких Русинох (Руснацях, Лемках) и їх організації, науковцях, інтелектуалцях, просвітних и роботничих у культурі, же би мощили медисобни вяли на хасєн своего народа и же би будовали мости сотрудничтва медіи народами и державами и ширєли дух довірєня и толєранції на хасєн общєлюдского прогрєса.

5. Третій конгрес дає признание Влади и Парламенту Рєпублики Сєрбїи и СР Югославїи на моральной и материалней потрїбовки Рускеї маткє.

Дєлегация зоз Сєверєй Америкє - Карнаго-русинскї институт


проф. др Павел Роберт Магоч

Дєлегация зоз Рєпубликє Польскєй - Здружєнє Лємкох


мр Андрей Кочка

Дєлегация зоз Рєпубликє Словачкєй - Русинскє обрєдє


мр Алексєйдер Франко

Дєлегация зоз Украинє - Здружєнє Русинох Подкарпат'я


проф. др Иван Туряница

Дєлегация зоз Рєпубликє Мадарскєй - Организация Русинох Мадарскєй


Габриєл Гаттнер

Дєлегация зоз СР Югославїи - Руска Матка


Михайло Варга

У Рускин Керєстурє,
СР Югославїя,
28. мая 1995. року.

Третий шветов конгрес
Русиных (Руснацох, Лемкох)

ЗАКЛЮЧЕНИЯ ТРЕЦЕГО ШВЕТОВОГО КОНГРЕСА РУСИНОХ (РУСНАЦОХ, ЛЕМКОХ)

1. Конгрес прикладне "Реферат о работи Интеррегиональной ради у медиконгресним периоду, стану и актуалних проблемох у работи организационых Русиных (Руснацох, Лемкох) у имени и о напрямках дальней работи" пана ир Василя Турока, председателя Интеррегиональной ради.

2. Конгрес изражуе окреме подзекванне численни науковним, творителном у культури и факцион котри зою свою роботу допринесли авторировано едного од найзначейших заключенох Другого конгреса, же би ше окончено квалификованне русинского языка, шветовоу пригласеного у Братислави (Республика Словакия).

3. Конгрес поглядзе же би ше пошвидшало роботу на издавано Антологий поэм и Антологий прози русинских авторов и же би були видрукowani найпоширше по Штварти конгрес Русиных (Руснацох, Лемкох).

4. Конгрес накладе инициам организационом Русином (Руснацох, Лемкох) - членом Конгреса, же би ише активиралше роботу на увождение добродетельного изучованя мажаринского языка, культуры, обычаюх и традиций своїх предкох и историй у державах дзе Русини (Руснаци, Лемки) живю, а дзе ше школоване терас не окончус на мажаринским языке.

5. Конгрес вымага од своих Комиссий же би виробели, а Интеррегионална рада же би утвердила дворочну Програму сотрудничества у культури, науки и приврели организационых и институционых Русиных (Руснацох, Лемкох) у жемох дзе за тою ест условия и же би координирала их реализоване.

6. Конгрес вымага же би на основа сотрудничества помпирех редакционых у жемох дзе живю Русини (Руснаци, Лемки), часопис "Русин" ише доиздидисше авторировал свою улогу информативного гласника Конгреса, же би провадилше роботу Интеррегиональной ради, Комиссий Шветового конгреса и организационых Русиных (Руснацох, Лемкох), членов Конгреса.

7. Конгрес вымага од своей организацији Русиных (Руснацох, Лемкох) формирати комиссий за привреду, а Привредна комиссия же би до конца 1995. року позабирвала податки о Русиных (Руснацох, Лемкох) котри ше занимаю зою подпизаном у имене, пре авторированне медиконгресного сотрудничества.

8. Конгрес поглядзе од Интеррегиональной ради же би виробила Програму оперативного координирания реализованя тих Заключенох и же би после Конгреса послала тоти Заключена и Приглашене Владом и Парламентом державах у котрих живю Русини (Руснаци, Лемки).

9. Конгрес утвердуе же ше мезо найвисшого органа Конгреса мена и место "Интеррегионална рада" гласни "ШВЕТОВА РАДА РУСИНОХ (РУСНАЦОХ, ЛЕМКОХ)".

Делегация зою Северной Америке - Карпато-русински институт

M. P. P. P. P. P.
проф. др Павел Роберт Магоч

Делегация зою Республики Польской - Здружене Лемкох

A. K.
ир Андрей Коча

Делегация зою Республики Словацкой - Русинска община

A. F.
ир Александр Франко

Делегация зою Украины

- Здружене Русиных Подкарпат'я

I. T.
проф. др Иван Турчица

Делегация зою Республики Маджарской - Организация Русиных Маджарской

G. G.
Габриел Гатингер

Делегация зою СР Югославий

- Руска Матка

M. V.
Михайло Варга

У Руском Керестуре,
СР Югославия,
28. мая 1995. року.



A magyar kivánságig tájélat

УЗНЕСІНЯ з 4. Світового конгресу Русинів

1. У складі інтеррегіонального вибору Світової ради Русинів включити найважливіх представників від України, Словаччини, Польщі, Македонії, Югославії і Угорщини і з ними проробити найважливіші проблеми Русинів у даній штаті.

2. У складі членів представителів русинських народноспільнотних організацій, котрі суть членами Світової ради Русинів, ваби в кожній штаті, як в Україні, досягти їх угодня як самостійної народноспільнотної мови, ваби в кожній Русинши маи право гласити ся як Русини і ваби при найновішій порозумі жидьства были окреми калонии на листку з логотип Русин.

3. У складі інтеррегіонального вибору Світової ради Русинів забезпечити видана до 1. Світового конгресу Русинів адекватну русинишю проми і малу експоненцій штатів і культури Русинів, ваби забезпечити з боку муніципалітети і приватну Загальної штатів Русинів.

4. У складі інтеррегіонального вибору Світової ради Русинів і членів представителів русинських народноспільнотних культурно-просвітницьких і публіцистичних вырку русинського языка і культури в штатах.

5. У складі інтеррегіонального вибору Світової ради Русинів утворити фінансовий фонд Світової ради Русинів.

В Буцагеті 1. юна 1997

2



ВЫГОЛОШНЯ участників 4. Світового конгресу Русинів (СКР)

1. СКР докларує, як Югославия, Македония, Польша і Словаччина республици ушари Русинів як самостійну народность. Як жидьє конституция, як У країні пач крок на фроні, чыи пуроду Русинишю дотвор і окреми народноспільнотні мови і ушари культурного аштар. Зати СКР аштар на штатни органи У країні і на представителів, ваби ушари Русинів як самостійну народность шпану і репрезентивни результат міжнародного родриса і 1991 рік на Польшагеті.

2. СКР вабиеть представителів Організації спольних народів і Радь Європы, ваби ушариць свою аштару і пачати на аштару репрезентивни видкати прии при Русинів і вабиць европского штатнодоу ашар 20 штатів.

3. СКР вабиеть парламентни штати, на території котрих жидьє Русинів, ваби ушариць аштару так, аби мінимально слай в паштанні видкати аштар, аби паштанні з парламентной штатівм канотрих штатів.

4. СКР вабиеть дупонення грекокатоликов і евангеличній шпану, аби маиць приватну бурдети з 18 штатів маиць се конституция русинишю образова Русинів, ваби власним приватном шпану ся евангелици вабиць ушари мовишотны проблеми маиць тати таи конфлікт, котри маиць позитивн Русинишю. Оти дупоння, вабиеть маиць штатноспільнотну штатіву і старшоту (тайбу) як основни идентифікацияшны маиць нашего народа.

5. СКР з пачець доби евангелици 30-років троній Русинів (Леша) Польша-Ашар Вилд, ваби 101 штатній маиць шпану маиць маиць пре дотвор і дубуць шпану. Обертати ся на штатни органи Польшской републики і на представителів, ваби маиць ушари Ашар Вилд як акт безприва, аби і жидьє конкретни времи, ваби быти одновим дотвором і маиць шпану кривды Русинишю (Леша), спосиць до спольноты ашар.

6. СКР давати вабиць маиць шпану шпану, ваби евангелици Русинів і маиць шпану маиць Подкарпатские Русини в конституцияшны штатіву і Русини (1936 рік) і Славян (1943 рік). Видно з тати аштару спольноты маиць Фрэнцис-Молотов як акт одновимотній маиць шпану (1948).

В Буцагеті 1. юна 1997

ОБРАЩЕНИЕ

5-го Світового Конгреса Русинів
від органів державної влади України

Повищення рівня демократії в країнах Західної й Центральної Європи за останні десятиліття супроводжалося процесом поступового відродження й розвитку національних меншин в сфері державних, законодавчої захисти їх прав як на універсальному, так і на міжнародному рівнях (Рамкова конвенція).

Крім інших меншин відроджуються й русини (руснаки, лемки) як самодостатня етнічна спільнота, що била і буде на правітцуських землях й проходить її консолідація із міжнародної русинської спільноти, дякуючи чому у 1990 р. об'єднався постійно діючий організм – Світовий Конгрес Русинів (СКР).

5-ий СКР констатує, що в Мадярщині, Словачії, Югославії, Чехії й інших країнах світа підвищується державствена підтримка розвитку русинів (руснаків, лемків) як окремого національного меншинства в цих країнах. В той же час в Україні ці й дотепер проважують негативні традиції прошлого режиму по відношенню до подкарпатським русинам, які, у відповідності із їх історичними коріннями, визнають себе неотділимим частиним міжнародної русинської спільноти.

5-ий СКР має надію, що й власть України у контексті демократического державоустроювання підтвердить свої наміри практичними кроками относительно спільноти етнічних русинів у Закарпатськй області – правітцуськй земля будучинства русинської спільноти, що била у Югославії, США, Канаді, Північній Росії, Чехії та деяких інших державах світа. 5-ий СКР ображається на органи влади України, у тому числі й майбутніх, з просьбам вирішити слідуючі вопросы относительно подкарпатськй русинської спільноти:

1. Офіційно зсудити області, утворені русинському пірлоді тоталітарним режимом у час приєднання Закарпаття до СРСР-УРСР.

2. Офіційно признати русинську національність в Україні (як йє вичено в других демократических державах світа), уділити права русинів варіюю з другими етнічними спільнотам України, в частности:

- уключити національність "русини" у офіційний перелік національностей України із присвоєним кої окремого кода;

- зметановити практику інформаційної блокади русинства у державствесних мас-медіа; закрити спільнотам етнічного русинства в місцевих й центральних державствесних мас-медіа, які постійно культивують негативний імідж русинів й розширюють міжнаціональну вражду;

- забезпечити доступ русинським організаціям, на рівні із організаціям других національних меншин України, до державним мас-медіа;

- уділити практику негласного переслідування сторонників русинського руху, які роблять у державствесних структурах.

3. Обезпечити – морально й матеріально – необхідні умови діям сохрності й розвитку русинського языка, культури, повернення русинському народові його історичної пам'яті.

4. Удирити при Ужгородськом державном університеті кафедру русинського языка й літератури, а також – групу при Мукачівськом педагогічнм діні підготовки русинських учителів й викователів дисциплін.

5. Образовати научний центр русиністики дім дослідження історії, народознавства, літературознавства, лінгвістики, фольклору Карпатського регіона.

6. Каміфкорити увести в шкільні програми изучіння елементів русинської історії, фольклору, літератури та родного языка.

У СКР увірєний, що позитивне рішення названих проблем буде содієствовати підвищенню престижу України в очах демократическої світової общоти, а також созидати умов, яким подкарпатськй русини й далі житимуть повноцінним громадянам демократическої держави України.



Мібурич

Принято 5-ым Світовим Конгресом Русинів,
Ужгород, 25-27 квітня 1999 р.



СВІТОВЫЙ КОНГРЕС РУСИНІВ WORLD CONGRES OF RUSYNS

Duchnovičovo námestie 1, 081 48 Prešov, Slovensko

УЗНЕСІНЯ

за шестого Світового конгресу Русинів 27.-28. октября 2001 у Празі

Конгрес схвалює:

1. Справу о діяльності Світової ради Русинів од останнього конгресу 25.-26. юна 1999 в Ужгороді.
2. Зложіння нової Світової ради Русинів: за Словенсько Александр Зоуляк, за Польсько Андрій Котка, за Чесько Агата Пілатова, за Югославію Міхал Варга, за Підкарпаття на Україні Михайло Альшиць, за Мадярьско Габріел Гаттігер, за Северну Америку Павел Роберт Магочі.
3. Присяга за асоціованого члена СКР Обшество німецько-русиньского приятельства в Мінкові, а по реєстрації і Обшество приятелів Карпатської Руси Ф. Ф. Арістова в Москві і Обшество Русинів у Москві.
4. Зорганізування сегого Світового конгресу Русинів у Пряшіві на Словенську.

Конгрес бере до уваги:

1. Выслідки волеб СРР, председы і підпредседы Світової ради Русинів на сїй першій засіданю. Новым председом СРР ся став Александр Зоуляк а підпредседом Андрій Котка.

Конгрес укладать Світової ради Русинів:

1. Створити план діяльства до наступного, сегого Світового конгресу Русинів.
2. Надлязати контакты з русиньскыма організаціями тих штатів, з котрыма ся іщі не контактує.
3. До 31. декабря 2001 забезпечити офішальне письмо од Організації Русинів Мадярьска і Руськой маткы в Югославії в ділі, хто буде за їх організації у Світової ради Русинів. До того часу споминаны організації у СРР заступают як радны члены Габріел Гаттігер і Міхал Варга. Кель до даного терміну не прийдуць офішальны письма, тоты члены і надале заставают у СРР.
4. Інформувати владу каждого штату, де жыють Русини, о выслідках 6. Світового конгресу Русинів, што є першым кроком у процесі реалізації дальшых регулярных контактів і сполупроці з тыма владами.
5. Ініціувати створеня ініціативной групи молодых Русинів до 30 років, жебы они скликали Світової форум русиньской молодежи паралельно зо 7. Світовым конгресом Русинів.
6. Підтримувати забезпеченя прав Русинів на такой уровни, як мають остатыи народностны меншину у країнах, котры хотять вступити до Европской унії.
7. Вакти під покровительство централны культурны акції Русинів у різных штатах, кель о то організації даного штату поवादять. Самов з таких акцій є Бієнале русиньской культуры в польській Кривніці.
8. По кождім засіданю СРР робити стріні з членами русиньскых організацій у тїх штатах, де праві буде прохадити того засіданя.
9. Дати зареєстровати Світової конгрес Русинів на Міністерстві внутрішніх діл Словенської републікы, бо на Словенську є сучасный центр СКР і СРР. По реєстрації створити фізальне конто СКР і СРР.
10. Приправити 7. Світової конгрес Русинів у Пряшіві в Словенській републіці.

РЕЗУЛУЦІЯ

ДЕЛЕГАТИВ 8. СВІТОВОГО КОНГРЕСУ РУСИНІВ 25. 6. 2005 У КРИНИЦІ

1. Обертаме ся до тых держав, де жыють Русины і де іщі не є прийнятій закон о народностных меншинах, жебы го штонайскорше прияли, як і закон о їх фінанцованю.
- ✓ 2. Обертаме ся до влады Польской републікы, абы узнала Акцію „Вісла” за безправну і направила ей наслідкы. Їй 60. річниця (2007) была бы на то добров нагодов.
- ✓ 3. Із радостѣв принимаєме демократічны змѣны, котры настали на Україні од кінця 2004 року і обертаме ся до найвысшых інституцій, жебы узнали Русинів за самостатну народностну меншину, як ся то стало в інших демократічных країнах Европы.
4. Обертаме ся до держав, де жыють Русины, жебы помогли при приправі професіональных кадрів на навчаня русиньского языка.
5. Обертаме ся до катедр русиньского языка і літературы в Кракові, Новім Саді, Ниредьгазі і інштиту в Пряшіві, жебы зактівізовали сполупрацу і реалізовали выміну меджі нима своїх штудентів.
6. Заявляєме організаторів наступных Світових конгресів Русинів (СКР) до організованя в ёго рамках научной конференції.
7. Принимаєме за рядного члена Світового конгресу Русинів Організацію русинів у Хорватьску „Руснак”.
8. Схвалюєме зложіня новой Світовой рады Русинів (СРР), членами котрой суть: Павел Роберт Маґоні (Северна Америка) – председа, Георгій Фірцак (Румуньско) – підпредседа, Андрій Колча (Польско), Анна Кузмякова (Словеньско), котра своє членство позаставила, Аґата Пілатова (Чесько), Дюра Палуґа (Сербско і Чорна Гора), о Димітрій Сидор (Україна), Любка Сеґеді-Фалц (Хорватьско). Так істо схвалёме за таёмника СРР Александра Зозуляка, без права члена.
- ✓ 9. У связи з тым, же на 8. СКР у Криниці не была делеґація Русинів з Мадярська, окрем одного члена, заявляєме нозволєну СРР до стрічі з членами той делеґації до 31. 12. 2005, на котрій они выберуть своего представителя за члена СРР.
- ✓ 10. Схвалюєме і повіряєме, жебы Культурне общество Русинів у Румуньску організовав 9. Світовый конгрес Русинів у місті Сіґеді в юні 2007 року.
11. Схвалюєме змѣну Станов СКР статі 3. капітолі А, пункті 2, жебы тот пункт мав такий обсяг: „Рядныма членами СКР можуть быти зареґістрованы у своїм штаті русиньскы організації. Честныма членами СКР можуть быти іны русиньскы організації і індівідуалны особы, кедь будуть прияты векшинов голосів членами

делегатій на СКР". Так істо в капітолї Б, пунктї 2, жебы мав такий обяг: „Новозволена СРР на своїм першїм засіданю спомеджі своїх членів волить председа і підпредседу надполовічною векшинов голосів. Окрем того, ангажує таймника і касиря і мімо своїх членів і схвалює їх надполовічною векшинов голосів членів СРР. Кедь тоты не суть членами СРР, не мають право голосованя". Тых в капітолї Б, пункт 3 мать звучати: „Председа, підпредседа і таймник Світової рады Русинів”.

12. Заваязуєме новозволену Світову раду Русинів, жебы зреалізовала тоты задачі:

a/ Надаязати контакты з такыма меджінародныма організаціями, як Організація обєднаных націй, Рада Европы і Організація о безпечности і сполупраці в Европі.

✓ b/ Створити інтернетову сторінку Світового конгресу Русинів (в русиньскім і англійскім языку) зо своєв меджінароднов адресов і жебы членьскы організаціі СКР посылали на ню інформаціі о їх діяльстві і проблемах вшыткых Русинів.

✓ в/ Надаязати контакты з представителями влад і найвысшых інституцій тых держав, де жають Русины і інформовати їх о проблемах Русинів.

✓ г/ Спрацовати і опубліковати на інтернетовій сторінці СКР календарь русиньскых культурных акцій.

✓ д/ Обернути ся о фінанєну помін до меджінародных організацій і фундацій на культурне і видавательське діяльство СКР.

✓ е/ Помочі при організовані ІІІ. Меджінародного конгресу русиньского языка в Кракові 2006 року.

ж/ Обєдновати і інформовати (через інтернет і письмово) заінтересованых о економєну сполупрацу русиньскых подникателів.

Резолюція

делегатів 9. Світового конгресу Русинів, 23. 6. 2007, Мараморош-Сігет, Румунія

I. 9. СКР констатує:

1. Русини досягли своє узнання у вільних державах, окрім України, влада котрої дотепер не uznала Русинів як окрему від України національність, зато висловлюєм вдалу Закарпатській областній раді за демократичне рішення о узнанню русиньской національности в Закарпатській області України 7. марта 2007 року, а узнати Русинів у цілій Україні было бы поступом вперед у сій справі быти прийнято до Европской унії.

2. В часі од 8. до 9. СКР Світова рада Русинів (СРР), але главно сій председа П. Р. Магочей, зробила хосячу роботу, жебы вышше підкріти світове русинство і рішити їх найболючыи проблеми, чому поміжыма были стрічі председа СРР у Вашингтоні і в Києві на выбасадах Европской унії, Ватикану і іншых штатах, де жыють Русини, з владою і конгресом США, з омбудсменом України і єпископом Мукачівской і Прецшаской грекокатолицкой єпархії. Делегаты тых выслонили председаю СРР подкованн за выдєнн історії карпатських Русинів у англійськым, українськым, русиньскым і румуньскым языку – Народ нымыды і под.

3. Культурно-народностна організація Світовый конгрес Русинів має важность у державах, де суть узнаны Русини за самостатку національність і суть зарєєстрованы русиньскы організації.

4. Русиньскы організації у вшакій штаті розвивають добре діяльність на хосячу русинства, але мусять іш много зробити, жебы влада кожой державы на основі їх хосячой роботи вирішала знаны проблемы Русинів і міжнаціональных односин у цілому.

5. Дотепер вшакы державы недостаточно фінанцують потреби русиньскых організацій, главно односно выдаванн їх періодной і неперіодной преси, а тых недостаточно забезпечують їх доступ до телевизії і радія.

II. 9. СКР схвалює:

1. Офіціальну русиньську заставу (пралос) і націоналну гвізду Русинів.

2. Справу председа СРР у трех сферах:

- Діяльність СРР в роках 2005 – 2007.
- Проблеми, яка стоить перед нами.
- Задачі до будучности.

2. Справу таймнека СРР о господаріно СКР од 8. до 9. СКР.

3. Письмо Папосі римському Бенедиктові XVI, під назвою *Жадани делегатів і воєнів*. В СКР є узання Русинської грекокатолічної церкви свого права на Словенську / вильновані її русинського єпископа.

4. Пріяті Асоціації русинських організацій в Мадярщині за рядного члена Світового конгресу Русинів а його представителя за члена Світової ради Русинів.

5. Пріяті Русинської оброди на Словенську (РОС) і Словенської асоціації русинських організацій (САРО) як єдного рядного члена СКР за Русинів Словенська з двома складовими частями. Пріяті: ослонча делегація за обидві організації запропонує за свого представителя у СРР раз представителі РОС на час до найближшого конгресу а раз представителі САРО на період до наступного конгресу. На пропорціоналім складі делегації на 10, СКР ся договорить представителі обох організацій – РОС і САРО.

6. Зміну Станса СКР, а то:

а) В статі 2 *Послани і цілі* на кінці пункту 3, выкрестити речіні:

„ – выдасе властиво періодікум, часопис Русин.“

б) До статі 3 *Організація і структура*, підчасті Б, *Органи общества*, у пункт 2, Світова рада Русинів внести як другий абзац того речіні:

„У выніткових приладах ствалосе вымушени зміны станос міжі бочка Членсьома грамады СКР, але поты зміны настійно мусят бити ствалены і надполоніносе вышкисе голосіе притомных делегатів на найближшій Членській ароматі СКР, жебы набити обиду платности. До найближшій Членській ароматі СКР платити зміны станос, котры сквалити надполоніносе вышкисе голосіе членів СРР на своїм засіданю.“

в) До статі 3, підчасті Б, *Органи общества*, у пункт 2, Світова рада Русинів як 4. абзац дати речіні:

„Членом СРР є і председа Рады Світового форуму русиньской молодежи (СФРМ) з правом голосованія. У СРР може го з бою поєрніти з таймама істама правами заступити і підпреседа Рады СФРМ.“

7. Зложіні нової Світової ради Русинів, у складі котрой суть: **Михайл Алмаашій** (Україна), **Наталія Гнатко** (Хорватія), **Славоко Загрьський** (СФРМ), **Андрій Келча** (Польща), **Маріанна Левиниць** (Мадярщина), **Павел Реберт Магочій** (Северна Америка), **Дюра Палуґа** (Сербія), **Аґата Пілатова** (Чехія), **Владимір Протинек** (Словакія), **Юрій Фірадах** (Русинія). На своїм першім засіданю нова СРР зложила за председа СРР **Павла Реберта Магочія**, підпреседа **Дюру Палуґу** а за таймама **Александра Зозуляка**.

8. Десятый Світовый конгрес Русинів у 2009 році буде в Русинім Керестурі (Сербія), а з того сден дєнь у Петровцах (Хорватія). Газдом конгресу буде Руська матка – Войводина.

III. 8. СКР на основі роботи секцій і діскусії пріня тоты рішіня:

1. Культурна і історічна секція:

1. СКР описе своєї авторіты нас стримовати азімлены процеси Русинів.

2. Обратити ся на Європейську унію, żeby унакла карпатських Русинів за автохтонну національну меншину в кожній державі, де живуть, і żeby ей было гарантоване дотримованя владами тых штатів уштытых прав автохтонного народа подля стандартів, задекларованых Організаціей словеных націй.

3. В часі 60. річчя выступованя Лемків із родной землі в Карпатах делегаты конгресу ся обертась до властей Польской републікі: Сейму, Уряду президента і Уряду міністра о узнаня Акті „Вісла” за беззаконну і о направліня крияд, зробленых Лемкам Польскою.

4. Обратити ся на Європейску унію з просьбов доволити Русинам Украйны безвізовий переход через граніці тых держав ЄУ, де живуть Русины – Польща, Словенія, Чехія, Мадарщина, Румынія, Сербія і Хорватія

5. Добывати ся пропорціонального заступліня Русинів у владных органах і штатных інституціях.

6. Уж днесь зачаті з освітков роботам мідкі Русинами перед зрехованіем людей у роках 2010 – 2011 в окремых країнах, де живуть у великой мірі Русины, высказывати їм, же поставити ся протів асиміляції – то наше законне право, а хошен із охрани своій русиньской національности у перспективі буде малшого бившій, як із зреченя ся одказу своіх предків.

7. Тісно сполупрацювати зо штытлыми культурно-народностыма обществамы, котры узнать Русинів за самостатный народ.

8. Роцділіти історічну і культурну секцію СКР на дві окремы і створити нову секцію музейной роботы.

9. Выдаввати інформатор культурных акцій Русинів 2 – 3 місяці перед їх реалізаціей.

10. Глядати меценатів на выданя холем тисн репродукцій Галерій портретів вызнамых деятелів історії і культуры карпатських Русинів.

11. Обратити ся до властей Румыні (парламенту, президента і влады) із пропозиціей створити у Мераморош-Сігеїт на основі приватной колекції родины Пляш зо оела Тиса Національний музей Мерамороша.

2. Літературна і публіцистична секція:

1. Група русиньских писателів пригравит до наступного конгресу Русинів Антологію русиньской прозы (на тым самім принципі, як Антологію русиньской поезії) і оберне ся на Сапоу рад Русинів, żeby забезпечила выданя той антології.

2. У рамках Сапоуого мюнегресу Русинів організувати венурні презентації творчости окремых русиньских писателів, зато треба, żeby делегатом або гостем на кождім конгресі був холем едан репрезентант русиньских писателів із кождой державы.

3. Форум русиньских писателів створить список русиньских писателів із їх координатами і буде реалізувати выміну выштытых інформацій о літературных акціях русиньских писателів в окремых країнах.

4. Створити єдину основну інтернетову сторінку в кожній державі, котра б приносила найважливішу інформацію зо життя Русинів кожної країни. То саме треба зробити з пресою та інформацією посередництвом інтернетової сторінки rumenpress.com.

3. Конфесійна секція:

1. Підпорівати ознаки русинських грекокатоліків на Словенську, жеби Святий Стець Бенедіт XVI, рішыв їх многорны просьбы обновити Русинську грекокатоліцкую церкву на Словенську і установити про тоту царюв русинського єпископа.

2. Просити церковну старшію православной і грекокатоліцкой церквы, де жыють Русины, створити про русинських віруючх властны церковны структуры.

4. Школьська секція:

1. Узнати, же главна ідея школьного діла є у тім, же школа – основный фактор охорони націоналной самосвідомости Русинів.

2. Рекомендовать міністерствам школства в окремых державах, жебы школы з русинським языком значана або навчанієм русинського языка были даны на уровень школ маіртной нації.

3. Створити концепцію систематичного шкудованя педагогічної дїловны Александра Духовіча у выштых державах, де жыють Русины.

4. Жадати СРР помоць учітеліам русинських школ організовать стріч мідкі нима у формі семінарів, участы на узаконовых годенях русинського языка і культуры в різных школах окремых держав.

5. Русинська школа має здобыти штатут міжнародного характеру. Підкарпатя є згешвалене прийняти по єдному учітеліам з кожної державы уж в школьскім році 2007 – 2008.

6. У зонах неспокоитного перебуваня Русинів у дакотрых державах (Сербія, Маїдлярщина і др.) організовать стріч школярів і створевати про них лінійстичну атмосферу жывого контактованя ся в русинськом языку.

5. Секція економічна і жывоитного оточіня:

1. Просити Русинів із Вашингтону контактовати ся з амбасадорами тых держав, де жыють Русины, і інформувати їх дїлбасады і влады о екологичных проблемах реїону Карпат, наприклад в Мускові або Берегові на Підкарпатю.

2. Організовать взаємне інформованя ся мідкі русинськыма організаціями о важных економічных проблемах і екологичных гаваріках у реїонах, де жыють Русины.

3. Высловити неспоійность владі Україны з нищійм природи, вырванійм лісов, заморванійм землі стровніма оспаданя на Підкарпатю.

4. Організувати базис-семінари і курси англійського мови про бізнесмена і запропонувати на них успішних
русинських бізнесменів із окремих містатів.

Правоплатність підтвердити:

Павел Роберт Магочій, председа

Дора Палуґа, підпреседа

Александр Зозуляк, табмник



СВІТОВИЙ КОНГРЕС РУСИНІВ
WORLD CONGRESS OF RUSYNS

Резолюція

делегатів 10. Світового конгресу Русинів,

4. – 7. 6. 2009 в Руськім Керестурі (Сербія) і Петровцх (Хорватія).

I. 10. СКР констатус:

В часі од 9. до 10. Світового конгресу Русинів (СКР) Світова рада Русинів (СРР) виконала зосереджену роботу, жебы підняла світове русинство і рішила його найважшыя проблемы. На 10. СКР было притомных 82 делегатів (з 90 запрошених), котры заступовали 10 країн світа.

II. / 10. СКР бере до увагы:

- A /** Справы о діяльности русиньскых організацій в країнах адружених у СКР, котры прочітали на Конгресі члени СРР за окремы країны.
- B /** Справу о господаріно СКР за період од 9. СКР прочітану виконаным секретарём СРР Александром Зозуляком.
- B /** Справу председа СРР Павла Роберта Магочія о діяльности СРР од 9. до 10. Світового конгресу Русинів і задачах, які стоять перед нами.

III. 10. СКР схвалює:

A) Комісії про роботу 10. Світового конгресу Русинів, в наступнім періоді до 11. СКР і председа окремых комісій:

- | | |
|--|----------------------|
| 1. Школьска комісія | Ксенія Медош |
| 2. Комісія про культуру | Миломір Шайгош |
| 3. Комісія про літературу і видавательство | Владемір Дудаш |
| 4. Комісія про духовну область | о. Михайло Холмошній |
| 5. Комісія про економічний розвой | Мірослав Сіпаді |
| 6. Історична комісія | Валерій Падык |
| 7. Комісія про здравованя жылства | Владемір Протівняк |

L.

Б) Комісії в часі реалізації 10. СКР:

1. Мандатна в складі п. Шайтош, Петрецький, Лятова
2. Волебна в складі п. Медесі, Кересанч, Воанж
3. Пропозиційна в складі п. Крайкович, Дядиш, Сзабо

В) За члена СКР:

1. Клуб Русинів і приятелів Підкарпатської Русі з Чеської республіки
2. Закарпатський обласний благодійний фонд Русинська школа з України

Г) За кандидата на членство у СКР:

- Московську русинську організацію Русинське землячество Карпатської Русі із Росії

Г) Зміну Станов (Статуту) СКР, а то:

1. зміну в Статті 1 основні установлення пункт 2 „зміну адреси місця організації СКР“
2. зміну в Статті 3/А членство доповнити до пункту 4 „у новоприйнятих членів становлює ся кандидатна доба на 2 роки“
3. зміну в Статті 3/А членство доповнити пункт 7 „СКР може уділити чесне членство“
4. зміну в Статті 3/Б пункт 4 ревізор на „ревізну раду“ і доповнити „складати ся найменше із 3 членів окремих країн схвалених СКР, котры спомеджі себе звалять председу Ревізної ради СКР“.
5. пропозицію делегатів 10. СКР випрацювати зміни Станов (Статуту) СКР і новы доповнены Становы СКР предложити на схвалення 11. СКР в Мадярську

Д) Злозіня нової Світової ради Русинів, у складі котрой суть:

Николай Бобінець (Україна), **Наталія Гнатко** (Хорватія), **Андрій Котча** (Польща), **Маріана Лявинець** (Мадярщина), **Джон Рігеті** (Северна Америка), **Дюра Папуга** (Сербія), **Александр Мошкола** (Чехія), **Владимір Противняк** (Словакія), **Юрій Фірташ** (Румунія).

На своїм першом засіданні нова СРР звалила за председу СРР **Дюру Папугу**, за підпредседу СРР **Маріану Лявинець** а за тайомника СРР **Владимира Противняка**. В таким складі доповнене о **Андрія Котчу** буде оперативно працювати греміум СРР.

За члена Світової ради Русинів (СРР) з правом голосованя був схвалений **Мартін Караш** із Словакії, председа (СФРМ) Світового форуму русинської молодежи (з його повірїєм може го з такими самими правами заступити і підпредседа СФРМ).

II.

E) Ревізу раду СКР

Конститувану у складі: Іван Петрешич з Румунська – голова

Мико Шайтош з Хорватії і Міхал Попанко з Чеська – члени

Є) За чесного голову СКР :

Проф. Павла Роберта Маґочія

Ж) У 2011 р. ся буде одбивати сьнадцятый Світовий конгрес Русинів в Мадярську.

Реалізатором конгресу буде організація „Асоціація мадярських русинських організацій“.

IV. 10. СКР укладать :

1.) Бывшому голові п. Маґочіюви і таймнікови CPP п. Зозулякови передати новому ведіню CPP фінансню, учтовну і писомну аґенду CPP до дату реалізації СКР. В одноціно із тым інформувати членів о зміні адресы CPP.

Термін: до 30. 06. 2009

Одповідны: в тексті

2.) Обернути ся до президента і голови влады України із жадостью о пріяты сполочной делеґації CPP і русиньской організації України / члена CPP / на обговоріння проблематики карпатських Русинів з цілью абы Парламент України на рівні закону потвердив меншанову політику в отношеню до Русинів, согласно із Европським і міжнародным стандартом в то:

1. Признати Русинів як національну меншину.
2. Включити Русинів у список національностей.
3. Додержувати „Европейську харту языків національных меншинок“

Термін: до 31. 08. 2009

Одповідны: голова CPP

3.) В контактах з урядами Европской унії добивати ся узання карпатських Русинів за автохтонну національну меншину в кожій країні, де жыють Русини, жебы ты было гарантоване право автохтонного народа. Дбати, жебы влады даних країн дотримовали шцятки права декларованы Організаційов спосных народів.

Термін: рік 2009

Одповідны: члени CPP

4.) Делеґаты конгресу через CPP ся обернуть до влады Польской републіки із жадостью о узання Акті „Вісла“ за незаконну. Зато пожадають і о направління кривд зроблених польським Лемкам, запринічених їх выселіньюм в роках 1945 -1947.

Термін: до 31. 08. 2009

Одповідны: голова CPP

III.

5.) Створити центральну інтернетову сторінку СКР і забезпечити, żeby была доповнювана найважливіша інформація з життя Русинів із кожної держави. Автори (гаранти) того проекту суть Мірослав Будінський а Мірослав Сіладі, котры до 30. 8. 2009 заведуть інтернетову вебсторінку, яку окрема актуальних інформацій буде творити:

- Русинський Інтернет Бізніс Центр
- Пресінформації на інтернетовій сторінці rufhepress
- Актуалітэ за дослідну кампань перед зрахованьом людей в 2011 і 2012 році
- Діяльність Світового форуму русиньской молодежи

Термін: рік 2009 Одповідны: п. Мірослав Будінський, Мірослав Сіладі,
Владимір Противняк, Мартін Карааш і каждый член СРР

6.) СРР вытворитэ із заступців окремых штатів СКР економичну комісію, яка буде сполупрацювати на Русиньскім Інтернет Бізніс Центрі і котра ся буде заложувати економичными вопросами (глядати меценатів, осповльовати успішних русиньских бізнесменів із окремых штатів), żeby економично посилити СКР. Наголосити СРР заступців з окремых штатів СКР.

Термін: до 30. 8. 2009 і безперерывно Одповідны: члени СРР

7.) Членам СРР започати із своїма організаціями дослідну кампань перед зрахованьом людей у роках 2011 – 2012 в окремых країнах, де у великій мірі жыють Русини, з ціллю што найвеее конкретизувати кількість Русинів. Дбати на то, żeby на „счтацих гарках“ была уведжена колонка - народність Русин і материнський язык - русиньскій. Кебы у документах на зрахованя тоты даны не были, треба ся обернути на владу властного штату і Раду Европы (ей комісію) о штатнайскорішу опрау.

Термін: каждый піврік і безперерывно до 2011 Одповідны: члени СРР

8.) СРР попросити письмом Европску раду про меншину, żeby при зрахованьом людей (2011 і 2012 р.) в окремых країнах, де у великій мірі жыють Русини, были приділены русиньскы активісты і позорвателі, доглядаючі на роботу комісії.

Термін: до 30.11.2009 Одповідны: председа і члени СРР

IV.

9.) За помічі СРР створити концепцію конкретної кооперації між школами, систематичного вивчення русинського мови і культури в школах окремих держав, виміни студентів, учителів, помічі їм організувати зустрічі між ними у формі семінарів.

Термін: од 01. 09. 2009 і безперервно до 2011 Одповідні: члени СРР і Шкоольской комісії

10.) На основі роботи Комісії на 10. Світовім конгресі Русинів і в наступнім періоді до 11. СКР, будуть до 30. 8. 2009 доповнені комісії о членів з каждой країни. СРР скличе самостатны засіданя комісій, котры приймуть головны задані на період до 11. СКР.

Термін: 01. 09. 2009 і кварталні Одповідні: члени СРР і Председове комісій

Резолюція 10. Світового конгресу Русинів была схвалена делегатами СКР в Руськім Керестурі (Сербія) дня 7. 6. 2009.

Підписаны членове пропозиційной комісії:

Мірон Крайковец

Ваньо Дядык

Янош Сзабо

ЗАЯВА ДЕЛЕГАЦІЇ ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ
НА XI СВІТОМУ КОНГРЕСІ РУСИНІВ

Ми карпаторусини Північної Америки горді з того, що ми брали участь в роботі Світового конгресу русинів від самого його початку. Ми шануємо успіхи наших братів та сестер на Карпатській батьківщині і любимо нашу рідну культуру усім серцем, так само, яка вони.

У час заснування Світового конгресу у вже далекому 1991 році, нагальні його завдання були дуже чіткими, і можна сказати, прозорими: (1) визнання русинів у світі, починаючи з країн, куди входять історично населені карпаторусинськими землі, а також, там, де ми проживали як досить чисельні імігрантські спільноти протягом століть;

(2) стандартизація та кодифікація русинської мови, аби зробити її придатною для викладання та збереження як живої мови у світі.

Під керівництвом Світової ради русинів та Світового конгресу ці завдання були виконані дуже швидко і перевершили найсміливіші наші мрії у час його заснування.

Нині русинська мова є кодифікованою. Вона викладається від початкового до університетського рівня в більшості держав, де русини проживають у званій кількості. Вона визнається не лише офіційними особами та урядами, а і провідними лінгвістами. Кодифікація заклала основу для створення Інституту русинської мови та культури при Пряшівському університеті. На сьогодні карпаторусини визнані в усіх країнах, де вони мешкають за винятком України—але й там вони визнані на рівні Закарпатської області,

2

регіону, де вони становлять абсолютну більшість населення, з дуже обнадійливими прогнозами на всесередньому рівні.

Таким чином, ми, члени Світового конгресу повинні почуватися задоволеними успіхами, досягнутими менш, ніж за 20 років—беручи до уваги попереднє півстоліття безпрецедентного переслідування нашої культури.

Проте цей успіх ставить нове запитання: що далі?

Дехто може сказати, що ми досягли своїх цілей і таким чином, повинні мати мудрість перегорнути цю сторінку нашої історії. Іншою думкою може бути пересомислення ролі конгресу, постановка нових завдань, з метою досягнення яких нам потрібно змінити його структуру, аби працювати ефективніше з новою генерацією, а саме привести під крило конгресу якомога більше русинських організацій використовувати інтернетові технології для досягнення наших людей у планетарному масштабі за долю секунди.

Тобто перед нами стоїть питання: по досягненні наших засадничих завдань саморозпуститься або перетворити себе на динамічну організацію, яка може краще функціонувати за нової доби використовуючи нові засоби. Це однак можливо лише за умови, якщо керівництво розумітиме нові засоби, нові умови, відмовиться від закостенілості та провінційності мислення.

Ми члени північноамериканської делегації податємо на розсуд конгресу ці дві альтернативи. Обидві вони достойні та почесні.

3

Якщо ми вирішимо саморозпуститися, то тим самим закладемо міцні передумови для окремих русинських організацій в кожній країні самостійно досягнути тісної співпраці з урядами держав, на ниві шкільництва та взаємного партнерства.

Якщо ж ми вирішимо продовжувати нашу діяльність, то аби пристойно виглядати як організація XXI століття, нам слід не переобтяжувати себе малопродуктивним комітетським бюрократизмом, ієрархічністю та боротьбою за виключне становище й міжособистньою чварами. Ми повинні мати гнучкість реагувати на завдання зовнішнього дня як тільки вони постають. Служною трагедією нашого жаваго карпаторусинського руху може бути ситуація, коли наш Світовий конгрес залишиться без змін і не відповідатиме потребам нової доби.

У нас на Заході існує старе прислів'я, яке стосується церков— вони або зростають або вмирають—але нічого в світі не може залишатися «так як є»—навіть релігійні організації. Це звичайно ще більшою мірою стосується карпаторусинського руху. Давайте ж використаємо наш конгрес як поворотний момент для визначення, чи ІСНУВАТИ нашій організації, і якщо так, то в якій формі. Але не робімо фатальну помилку намагавшись зберегти «все, як є».

Джон Ріетті
член Світової Ради русинів
від Північної Америки

НАША ПОЗИЦІЯ К СВІТОВОМУ КОНГРЕСУ РУСИНІВ

Карпаторусинський научний центр (*Carpatho-Rusyn Research Center*) є одним із заснователів Світового конгресу Русинів і його репрезентант заступив Сполучені Штати Америки і Канаду в Світовій раді Русинів од виникну Конгресу в році 1991. Од третього конгресу в році 1995 наш центр залучив до своєї делегації представителів виштыкх ествуючых організацій карпаторусиньской орьєнтації в Северній Америці. Пізніше, в році 2010, наш центр ведно з шестема далшыма організаціями створили Карпаторусинське конзорціум Северной Америки. Карпаторусинський научний центр і Конзорціум часто дискутовали о наших односіях із Світовим конгресом Русинів. Як высьновок з тых дискуцій бы саме хотіли высьловити нашу позицію к проблемам, котры нас знепокоюють.

(1) Без огляду на факт, же саме одним із заснователів організації з назвов *Світовий конгрес Русинів*, в послідніх роках саме зачали діставати корешпонденцію од „Світового конгресу Русинів/Руснаків/Лемків“. Хто змінив назву організації і чом?

Выштыкх знаме, же в мнужлостях много народів мало по дакілько назв (етнонімів), враховано регіональных назв. Але мы саме єден народ, а зато, презентуючі ся перед світом, мусиме вжывати єдну назву (етнонім). Подля нашого Центра найадекватішым етнонімом є *Карпаторусиньскы*, (*карпатськы Русиньскы*). Чом? Зато, же термін *Русиньскы* є дость шырокий і неточный, котрый історично вжывали выштыкх выходны Славяне, передовшытыкх Білорусы і Українці, а тых мав своє місце в старшых документах з періоду середівнічовой Киньской Руси. Хоць други народы себе называли *Русиньскы*, але не выштыкх Русиньскы суть Русиньскы карпаторусиньскы. Але як *Карпаторусиньскы* (*карпатськы Русиньскы*) саме народом одличным од других выходных Славян.

2

Назва (етнонім), котров ся буде презентувати наш народ перед світом, бесспорно, є серьезным вопросом. Найето, мали бы єме што казвати лем єдну назву, а мы – із высшеспомянутых причін – рекомендуєме назву *Карпаторусины*. Але незалежно од того, котра назва буде преферована, рішіня о ній не може быти єдиночынним рішієм Світовой рады. Даний вопрос бы ся мав допереду продіскутовати а з конкретных пропозицій бы ся мали прийти такы, котры будуть выслідком голосованя Світового конгресу.

(2) Карпаторусинам Северной Америки не є цалком ясна причіна ревізії Штатуту Світового конгресу. Дакотры членове Світовой рады ся пустили до той работы, наслідком чого стратили скоро штири роки на переробляня, а пак зась на опакowane переробляня штатуту. Міжкві послівніма змінами є параграф о заступліно каждой членской країны Світового конгресу – лем єдною організацію. Тот факт є в розпорі з принципом отворености організацій, котрий Конгрес прияв іщі кінцём 90-тых років XX. стороча.

Якраз североамериканска делегация была перша, котра сформуловала такє неформалне сполня, котре творили репрезентанты вшыткых активных карпаторусинських організацій в Сполных штатах Америки і Канаді (хоць тот процес координова Карпаторусинський научный центр). В році 2010 наша неформална громада набыла офіціалный статус з назвов *Карпаторусинське конторціум Северной Америки*. На пропозицію Світовой рады, модел асоціації был прийтий на Україні, де виникнув *Союз Подкарпатской Руси* приблизно в році 2002. Спершу Союз творило пять організацій, і репрезентовав Україну до року 2009. Пак Україну репрезентовала нова асоціація, котру творив *Благодійный фонд „Русьскыя школы і Крайове общество Подкарпатской русины*.

3

Тот принцип был насильно применен на Словакии, где ассоциация возникла в році 2006 і творили сй два органы: Русиньска оброда, котра ся презентовала як организация сполучна дакілько организаций – коллективных членів, і Словацьска ассоциация русиньскых организаций (САРО), котру творило пять членских организаций. Русиньска оброда і САРО мали быти абсолютно равноправными, каждая ассоциация могла делеговати по пять делегатів на Світовый конгрес, а представитель за Словакию до Світової рады ся мав волити кажды два roky: раз то мав быти репрезентант САРО а за два roky зась репрезентант Русиньской оброды. Але практично од самого зачатку Русиньска оброда зажадала мати шість намістх пятіх делегатів, і саяного репрезентанта у Світової радї (самособов, зо своей ассоциацией). Тото было грубым порушїем принципу равноправности міжї Русиньскых обродов і САРО, котрый был верейным критерієм договору про ассоциацию – на заступлїня Словакиї у Світовім конгресї.

Світова Рада такж вызвала своего представителя за Польшу на ініціована сполна русиньскых организаций до ассоциаций. З Польщї пришла одповідь, же „польскы законы не допуцають есїстенцию подобных ассоциативных органов“. З другого боку, в Мадярську возникло сполна дакількох организаций, же проведоводбно може (ці не може?), як і передтым, фунговати як „коллективный член“ Світового конгресу.

Карпаторусиньскый научный центр і Карпаторусиньске конзорциум Северной Америки жадають, жебы позїтивна тенденция отворености Світового конгресу продовжовала і даьше. Світовый конгрес мусить быти отвореній – інклузивний орган, а не ексклузивний. Зато сьме едвоично проти такой політики Світової рады, яка ся веде в послїдній часї. Уж в році 2011 Благодїйней фонд „Русиньска школа“, сден з двох представителїв ассоциаций – коллективного члена за Украину – был вылученый із Світової рады зато, бо было повідзьяно, же „порушиш Штатут Світового конгресу“. А котра верїя Штатуту была порушена? Организаций і їх репрезентанты, як знаме, ся стають

4

членами Світової ради на основі голосування делегатів Світового конгресу, зато ай вымітовати їх, респ. рушити їх членство в Раді, на пропозицію Світової ради, мав бы Світовый конгрес, а то – на основі голосування. Нияке голосування о тім вопросі на нияком конгресі ся не реалізувало, а зато вылучіня *Благодійного фонду „Русиньскы школы“* є порушіньм сучасного Штатуту Світового конгресу! В каждім припаді, треба ся задумати, ці є то одповідне про Світовый конгрес – вылучувати членську організацію, котра естає уж 10 років, каждорічно органітує роботу од 23 до 40 клас із начанієм русиньского языка і культуры в рамках офіціальных штатных школ, в котрых ся учить понад 700 школярів?

А кідь прінціп „една організація з каждой країны“ буде прийнятій, ці то значить, же лем Русиньскя оброда буде репрезентувати Словакію? Подля найновшых інформацій, Русиньскя оброда уж не має нияких колективних членів, з вынятком, може, єдного. А кідь говориме о САРО: ці ай САРО буде вылучене з Конгресу? Окрем того, недавно на Словакії vznikла нова асоціація – *Окружній стіл Русинів Словакії*. Без огляду на факт, же є то консултантний орган, ёго членами уж є переважна часть репрезентантів бывших русиньскых організацій – сполоченських, едуканьных, научных і культурных – котры в сучасности функують на Словакії. Ці не мав бы быти тот орган дакым способом залученый до роботи Світового конгресу?

У Польщі, наприклад, діють бачь активны організації – ефектывны популарізаторы культуры Русинів-Лемків. Чом *Руска бурса*, *Лемківська веска*, фольклорный колектив „Кичера“ і Лемківскый музей у Зиндрановій бы не могли быти членами родины Світового конгресу?

А што Лемкы на Україні? Ці дакто думає на них? Ці они бы не мали мати репрезентанта в делегації за Україну, або, може, за Польщу? Видить ся, же Світовый

5

конгрес ся вше старав о потенціальных членів з квазі „русиньских“ організацій в Молдавії і Росії, як о власный народ, главно о лемківську діаспору в Западній Україні і о активны організації Русинів у державах, котры уж суть членами Конгресу.

Наконець, проблемом є таксамо абсенція новых тварей між делегатами Світового конгресу, але главно між членами Світової ради. Чом у ведучіх функціях суть все сдны і тоты самы особы? Чом на чолі ролічных комісій на тім конгресі єуть вшыткы панове зардом – із Сербії? Наісто є много інших і часто молодых карпаторусиньских активістів в ролічных країнах, котры бы были способиши реорганізувати Світовый конгрес так, жебы міг повинти свою основну функцію: репрезентативного органу Карпаторусинів на міжнародній арені. Чом Світовый конгрес і Світова рада не мають інтерес залучіти до своєї активної роботи таких талантованих спеціалістів, як Александер Дулеба, Ольга Глосікова, Кветослава Копорова, Петро Крайняк, мол., Маріан Марко, Петро Медвідь і Мілан Піліп зо Словакії, або Славоко Орос і Янко Хома зо Сербії, або Олена Дучь-Файфер, Богдан Гамбаль і Єржі Стржижовський з Польщі, або Томаш Пілат з Чеськой републіки ці Андрій Манайло з Мадарьска? Чом з України, де жыє найбільше цісло карпатських Русинів, лем сдна організація (!) є звязана зо Світовым конгресом? А што ся тыкать такой особы, як доктор Саген Жупан, сполоченсько-культурный активіста, котрый быя зоюзений до Закарпатской областной рады у каждых регіональных вольбах од року 1990, і де він за вшыткы тоты roky сістематічно выступать в меї Карпаторусинів? Отвореность, а не ексклюзівность маза бы ся стати основою політіки Світового конгресу.

(3) Отвореность членства в Світовім конгресі є важным вопросом, але наї важнішим є вопрос о цілях і задачах Конгресу. Мы перосвідчены, же головным цілём Світового конгресу не сміє быти поверхня участь на фольклорных фестивалах, або марийня часу на

6

формальні питання, такі, якма суть, наприклад, правила і статуты, або створення премій. Навспак, основнов задачов Світового конгресу, але передовиштыкым Світової ради і сй председамы мало бы быти обгадвані інтересі Карпаторусинія перед владами держав, в котрых жыють нашы люде. Кажда карпаторусиниска громада мае свої шпецйфчыны проблемы, о котрых Світова рада і сй председамы мусять быти поінформованы і приправлены діяти ці писемнов формов меморандумів, так і формов стріч з представителыма діпломатичных місій і органів влады од Вашингтону по Брусел і Кнів. Тота актуална робота выжадус знаня конкретных проблемів, звязаных з Русинямы, способности контактовати ся і комуніковати в чужых языках (окрем славянскых) і охоту подорожовати до далоскых країн, жебы гарантовати політичну притомность Карпаторусинія в европскых і североамерыкскых главных містах.

Якого характеру проблемы мали бы быти пріорітныма про Світову раду в сучасности? Сдым з них є наблізше списованя жытелів на Україні. Маеме свої скушености, і зато добрі знанє, же не стачіть мати курту стрічу з губернатором Закарпатя і на основі того выголошувати, же люде будуть мочі залісати ся в анкеті Русинямы. В першом ряді, рішєня, котры ся тыкають цілнукраїнського списованя людеи, не належють до компетенцій губернатора Закарпатя. Така рішєня ся пріймають в Кніві.

Ці дахто з членів сучасной Світової ради ся уж стиг поінформовати, котре конкретне міністерство на Україні одповідать за обсяг анкет, приправлєваных на списованя людеи, і за назвы народностей, яка в них будуть уведжены? А котре міністерство властно організує списованя людеи? Докінця особа з поверхайма знанямы процедури списованя жытелства знає, же написанє в анкеті – ніч не значіть. Карпаторусинямы на Україні мусять мати власный код про свою народность, так як го мають выштыкы народности України, і лєм тогды можуть быти істы, же їх одповіді нелем же будуть зарекованы, але же ай ціселны результаты будуть опублікованы всдно з іншыма

7

народностями, котры творять жытельство на Україні. З міністерствами, котры суть відповідны за списованя, ся треба контактувати примо і не раз! Представителі української дипломатії в кожій європейській країні і в Северній Америці мусять быти поінформованы о жадохтах Карпаторусинів у звязи з приближуєчим ся списованьм людей на Україні. А найгланьше, треба зреалізувати кампань, жебы пересвідчити Європейску унію або Організацію спосных народів о потреби послати міжнародных pozorователів до Закарпата в часі списованя людей на Україні. Самособом, выштыкы тоты активіты (як в Америці говориме – лобінг) мали быти зреалізованы Світовом радом уж давно.

А ті хтось із членів сучасной Світової ради знає о славій з найнегатівніших подій, котра ся стала в юнію того, 2013, року? Єден з чотырех універзітнх центрів карпаторусинських штудій був зліквідований, а то Катедра української і русиньской філології Высшой школы в Нїредьгазі (Мадярско). Світова рада мусила знати о тій страшній сітуації! Її представитель за Мадярско мусив ходем знати о тім і штось зробити.

Мы Русины Северной Америки не плануєме чекати на акції (точніше, призерати ся на неактівность) Світової ради. Намісто того єме загнули офіційалне писмо компетентным представителям мадярської влады і дипломатії той країны в Спосных штатах Америки і Канаді. Наслідно плануєме зреалізувати особыи стрічі наших представителів з офіційалными представителями Мадярска. Мадярско не може зістати без універзітного центра замірного на карпаторусиньскы штудії. Мы плануєме отворити тот вопрос і на Україні, то значить, продіскутовати з владой у Києві вопрос заснованя катедры карпаторусиньскых штудій в рамках Ужгородьской універзіты.

8

Мы Русины Северной Америки так недавно саме выловили посяг на закон о языках на Україні. Виштык саме привітали языковой закон, который предложала Партия регіонів і который підписав президент Віктор Януковіч зачатком августа 2012 року. За декілько тижнів але президент створив робочу комісію к предложеному закону, і закотры з членів комісії – крайны українскы націоналісты – вывали вылучіти сден язык зо списку узваниз меншыновых языків на Україні. Тым языком был язык русинський. Вырїшили саме припоминуть президентови Януковічови, же мы підпорили ініціативу закона о языку, котру предложала ёго влада, але кідь бы в законі мали настати будьякы зміны, в ніккім припаді не можеме быти согласны з вылучінем русинського языка зо списку.

Офіціалный орган Світового конгресу *Галис Русина* не опубліковав текст нашого меморандума, намісто того на сторінках новинок *InfoРусин* двоє членове Світової рады очорнили нашы ініціативы замірны на охрону русинського языка, бо же мы критізуєме режим В. Януковіча. А то в часі, кідь мы, васпак, заставали оригівалный проєкт закона, який прила в августі 2012 українська влада! Нашы приятели – членове Світової рады – як кідь ся барт божи будь-чого, што бы хоць здаєка евоковало критіку української влади, в страху, же Партия регіонів не підпорить (фіванчно, або інакше) Світовый конгрес в Мукачові і Сваляві.

Задачов Світового конгресу і Світової рады має быти заставати потреби і інтересы карпаторусинської громады, дескінця ай тогда, як бы то мало значіти критіку сучасной владной гарнітуры.

Карпаторусины Северной Америки, як традично, першы ділаи в мені нашого народа в ёго європейській домовні. Так было в роках 1917 – 1918, і нашы братя і сестры в Европі наслідовали наш приклад. Мы заставали інтересы Карпаторусинів кінїєм другой

9

світової війни в році 1945, і знову саме так зробили в половині 70-тих років ХХ стороча, давно перед новембровов революціов 1989 року і перед зачатком „третього“ карпаторусинського народного відроджіня. Кіль Світовий конгрес і Світова рада не буде репрезентувати Карпаторусинів на світовій арені, то ми в Северній Америці чуємо як свою повинність то робити, і так будеме продовжувати нашу нелегку роботу.

Карпаторусинський научний центр
як член Карпаторусинського консорція Северної Америки.

17. юна 2013

II ЧАСТ

XIII. СВІТОВИЙ КОНГРЕС РУСИНІВ /РУСНАКІВ /ЛЕМКІВ**13. WORLD CONGRESS OF RUSYN**

Tel: 0036709412149 e-mail: lavinec@freemail.hu, Lavinec2@gmail.com

Резолюція делегатів**XIII. Світового конгресу Русинів, Руснаків, Лемків****19. – 20. юна 2015 р. у Деві у Румунії**

Делегати 13. Світового конгресу Русинів по проїданні окремих пунктів рокованя згодотили досягнути вислідки роботи в міжконгресовім періоді при рішюю задач в рамках організації СКР і приймають слідуочу Резолюцію конгресу:

А. XIII. СКР бере до відома :

1. Справу Мандатової комісії, преднесену паном Іваном Петрецьким о участи на 13-тім Світовім конгресі Русинів, де із позваных 90 делегатів, было участных 85 делегатів, котры заступовали 9 держав світа.
2. Справу о діяльності СРР міджі 12 і 13 СКР преднесену Дюром Палутом, председом СРР.
3. Справи о діяльності русинських організацій в окремих державах здружених в СКР, котры преднесли членове СРР, або повирены члени за окремы державы.
4. Справи о діяльності окремих Конгресных комісій, котры преднесли председове комісій.

Б. XIII. СКР схвалює:

1. Робочі комісії 13-го СКР, а то:
 - мандатову і волебну комісію в складі :
Іван Петрецький, Євгеній Габура, Юрій Головачко
 - пропозиційну комісію в складі:
Маріяна Лявинец, Вєра Юрїчова і Юрій Шипович

2. Комісії про роботу на 13-тім СКР, в наслідуючім періоді до 14-го СКР і председів комісій а то:
 - комісія про освіту - Кристина Боднарюк, председничка, Румунія
 - комісія про культуру - Марія Сатін, председничка, Румунія
 - історична комісія - Михайло Фейса, председа, Сербія
 - комісія про інформованя і видавательську діяльність:
 - Андрій Манайло, председа, Мадярско
 - комісія про міжособну сполупрацу і туристичный розвой
 - Светлана Мошкола, председничка, Ческо
 - комісія про Штатут СКР - Авдрій Колча, председа, Польско
3. Справу о господаріно СКР за період од 12-го СКР, котру предніс председа Ревізной рады СКР Іван Петрецький з Румунії і доповниа Владимир Протівняк, тайомник СРР.
4. Схвалює зложіня новой Світовой рады Русинів, в складі котрой суть:

Степан Лявинец	- Мадярско
Мілан Мнягончак	- Словенско
Андрій Колча	- Польско
Александр Мошкола	- Ческо
Юліос Фірцак	- Румунія
Джон Рігетті	- Сіверна Америка
Микола Бобинець	- Украина
Міло Шайтоша	- Хорватско
Дюра Палуца	- Сербія
Светлана Петрецькі	- за Світовий форум русиньской молодежи
5. Члены новой Світовой рады Русинів спомеджі себе zvolili :
 - за председу Світовой рады Русинів - Степана Лявинеца
 - за підпредседів Світовой рады Русинів - Міло Шайтоша і Юліоса Фірцака
6. Місце і термін одбываня слідуючого 14-го СКР, який буде в місяці юні 2017 р. у містах Старе Янковця і Петровиці у Хорватску.
7. Членів новой Ревізной рады Світового конгресу Русинів в складі:

Іван Кушнір -Україна, Стефан Косовський -Польсько і Юліан Лазар - Сербія

8. Схвалює зміни до Штатуту Світового конгресу Русинів так, як були пропонувані Андрієм Копчом, председом комісії про Штатут Світового конгресу Русинів.
9. Схвалює ПРОГОЛОШЕННЯ делегатів 13-го Світового конгресу Русинів, котре наслідно треба послати до президента України, урядів України і Европейской Унії.
10. Схвалює вишук членського poplatку про членськы організації СКР на найближшы два роки в сумі по 100 € на рік, і заплалатити в терміні найпізніше до кінця 3 кварталу кожного року.

В. XIII укладають:

1.) Дати на регистрацію Штатут Світового конгресу Русинів, із змінами так, як були пропонувані і схвалені делегатами на 13-тім Світовім конгресі Русинів.

Т: 10.07.2015 З: председа СРР

2.) Розробити преднесенны пропозиції і задачі окремых конгресных комісій до конкретных опатрив із становлїньом термінів і одповідности за їх повнїня.

Т: 30.10.2015 З: председове конгресных комісій

3.) Передати бывшым тайомником СРР Владіміром Протівняком финанчу і писому агенду (веджену од 5.6.2009) новому тайомникови або председови СРР.

Т: 10.07.2015 З: Владімір Протівняк

4.) Посудити і розробити окремы пропозиції і дискузи выступлїня до конкретных опатрив, проїднати у органі СРР так, жебы рішати і реаговати на проблеми сучасных днів.

Т: 30.10.2015 З: председа СРР

Резолюція была схвалена делегатами 13-го Світового конгресу Русинів,
дня 20.06.2015 р. у Деви в Румїніі.

Підписана за пропозиційну комісію:

Маріина Ливинец

Маріина Ливинец, председа комісії

Вєра Юрїчова, член комісії

Юрїй Шивовїч, член комісії





XIII.СВІТОВИЙ КОНГРЕС РУСИНІВ/РУСНАКІВ/ЛЕМКІВ
13. WORLD CONGRESS OF RUSYNS

TEL: 00381/25 702 000, 00381 /64 430 46 40 e-mail: rusyns@rusyns.org

ПРОГОЛОШІНЯ

ДЕЛЕГАТИВ XIII СВІТОВОГО КОНГРЕСУ РУСИНІВ/ РУСНАКІВ/ ЛЕМКІВ

Делегати XIII. Світового конгресу Русинів/ Руснаків/ Лемків в рамках конгресових активностей, прерокованих од 18. - 21. юна 2015 р. у Деві у Румуньску, потвердили і выголосили текст Проголошіня делегатів XIII. Світового конгресу Русинів о потреби узнання Русинів на Подкарпаті у Україні за окремый корінный народ, днесь окрему народностну меншину у Україні і за витворѣня їх прав слободні вызнати і ужывати властный русиньскый язык, письмо і прав на вызнання русиньской ідентиты із повным правом на їх слободне выясньовани ся під жрыдловым народным меном Русины, на наступных переписох жытельства у Україні.

Карпатина

Треба выядрити, же днесь Русины суть вызнаны і хоснують выштыкы свої права у Польску, Ческу, Словеньску, Мадярску, Румунії, Сербії, Хорватеску, в країнах у котрых жыють у середні Европі і Северні Америкі, лем їх не хоснують на Україні. Зато, од найвышних штатных органів України, Рады Европы і Парламенту Европской Унії пожадуєме вытворѣня прав Русинів на Подкарпаті у Україні на вызнання і ужываня властного русиньского языка, письма і прав на вызнання русиньской ідентиты, што выходжать із Европской харты о регіональных і меншинових языках, котрым підписником і республіка Україна, але тоти права із Европской харты про Русинів на Подкарпаті не витворює.

Русины на Подкарпаті у Україні мусять вытворити^и право у слободнім вирішовані при понисі жытельства, право на освіту в своїм материньскім русиньскім языку, право на розвиток властной культуры, право на інформації через друкованы і електронічны медії в русиньскім языку і право на служобне - урядове хоснованя языка і письма каждой народностной меншынї.

Проголошення делегатів XIII. Світового конгресу Русинів/ Руснаків/ Лемків о потребі узнання Русинів на Подкарпатті у Україні і витворйованя їх прав, і буде послане до Верховной Ради України, Влади України, як і до Ради Європы і Парламенту Европской Унії, до яких ся ріхтує вступити і республіка Україна.

У Деві, 20. юна (06.) 2015.



*Дюра Папуґа, председа
Світової рады Русинів/ Руснаків/ Лемків*



XIII. SVĚTOVÝ KONGRÉS RUSYNŮ
 XIII. WORLD CONGRESS OF RUSYNS
 Svetový kongres Rusinov, Hlavná 50, 080 01 Prešov, Slovak republic
 Tel.: 0036 709412149 e-mail: Lavinec2@gmail.com
 Representation in: Ukraine, Croatia, Czech Republic, Hungary, Poland, Romania,
 Serbia, Slovakia, United States of America

Проголошення

делегатів XIII Світового Конгресу Русинів

Делегати XIII Світового Конгресу Русинів в рамках роботи Конгресу 19-20 червня 2015 року у Дева (Румунія) обговорили, підтвердили і проголосили текст Проголошення делегатів XIII Світового Конгресу Русинів про бажання визнати Русинів окремою національною меншиною в Україні. Визнати русинів в Україні за окремий корінний народ і створити для них права на вільне вживання власної русинської мови та правопису, і визнати русинську національність під ім'ям Русин у наступних перетисках населення в Україні.

Треба відмітити, що на сьогоднішній день Карпатські Русини призначені і користуються всіма правами в Європі: у Польщі, Чехії, Словаччині, Угорщині, Румунії, Сербії, Горватії, а також в Америці. Їх права є невизнаними тільки в Україні. Через це, ми бажємо від найвищих штатних органів України, Ради Європи і Парламенту Європейської Унії створення для Русинів Закарпаття (історичної Підкарпатської Русі) права на визнання і вживання власної русинської мови і правопису, і права на визнання русинського ідентитету, що записано в документах Європейської Харті про регіональні і меншинні мови, підписувачем якої є і держава Україна, але вищевказані права для Русинів не встановлює і не додержує.

Русини в Україні повинні мати встановлене право на вільне висловлення при перетиску населення, як і право на освіту на своїй материнській мові, право на розвиток власної культури, право на здобуття інформації русинською мовою через друковані і електронні медіа, і право право на користування рідною русинською мовою і правописом у службово-урядових закладах.

Проголошення XIII Світового Конгресу Русинів про бажання визнати Русинів на Закарпатті в Україні за окремий корінний народ і за створення їх прав буде відправлено Президентові України, до Верховної Ради України, до Ради Європи і до Парламенту Європейської Унії, до яких готується вступити і держава Україна.

Дева, 20 червня 2015 р.

Др. Степан Левинец

голова Світової Ради Русинів

Президенту України
Порошенко Петру Олександровичу
01220, м. Київ-220, вул. Банкова, 11

XIII СВІТОВИЙ КОНГРЕС РУСИНІВ
XIII WORLD CONGRESS OF RUSYNS
080 01 Prešov, Slovak republic, Hlavná 50
Др. Степан Лавинець
голова Світової Ради Русинів

**Клопотання
про бажання визнати Русинів на Закарпатті в Україні
за окремий корінний народ**

Вельмишановний Пане Президенте!

Прошу Вас ознайомитись з проголошенням XIII Світового Конгресу Русинів про бажання визнати Русинів на Закарпатті в Україні за окремий корінний народ, створення їх прав і впровадити необхідні дії щодо цього.

Додаток:

1. Проголошення делегатів XIII Світового Конгресу Русинів

20 жовтня 2015 року

З повагою,
Др. Степан Лавинець
голова Світової Ради Русинів

Верховна Рада України
Голові Верховної Ради України
Гройсману Володимиру Борисовичу
01008, м.Київ, вул. Грушевського, 5

XIII СВІТОВИЙ КОНГРЕС РУСИНІВ
XIII. WORLD CONGRESS OF RUSYNS
080 01 Prešov, Slovak republic, Hlavná 50
Др. Степан Лявинец
голова Світової Ради Русинів

**Клопотання
про бажання визнати Русинів на Закарпатті в Україні
за окремий корінний народ**

Вельмишановний Володимире Борисовичу!

Прошу Вас ознайомитись з проголошенням XIII Світового Конгресу Русинів про бажання визнати Русинів на Закарпатті в Україні за окремий корінний народ, створення їх прав і впровадити необхідні дії щодо цього.

Додаток:

1. Проголошення делегатів XIII Світового Конгресу Русинів

20 жовтня 2015 року

З повагою,
Др. Степан Лявинец
голова Світової Ради Русинів



**СВІТОВЫЙ КОНГРЕС РУСИНІВ/ РУСНАКІВ/ ЛЕМКІВ
WORLD CONGRESS OF RUSYNS**

Tel.: 0036 709412149 e-mail: ljavinec@freemail.hu, tajomnik.rusin@gmail.com
Svetový kongres Rusinov, Hlavná 50, 080 10 Prešov, Slovak Republic

Mgr. Peter Krajňák
Štátny tajomník
Ministerstva školstva, vedy,
výskumu a športu Slovenskej republiky
Stromová 1
813 30 Bratislava

Budapešť, 18.07.2016

V e c : Žiadosť o prijatie

Vážený pán štátny tajomník Ministerstva školstva Slovenskej republiky,

v prvom rade mi dovoľte Vám srdečne zaľahoželať k menovaniu do tejto zodpovednej funkcie, popriať veľa síl a úspešných rozhodnutí pri uplatňovaní zákona o jazyku národnostných menšínach v podmienkach Európskej únie.

Občianske združenie Svetový kongres Rusinov, ktorého som v súčasnosti predsedom v macedo tohto roku oslávil 25 rokov svojho jestvovania a aktívnej práce v krajinách strednej Európy, kde žije rusínske obyvateľstvo. Organizácia bola založená na Slovensku, kde je aj zaregistrovaná. Základom zachovania každej národnostnej menšiny je osvojenie vlastného si jazyka a rozvíjanie kultúrnych tradícií v súčasných podmienkach multinationálnej Európy.

Prosím Vás, pán splnomocnenec vlády o prijatie dňa 2016.08.22 na spoločné stretnutie k otázkam týkajúcich sa tejto národnostnej menšiny.

S pozdravom



Dr. Štefan Ljavinec
predseda Svetovej rady Rusinov



XIII. СВІТОВИЙ КОНГРЕС РУСИНІВ
 XIII. WORLD CONGRESS OF RUSYNS
 Svetový kongres Rusinův, Hlavná 50, 080 01 Prešov, Slovak republic
 Tel.: 0036 709412149 e-mail: Lavinec2@gmail.com
 Representation in: Ukraine, Croatia, Czech Republic, Hungary, Poland, Romania,
 Serbia, Slovakia, United States of America

On the session of the XIII. Rusyn World Congress in Deva (Romania) on 19-20 June, 2015, the delegation voted on the acknowledgement of the rights of the Rusyn nation, and the following significant statement was accepted with one voice:

The Proclamation of the XIII. Rusyn World Congress

The delegation of the XIII. Rusyn World Congress expressed their desire that the rusyns on the territory of Ukraine shall be acknowledged separately, as gentilital minority. Rusyns in Ukraine should be acknowledged as an independent genuine nation (aboriginal population), shall be provided with the rights to be able to use their rusyn mother tongue, their own writing and grammar. Rusyn nationality should be acknowledged as an independent nation, and the right to be recorded under the Rusyn name on the nationality list on the next census should also be provided.

Special attention should be given to the fact that internationally rusyns have been acknowledged as independent nation and they can freely practice their rights in the following European countries: Poland, Check Republic, Slovakia, Hungary, Romania, Serbia, Croatia and outside Europe in North America. It is only Ukraine, where the rights of the rusyns are not officially acknowledged. This is why we, the members of the XIII. Rusyn World Congress appeal to the supreme authorities of the Ukrainian Government, The European Council, The Parliament of the European Union to create and provide the necessary rights for the rusyns living in Ukraine to use the independent rusyn language and writing and to acknowledge the independent rusyn language. The rights to acknowledge the Rusyn identity should be provided as well, which is also recorded in the documents of the European Charta (regional and minority languages), which documents have been signed by the Ukrainian State, but which have not been provided to the rusyns living on its territory.

It is of utmost necessity that the Rusyns in Ukraine should dispose with defined rights, to be able to proclaim their rusyn nationality during the next census. Furthermore, rusyns should dispose with rights to be educated in their mother tongue (rusyn), to the improvement of their own culture, to retrieving information from rusyn language press and electronic media. In addition, rusyns should be provided with the right to use rusyn language in speaking and writing in the administrative and official institutes.

The Proclamation of the XIII. Rusyn World Congress (about rusyns being acknowledged as an independent genuine nation (aboriginal population) on the territory of Ukraine, and the document mentioned above about assuring the gentilital language rights shall be sent to: the President of Ukraine, the Supreme Council of Ukraine, to the European Commission and to the European Parliament whereto Ukraine hopes to be accepted as well.

Deva, 20 June, 2015

СВІТОВИЙ КОНГРЕС РУСИНІВ
 Hlavná 50, 080 01 Prešov
 СВІТОВИЙ КОНГРЕС РУСИНІВ
 Tuzana 50, 080 01 Prešov

Dr. Ljaviniec Sztjepán
 President of the Rusyn World Council



Peti



verzoekschriften petitions
 zweopořic peticienen petitions peticiook
 andragender peticijos petizion
 framstallningar peticijsa peticioner
 vetoomukset petycje petitionsid
 lögumrakni petições petice
 сербске petiti
 petizioniel
 peticie

Petition Number

0243/2016

Petition Status

Not admissible

Petition Summary Title

Petition No 0243/2016 by Szyepan Ljavinyec (Hungarian) on behalf of the XIII. Rusyn World Congress, or

Petitioner

Szyepán Ljavinyec

Deadline for support

Creation date


27-02-2016

Number of supporters

Petition summary

The petitioner, president of the Rusyn World Council, explains that Rusyns have been internationally acknowledged as an independent nation (aboriginal population) and are free to exercise their rights in Poland, the Czech Republic, Slovakia, Hungary, Romania, Serbia and Croatia. It is only in Ukraine where the rights of the Rusyns are officially not acknowledged. Therefore the petitioner, representing the members of the XIII. Rusyn World Council appeals to the high authorities of the Ukrainian government, the European Council and to the European Parliament to provide for Rusyns living in the Ukraine independent use of the Rusyn language both orally and in writing, acknowledge the Rusyn identity in conformity with the European Charter for Regional or Minority Languages signed by the Ukrainian state, assuming their Rusyn nationality in the next elections, receive education in their own language, have the right to develop their own culture, to retrieve information in their language from the press and electronic media, as well as to have the right to use their language in administrative procedures and during official communication.

EN

	<p> Euroopa Parlament Ελληνική Κοινοβούλιο European Parliament Parlement européen Parlamento na hEirpa Europejski parlament Parlamento europeo Europas Parlaments Europos Parlamentas Európai Parlament Parliament Européen Eoropejsi Parlament Parlament Europejski Parlamento Europeu Parlamentul European Európsky parlament Eiropski parlament Euroopan parlamentti Európaiparlamentet </p>
<p> Directorate-General for the Presidency Directorate for the Plenary Unit for Reception and Referral of Official Documents </p>	<p> Brussels, Ljavinyec Szttyepán úr Rákóczi út. 69, III/52 1081 Budapest HONGRIE </p>
<p>D 304467 03.03.2016</p>	
<p>Tisztelt Uram,</p>	
<p>A főtitkár úr nevében köszönettel vettem 2016.02.27-én kelt e-mailjében továbbított petíciót.</p>	
<p>Petícióját a 0243/2016 hivatkozási szám alatt jegyezték be, melyet kérem, hogy a továbbiakban minden levélben tüntessen fel.</p>	
<p>Petícióját továbbítottuk a Petíciós Bizottságnak, amely először is annak elfogadhatóságáról határoz, vagyis arról, hogy az Európai Unió hatáskörébe tartozik-e vagy sem.</p>	
<p>Közvetlenül a Petíciós Bizottság értesíti majd Önt írásban arról, hogy petíciója elfogadható-e vagy sem.</p>	
<p>Felhívom figyelmét arra is, hogy petíciójának vizsgálata a jelentős számú beérkezett petíció miatt hosszabb időt is igénybe vehet.</p>	
<p>Kérjük, hogy közvetlenül a Petíciós Bizottság titkárságához forduljon, ha az ügyben folytatott levelezéssel kapcsolatos kérdése lenne. Elérhetőségük: Secrétariat de la commission des pétitions, Parlement européen, rue Wiertz, B-1047 Bruxelles (fax: 0032/22846844).</p>	
<p>Szívélyes üdvözléssel,</p>	
 <p>Osztályvezető</p>	
<p>Plateau de Kirchberg L-2929 Luxembourg</p>	

A(2016)02651

LF/cns

Dear Mr Setyepin,

The Citizens' Enquiries Unit of the European Parliament acknowledges receipt of your message dated 2 March 2016, addressed to the President of the European Parliament, Mr Martin Schulz.

The Citizens' Enquiries Unit of the European Parliament has been asked to reply.

Please note that the European Parliament is a political and legislative institution of the European Union (EU) whose powers are established by the European treaties.

It has no authority to intervene in matters that fall within the remit of the national authorities of Member States or non-Member States.

Since you refer to the Ukrainian Parliament and President, if you wish to know more about the EU's relation with Ukraine please consult the website in question, and eventually that of the EU's Delegation with Ukraine.

We thank you for contacting the European Parliament.

Yours sincerely,

Citizens' Enquiries Unit

www.europarl.europa.eu/askEP

2016. 05. 26. Gmail - letter

M Gmail Sztyepán Ljavinyec <laviniec2@gmail.com>

letter
1 üzenet

Sztyepán Ljavinyec <laviniec2@gmail.com> 2016. március 2. 21:42
Címzett: president.juncker@ec.europa.eu

Dear Sir,

Please accept the attached document I'm sending you.

The Ukrainian Parliament and President of Ukraine also received this document from me in November (2015), but they refused to give an answer to it.

Your sincerely,

dr.Ljavinyec Sztyepán

 fejec1_verzio.docx
38K

<https://mail.google.com/mail/u/0/?ui=2&ik=c149482066&view=gls&search=serf&th=15339115286x02&siml=15339115286x02>

1/1



Republika Hrvatska

Ured predsjednice RH
Kolinda Grabar-Kitarović
Pantovčak 241

10 000 Zagreb

Predmet:

KM „14. Svjetski kongres Rusina i 8. Svjetski forum rusinske mladeži“

Poštovana gospodo predsjednice!

Najiskrenije izražavam osobnu zahvalnost i zahvalnost svih sudionika 14. Svjetskog kongresa Rusina, što je Kongres održan u Osijeku u Republici Hrvatskoj od 29. lipnja do 2. srpnja 2017. godine, počašćen Vašim Visokim pokroviteljstvom.

Vaše je pokroviteljstvo putokaz ostalim predsjednicima država u kojima žive Rusini, narod bez matične države, za pravilan odnos i skrb o takvom narodu.

Želimo Vam sve dobro i još jednom zahvaljujemo za Vaše pokroviteljstvo.

SVETOVÝ KONGRES RUSÍNOV
Hlavná 50, 080 01 Prešov
СВІТОВИЙ КОНГРЕС РУСИНІВ
Голова 50, 080 01 Прешів



Predsjednik Svjetskog kongresa Rusina

dr. Stjepan Ljavinyec



**REPUBLIKA HRVATSKA
PREDSJEDNICA**

KLASA: 053-02/17-03/213
URBROJ: 71-03-05/2-17-03
Zagreb, 31. ožujka 2017.

**„RUSNAK“ Društvo Rusina u Republici Hrvatskoj
Gospodin
Mijo Šajtoš, predsjednik**

Poštovani gospodine Šajtoš,

S velikim zadovoljstvom prihvaćam pokroviteljstvo nad 14. Svjetskim kongresom Rusina i 8. Svjetskim forumom rusinske mladeži u Republici Hrvatskoj koji će biti održani od 29. lipnja do 2. srpnja 2017. u Osijeku sa željom da ovi kongresi pridonese očuvanju rusinskog nacionalnog i kulturnog identiteta kroz druženje i razmjenu iskustava Rusina iz cijeloga svijeta.

Vama i Vašim suradnicima želim uspješnu organizaciju skupova, te ovim putem pozdravljam sve njihove sudionike, a našim gostima iz drugih država ugodan boravak u našem Osijeku sa željom da iz Hrvatske ponesu lijepe uspomene do nekog novog susreta.

S poštovanjem,





СВІТОВИЙ КОНГРЕС РУСІНІВ
WORLD CONGRESS OF RUSYNS
Svetový kongres Rusínov, Hlavná 50, 080 01 Prešov, Slovak republic
Tel.: 0036 709412149 e-mail: Lavinec2@gmail.com
Representation in: Ukraine, Croatia, Czech Republic, Hungary, Poland, Romania,
Serbia, Slovakia, United States of America

RESOLUTIONS ADOPTED BY THE
DELEGATES AT THE 14TH WORLD CONGRESS
OF RUSYNS

The delegates at the 14th World Congress of Rusyns carried out their deliberations from June 30 to July 1, 2017 in Osijek, Croatia. They adopted and confirmed a series of resolutions, among which is the demand to recognize the Rusyns in the Transcarpathian region of Ukraine. They are a distinct indigenous people, living today as a minority in Ukraine, who should be given the right to decide freely their fate and to use their distinct language, literature, and identity under its original ethnonym *Rusyn/Carpatho-Rusyn* in the next national census to be conducted in Ukraine.

It should be pointed out that at the present time Carpatho-Rusyns are recognized and enjoy all rights due to them in Poland, the Czech Republic, Slovakia, Hungary, Romania, Serbia, and Croatia, as well in those countries in central Europe and North America where Carpatho-Rusyns live. It is only in Ukraine where the rights of Carpatho-Rusyns are not recognized. Therefore, we request that Ukraine's highest governmental authorities, as well as the Council of Europe, the United Nations, and the Parliament of the European Union make possible the implementation of rights for Carpatho-Rusyns living in Ukraine's Transcarpathian Region (historic Subcarpathian Rus"). Those rights include recognition of a distinct Rusyn language, the written word, and national identity as outlined in the European Charter on Regional and Minority Languages which was signed by the republic of Ukraine.

and that government of all European states eliminate efforts on the part of their local Ukrainian minority population against citizens in those states of Rusyn nationality.

The delegates at the 14th World Congress of Rusyns express their deep appreciate to the president of Croatia, Colenda Hrabar-Kitarović, for her patronage of the congress.

The resolutions adopted by the 14th World Congress of Rusyns as they pertain to the recognition of the rights of Carpatho-Rusyns in the Transcarpathian Region of Ukraine are being sent to the president of Ukraine, the Parliament of Ukraine, the Council of Europe, the United Nations, and the European Parliament.

SVETOVÝ KONGRES RUSÍNŮV
Hlavní 50, 060 01 Prešov
СВІТОВИЙ КОНГРЕС РУСИНІВ
Головна 50, 060 01 Пряшів



Dr. Stryepin Ljaviniec, chairman

World Congress and World Council of Rusyns

Osijek, Croatia

1 July 2017



СВІТОВИЙ КОНГРЕС РУСИНІВ
 WORLD CONGRESS OF RUSYNS
 Svetový kongres Rusínov, Hlavná 50, 080 01 Prešov, Slovak republic
 Tel.: 0036 709412149 e-mail: Lavinec2@gmail.com
 Representation in: Ukraine, Croatia, Czech Republic, Hungary, Poland, Romania,
 Serbia, Slovakia, United States of America

Президенту України
 Порошенко Петру Олексійовичу
 01220, м. Київ-220, вул. Банкова, 11

**Кампанія
 про Новий Закон про освіту в Україні**

Вельмишановний Пано Президенте!

Прошу Вас ознайомитись із проханням Світового Конгресу Русинів.

Новий Закон «Про освіту» суперечить Саролейській хартії регіональних мов або мов меншин, Закону «Про національні меншини в Україні», та міжнародним договорам, укладеним Україною із сусідніми країнами.

Прийнятий більшістю Верховної Ради новий Закон «Про освіту» не відповідає Саролейській хартії регіональних мов або мов меншин, яку Україна ратифікувала в 2003 році, Закону «Про національні меншини в Україні», та міжнародним договорам, укладеним Україною із сусідніми країнами.

Україна ратифікувала ряд міжнародних правових актів, що мають безпосереднє відношення до мов національних меншин. Крім уже згаданої Саролейської хартії регіональних мов або мов меншин це:

1. Рамкова конвенція про захист прав національних меншин.
2. Декларація про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод.

Згідно зі ст. 6 Закону «Про національні меншини в Україні»: «Держава гарантує всім національним меншинам права на національно-культурну автономію: користування і навчання рідною мовою чи визначення рідної мови в державних закладах або через національно-культурні товариства, розвиток національних культурних традицій, використання національної символіки, відзначення національних свят [...]».

Згідно зі ст. 9 Конституції України: «Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [...]».

Згідно зі ст. 22 Конституції України: «Права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними. Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані. При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод».

Крім того, згідно зі ст. 24 Конституції України: «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [...]».

Згідно зі ст. 53 Конституції України: «Кожен має право на освіту. [...] Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства».

З огляду на це, Світовий Конгрес Русинів звертається до Президента України Петра Порошенка з проханням ветоувати прийнятий Закон «Про освіту», або повернути його у Верховну Раду України з правками.

08.09.2017.

SVETOVÝ KONGRES RUSÍNŮV
Hlavní 50, 080 01 Prešov
СВІТОВИЙ КОНГРЕС РУСИНІВ
Голова 50, 080 01 Прешів



З повагою,
Др. Степан Лашчук
голова Світової Ради Русинів
голова Світового Конгресу Русинів



ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Комітет з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин

01008, м. Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел./факс: 255-49-02

№ 04-27/16-1107 (223052)

2017 р.

Голові
Світової Ради русинів
Пану Степану Лявнipro

Шановний пане Степане!

У Комітеті Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин за дорученням Голови Верховної Ради України розглянуто резолюції, прийняті делегатами на 14-му Світовому конгресі русинів, серед яких, зокрема, є вимога щодо офіційного визнання русинів у Закарпатському регіоні України. У межах предметів відання Комітету інформусмо про наступне.

У Комітеті неодноразово розглядалися звернення громадян та громадських організацій щодо необхідності юридичного визнання національності «русинів» чи надання русинському народу статусу корінного народу. Розгляд цих питань у Комітеті здійснювався за тісної співпраці із фахівцями та експертами наукових установ Національної Академії наук України, Інституту законодавства України, Міністерства культури України.

Зазначимо, що праці вітчизняних науковців, які займаються проблематикою етнічно-національних відносин, сформулювали науково обгрунтовану позицію щодо питань русинського руху. Етнологічна наука України відносить русинів до етнографічних груп українського народу, таких як бойки, гуцули, лемки, поліщуки та ін.

В Україні, як і в інших державах світу, ідентифікація етнічної приналежності є актом особистого вибору її громадян. При цьому під етнічною ідентичністю розуміється усвідомлення людиною своєї приналежності до тієї чи іншої етнічної спільноти, що базується на збігу мови, історичної долі, культури, побуту, традицій, звичаїв тощо.

Результати Всеукраїнського перепису 2001 року засвідчили збереження етнічної окремішності частиною субетнічних (етнографічних) груп українського етносу: бойками, гуцулами, русинами, лемками, литвинами, поліщуками, які постійно проживають в Україні. Загальна кількість представників цих субетносів на час перепису складала 32,4 тисячі осіб.

Найбільшу за чисельністю групу серед населення вищезазначених субетносів складали гуцули (21,4 тис.) та русини (10, 2 тис.).

За висновками Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса Національної академії наук України за всіма етнографічними і лінгвістичними ознаками русини є органічною складовою української нації. Це зафіксовано в багатьох фундаментальних наукових працях вчених істориків та етнографів, в офіційних науково – експертних матеріалах та довідкових виданнях.

Також у таких науково-експертних висновках зазначається, що етнічна самоідентифікація українських громадян, як і їхнє право на її зміну чи відновлення, гарантуються законодавством і є справою їхнього особистого вибору та не підлядає будь-яким правовим актам.

Наразі Українська держава сприяє розвитку та діяльності громадських об'єднань етнографічних груп, у тому числі і русинських, з питань їх етнокультурного розвитку.

В Закарпатській області діє низка русинських товариств і організацій, функціонують недільні школи, видаються газети, ведуться теле- і радіопрограми державними каналами, проводяться виставки, фестивалі тощо. Цьм Українська держава визнає і підтримує етнічну, культурну, мовну та релігійну самобутність русинів.

З повагою

Голова Комітету



Г. М. Немора



МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

вул. І.Франка, 19, м. Київ, 01601,
телефон 235-23-78 факс 235-32-57
E-mail: info@mincult.gov.ua
15.12.2017 № 5045/18/13-17
На № 47333/1/1-17 від 30.11.2017

Голові Світового конгресу
та Світової ради русинів
Штепану Дьявінцю

Шановний пане Штепане!

Відповідно до листа Секретаріату Кабінету Міністрів України від 30.11.2017 № 47333/1/1-17 до звернення Комітету Верховної Ради України з питань освіти і науки від 22.11.2017 № 04-23/10-1364 Міністерство культури України спільно з Міністерством закордонних справ України, Державним комітетом телебачення і радіомовлення України та Закарпатською обласною державною адміністрацією розглянули питання, порушені у Вашому зверненні із Резолюцією, прийнятою 1 липня 2017 року, делегатами 14-го світового конгресу русинів, яка містить низку вимог до Уряду України стосовно визнання русинів у Закарпатті корінним народом.

Відповідно до Конституції України держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України. Громадяни України мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Права корінних народів і національних меншин визначаються виключно законами України.

Згідно зі статтею 11 Закону України «Про національні меншини в Україні» громадяни України мають право вільно обирати та відновлювати національність. Тобто встановлення етнічної приналежності людини є особистою справою громадянина України.

Стаття 3 Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин, яка ратифікована Україною, також гарантує кожній особі, яка

належить до національних меншин, свободу вибору, вважатися чи не вважатися такою, що належить до національних меншин.

Отже згідно із нормами міжнародного права, а також законодавства України кожній особі надано право на національну самоідентифікацію.

На сьогодні в Україні не прийнято спеціального закону, який би визначав права певних народів як корінних, відсутні також законодавче визначення термінів «корінні народи».

Разом з тим, інформуємо, що згідно з висновками Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса Національної академії наук України, Національного інституту стратегічних досліджень та Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН, за всіма етнографічними та лінгвістичними ознаками русини є органічною складовою української нації, тобто її субетносом.

Привагідно зазначаємо, що Українська держава всіляко підтримує етнокультурний напрямок діяльності громадських організацій, розвиток субетнічної самобутності українського населення Закарпаття.

Місцеві органи влади сприяють задоволенню етнокультурних потреб русинські громади та розвитку їхньої самобутності.

Зокрема, Закарпатська облдержадміністрація повідомляє, що в області легалізовано 11 обласних русинських громадських організацій. Громадські організації русинів мають можливість здійснювати свою статутну діяльність у Центрі культур національних меншин Закарпаття, діяльність якого фінансується з обласного бюджету.

З метою задоволення інформаційних потреб русинів на базі філії НТКУ «Закарпатська регіональна дирекція» функціонує об'єднана редакція програм мовами національних меншин. Редакція щотижня (вівторок та субота) транслює в ефірі програму «Русинська родина». Русинською мовою виходить журнал «Отшозница».

Щороку за організаційної та фінансової підтримки облдержадміністрації проводиться обласний фестиваль русинської культури «Червена ружа».

Закарпатська облдержадміністрація та її структурні підрозділи у межах наданих повноважень і надалі підтримуватимуть етнокультурну діяльність русинів, спрямовану на збереження традиційної для населення області толерантності та міжнаціональної злагоди.

З повагою

Перший заступник Міністра



С.В. Фоменко



СВІТОВА РАДА СВІТОВОГО КОНГРЕСУ РУСИНІВ
WORLD COUNCIL OF RUSYNS

Tel.: 0036 709412149 e-mail: Ljavinec2@gmail.com, tajomnik.rusyn@gmail.com
 Svetový Kongres Rusínov, Hlavná 50, 080 01 Prešov, SLOVENSKO

Dear Mr Antonio Tajani
 President of the European Parliament

The World Council of Rusyns has taken notice of the reply of the Human Rights and National Minority Committee of the Ukraine Parliament (Verkhovna Rada of Ukraine) and of the standpoint of the Ministry of Culture of Ukraine which was expressed in connection to the proclamation of the 14th World Congress of Rusyns.

The World Council of Rusyns passed the following resolution connected to those mentioned above on its next session. We can not accept this reply neither its format nor its content. The World Council of Rusyns expresses its deepest worries about the fact that the rusyn nation is not accepted as an independent, authentic ethnicity, as one of the deeply rooted Subcarpathian nationalities. Our opinion is that the Rusyns who at present live in Ukraine should be given the right to self-determine themselves – that means they would have the right to determine their own national identity. This right is recorded in the Framework Convention for the Protection of National Minorities which was signed by Ukraine.

The World Council of Rusyns expects the Ukraine state to acknowledge rusyns in Ukraine and ensure the exact same legal state that is ensured them in other countries they live: in Poland, the Czech Republic, Slovakia, Hungary, Romania, Serbia, Croatia and other Central European and North American countries.

The World Council of Rusyns furthermore requests the Ukraine state to acknowledge the rusyns as independent nationality (minority) and the right to be recorded under the Rusyn name on the nationality list on the next census should also be provided.

The World Council of Rusyns can not accept the usage of subetnos terminology in the case of rusyn people. According to our viewpoint this is discrimination as in the democratic states of Europe where rusyns live they are acknowledged as nationalities on a state level. The World Council of Rusyns expresses its deepest worries and strongest protests against the active ukrainisation of rusyns which is going on both inside and outside the borders of Ukraine as a direct result of the previous socialist ideology that ukrainian = rusyn. The realisation of this ideology has lead to drastic assimilation nowadays. The members of the World Council of Rusyns has criticized the fact that Ukraine has strongly supported this process in the European countries and Serbia in many occasions. This assimilation process is supported through organisations advertising the ukrainian-rusyn identity.

The World Council of Rusyns expresses its protest towards the presidents of Ukraine, the European Council and the European Parliament in order to retain and protect the rusyn national identity.

I look forward to receiving your reply.

Budapest, 10 febr. 2019

СВІТОВІЙ КОНГРЕС РУСІНІВ
 Hlavná 50, 080 01 Prešov
 СВІТОВА РАДА КОНГРЕСУ РУСИНІВ
 Hlavná 50, 080 01 Prešov

Yours Sincerely,
 dr. Sztyepán Ljavinyc, chairman
 World Congress and World Council of Rusyns



PS: I have enclosed the reply of the Human Rights and National Minority Committee of the Ukraine Parliament (Verkhovna Rada of Ukraine) and of the standpoint of the Ministry of Culture of Ukraine.



СВІТОВА РАДА СВІТОВОГО КОНГРЕСУ РУСИНІВ
WORLD COUNCIL OF RUSYNS

Tel.: 0036 709412149 e-mail: Ljavinec2@gmail.com, tajomnik.rusyn@gmail.com
 Svetový Kongres Rusínov, Hlavná 50, 080 01 Prešov, SLOVENSKO

Dear Mr Donald Tusk
 President of the European Council

The World Council of Rusyns has taken notice of the reply of the Human Rights and National Minority Comtee of the Ukraine Parliament (Verkhovna Rada of Ukraine) and of the standpoint of the Ministry of Culture of Ukraine which was expressed in connection to the proclamation of the 14th World Congress of Rusyns.

The World Council of Rusyns passed the following resolution connected to those mentioned above on its next session. We can not accept this reply neither its format nor its content. The World Council of Rusyns expresses its deepest worries about the fact that the rusyn nation is not accepted as an independent, authentic ethnicity, as one of the deeply rooted Subcarpathian nationalities. Our opinion is that the Rusyns who at present live in Ukraine should be given the right to self-determine themselves – that means they would have the right to determine their own national identity. This right is recorded in the Framework Convention for the Protection of National Minorities which was signed by Ukraine.

The World Council of Rusyns expects the Ukraine state to acknowledge rusyns in Ukraine and ensure the exact same legal state that is ensured them in other countries they live: in Poland, the Czech Republic, Slovakia, Hungary, Romania, Serbia, Croatia and other Central European and North American countries.

The World Council of Rusyns furthermore requests the Ukraine state to acknowledge the rusyns as independent nationality (minority) and the right to be recorded under the Rusyn name on the nationality list on the next census should also be provided.

The World Council of Rusyns can not accept the usage of subetnos terminology in the case of rusyn people. According to our viewpoint this is discrimination as in the democratic states of Europe where rusyns live they are acknowledged as nationalities on a state level. The World Council of Rusyns expresses its deepest worries and strongest protests against the active ukrainisation of rusyns which is going on both inside and outside the borders of Ukraine as a direct result of the previous socialist ideology that ukrainian = rusyn. The realisation of this ideology has lead to drastic assimilation nowadays. The members of the World Council of Rusyns has criticized the fact that Ukraine has strongly supported this process in the European countries and Serbia in many occasions. This assimilation process is supported through organisations advertising the ukrainian-rusyn identity.

The World Council of Rusyns expresses its protest towards the presidents of Ukraine, the European Council and the European Parliament in order to retain and protect the rusyn national identity.

I look forward to receiving your reply.

Budapest, 10 febr. 2019

SVETOVÝ KONGRES RUSYNŮV
 Hlavná 50, 080 01 Prešov
 СВІТОВА РАДА РУСИНІВ
 ГЛАВНА 50, 080 01 Прешів


 Yours Sincerely,
 dr. Sztepan Ljavinec, chairman
 World Congress and World Council of Rusyns



PS: I have enclosed the reply of the Human Rights and National Minority Comtee of the Ukraine Parliament (Verkhovna Rada of Ukraine) and of the standpoint of the Ministry of Culture of Ukraine.



СВІТОВА РАДА СВІТОВОГО КОНГРЕСУ РУСИНІВ
WORLD COUNCIL OF RUSYNS

Tel.: 0036 709412149 e-mail: Ljavinec2@gmail.com, tajomnik.rusyn@gmail.com
 Svetový Kongres Rusínov, Hlavná 50, 080 01 Prešov, SLOVENSKO

Dear Mr Thorbjørn Jagland
 The Secretary General of the Council of Europe

The World Council of Rusyns has taken notice of the reply of the Human Rights and National Minority Committee of the Ukraine Parliament (Verkhovna Rada of Ukraine) and of the standpoint of the Ministry of Culture of Ukraine which was expressed in connection to the proclamation of the 14th World Congress of Rusyns.

The World Council of Rusyns passed the following resolution connected to those mentioned above on its next session. We can not accept this reply neither its format nor its content. The World Council of Rusyns expresses its deepest worries about the fact that the rusyn nation is not accepted as an independent, authentic ethnicity, as one of the deeply rooted Subcarpathian nationalities. Our opinion is that the Rusyns who at present live in Ukraine should be given the right to self-determine themselves – that means they would have the right to determine their own national identity. This right is recorded in the Framework Convention for the Protection of National Minorities which was signed by Ukraine.

The World Council of Rusyns expects the Ukraine state to acknowledge rusyns in Ukraine and ensure the exact same legal state that is ensured them in other countries they live: in Poland, the Czech Republic, Slovakia, Hungary, Romania, Serbia, Croatia and other Central European and North American countries.

The World Council of Rusyns furthermore requests the Ukraine state to acknowledge the rusyns as independent nationality (minority) and the right to be recorded under the Rusyn name on the nationality list on the next census should also be provided.

The World Council of Rusyns can not accept the usage of subethnic terminology in the case of rusyn people. According to our viewpoint this is discrimination as in the democratic states of Europe where rusyns live they are acknowledged as nationalities on a state level. The World Council of Rusyns expresses its deepest worries and strongest protests against the active ukrainisation of rusyns which is going on both inside and outside the borders of Ukraine as a direct result of the previous socialist ideology that ukrainian = rusyn. The realisation of this ideology has lead to drastic assimilation nowadays. The members of the World Council of Rusyns has criticized the fact that Ukraine has strongly supported this process in the European countries and Serbia in many occasions. This assimilation process is supported through organisations advertising the ukrainian-rusyn identity.

The World Council of Rusyns expresses its protest towards the presidents of Ukraine, the European Council and the European Parliament in order to retain and protect the rusyn national identity.

I look forward to receiving your reply.

Budapest, 10 febr. 2019

SVĚTOVÝ KONGRES RUSÍNŮV
 Hlavná 50, 080 01 Prešov
 СВІТОВА РАДА КОНГРЕСУ РУСИНІВ
 Травна 50, 080 01 Прешів

Yours Sincerely,
 dr. Szyepán Ljavinec, chairman
 World Congress and World Council of Rusyns



PS: I have enclosed the reply of the Human Rights and National Minority Committee of the Ukraine Parliament (Verkhovna Rada of Ukraine) and of the standpoint of the Ministry of Culture of Ukraine.



СВІТОВА РАДА СВІТОВОГО КОНГРЕСУ РУСИНІВ
WORLD COUNCIL OF RUSYNS

Tel.: 0036 709412149 e-mail: Ljavinec2@gmail.com, tajomnik.rusyn@gmail.com
 Svetovj Kongres Rusinov, Hlavná 50, 080 01 Prešov, SLOVENSKO

Dear Mr. Lamberto Zannier
The OSCE High Commissioner on National Minorities!

The World Council of Rusyns has taken notice of the reply of the Human Rights and National Minority Committee of the Ukraine Parliament (Verkhovna Rada of Ukraine) and of the standpoint of the Ministry of Culture of Ukraine which was expressed in connection to the proclamation of the 14th World Congress of Rusyns.

The World Council of Rusyns passed the following resolution connected to those mentioned above on its next session. We can not accept this reply neither its format nor its content. The World Council of Rusyns expresses its deepest worries about the fact that the rusyn nation is not accepted as an independent, authentic ethnicity, as one of the deeply rooted Subcarpathian nationalities. Our opinion is that the Rusyns who at present live in Ukraine should be given the right to self-determine themselves – that means they would have the right to determine their own national identity. This right is recorded in the Framework Convention for the Protection of National Minorities which was signed by Ukraine.

The World Council of Rusyns expects the Ukraine state to acknowledge rusyns in Ukraine and ensure the exact same legal state that is ensured them in other countries they live in: in Poland, the Czech Republic, Slovakia, Hungary, Romania, Serbia, Croatia and other Central European and North American countries.

The World Council of Rusyns furthermore requests the Ukraine state to acknowledge the rusyns as independent nationality (minority) and the right to be recorded under the Rusyn name on the nationality list on the next census should also be provided.

The World Council of Rusyns can not accept the usage of subetnos terminology in the case of rusyn people. According to our viewpoint this is discrimination as in the democratic states of Europe where rusyns live they are acknowledged as nationalities on a state level. The World Council of Rusyns expresses its deepest worries and strongest protests against the active ukrainisation of rusyns which is going on both inside and outside the borders of Ukraine as a direct result of the previous socialist ideology that ukrainian = rusyn. The realisation of this ideology has lead to drastic assimilation nowadays. The members of the World Council of Rusyns has criticized the fact that Ukraine has strongly supported this process in the European countries and Serbia in many occasions. This assimilation process is supported through organisations advertising the ukrainian-rusyn identity.

The World Council of Rusyns expresses its protest towards the presidents of Ukraine, the European Council and the European Parliament in order to retain and protect the rusyn national identity.

I look forward to receiving your reply.

SVETOVÝ KONGRES RUSINOV
 Hlavná 50, 080 01 Prešov
 СВІТОВА РАДА КОНГРЕСУ РУСИНІВ
 Головна 50, 080 01 Прешів

Budapest, 10 febr. 2019

Yours Sincerely,
 dr. Szytyepán Ljavinec, chairman
 World Congress and World Council of Rusyns



PS.: I have enclosed the reply of the Human Rights and National Minority Committee of the Ukraine Parliament (Verkhovna Rada of Ukraine) and of the standpoint of the Ministry of Culture of Ukraine.



СВІТОВА РАДА СВІТОВОГО КОНГРЕСУ РУСИНІВ
WORLD COUNCIL OF RUSYNS

Tel: 0036 709412149 e-mail: Ljavyec2@gmail.com, tajomnik.rusin@gmail.com
 Svetový Kongres Rusínov, Hlavná 50, 080 01 Prešov, SLOVENSKO

Dear Mr Antonio Tajani
 President of the European Parliament

The World Council of Rusyns expresses its strongest protests against the law No 5670 on „On ensuring the functioning of the Ukraine language as a state” passed by the Ukraine Parliament (Verkhovna Rada of Ukraine)

From our point of view this law restricts the nationality rights of those nations living on Ukraine territory.

We request the European Council to exert an effect on Ukraine in order to ensure that Ukraine abides to the Language Charts and the Framework Convention for the Protection of National Minorities signed by Ukraine.

I look forward to receiving your reply.

СВІТОВИЙ КОНГРЕС РУСИНІВ
 Hlavná 50, 080 01 Prešov
 СВІТОВА РАДА РУСИНІВ
 Hlavná 50, 080 01 Prešov



Budapest, 24 may 2019


 Yours Sincerely,
 dr. Szttyepán Ljavyec, chairman
 World Congress and World Council of Rusyns



СВІТОВА РАДА СВІТОВОГО КОНГРЕСУ РУСИНІВ
WORLD COUNCIL OF RUSYNS

Tel. **0036 709412149** e-mail: Ljavinec2@gmail.com, tajomnik.rusyn@gmail.com
Svetový Kongres Rusínov, Hlavná 50, 080 01 Prešov, SLOVENSKO

Dear Mr Donald Tusk
President of the European Council

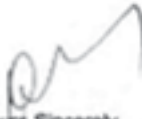
The World Council of Rusyns expresses its strongest protests against the law No 5670 on „On ensuring the functioning of the Ukraine language as a state” passed by the Ukraine Parliament (Verkhovna Rada of Ukraine)
From our point of view this law restricts the nationality rights of those nations living on Ukraine territory.
We request the European Council to exert an effect on Ukraine in order to ensure that Ukraine abides to the Language Charta and the Framework Convention for the Protection of National Minorities signed by Ukraine.

I look forward to receiving your reply

SVETOVÝ KONGRES RUSÍNŮV
Hlavná 50, 080 01 Prešov
СВІТОВА РАДА РУСИНІВ
Голова 50, 080 01 Прешів

Budapest, 24 may 2019




Yours Sincerely,
dr. Szyepán Ljavinec, chairman
World Congress and World Council of Rusyns



СВІТОВА РАДА СВІТОВОГО КОНІРЕСУ РУСИНІВ
WORLD COUNCIL OF RUSYNS

Tel.: 0036 709432149 e-mail: ljavinec2@gmail.com, tajomnik.rusin@gmail.com
 Svetový Kongres Rusínov, Hlavná 50, 080 01 Prešov, SLOVENSKO

Dear Mr. Thorbjørn Jagland

The Secretary General of the Council of Europe

The World Council of Rusyns expresses its strongest protests against the law No 5670 on „On ensuring the functioning of the Ukraine language as a state” passed by the Ukraine Parliament (Verkhovna Rada of Ukraine)

From our point of view this law restricts the nationality rights of those nations living on Ukraine territory.


We request the European Council to exert an effect on Ukraine in order to ensure that Ukraine abides to the Language Charta and the Framework Convention for the Protection of National Minorities signed by Ukraine.

I look forward to receiving your reply.

SVETOVÝ KONGRES RUSÍNŮV
 Hlavná 50, 080 01 Prešov
 СВІТОВА РАДА СВІТОВОГО КОНІРЕСУ РУСИНІВ
 Головна 50, 080 01 Прешів



Budapest, 24 may 2019


 Yours Sincerely,
 dr. Szttyegán Ljavinyec, chairman
 World Congress and World Council of Rusyns



СВІТОВА РАДА СВІТОВОГО КОНГРЕСУ РУСИНІВ
WORLD COUNCIL OF RUSYNS

Tel.: 0036 709412149 e-mail: Ljavinec2@gmail.com, tajomnik.rusin@gmail.com
Svetový Kongres Rusínov, Hlavná 50, 080 01 Prešov, SLOVENSKO

Dear Mr. Lamberto Zannier
The OSCE High Commissioner on National Minorities!

The World Council of Rusyns expresses its strongest protests against the law No 5670 on „On ensuring the functioning of the Ukraine language as a state” passed by the Ukraine Parliament (Verkhovna Rada of Ukraine)
From our point of view this law restricts the nationality rights of those nations living on Ukraine territory.
We request the European Council to exert an effect on Ukraine in order to ensure that Ukraine abides to the Language Charta and the Framework Convention for the Protection of National Minorities signed by Ukraine.

I look forward to receiving your reply.

СВІТОВІЙ КОНГРЕС РУСІНІВ
Hlavná 50, 080 01 Prešov
СВІТОВА РАДА РУСИНІВ
Головна 50, 080 01 Прешів



Budapest, 24 may 2019

Yours Sincerely,
dr. Szyepán Ljaviniec, chairman
World Congress and World Council of Rusyns



СВИТОВЫЙ КОНГРЕС РУСИНИВ WORLD CONGRESS OF RUSYNS

Tel.: 0036 709412149 e-mail: javinec2@gmail.com, tajomnik.rusyn@gmail.com
Svetový Kongres Rusínov, Hlavná 50, 080 01 Prešov, SLOVENSKO

ПРОГОЛОШНЯ

ДЕЛЕГАТИВ XV. СВИТОВОГО КОНГРЕСУ РУСИНИВ

Делегати XV. Світового конгресу Русинів в рамках конгресових активностей, проїздили у днях XV. Світового конгресу Русинів, який отриманий дня 05.- 06. жовт. 2019. року на Словенську у Люблянських Купелках підтвердили і виголосили текст Проголошення делегатів XV. Світового конгресу Русинів.

Минає 30 років од часу, коли ведно із демократичними змінами в європейській просторі, включно держав, в котрых живуть Русини, пришла і свобода народна про Русинів, якы по довгих десятиліттях адміністративного неіснуваня, вышли на путь своей еманципації, возродного руху, котрый став цілосвітовым русиньськым рухом. У 1991-ім році перший раз Русини в бывшій Чехословачії могли ся приголосити ку своей народности і ку своему русиньському материньському языку, постушно такую можливість дістали і Русини в дальших державах і были вызнаны як окрема народность меншына зо своим правами.

У 2020-ім році на Україні і у 2021-ім році в дальших європейських державах буде проходити слідуєчий перепис насеління, і маєме надію, же Русини знова будуть голосити ся ку своей народности і своему материньському языку. Європейскы державы, в котрых Русини живуть, суть сінатарями Рамкового договору на охорону народностных меншын і Європейской харты регіональных або меншынових языків. Як пише ся в Рамковім договорі о охороні народностных меншын, історія указала, же охорона народностных меншын є основна про стабільну, демократичну безпечность і мір на континенті, же плуралітна і демократична сполочность бы мала нелем респектовати ідентичность каждой особы, котра належить до народностной меншыны, але створити условії, котры уможковять выразити, сохранити і розвивати тоту ідентичность.

Віріме, же окремы державы, в котрых жме русиньска комуніта, будуть при переписі думати на благо народностных меншын, в тім числі і на благо Русинів, і методіка перепису, формуларі перепису насеління в окремых державах будуть зроблены так, жебы знова Русини могли выразити свою принадлежность ку своей народности і материньському языку без будьяких похыбностей або деформацій тых резултатів.

Едночасно ми, делегати і делегатки XV. Світового конгресу Русинів апелуємо на сіпатарську державу споминаних документів – Україну, жебы свій підпис під договором і хартов перемінла в практику і в припаді Русинів. Жебы в слідуічым перепісі і Русини на Україні могли ся як логини, законопослушны і мірны жытелі своей державы, котры належать ку народностній меншыні, котры мають свій материнський язык, приголосити ся ку тым неоддільным частям своей ідентичности, і были вызнаны властями як окрема народностна меншына, на котру односять ся спомянуты документи, які їм гарантують охорону і розвиток. То значить, жебы Русини на Україні мали у формулярах перепісу населіня у 2020 році окрему колонку про свою народность – Русини, і окрему колонку про свій материнський язык – русинський, і жебы были тоты результаты публікованы окремо, як то мають і иншы народности, а не врахованы як результаты субетвосу українського народа. Так як с то у вшыткых європейскых демократічных державах. Україна хоче быти меджі європейскыма демократічныма державами і хоче быти в Європейській Унії, што мы вітаме, але як раз зато бы мала сповнівати штандарды і в области людських і народностных прав, бо лем то с путь про Україну до Европы. Акцентация, вызнання і охорона народностных меншын – то основны прінціпы демократічной сполочности, котры суть про членів народностных меншын вопросом быти і небыти. У своїх державах хочеме жыти, розвивати ся і збогачувати їх культурный простор і людський потенціал.

Делегаты XV. Світового конгресу Русинів выражають глибоке знепокоєня, што ся тыче Языкового закона прийятого на Україні, котрый понижкує права народностных меншын в Україні, шкодить вытворёваню прав на слободне вызнаня влостного русинского языка і писма. Делегаты XV. Світового конгресу Русинів подпорують жадость о право на вызнаня русиньской ідентіты Підкарпатскых Русинів о їх припознані за окрему народностную меншину в Україні.

Окреме звертаня делегатів с до Украины, як сіпатара рамкового договору на охорону народностных меншын і Європейской харты регіональных або меншинowych языків, жебы свій підпис під договором і хартов языків перемінла до практики і в припаді Русинів.

Треба выдрати, же днесь Карпатскы Русини суть вызнаны і хоснують вшыткы свої права у Польску, Ческу, Словенську, Мадярську, Румунії, Сербії, Хорватську, в країнах у котрых жыють у середній Европі і Сіверній Америці, лем їх права несуть вызнання на Україні. Зато, од найвышших штатных органів Украины, Рады Европы, ООН і Парламенту Європейской Унії пожадуєме вытворіня прав про Русинів у Закарпатській области /історична Подкарпатска Русь/ у Україні о вызнані і ужывані влостного русиньского языка, писма і прав на вызнаня русиньской ідентіты, што выходжать із документів Європейской харты о регіональных і меншинowych языків, котрых підписником с і республіка Україна, але тоты

права із Європейської хартії про Русинів на Подкарпатті не виключає. Русини на Подкарпатті у Україні повинні мати вільне право на вільне висловлення при перенесенні життєвості, як і право на освіту в своїй материнській русинській мові, право на розвивання власної культури, право на інформації через друковані і електронні медіа в русинській мові і право на службово-урядове користування мовою і письмом.

XV. Світовий конгрес Русинів **обертає ся** із жадністю о рішуче вирішення русинської національності на Україні і окремої дискримінації русинської національності у європейських країнах, котру **посилає** до представителів Влади України, урядів країн де живуть Русини, ООН, Ради Європи і Європейського парламенту.

➤ **Звертає ся** до влади України, щоб отворити Катедру Русиністики із вивченням русинської мови на Університеті у Ужгороді.

➤ **Звертає ся** до влади України, щоб Україна **додержувала Рамковий договір о охороні народностних меншин**,

➤ **Звертає ся** до влад тих європейських держав, де організації так звані „україніфіковані“ дискримінують Русинів.

Делегати XV. Світового конгресу Русинів звертають ся до інших русинських організацій, щоб взяли активну участь у приправованні на списвання людей.

Окреме звертання делегатів є, щоб русинські організації намагали ся о повернути до користування нашою материнською мовою у церковних богослужбах є цілком заставити процес денационалізації.

Делегати XV. Світового конгресу Русинів висловлюють велике подякування *президенту Словенської республіки Заузі Чанутовій за ту честь русинському народу, котру она висловила у поздравнім писмі, Петеру Пеллєґрину, прем'єр-міністру Словенської республіки за матеріальну і політичну підпорку, як і Бейлі Бугару, підпредседові Народної ради Словенська, за особну приємність на XV. Світовім конгресі Русинів в імені парламенту Словенська.*

Проголошення делегатів XV. Світового конгресу Русинів буде послане президентові України, до Верховної Ради України, як і до Ради Європи, ООН і Парламенту Європейської Унії, до котрих ся рухає вступити і республіка Україна.

В Люблянських Купелях у Словенську, 06. юла 2019 р.

SVETOVÝ KONGRES RUSÍNŮV
Hlavní 50, 080 01 Prešov
СВІТОВИЙ КОНГРЕС РУСИНІВ
Головна 50, 080 01 Пряшів



др. Степан Лянцин,
председа Світового конгресу Русинів і
Світової ради Русинів



European Union
EXTERNAL ACTION

Head of Division
Eastern Partnership – Bilateral Relations

DIRECTORATE Russia, Eastern Partnership, Central Asia
Regional Cooperation & OSCE

Brussels, 5 August 2019
EURCA.EAST.2 (2019) 5675711

Dear Dr. Ljaviniec,

Thank you for your letter of 24 May 2019 to the President of the European Commission, Mr Jean-Claude Juncker. I have been asked to reply.

The need to respect the rights of persons belonging to national minorities is enshrined in the EU-Ukraine Association Agreement, which is based on respect for democratic principles, the rule of law, good governance, human rights and fundamental freedoms, including the rights of persons belonging to national minorities, non-discrimination of persons belonging to minorities and respect for diversity.

The European Union closely follows the situation of persons belonging to national minorities in Ukraine. We discuss regularly various aspects related to the respect for the rights of ethnic, linguistic, religious and national minorities in our meetings with Ukrainian officials. Recent occasions were the EU-Ukraine Association Council on 17 December 2018 and the annual Human Rights Dialogue on 21 March 2019.

Ukraine should continue to comply with its international obligations, including within the framework of the Council of Europe Framework Convention for the Protection of National Minorities and the European Charter for Regional or Minority Language.

Yours sincerely,


Richard Tibbels

Dr. Sityepan Ljaviniec
Word Council of Rusyns
ljaviniec2@gmail.com
tajomik.wmri@gmail.com

Service Européen pour l'Action Extérieure, B-1046, Bruxelles, Belgique/ European External Action Service, B-1046, Brussels, Belgium
Telephone: (+32-2)584-1111

ДИСКУРС

DYSKURS

Олена Дуць-Файфер 
Ягайлоньскій Університет/ Uniwersytet Jagielloński

Станути і стати ся зас

Ревіталізаційны процеси серед Лемків по 1989 р.

Streszczenie

Artykuł jest próbą oceny charakteru i efektów przemian w życiu społeczno-kulturowym Łemków, jakie zaszły po 1989 r. Wskazane zostały trzy graniczne daty, znaczące dla tych przemian, powiązane z przemianami politycznymi w Polsce i kształtującą się w niej polityką etniczną. Charakterystyka i ocena przemian zawarta została w trzech tematycznych częściach, poświęconych organizacjom i tożsamości; językowi, literaturze i kulturze; nauce i edukacji. W każdej z tych części wykazano różnokierunkowość przemian, antynomie i ambiwalencje, jakie pojawiają się w ich ocenie, ściśle powiązanie z niekonsekwencjami w polityce etnicznej Polski i globalnymi zjawiskami kulturowymi współczesności. Obok wskazywania negatywnych konsekwencji tych czynników, zwrócono uwagę też na znaczące osiągnięcia dokonane w ostatnim trzydziestoleciu we wszystkich dziedzinach kulturowego i społecznego funkcjonowania łemkowskiej mniejszości etnicznej. Najistotniejszym jednak efektem przemian jest uformowanie się profesjonalnie przygotowanej elity łemkowskiej, która jest w pełni świadoma stanu zagrożenia rodzimej kultury i tożsamości oraz dąży do wypracowania oraz skutecznego wdrażania strategii rewitalizacyjnych. Otwarcie perspektywy poznawczej jest bazą do samoreflektowania własnego upozycjonowania etnicznego.

Słowa kluczowe: Łemkowie, polityka etniczna, organizacje łemkowskie, język łemkowski, literatura łemkowska, kultura łemkowska, edukacja łemkowska, filologia łemkowska, rewitalizacja

Abstract

To Rise and Become Again: Revitalization Processes among Lemkos after 1989

The paper aims to assess the nature and effects of the changes in socio-cultural life of Lemkos after 1989. It suggests three critical dates relevant to these changes, which are related to political transformations in Poland and the emerging ethnic policy in the country. The characteristics and assessment of the changes are presented in three parts, which discuss organizations and identity; language, literature, and culture; research and education. Each part substantiates multidirectional quality of the changes, various antinomies and ambivalences in their assessment, and their close relationship with inconsistencies in Polish ethnic policy as well as with global cultural phenomena of the contemporary world. Apart from denoting negative consequences of these factors attention is also brought to notable achievements made in the last thirty years in all areas of cultural and social functioning of the Lemko ethnic minority. However the most important development is the fact there has arisen a Lemko elite of professionals who are fully aware of the endangered status of their ethnic culture and identity and strive to devise and successfully implement revitalization strategies. Opening a cognitive perspective sets the stage for self-reflection about one's own ethnic positioning.

Keywords: Lemkos, ethnic policies, Lemko organizations, the Lemko language, Lemko literature, Lemko culture, Lemko education, Lemko philology, revitalization

Хоц рік 1989 приниманий єст в загальным огляді політичных перемін в серединово-східній Європі за граничний, визначаючий падіння комунізму, то з лемківской перспектывы єст він лем єдном з трьох основных дат, знакуючых сутьовы переміны в найновійшій історії Лемків. За першу, яка початкувала маніфестуваня ся незалежного од УСКТ–івского¹ «покровительства» лемківского «я», примат ся рік 1983, коли то розгоріла І Лемківска Ватра – отворена сценічна маніфестация лемківского слова і лемківской достоменности, скликуюча в Горы своїх люди. Друга

¹ Українське Суспільно-Культурне Товариство.

дата – 1989 рік – то, одночасно з зареєструваньом Стоваришыня Лемків, початок формальної інституціоналізації лемківського соспільного жытя (Michna 2013). Вкінці третя, ци не найважнійша дата, то 2005 рік, коли в прийнятій *Уставі з дня 6 січня 2005 р. о національных і етнічных меншынах а тіж о регіональным языку* Лемкы остали формальні узнаны за етнічну меншыну (Ustawa 2005).

Знакуваны тьма датами події мали основне значыня для станя ся Лемків публичні видимыма як незалежна етнічна спільнота, паралельна до інчых меншыновых спільнот в Польщы, в тым до української меншыны, в яку за комуністычных часів влучены остали Лемкы проти іх воли. Треба зазначыти, же граничны події мали велике влияня на процес так внутрішнього (нашмарена достоменніст забрала бо віру во власны можности), як і зовнішнього, усвідамляня самобытности і полноцінності лемківської культуры і достоменности. Ефекты найпростійше мож вказати на основі статыстычных даных. Два проведены по 1989 р. повселюдны списы населіня, в 2002 і в 2011 р., выказали, же чысло осіб декляруючых лемківску національніст побільшыло ся з 5 863 до 10 500 (Wyniki 2002, Gudaszewski 2015, 31). Наявні мож вказати гев повязаня ци взаїмну детермінацію фактору зовнішнього – політычного з фактором внутрішнім – жывотністю і незалежністю лемківської спільноты.

Хочу вказати в парох обшырях соспільно-культурного жытя, будурых ядровыма полями формуваня і выражаня лемківської достоменности, перемяны, якы довершылы ся в них по часі формального неістнуваня. Вкажу предо вшыткым еволюцію, яка проходить в поконуваню утырвалених през пару декад стереотыпів о українськості Лемків; реляції з польськым центром; локуваня ся перемян в глобальных культуровых процесях, тыповых для сучасного світа.

1. Соспільно-культурна активність, етнічний статус

Хронологічні треба зачати од Лемківських Ватр, хоц іщы барже вірні фактам, од Ансамблю Пісні і Танця «Лемковина», котрый формальні патрунувал Лемківськым Ватрам, а од початку, тзн. од 1969 был неформальном лемківськом інституційом. Они то стояли при внутрішніх джерелах лемківського одроджыня, хоц в однесіню до «Лемковины» треба бы речы – при недозволію на зневоліня. Так адже, 1989 рік і політычны перемяны,

якы товды наступили, застали Лемків приготовлєныма до незалежного фунгуваня в соспільній і культурній сфері. Был він лем знятєм той бареры, якій Лемкы николи докінце ся не піддали. Быти може, з огляду на факт, же польскій нарід, серед якого жыли і формували віками свою культуру і достоменніст Лемкы, николи не піддал ся гноблячым режімам, а може прото, же серед вшыткых Русинів, Лемкы підданы были найбарже трагічній дискримінації² – а то творит основу бунту і непокоры – лемківску спільноту мож окрислити як найбарже незалежну спосеред вшыткых Русинів.

Іщы пред 4 червцьом 1989 р., коли то, як ся найчастійше принимат, скінчыл ся комунізм в Польщы (Kiedy 2013), Лемкы покликали свою першу організацію – Стоваришыня Лемків. Заложительске зобраня мало місце 5.03.1989 р., а зареєструвана тота перша повоєнна лемківска і загальні русиньска організація была 7 квітня 1989 р. в Лігници (Косовскій 2019). Як єм спомла горі, так скорє покликаня організації, свідчыло о тым, же была она в мріях Лемків давно ношена, чоґо доводят парократны пробы (консеквентні одмітуваны през офіційны чынникы) зареєструваня лемківской організації уж в комуністычных часах (Документы 2013). Запрошыня през організаторів на заложительске зобраня шырокого кругу лемківскых діячи (тіж тых, якы были звязаны з УСКТ) вказує, же цілю было покликаня єдної, спільной вшыткым Лемкам організації. Єднак статutowы цілі Стоваришыня, м.ін.:

1. Integracja ludności łemkowskiej bez względu na poglądy i przekonania religijne;
2. Ratowanie, pielęgnowanie, rozwój i upowszechnianie kultury duchowej i materialnej Łemków;
3. Nauczanie języka łemkowskiego;
4. Popularyzacja historii łemkowyny a także wiedzy o życiu i działalności Łemków poza granicami Polski (Statut SL);

не для вшыткых, як ся неодоґла вказало, были акцептувальны. Окрислінь «лемківскій язык», «історія Лемковины» і інчых, якы комунікували лемківску саомбытніст, не могли прийняти тоты, для яких неужывне

² Мам на думці не лем культурову екстермінацію через тотальны выселіня Лемків в роках 1945-1947, але тіж скорійшы події такы як лаґер в Талерґофі ци переслідуваня років 1918-1921.

было фунгуваня Лемків без підкрисляня іх підрядности в однесію до українського народу. Прото о нецілый рік, 30 марця 1990 р. прихыльниuky української достоменности Лемків зареєстрували другу організацію, Об'єднання лемків. В назві мала она одкликания до лемківскости, але в статуті явні зазначала українську обшыр ей локуваня, медже інчыма вказуючы, же: «Zjednoczenie używa pieczęci z napisem w języku polskim i ukraińskim», або визначаючы еден зо способів довершания статутових цілі: «Inspirowanie nauki języka ukraińskiego w szkołach, gdzie zamieszkuje ludność łemkowska» (Статут ОЛ 2017). Об'єднання лемків ест членом асоциюваным Об'єднання українців у Польщі, як тіж членом *Світової Федерації Українських Лемківських Об'єднань*.

Здає ся, же опінія, што не было бы Об'єднання лемків, як бы не было Стоваришыня Лемків, не ест безосновна. Поедны діяче з Лемковины, які свою достоменніст окрисляют тіж як українську (в Списі з 2011 р. выказано таких осіб 287³) (Gudaszewski 2015, 127) діяли бы в рамках Об'єднання українців у Польщі, не творячы окремой організації. Од початку покликания ОЛ явне ест його стремління до перениманя культурових осягнінь Лемків або протидіяня ім. Першом значучом інституційом, яку переняло Об'єднання, была Лемківска Ватра, котра цілком поміняла свої ідеовы полюсы. З маніфестации лемківской незалежной достоменности переформувала ся она в сценічну маніфестацию українскости на Лемковині. Діє ся она поза вольом Лемків, аж і тых, які берут учас в тій масовій події, маючы на цілі головні стрічы зо знаємыма, які громадят ся на Ватрі. Єднак в загальній пропаганді, шыреній през мас-медіі, творит она репрезентацию лемківскости в цілком сфальшуваній перспективі. Другом таком сутьовом для Лемків символічном акційом перениманя лемківского культурового засобу і обліканя го в українську ідеологію, была проба завлащяня будинку і ділянки Руской Бурсы в Горлицях, яка ест символом русиньской, опозиційной до української, достоменности. Маєток Руской Бурсы придбали лемківскы еліты на початку ХХ столітя з цілю помочы в едукації лемківской молодежи. По выселіню Лемків переняла го на власніст польска держава. Його одзыскания стало ся цілю лемківських організацій, які згідні признали, же право на спадкобрана ма Стоваришыня «Руска Бурса» в Горлицях, основане/ реактыуване

³ Подля того спису тіж 801 Українців задеклярувало як другу лемківську народовіст. Згідно з принципами рахуваня меншын в Польщі, тоты особы сут зарахуваны до української меншыны (Gudaszewski 2015, 128).

в 1991 р. на тым самым статуті, што Товариство «Руска Бурса» створене в 1908 р. На перешкоді до одданя державом того маєтку Лемкам стояли вперты стараня Об'єднання лемків, жебы го переняти (хоц в статуті Бурсы явні было зазначене, же маєток ма приналежати русиньській, я не українській організації). Прото одзысканя маєтку през «Руску Бурсу» можливе было аж по 19 роках старань (Дуць-Файфер 2008, Документы 2005, Документы 2006, Документы 2007, Документы 2008, Документы 2009). Третій врешті примір завлащыньювых діянь Об'єднання лемків то справа лемківской репрезентації во Спільній Комісії Уряду і Національных і Етнічных Меншын, яка покликана остала згідно з *Уставом з дня 6 січня 2005 р. о національных і етнічных меншынах а тіж о регіональным языку* (Устава 2005). Протягом 14 років обрадуваня парох каденций Сойму РП над том уставом Об'єднання лемків, як і Об'єднання українців у Польщі остро выступували проти узнаню Лемків за окрему етнічну меншыну. Коли еднак, завдякы стараням головні Стоваришыня Лемків, лемківска меншына зыскала незалежный етнічний статус, Об'єднання лемків узнало ся за незаперечного ей репрезентанта. Проти протестам лемківских організацій польскы державны власти узнали Об'єднання за репрезентанта Лемків, што ест симптоматычным приміром неконсеквенці державной політыкы в однесію до Лемків (Документы 2010).

Еднак в описаным процесі видіти мож якісу еволюцію, котра добрі характеризує перемины, довершаючы ся по 1989 р. Коли бо при початку перемін была велика непевніст а еодночасно детермінація в домаганю ся незалежного етнічного статусу для Лемків, то з часом, головні по затверджыню *Уставы о національных і етнічных меншынах*, коли статут остал правні признаний, росне свідоміст безправного завлащаня през українську меншыну лемківского культурового простору. З пропагандовых предо вшыткым причын, державны власти і домінуюче польске соспільство фурт ділило/ ділит Лемків на Лемків-Лемків і Лемків-Українців. Натоміст результаты спису з 2011 р. явні вказали, же ест то штучна уява, о чым Лемкы добрі знали, але інакше ім прібувано вмовити. Прото од што найменше 2005 р. лемківскы діяче домагают ся од офіційных чынників польской державы імплементацийной послідовности в однесію до записів в *Уставі о національных і етнічных меншынах*, дефініючых етнічну меншыну, какой статут ма лемківска спільнота (Duć-Fajfer 2015).

Ситуация Лемків в просторі інституцій, організацій, структур соспільного жытя ест адже динамічна і нееднонапрямова. Окрем двох выміненых і вказаных в ідеовых взаімореляциях організацій, по року 1989 зареєструвано гідні інчых товариств, ансамбли, груп, фундацій.

Споминане Стоваришыня «Руска Бурса» в Горлицях, зареєструване (а в свідомости єй членів реактуване) в 1991 р. ест актуальні найбарже динамічні ся розвиваючом і маючом штотраз більше значыня організації. Діе ся так в мой опініі прото, же не ест то масова організація, лем, подібні як пред выселіньом, стоваришыня скупляюче свідому лемківску інтелігенцію наставлену на працу серед молодежи. Найбільше вляня зыскала Бурса по 2011 р., коли урухомлено при ній Радію Руской Бурсы ЛЕМ.фм, яке 24 години на добу трансмітує лемківскоязывны авдиці і веде свій інтернетовый інформаційный портал. Руска Бурса ест наставлена на загальнорусиньску спілпрацу і міцно протиставит ся українізації Лемків.

Окрем організацій ідейных, цілістно наставленых на плеканя і сохраняня лемківской культуры і достоменности, таких як Стоваришыня Лемків або Стоваришыня «Руска Бурса», в лемківском середовиску діют зареєструваны як організації ансамблі пісні і танця. Найбарже тепер зным ест Лемківскій Ансамбль Пісні і Танця «Кычера», організуючий медженародны фестівалі, выступуючий на вшыткых праві континентах, скупляючий лемківску молодеж зо Заходу. «Кычера» веде тіж шыршу діяльніст культуральну, едукацийну, выдавничу. На основі ансамблів – найперше «Хвилина», а пак «Lemko Tower» – створене остало Стоваришыня Любителів Лемківской Культуры в Лугах. Од 2004 р. веде оно Осередок Лемківской Культуры і Штука «Lemko-Tower», веде выдавничу діяльніст, довершат ріжны проекты наставлены на молодеж, організує Лемківску Ватру в Лугах. Фолковый ансамбль «Серенча» тіж остал зареєструваний як Стоваришыня Промоціі Лемківской Творчости «Серенча».

Як зареєструваны організації діют тіж днес лемківскы музеї-скансены. Предо вшыткым найстаршый, основанный іщы в 1968 р. Музей в Зындранові, од 1995 р. діючий як Товариство для Розвитку Музею Лемківской Культуры в Зындранові. Окрем музейной активности занимаєт ся оно тіж організуваньом періодычных подій, выдавничом і популяризаторском діяльністю. Сохраняньом і популяризуваньом народной культуры Лемків занимаєт ся тіж Лемківска Едукацияна Загорода

в Гладышові. В основаным пред парома роками, штотраз богатшым в обекты скансені, веде она шыроку едукаційну діяльніст запознаючу з давныма роботами, традициями і звыкамі на лемківскым селі.

Важну ролю в перемінах лемківского культурного жытя мала Фондация Спомагання Лемківской Меншыны «Рутеніка», зарееструвана в 2001 р. в Варшаві і з великым розмахом прібуюча активізувати Лемків до вертання на рідны землі. Занимала ся она тіж барз активні справами едукації і шкільництва, компетентні спілпрацюючы з Міністерством Народовой Едукації, вводячы во вчыня лемківского языка професіоналізм і достосуваня до загальных едукаційных вымогів. Од 2008 р. Фондация выгасила свою діяльніст.

З початком ХХІ столітя лемківска молодеж, головні в краківскым академіцкым середовіску, рішыла формальні зарееструвати свою діяльніст, найперше діючы як Молодіжна Лемківска Організация «Яр», а в 2007 р. рееструючы Товаришыня Лемківской Молодежы «Чуга». Найбарже значучым ей осягніньом было доведіня до успішного кінця справы двоязычных таблиц з назвами лемківских місцевости. Завдякы «Чузі» в девятых селах на Лемковині такы таблиці сут поставлены. «Чуга» спілпрацуе з молодіжnymi русиньскыма організаціями в Форум Русиньской Молодежы і з меншыновыма організаціями в Польщы.

Што правда, не організаціям, але важном для лемківской достоменности, культуры і языка інституціям была лемківска філологія (російска філологія з русиньско-лемківскым языком), яка в роках 2001-2017 фунгувала на Педагогічным Університеті в Кракові. Ёй функция была надзвычай важна в сфері едукації, науки, а тіж соспільного престижу – вчыня лемківского языка і культуры на університетскым рівні. Причынила ся она до професіоналізації вшыткых праві сфер соспільного і культурного жытя Лемків.

Треба тіж речы о так важній і міцній інституції, яком ест Церков, котра в лемківскым середовіску не ограничат ся до діяня лем в релігійній сфері. В ефекті того заангажуваня Православна Церков покликкала на Лемковині три соспільны організації, які діют в сфері культуры, едукації, ведут выдавничу і артистычну діяльніст. Сут то Єпархіяльний Осередок Православной Культуры «Ельпіс», діючий од 2003 р. при парохії в Горлицях; Клюб Патріотів Лемковины, основаный в 2003 р. в Горлицях і Товариство Розпростороняня Традицій і Культуры Лемків, діюче при православній парохії в Креници.

Мож бы вымінити і більше зареєструваных товариств, ансамблів, груп любителів локальної культури, як хоц бы Стоваришыня «Pogranicza» або Стоваришыня «Терка», бо легкіст, з яком по 1989 р. мож зареєструвати окрему організацію, спричинят штотраз більше іх чысло. Выміняня іх не ма еднэк уж буд-якого значыня для темы той статі. Радше вартат посмотрити цілістні на явиско інституціоналізації соспільно-культурного жытя Лемків як знак важных перемін. Славомір Лодзіньскі, характеризуючы переміны в жытю народных меншын в Польщы по 1989 р. (Łodziński 1998) зазначат, же найважнійшом зміном был факт, што меншыны стали ся видимы публичні. Для Лемків была то гідні більша зміна як для інчых, маючых свої соспільно-культурны товариства і за комуністычных часів меншын. Организация з этнонімом «лемківскій» в назві могла явити ся аж по 1989 р. Друга, сутьова зміна, яку підкрислят Лодзіньскі, то перехід меншыновых справ спід надзору Міністерства Внутрішніх Справ під меценат Міністерства Культуры. Значыт од постеріганя іх як соспільного проблему до приниманя іх як культуровой вартости. Тота переміна не тырвала еднэк долго. Дост скоро меншыны вернули зас під надзір Міністерства Внутрішніх Справ. Еднэк для Лемків всяка опіка ци підпора зо страны державы то важна і хосенна зміна. Ма она еднэк і негатывны стороны, якы тіж хочу вказати.

Предо вшыткым держава, згідно з демократычнымы принципами, вводячы *Уставу з дня 6 січня 2005 р. о національных і етнічных меншынах а тіж о регіональным языку* взяла на ся обовязок окрислений в артикулі 18:

18 Арт.

1. Органы публичной влады мают обовязок піднимати одповідні середкы в цілі попераня діяльности, яка стремит гу охороні, утриманню і розвитку культуровой достоменности меншыны (Устава 2005).

Треба підкрислити, же тоты середкы сут менше як мінімальны і зводят ся головні до фінансуваня выбранных проектів зголошаных през меншыны до штотрічного конкурсу, розсмотрюваного през міністерияльных урядників. Генерує то окрем фактычной помочы, ріжного рода нехосенны для меншын явиска (Duć-Fajfer 2015). Вкажу пару основных негатывных ефектів державной політыкы в однесію до меншын в Польщы, сильно влияючых на сучасну ситуацію Лемків:

- в кваліфікуванню і оцінюванню внесків лемківських організацій о фінансування представлених ними проектів не єст браный до увагы іх стисло мериторичный, оціняный през експертів звязок з охороном, утриманьом і розвитьом культуровой достоменности лемківской етнічной меншыны;
- серед лемківських проектів фінансуваны сут тіж такы, котры проти-діют лемківській етнічній достеменности, підтримуючы розвиваня ся української достоменности серед Лемків;
- внескы не сут оціняны подля культуровой і языковой якости, лем подля формальных і кількістных параметрів, прото часто не служат розвитку лемківского языка і корінной, вынікаючой з лемківской/ русиньской традиції культуры; допущаючы і промуючы нп. публикаци в довільно выдуманым «лемківским» языку, гамуют дотримуваня стандардів лемківского языка і культуры;
- урядникы смотрят на проекты очами домінуючой культуры і ей уявом о народных культурах, прото промуваны сут «кольоровы», атракційны, розрывковы, масовы проекты, якы невелиь спільного мают з етнічном достоменністю, а сут мішанком модерного кічу і фолклоризму;
- шторічны конкурсы на фінансуваня выбранных проектів гамуют барже амбітну, процесуальні розвивану през вельо років, динамічні, шыроко і автономічні запланувану етнічну активність;
- приділяня фінансової (і лем такой) помочы організаціям без мериторичной оціны однесія проекту до етнічной лемківской достоменности спрочынят возниканя організацій, якы вводят до назвы окрисліня лемківській/ -а/ -є, не беручы на ся буд-якой облїгаци доверашаня лемківських етнічных цілів; тоты організації конкуруют лем о фінансы, фактычні деструкційні діючы на лемківску етнічність підважаньом авторитетів, вартости, принципів;
- в державных діянях для попереаня сохрания і розвитку лемківской етнічной достоменности неє послїдовности, комплексового пізріня, передуманой позитивной стратегії;

Коли вказали сме вельо позитивных змін, якы діют ся в звязку з демократызаціей Польской Державы, важне было тіж зазначыня і тых нехосенных, якы спрочыняют негатывны соспільны і культуровы явиска. Неприпадкове єст цофніня меншын до департаменту, котрый по своїй сути занимат ся надзором, а не меценатом. Окрем того,

в Польщы наступил регрес демокрації і нарастаня націоналістичных і ксенофобічных постав. Од якісого часу мож достеречы явне попераня (часом і інспіруваня) процесу заміняня активных, компетентных репрезентантів меншын во Спільній Комісії Уряду і Національных і Етнічных Меншын барже пасивныма, котры не борют ся о меншыновы права, лем берут участ в рутинових діянях комісії. Так ся тіж стало в припадку репрезентантів лемківской етнічної меншыны. Адже, інституціоналізація соспільного жытя Лемків, як великій поступ в однесію до комуністичного іх «небытя», ма тіж свої слабы страны, залежны од актуальной політыкы державы і натисканя інчых домінуючых сил.

2. Язык, література, культура

Як відомо, тоты три поля ґенеруваня культуровых текстів, сут основны для выражаня етнічної достоменности. Коли бо достоменніст єдилиці єст свідомі, рефлексийні твореном концепцийом самого себе, то свідоміст спільноты выражат ся в ей культуровых текстах (Kłoskowska 1996, 100). Підкрислят ся гев ролю літературы/ писменництва, яка і в лемківским припадку при початку перемін была важным фактором тоты переміны выражаючым. Єдночасно бо з розгоріньом I Лемківской Ватры в 1983 р. вышла друком перша незалежна од УСКТ-івской цензуры і «меценату» збірка верши Петра Мурянки *Suchy badyl* (Murianka 1983), а неодога пак Володислава Грабана (Graban 1984), Стефанії Трохановской (Trochanowska 1984), Павла Стефанівского (Stefanowski 1985) і Олены Дуць (Duc 1985). Выдавцьом была Сандецка Офіцина Выдавнича, а вымінены поеты остали зарахуваны до єдного літературного покоління, бо іх творчіст выражала вельо спільного і была симптоматычным знаком перемін в лемківским соспільным жытю (Siatkowski 1994). Тота нова літературна якість, яку уґрунтували і дальшы збірки тых пятерых поетів, окрислена остала як напрям лемківской автопрезентації (Дуць-Файфер 2002). Основне новум, яке рішат о переломным значыню творів з того напряму, то отворіня на зовнішнього чытателя, выхід з оборонной ізоляції і зміряня ся зо світом, котрый скривдил і вымазал з памяти. На тот світ задіяно в ліричний, сильно емоційный спосіб не лем минулым (выідеалізуваным) і теперішнім (полным болю і бунту), але тіж будучым (полным надії) часом. Скорійша, повыселенча лемківска література не мала

будучого часу. Она затримала ся на порогу болю і туги за втраченим (Дуць-Файфер 2002). Нове, котре надышло, дозволило маніфестаційні выразити магічні діючу певніст: «Была і є/ Лемковина/ был пра-пра/ ест няньо і я/ і буде наш край/ все живий/ справ наших/ тяг дальший/ быти мусит» (Стефанівскій 1995, 13). То был початок, якій пак принюс новы, што раз барже дозрілы в етнічній самосвідомости творы, конструуючы цілым своїм послідовным шором реінвенційный міф⁴, абсолютні конечный для тырваня і одроджыня переміщеной і розсіяной спільноты (Duć-Fajfer 2016a, Дуць-Файфер 2017). Завдякы тому літературні творенному міфови Лемковина до днес ест фурт символічном цілістю, ношеном в уяві і емоциях, незалежні од реального розбитя і розсіяня.

При початках літературной реінвенції стояла тіж, што очеvidне, реінвенция-ревіталізация лемківского слова. Повязаня літературы з языком ест найбарже усвідамляным в свой непосредности дуальным модельом культуры (Duć-Fajfer 2012). О влияню лемківской літературы на стан і розвитку лемківского языка писала ем уж де інде (Duć-Fajfer 2016b). Гев дост повісти, же малы двязычны збірки в осемдесятих роках ХХ столітя служыли неедному до вчыня ся правопису. Лемківске писане слово заістніло без цензуруючого усуваня «ы», без вводжыня «і», без лексикальных корект, ідеовых надзорів. Заістніло в двох ріжных языках⁵, а не в говірці на страницці з пастушком і овечками⁶.

З лемківским бесідуваным словом під конец комунізму не было аж так планно. Сохранило ся оно в родинах, хоц по тихы і часто лем за запертыма дверми, было хоснуване в меджепоколіньовым переказі. Злі было зо словом писаным. Без школы тото слово ся не розвиват. А ед-нак плекана в «Лемковині», розбуджена Ватрами і поетыцкым словом свідоміст ждала на писаны по лемківскы тексты. Першыи повоенный періодык «Голос Ватры» (1984-1989) розходил ся медже народом і был чытаныи (шак вшыткы знали буквы зо школы, а язык з хыжы). З 1989

⁴ Ест то понятя часто хоснуване в постколоніальным дискурсі, де підкрислят ся стисле повязаня дислокації, переміщыня, выкоренія з конечністю довершыня реінвенції, запрезентуваня себе (спільнотового) в змінений стати, зреляціонуваній з новым місцьом, вынайдіня новой формы інвенції, експресии – в языку, наррації, міфі (Dislocation 1998).

⁵ Вшыткы выданы в Сандецкій Офіцині Выдавничій збірки были двязычны, лемківско-польскы, што уможливило важне отворіня на зовішнього, польского чытателя.

⁶ В вінеті Лемківской Сторінкы в «Нашым Слові» (прасовым органі – тыжденику УСКТ) была графіка з горами в фоні і з пастушком в лемківским народным облечыню, якій пасе уці.

роком, коли в моменті зареєстрування Стоваришыня Лемків наступила формальна інституціоналізація лемківського соспільного жытя, язык был обнятый системовыма діянями, маючыма на цілі його споможыня і розвита. Його вчыня і активізуваня в соспільным жытю было єдным з основных статutowых цілів СЛ. Од 30.06.1989 р. выдаваный єст регулярный лемківскоязычный періодык, пресовый орган Стоваришыня Лемків «Бєсїда» – початково кварталник, з часом двомісячник. Єст він єдным з головных джерел стандаризації і нормы писаного лемківського языка. Тота норма выпрацовувана была процесуальні. Одкликувала ся она до правопису передвоенных выдань – газеты «Лемко» (1911-1914) і (1934-1939) до «Букваря» Ваня Гунянки, «Нашой Книжки» (1945), «Карпаторусских Календарів Лемко-Союза», врешті до лемківскоязычных текстів на «Лемківській Сторінці». Од 1992 р. зачали систематычні печатати ся підручники до вчыня лемківського языка (найперше сондажовы, пак офіційні затверджены през Міністерство Народовой Едукации в Польщы). Од 1991 р. зачало ся бо вчыня в школах лемківського языка як меншынового. Найбарже значучым для стандаризації лемківського языка было выданя в 2000 р. *Граматыкы Лемківского Языка* (Fontański, Chomiak 2000). Пак в 2004 явил ся *Словник* (Horoszczak 2004). Треба зазначыти, же вшыткы тоты важны крокы в просторі розвита і скодифікуваня лемківського літературного языка вели ся предо вшыткым в кругу активности Стоваришыня Лемків, а по 2001 (головні што до підручників) тіж з ініціатывы Фундації «Рутеніка». Важна в процесі кодифікаційным была тіж участ языкознавців і осіб творчо хоснуючых лемківській язык: писателів, журналістів, учители в штырьох Світових Конгресах Русиньского Языка (1992, 1999, 2007, 2015). Лемківській, прийнятый як єден зо скодифікуваных варіантів русиньского языка, підлігат рефлексії і загальным предположыням в рамках конгресовых постанов (Магочій 2018).

Мож достеречы явну паралелю медже розвительом языка, літературы і інчых форм культурового жытя Лемків а перемінами в їх соспільным жытю. Початкова, іщы предінституційна форма культуровых явиск была міцно здетермінувана ідеовым чынником, стремліньом до заїстніня, до узнання незалежной лемківской достоменности. По 1989 р. зачали ся барже системовы, зорганізуваны культуровы, писменничы, языковы діяня. Коли адже до 1989 р. характер культурного жытя визначал Ансамбль Пісні і Танця «Лемковина» і Лемківскы Ватры, а література

і писаний язык зводили ся до поедных поетыцкых збірок і «Голосу Ватры», то по 1989 р. так культурны, як і літературны і языковы акції і артефакты зачали нарастати, были послідовні продолжаны, розвиваны, систематычні організуваны. Каждая з рееструющих ся організацій мала/ма свої періодычны події, музычны ансамблі, часто періодычны або монографічны публікації, творила/творит внутрішню выспеціфікувану структуру.

Стоваришыня Лемків організує Лемківску Ватру на Чужыні, Стрічы з Лемківском Культуром в Гожові, Стрічы Трьох Поколінь в Пшемкові, Хвилі з Лемківском Культуром в Лісьцу, Медженародне Біенале Русиньской/ Лемківской Культуры в Креници, Лемківску Творчу Осін (од IV едициі). През початковы рокы діял при Стоваришыню Театр Стоваришыня Лемків. Пак пошыренный склад Театру ангажувал ся в накручыня фабулярных фільмів *Акція «Вісла»*, част I і II. При Стоваришыню діє молодіжний Ансамбль «Ластівочка» з дітячом групом «Ластівчата»; од недавна діє тіж фольклорный ансамбль «Розтока». Стоваришыня ангажує ся в розвиваня і інспіруваня лемківской/ лемківскоязычной літературы. Лемківска Творча Осін то стріча посвячена літературі. Выдавництва СЛ: періодычны – двомісячник «Бесіда» і річник «Лемківській Річник» (початково «Лемківській Календар»), і монографічны, книжковы, то в великій части красна або документальна література. Серед ней антологія повыселенчой лемківской літературы, збірки поезії, прозы, драмы окремых авторів, монографії сел, спомины, тлумачыня літературных творів на лемківській язык.

Стоваришыня «Руска Бурса» в Горлицях в одзысканым символічным будинку бурсы веде актывні діючы лемківській осередок культуры з добрі розвиваючом ся бібліотеком, архівом цінных документів, музейном ізбом памяти Івана Русенка. Осередок веде ріжны варштаты, курсы, конкурсы, перегляды (нп. колядничы). Організує выклады, показы фільмів, розпочатя і закінчыня шкільного рока для діти, які ся вчат лемківского языка. При Бурсі діє Ансамбль «Терочка» з молодіжном і дітячом групом, діє тіж театральна група «Терка». Бурса выдає науковий періодык «Річник Руской Бурсы», книжкову серию «Бібліотека Лемківской Клясыкы» і збірки верши, монографії сел, байкы, а тіж музычны платні в рамах «Бібліотеки Руской Бурсы». Споминане Радію Руской Бурсы з інтэрнетовым порталём інформацийным (през деякій час з інтэрнетовым пресовым тыжденником) веде шыроку інформацийну, пропагандову,

культурну, в тым літературну і языкову активніст з загальнорусиньським обсягом.

Ансамбль Пісні і Танця «Кычера» створил Центр Лемківской Культуры, в яком згромаджено богату бібліотеку, архів, уряджено етнографічну ізбу. Ансамбль організує што рока Медженародный Фольклористычний Фестіваль «Світ під Кычером». «Кычера» збогачат тіж лемківске писменництво публикациями споминів, етнографічных монографій, байок, поконференційных выдань, брошур.

Лемківській Музей в Зындранові організує шторічне свято «Од Русаль до Яна», тіж артистычны пленеры, выставки. Він тіж заініціювал Лемківску Творчу Осін (переказану пак Стоваришыню Лемків). В роках 1999-2004 выдавал кварталник «Загорода», од 2016 р. выдає річник «Музейна Загорода». Выдал тіж пару книжок і брошур: спомини, байки, етнографічны ескізы.

Стоваришыня Любителів Лемківской Культуры «Lemko Tower» організує шторічну Ватру в Лугах. В отриманій на свою сідибу давній вежы тиску творит осередок пропагуваня лемківской культуры і штукуы. При стоваришыню діє фольковый ансамбль «Лемко Товер». Занимат ся оно тіж выдаваньом споминових материялів, нерегулярні выдає писмо «Сыпанец». Барз інтересуючом ініціатывом ест выдавана при Стоваришыню серия «Ґодем»: тлумачены на лемківській язык найбарже знаны творы світової літературы для діти і дорослых. «Lemko Tower» підняло тіж, покля што барз скромны, пробы нагрываня радийовых і телевізійных програмів.

Вымінены культуровы і видавничы ініціатывы найбарже активных під тым оглядом організацій не сут полным оглядом чысленных, загальні беручы, акцій лемківского середовиска. Мож достеречы значуче нарастаня чысла ріжных культурных діянь по 2005 р., коли в звязку з Уставом формальні узнаючом Лемків за етнічну меншыну, каждый зо зарееструваных підметів може старати ся о фінансуваня зголошеного проекту. В звязку з політыком Польской Державы в однесію до меншын, окрема позитывных, безсперечно хосенных для лемківской культуры і соспільности явиск, нарастат тіж вельо негатывных, будучых сигналом занепаду і девальюації лемківских ядровых вартости. Были они по части вказаны при омавляню діяльности організацій, повіме о них іщы в підсумуваню. Вартат гев еднак підкрислити, же найлегше достеречы і усвідомити собі стан культуровой деструкції на основі статистык

што до лемківського языка. Коли бо подля даных з повселюдных списів населіня в 2002 р. лемківскій язык як хоснуваний в родині задеклярувало 5 627 польских громадян, то значыт праві вшыткы, што задеклярували лемківску народовіст (5 863) (Wyniki 2002), то в списі в 2011 р. видно уж гідну диспрпорцію медже деклярациями лемківской народовости – 10 500, а лемківского языка – 6 279 (Gudaszewski 2015). Значыт, же близко 1/3 свідомых Лемків не хоснуе уж лемківского языка як рідного.

3. Наука, едукация

Коли стисле повязаня розвита языка, культуры, писменництва з кондичиом і статутом даной меншыны ест шыроко і явні соспільні усвідамляне, то нее уж такой непосредности в лучыню науки і едукації з простором меншынового добростану. Видно то не лем в загальній свідомости, але тіж в записах *Уставы* і в урядовій політыці в однесіню до меншын. Што правда, в 3 розділі *Уставы*, Освіта і культура, введено Артикул 17:

17 Арт.

Введіня в жытя права приналежных до меншын осіб до вчыня меншынового языка, а тіж права тых осіб до вчыня історії і культуры меншын проходит згідно з принципами і в формі окрисленыма в уставі з дня 7 вересня 1991 р. про освітовий систем (Дз.У. з 2004 р. Ч. 256, поз. 2572, Ч. 273, поз. 2703 і Ч. 281, поз. 2781) (Устава 2005).

Еднак генеральні бесідуячы, в *Уставі* ест велика діра, яка чынит неможливым системове і послідовне розвиваня меншыновой освіти, прото, же не забезпечено уставово, а тым самым і реальні едукаційной основы, яком ест приготовляваня в системі высшой освіти учытели меншыновых языків. Консеквенціі того сут величезны. Не забезпечаючы формуваня дидактычной кадры, зводит ся меншынове школьництво до непрофесійных діянь, якы сут в просторі доброй волі і патріотычного заангажуваня учытели інчых предметів, якы знають меншыновыи язык (часом лем в бесідуваній версії) і мают даяку уяву, як того языка вчыти. Тота уставова діра не ест припадкова, бере ся она радше з факту, што меншыны сут асоціюваны з народном культуром, яка розвиват ся

спонтанні. Прото меншынова едукация повинна односити ся до простых локальных справ, вчыня співанок, танців, народных вершыків. До такого вчыня неє потрібне спеціальне мериторичне і методичне проготовліня. Тым більше неужавны і узнаваны за непотрібны сут дослідничы інституты ци університетскы осередкы/ единиці, якы занимали бы ся комплексовым досліджаньом меншыновой проблематыкы. Прото так едукацийны, як і науковы аспірації меншын сут в головній мірі лишены ім самым, без спеціального спомаганя зо стороны державы і державных інституцій.

В лемківскым середовиску справы едукації, в якісій мірі тіж науки, узнаваны были за пріоритетовы. Актуальні, з огляду на штотраз слабшый междепоколіньовый переказ языка і традицій в родинах, заходит тым більша конечніст вчыня іх в школі і ведіня досліджынь над іх станом і методами сохраниня і ревіталізації.

При Стоваришыню Лемків од самого початку діяла (в зміненым значыню діє до днес) Комісія Народового Просвічыня/ Освітова Комісія. Ёй цілю было дбання о обнятя системовым вчыньом лемківского языка як найшыршого кругу лемківскых учеників. В шкільным році 1991/1992 в Основній Школі в Устю Горлицкым (Рускым) по 52 роках неприсутности в школах, лемківскій язык вернул до учеників як предмет вчыня. О рік, уж на основі ресортового розпоряджыня (Rozporządzenie 1992), лемківского зачато вчыти в школах в Креници і Розділю. Што рока побільшало ся чысло таких шкіл, найперше в Горах, а пак і на Чужыні. Днес рахує ся, же лемківскій язык як надобовязковый предмет – рідный язык для лемківской етнічної меншыны – вчений ест на вшыткых ступенях доматурального шкільництва, од предшколя до середньої школы. В шкільным році 2018/2019 подля офіційных даных (Języki) лемківского языка вчыло ся 306 діти в 28 школах і предшколях. Вчыт го 22 учытели (Малецка-Новак 2019). Од 2013 р. каждый рік еден або двох учеників приступує до матуры з лемківского языка. До 2019 р. здало таку матуру девятеро учеників.

Освітова Комісія при СЛ задбала тіж о выдання підручників до вчыня лемківского языка. Найперше были то сондажовы выдання, а пак, по активным влучыню ся Фондації «Рутеніка» в спомаганя освітовых діянь, уж підручничы затверджены през Міністерство Народовой Едукації (Duć-Fajfer 2006, 64-65). Днес еднак тоты підручничы сут уж неактуальны. Змінила ся бо едукацийна програмова основа і треба до ней

достосувати тіж підручники. Окрем того, не сут уж они доступны для новых учители і учеників. В 2018 р. выдано *Робочый зошит до лемківського языка з цвічынями до Букваря*, якій треба бы перевыдати подля новых едукаційных принципів. Неє еднак державной інституції, яка бы дбала о того тыпу потреби етнічных меншын, а лемківське середовиско неє в силі само, без наукового споможыня, двигати обовязків, за якіма стояти повинна добрі приготовлена кадра спеціялістів. Так адже, мож схарактеризувати ситуацію в едукаційній обшыри як патову. Хоц Польска Держава в 2003 р. підписала, а в 2009 р. ратифікувала *Європску карту региональных або меншыновых языків*, то генеральні не вывязыує ся з вельох піднятых в ей рамках обовязків (Wicherkiwicz, *Opinia*). Найбільше недостатків єст як раз в просторі вчыня і дбаня о присутніст меншыновых языків в приватній і публичній сфері.

В звязку зо старанями Стоваришыня Лемків, попертыма заступцьом ведучого Соймовой Комісії Народовых і Етнічных Меншын, в 2001 р. в Кракові на Педагогічным Університеті (товды в Высшій Педагогічній Школі) основано першу в історії філологію, яка едукувала студентів в обсягу лемківського языка, літературы, культуры, історії (Ватраль 2011). Было то великым еманципацийным осягніньом лемківського середовиска, взором для інчых меншын. Завдякы тій філології возникла не лем можніст фахового, професийного вивчыня учители лемківського языка, але тіж генеральні лемківской інтелігенції, маючой сутьовы знаня о рідній історії, літературі, языковій системі. Абсольвенты сут приготовлены до активного компетентного діяня во вшыткых сферах хоснуваня лемківського языка в публичным просторі: едукаційній, медияльній, культутній, урядовій, науковій. На жаль, тота філологія не містила ся в правным і ментальным порядку теперішнього польского соспільства. Не міряно ей меншыновым параметром, прото вписувано в схему вымогів (предо вшыткым чысловых) вызначеных на основі домінуючых структур. Старанями ініціаторкы і головной ведучой той філології, будучой єдночасно репрезентантком Лемків во Спільній Комісії Уряду і Національных і Етнічных Меншын, од 2007 р. філологія остала обнята дофінансуваньом з пулі меншыновых дотаций. Єднак такій выхід не розвязал проблему, был лем заступчым, а не системовым діяньом. През пару років активні діяла робоча група до справ етнофілології при СКУіНіЕМ, яка старала ся довести до вписаня обовязку приготавлиня учители меншыновых языків і меншыновой інтелігенції в задачи

Міністерства Науки і Высшого Шкільництва. Ёй стараня еднак не прынеслі ефекту. Тым спосабом лемківска філологія фунгувала в штотраз скромнійшым вымірі, аж в 2017 р. остала заперта.

Філологія ест симптоматычным приміром той стратегіі діяня в однесію до меншын в Польшы по 2005 р., яку назвала ём «униковым патэрналізмам» (Duc-Fajfer 2015). Зводжыня меншыновых соспільности і іх культур до барвной егзотыкы, фольклорызму і сценічнаго іх вказуваня елімінуе поза фактычне спомаганя развітя меншын сутьовы обшыры іх достоменности і самосвідомости – едукацыю і науку. Прихыльна меншынам політыка по 1989 р. дозволила Лемкам осягнути гідні – што ём прыбувала вказати – еднак з часом прихыльнасти бракло і штотраз барже вядимы стают ся механізмы ограничаючы стремліня лемківской інтэлігенцыі до інстытуцыйнаго забезпечыня і професіяналізацыі асновных обшыры ріднаго сімвалічнаго універсум. Вказуе ся, же в тых прасторах, де в домінуючых культурах запряжаны сут цілы «арміі і флоты» спецыялістів, меншыны не маюць практычні ніякаго споможыня. Тым больша доцініти треба велічезну детэрмінацыю, з яком лемківскы еліты стремляюць до прыдбаня для свайой соспільности тых інстытуцый, які забезпечат незалежну самосвідоміст і культуровы статус.

Сама адже філологія была праз 16 років таком інстытуцыям. Базувала она на спецыялістах-лемкознавцах, які попры прыготовлюваню до заангажуваной працы студэнтаў, развівалі тіж лемкознавчы досліджыня і ўгрунтавалі в прасторі навуковых спецыяльнасти лемкознавство як разпознавальну діліну досліджынь. Першы раз в історыі явілі ся навуковці – Лемкы, які свайю навукову карэру в цілости посвятылі развіваню той спецыяльнасти, твораючы свайю досліднічу школу, выховуючы учынікаў, вядучы навуковы праекты. То з іх ініцыятывы вознікла філологія, пры якой развінуло ся лемкознавство. По заперцю студыі остал еднак іх шістнадцятъорічний эффект – в асобах абсольтэнтаў і в навуковых осягнінях. На днес мож повісти, же в навуковым дыскурсі на стала ест уж прысутне і добра схарактарызуване паняття лемківской літэратуры, же опрацувана ест *Граматыка лемківскаго языка*, же довершат ся велікий ревіталізацыйный праект в формі *Контэкстуальнаго словніка лемківскаго языка*, же выдаваны ест в большасти лемківскаязычны навуковы часопыс, же в кінцавым етапі прыготовліня ест лемківскаязычны дыктарат. Осередок лемкознавчых досліджынь улокуваны ест атуальні на Ягайлоньскым Універсітэці в Кракові, але шырока спілпрацуе він

з інчыми науковыми осередками займаючыма ся ревіталізаціём заго-роженных языків і культур, головні на Варшавскым і Познаньскым Уні-верситеті. Во спілпраці з тыма осередками приготовлюваны ест проект спільных студий посвяченых ревіталізаціі меншыновых языків і куль-тур, в тым лемківскога языка.

Краківскій лемкознавчый дослїдничый осередок стисло тіж спілпра-цувал/ спілпрацуе з лемківскыма організаціямі, головні тыма, які за пріоритетовыи в своїм діяню маюч лемківскій язык і едукацію – Сто-варишыньом Лемків, Товаришыньом «Руска Бурса», Товаришыньом Лемківскога Молодежы «Чуга», Фундаціём «Рутеніка» і тіж, шырше, з лемківскым середовиском. Так адже во спілпраці з тыма організаці-ямі в 2003 р. організувал він методичну конференцію для учытели лем-ківскога языка, в 2006 р. наукову конференцію «Достоменностьовы диле-мы Лемків – історичный, языковый, культуровый, сопільный аспект», в 2007 р. III Межденародный Конгрес Русиньскога Языка. В 2013 р. заі-ніціювал наукову опрацувану серію, удоступняючу сучасному чытате-льови тексты клясичной лемківскога літературы в оригіналі і в сучасным лемківскым языку. По запертю філологіі ей абсолюенты і спілпраців-ныкі ведут дальшы проекты наставлены на охорону і ревіталізацію лемківскога языка, сплїдуючы з лемківскым середовиском. З того кругу выводит ся гідна част редакторів і спілпрацівныкі Радия Руской Бурсы Лем.фм, яке на штоден, системово дбат о утриманя языковей нормы бе-сїдуваного і писаного лемківскога языка. В тым кругу опрацовуваны сут матуральны аркушы з лемківскога языка. Одтале выводят ся експерты, які сут компетентны оціняти і вести языковы коректы, тлумачыня, приготовлювати диягнозы, опрацованя, тексты з ріжных сфер фунгуван-ня лемківскога языка. Вкінці то на базі того спеціалістычного середо-виска ведены сут великі крайовы і межденародны дослїдничы проекты, маючы за ціль ревіталізацію лемківскога языка і культуры: «Загыба-ючы языкі. Комплексовы моделі дослїджынь і ревіталізаціі»⁷ (Olko, Wicherkiewicz, Borges 2016); «Engaged humanities in Europe: Capacity building for participatory research in linguistic-cultural heritage» (Engaged); «Language as a cure: linguistic vitality as a tool for psychological well-being, health and economic sustainability»⁸. Выключні ревіталізаціі лемківскога

⁷ <http://www.revitalization.al.uw.edu.pl/eng/Lemko> Доступ: 23.10.2019.

⁸ <http://www.encounters.al.uw.edu.pl/eng/News/language-as-a-cure---new-project-financed-by>. Доступ: 23.10.2019.

языка і культури посвячений ест фіналізуемый ся проект «Охорона і ревіталізація лемківського языка і культуры: реконструкція рідной лексики і музыки». Його ефектом ест не лем *Контекстуальный словник лемківського языка* і дві платні з награнями реконструуючыма традиційну лемківску музыку, але тіж формуюча ся протягом шестьорічної терпеливой працы ревіталізаційного ансамблю зложеного з молодой лемківской інтелігенції, языкова свідоміст. Уформуваня такой свідомости і вказаня можливости творіня ревіталізаційных стратегій ест головном цілю веденых проектів.

Єднак середовиско, о яком бесіда, ограничат ся до дост невеликой группы осіб, яки розуміют, же рідный язык, культура, література, істория, то простір знань, яки треба придбати через вчыня, розвиваня, студіюваня, як кажды інчы компетенції. Бесідуючы о змінах по 1989 р. ясно треба зазначыти, што не сут то зміны еднокерунковы, іх позитивный, розвитовый напрям переходит тіж заламаня а і одверніня керунку. Ситуация меншын в Польщы ест скомплікувана. Єдна з барже вникливых польских дослідниц постзалежностных дискурсів, Ганна Госк, ест авторком понятия «сколонізуваный колонізатор» (Gosk 2010), яке барз трафні характеризуе реляцію Польщы в однесію до меншын і пояснят велику амбівалентніст польской меншыновой політыкы. Заохочаня меншын (хоц бы преференціями в фінансуваню) до зведіня своей окрежности до сценічного фольклору ест найбарже безпечном формом годжыня долговіковых ксенофобій з вимогами, яки наказуе демократия в однесію до меншын. Коли меншынова політыка державы зводит ся практычні до скромного фінансуваня выбранных подля урядничого коду проектів або тых діянь, яки уставово остали вызначены до фінансуваня (нп. вчыня языка в школах) без мінімального хоц бы оціняня през експертів/ рецензентів ролі даного проекту в сохранію і розвитку культуры/ достоменности даной меншыны, не може то не мати негативных ефектів. В постколоніальным дискурсі хоснуе ся понятия «самоколонізації», тзн. інтерналізуваня вшитых поменшаючых, понижаючых, деградуючых стереотыпів і уяв гегемона як власного автопортрету. Тото явиско барз добрі видно не лем серед мало активных, легко піддаючых ся асиміляції і масовій культурі Лемків. Барже і з векшыма негативныма консеквенціями ест оно присутне серед гідной части лемківских діячи. Зачынаючы од основы, значыт од языка, треба сконстатувати, же лем в двох-трёх орґанізаціях лемківскій язык ест языком внутріорґанізаційной і зовнішньої кореспонденції.

Мало того, навет теперішні представники Лемків во СКУїНіЕМ кореспонденцію з організаціями, які репрезентують, ведут в польським языку. Родит ся звіданя, хто буде дбал о сохраниня і розвита лемківського языка, як аж і тоты, котры згодили ся репрезентувати лемківску етнічну меншину в уряді, не узнают за потрібне писати в тым языку⁹. Коли пред 1989 р. не было можливости вчыти ся лемківського языка, гідна част осіб вчыла ся го самодільні, чытаючы, глядаючы орфографічної і граматычной нормы в тяжко доступных лемківскоязычных текстах. Актуальні, коли ест можніст вчыня, ест *Граматыка*, підручники, интернетовый курс лемківського языка, організуваный был бесплатный курс лемківського языка для dorosлых, ест вельо лемківскоязычных текстів, вкінци, през 16 років фунгувала лемківска філологія, неє мотывації, жебы ся лемківського вчыти. Ту треба спомнути о другым таким, міцно забундзленим бундзи – яскравым прояві самоколонізації. Коли бо лемківска філологія находила ся в міцно кризовій ситуації, стараня о ей утриманя проявляли лем парократ выміняны уж організації, які знають, же хороніня языка то хороніня цілого лемківського універсум. Натоміст тоты (а ест іх чыслово штораз більше), які займают ся сценічныма, материяльныма ци релігійныма артефактами лемківської культуры, не были заінтересованы розвиваньом ся філології, аж і явні ци неявні проти ній выступували. Як тлумачыти такы поставы? Треба в першым ряді вказати, же серед тых, які не проявляли прихыльности до філології, были такы, які сами вчат лемківського языка – без труда студиюваня нележкой філології, бо таку можніст, вчыня без кваліфікацій, дає міністерство. Абсольвенты філології явили ся в тым припадку як конкуренция і явне заперечыня домінуючо-підрядному думаню, же лемківського языка і культуры не треба вчыти, старчыт іх вынести з хыжы. Врешті філологія в тым контексті постеріганя была як інтруз, якій заберат грошы потрібны на фестивалі, ватры, ансамблі і інчы масовы предпріяня. В ефекті днес вполни вернула патова ситуація в лемківській едукації, коли для утриманя дажкой формы вчыня лемківського языка в школах, представник Освітової

⁹ Вартат привести за інтервю проведеным з начальным редактором Радия ЛЕМ.фм, Богданом Гамбальом, його одповід дану Міністрови Внутрішніх Справ і Адміністрації на звіданя што то значыт быти днес лемківським інтелігентом. Одповід звучала: старчыт знати писати і чытати по лемківскы. Міністер одповіл смутно, же то барз мало (Plaskota 2019). Застанавляюче ест, ци смуток міністра выникал зо свідомости, же такой стан в гідній мірі залежыт од него самого.

Комісії Стоваришыня Лемків выдає засвідчєня о знаємости лемківського языка особам, якы выкажут ся знаємістю кірилиці і годны сут записати лемківскы слова в зближеный до нормы спосіб. Засвідчєня выдаваны сут з надійом, же дана особа буде розвивала свої компетенції для добра самых діти, якы хочут ся языка вчыти.

Спомнены лемківскы середовиска не заінтересуваны філологієм, противны тіж были покликанню Лемківського Інституту, якій бы вюл професійны досліджєня і ревіталізаційны проєкты культуровы. Годили ся на покликаня Інституту, якій патрунувал бы сценічным і масовым діяням.

Завершаючы

По 1989 р. зашли сутьовы зміны в жыттю Русинів, в тым Лемків. Лемкы як першы спосеред вшыткых Русинів зачали переображати своє соспільне жытя в напрямі явной публичной присутности, домаганя ся підметового місця серед інчых меншын в Польщы. Скорыстали з можливости інституціоналізації, покликуючы ріжны організації, з едукацийных можливости, вводячы лемківскій язык до шкіл, а навет на університет, розвинули діяльніст публикаційну, медияльну, наукову. Єднак політыка етнічна Польщы обтяжена колоніяльнымы стереотыпами, барз ограничат еманципацийны і достоменностьовы стремліня Лемків. Стратегічне ограничєня меншыновых справ до признаваня грошовых дотаций на выбраны проєкты без мобілізуваня і мериторичной помочы в сохраняню достоменности і основ культуровой самобытности, довело до вельох кризовых явиск в лемківскым середовіску. Смотрачы з перспектывы 30 років треба видіти великы поступы, неуявны і не будучы навет в мріях в часі, коли Лемкы остали цілком выелімінуваны з етнічної мапы Польщы. З другой страны глобалізаційны культуровы явиска і неконсеквентна етнічна політыка Польщы вплиют барз нехосенні на напрям культурово-етычных перемін в лемківскым середовіску. Темпо культуровой асиміляції, переміна лемківського етосу, підхід до рідной культуры як до атракційного сценічного товару, конкуренційніст о хосен, якій мож осягнути з такого практикуваня лемківскости, підважаня авторитетів і сутьовых лемківскых вартости, то лем декотры з тых нехосенных явиск, будучых великым загрожыньом для будучости культуры, языка, достоменности Лемків. Проти ним стоїт невелика, але добрі

приготовлена, активна і заангажувана група лемківських еліт, будуча уж ефектом можливости, яка отворили ся по 1989 р. пред Лемками (м.ін. тіж можніст свобідных контактів і спілпраца з Русинами з інчых держав; можніст партиципуваня в науковій рефлексії диягнозуючій упозиціонуваня меншын і способы протидіяня ефектам підрядности; шыршы горизонты смотріня на лемківску меншыну). Противажня ся тых тенденций не ест особливістю лем лемківского середовиска. Сут то загальніприявны процеси, вынікаючы предо вшыткым з демократызації соспільного жытя. Лем інча ест іх вага в народах, яка маюч інституційні забезпечены тверды основы культуровой самобытности, такы як язык, едукация, центра культуры, театры, університеты. В праві до демокрації не містит ся там право до усталеня през каждого принципів орфографії і языковых норм, называня довільного (нп. взятого з інчой культуры) культурового продукту приналежnym до народовой культуры. Культуровы творы сут рецензуваны, мериторичні оціняны през спеціалістів, підлігают фаховій критыці. Не вшытко зводит ся до грантовой, пунктовоу, чысловой системы. До заниманя ся культуром, едукаціём, науком треба мати одповідні кваліфікації і фаховіст.

Же тоты принципы можут діяти/ обовязувати тіж в однесіню до меншын, видно на близкых лемківскому примірах. Вказати мож тото на приміри етнічної політыкы Словації ци Сербії. Гын русиньскы меншыны маюч свої інституції, своїх компетентных представників в уряді ци парламента, свою самоурядовіст. Усталены през фахівців нормы сут респектуваны і гарантуваны офіційныма інституціями. Уряд дотримуе уставовых записів, меншына неє постерігана як конечне зло/ проблем. Приміром може быти недавна присутніст пані Президент Словації серед русиньской меншыны, што в польскых реаліях ест нияк неужавне.

Прото перспектыва тридцетлітя перемін в соспільній ситуації Лемків в Польщы рысуе ся амбівалентні і динамічні, до чого старала єм ся горі однести.

Бібліографія

Ватраль, Марта. 2011. «Плакаючы русиньско-лемківскій язык». *Річник Руской Бурсы*, ч. 7: 21-25.

«Документы: Писма в справі одданя маєтку Руской Бурсы в Горлицях з років 1991-1996». 2005. *Річник Руской Бурсы*, ч. 1: 37-69.

- «Документи: Писма в справі оддання маєтку Руской Бурсы в Горлицях з років 2000-2002». 2006. *Річник Руской Бурсы*, ч. 2: 17-48.
- «Документи: Писма в справі оддання маєтку Руской Бурсы в Горлицях з років 2003-2005». 2007. *Річник Руской Бурсы*, ч. 3: 31-56.
- «Документи: Писма в справі оддання маєтку Руской Бурсы в Горлицях з років 2006-2007». 2008. *Річник Руской Бурсы*, ч. 4: 21-56.
- «Документи: Писма в справі оддання маєтку Руской Бурсы в Горлицях з років 2008-2009». 2009. *Річник Руской Бурсы*, ч. 5: 27-61.
- «Документи: Писма в справі репрезентації лемківської етнічної меншыны во Спільній Комісії Уряду і Національних і Етнічних Меншын»; Zięba, Andrzej A. «Tożsamość Łemków w aspekcie historycznym»; Pęksa, Władysław. «Opinia prawna»; Michna, Ewa. «Analiza socjologiczna kwestii reprezentacji łemkowskiej mniejszości etnicznej w Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych». 2010. *Річник Руской Бурсы*, ч. 6: 29-73.
- «Документи: Пробы покликуня лемківських етнічних соспільных організацій в Польщі в роках 1956-1989». 2013. *Річник Руской Бурсы*, ч. 9: 30-64.
- Дучь-Файфер, Олена. 2002. «Повыселенча лемківска література як етос тырваня». В: *Ци то лем туга, ци надія. Антологія повыселенчой лемківской літературы*. Ред. і вибір Олена Дучь-Файфер, 11-25. Лігниця: Стоваришыня Лемків.
- [Дучь-Файфер, Олена], ред. 2008. *Руска Бурса 100 років, Ruska Bursa 1908-2008*. Горлиці: Стоваришыня «Руска Бурса».
- Дучь-Файфер, Олена. 2017. «„А Вісла дале плыне” Петра Мурянки: автобіографія як реінвенційний міф». *Річник Руской Бурсы*, ч. 13: 149-167.
- Косовскій, Севериян, опрац. 2019. *XXX Років Стоваришыня Лемків / 30 lat Stowarzyszenia Łemków*. Доступ: 19.10.2019. <http://www.stowarzyszenielemkow.pl/web/pl/30-lat-stowarzyszenia-lemkow/>
- Магочій, Павел Роберт. 2018. «Кодифікаційний процес русинського языка: Досягнута і новы задачи». В: *20 років високошкольської русиністики на Словакії*. Ред. Кветослава Копорова, 43-66. Пряшів: Пряшівска універзіта в Пряшові.
- Малецка-Новак, Наталія. 2019. *Лемківскій язык в році 2019/2020*. Доступ: 19.10.2019 <http://www.lem.fm/lemkivskij-yazyk-v-roczni-2019-2020/?fbclid=IwAR01Xm9m5-pD6yP1451JajZnaA4m6-nONzeP9e9LcySVFr-T0FD6b6VU9mhg>
- Статут ОЛ*. 2017. Доступ: 19.10.2019. <http://www.lemkounion.pl/statut.html>
- Устава з дня 6 січня 2005 р. про національні і етнічні меншыны і про регіональний язык*. Доступ: 20.10.2019. [file:///C:/Users/UW/Downloads/lemkowski%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/UW/Downloads/lemkowski%20(1).pdf)
- Charakterystyka mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce*. Доступ: 22.10.2019. <http://mniejszosci.narodowe.mswia.gov.pl/mne/mniejszosci/charakterystyka-mniejs/6480, Charakterystyka-mniejszosci-narodowych-i-etnicznych-w-Polsce.html>
- «Dislocation». 1998. В: Ashcroft, Bill; Griffiths, Gareth; Tiffin, Hellen. *Key Concepts in Post-Colonial Studies*, 73-75. New York: Routledge.
- Duć, Helena. 1985. *W modlitewnym bluźnierstwie*. Nowy Sącz: Sądecka Oficyna Wydawnicza.

- Duć-Fajfer, Helena. 2006. «Szkolnictwo na Łemkowszczyźnie». *Річник Рускої Бурсы*, ч. 2: 51-67.
- Duć-Fajfer, Helena. 2012. «„(...)odnaleźć ludzi/ i zapytać ich/ to wasza mowa?». *Językowe istnienie poprzez tekst*. B: *Pomiędzy bukwą a literą. Współczesna literatura mniejszości białoruskiej, ukraińskiej i łemkowskiej w Polsce*, 213-264. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Duć-Fajfer, Helena. 2015. «Paternalizm unikowy, czyli jak radzić sobie z ustawowymi zobowiązaniami». B: *Między łękiem a nadzieją. Dziesięć lat funkcjonowania ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (2005-2015)*. Red. Anita Adamczyk, Andrzej Sakson, Cezary Trosiak, 71-81. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.
- Duć-Fajfer, Helena. 2016a. «„A Wisła dalej płynie” Petra Murianki : autobiografia jako mit reinwencyjny». B: *Autobiografie (po)graniczne*. Red. Inga Iwasiów, Tatiana Czerska, 15-29. Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych «Universitas».
- Duć-Fajfer, Helena. 2016b. «Literatura a proces rozwoju i rewitalizacji tożsamości językowej na przykładzie literatury łemkowskiej». B: *Integral strategies for language revitalization*. Red. Justyna Olko, Tomasz Wicherkiewicz, Robert Borges, 175-200. Warszawa: Artes Liberales.
- Engaged humanities in Europe: Capacity building ...* – CORDIS. Dostęp: 22.10.2019. <https://cordis.europa.eu/project/rcn>
- Fontański, Henryk, Chomiak, Mirosława. 2000. *Gramatyka języka łemkowskiego/Грама-тыкы Лемківського Языка*. Katowice: Wydawnictwo Naukowe Śląsk.
- Gosk, Hanna. 2010. *Opowieści «skolonizowanego/kolonizatora»*. W *kręgu studiów post-zależnościowych nad literaturą polską XX i XXI wieku*. Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych «Universitas».
- Graban, Władysław. 1984. *Twarz pośród cieni*. Nowy Sącz: Sądecka Oficyna Wydawnicza.
- Gudaszewski, Grzegorz, oprac. 2015. *Struktura narodowo-etniczna, językowa i wyznaniowa ludności Polski. Narodowy Spis Powszechny Ludności i mieszkań 2011*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny. Dostęp: 19.10.2019. https://stat.gov.pl/files/gfx/portal/informacyjny/pl/defaultaktualnosci/5670/22/1/1/struktura_narodowo-etniczna.pdf
- Horoszczak, Jarosław. 2004. *Словник лемківско-польскій/ польско-лемківскій*. Warszawa: Rutenika.
- Języki obce i języki mniejszości narodowych*. Dostęp: 25.10.2019. <https://cie.men.gov.pl/sio-strona-glowna/dane-statystyczne/jezyki-obce-dane-statystyczne/>
- Kiedy skończył się komunizm? Historyczny spór*. 2013 (Puls Trójki 4.06.2013). Dostęp: 19.10.2019. <https://www.polskieradio.pl/9/301/Artykul/859157,Kiedy-skonczyl-sie-komunizm-Historyczny-spor>
- Kłóskowska, Antonina. 1996. *Kultury narodowe u korzeni*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Łodziński, Sławomir. 1998. «Przekroczyć własny cień. Prawne, instytucjonalne oraz społeczne aspekty polityki państwa polskiego wobec mniejszości narodowych w latach 1989-1997». B: *Mniejszości narodowe w Polsce. Praktyka po 1989 roku*. Red. Bogusława

- Berdychowska, 11-82. Warszawa: Centrum Stosunków Międzynarodowych Instytutu Spraw Publicznych.
- Michna, Ewa. 2013. «Łemkowskie organizacje społeczne – współczesna działalność na rzecz podtrzymania i rozwoju kultury». W: *Łemkowie*. Red. Beata Machul-Telus, 197-223. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
- Murianka, Petro. 1983. *Suchy badyl*. Nowy Sącz: Sądecka Oficyna Wydawnicza.
- Olko, Justyna, Wicherkiewicz Tomasz, Borges Robert, red. 2016. *Integral Strategies for Language Revitalization*. Warszawa: Faculty of «Artes Liberales», University of Warsaw.
- Plaskota, Tomasz, *Nie chcemy być medium specjalnej troski – rozmowa z Bogdanem Gambalem, redaktorem naczelnym Łemkowskiego Radia Lem.Fm*. Доступ: 24.10.2019. <https://sdp.pl/nie-chcemy-byc-medium-specjalnej-troski-rozmowa-z-bogdanem-gambalem-redaktorem-naczelnym-lemkowskiego-radia-lem-fm/>
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 marca 1992 w sprawie organizacji kształcenia umożliwiającego poczucie tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowych*. (Dz.U. nr 34, poz. 150). Доступ: 21.10.2019. <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19920340150>
- Siatkowski, Zbigniew. 1994. «Współczesna poezja Łemków. Formowanie się pokolenia literackiego». *Загорода*, ч. 2-3: 48-54.
- Statut SL*. Доступ: 19.10.2019. <http://www.stowarzyszenielemkow.pl/web/pl/stowarzyszenie-lemkow/statut-sl/>
- Stefanowski, Paweł. 1985. *Ikona. Łemkowski pejzaż/ Ikona. Лемківській Край*. Nowy Sącz: Sądecka Oficyna Wydawnicza.
- Trochanowska, Stefania. 1984. *Potem, teraz, przedtem*. Nowy Sącz: Sądecka Oficyna Wydawnicza.
- Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*. Доступ: 19.10.2019. <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20050170141>
- Wicherkiewicz, Tomasz. *Opinia nt. Raportu Komitetu Ekspertów Rady Europy ds. Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych z początkowego cyklu monitorowania realizacji postanowień Karty w Polsce oraz zaleceń Komitetu Ekspertów w sprawie stosowania Karty przez Polskę z 7 grudnia 2011 r.* Доступ: 22.10.2019 http://kaszebsko.com/uploads/Raport_Karty_PODSUMOWANIE_TWicherkiewicz.pdf
- Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2002 w zakresie deklarowanej narodowości oraz języka używanego w domu*. Доступ: 19.10.2019. <https://stat.gov.pl/spisy-powszechny-narodowy-spis-powszechny-2002>
- <http://www.encounters.al.uw.edu.pl/eng/News/language-as-a-cure---new-project-financed-by>. Доступ: 23.10.2019.
- <http://www.revitalization.al.uw.edu.pl/eng/Lemko> Доступ: 23.10.2019.

Ewa Michna 
Uniwersytet Jagielloński

W poszukiwaniu rusińskiego separatyzmu

Резюме

Сепаратизм то так соспільне явиско, як і аналітычна катэгорія, яку ся стосуе в соспільных науках до аналізу барз ріжного тыпу явиск. В протій бесіді часто хоснуваный ест до назначаня і понижаня еманципацийных аспіраций груп, які борют ся о узнаня. О тым ци еманципацийны аспіраціі даной етнічной/ народовой групы сут, ци не сут уважаны за сепаратизм, рішат не лем спосіб ей дефініюваня, але тіж місце, з якого опис ест доконуваний. Сес текст то проба пізріня на процес еманципациі Русинів з Підкарпатской Руси з двох перспектив: ріжных способів підходу до того зложеного явиска в шыроко пониманых соспільных науках, як тіж внутрігруповой – самых участників того процесу – русиньских активістів з Підкарпатской Руси.

Ключовы слова: Карпатскы Русины, Підкарпатска Русь, сепаратизм, політыка достоменности

Abstract

In Search of Rusyn Separatism

Separatism is both a social phenomenon and a political category employed in analysis of diverse types of phenomena by social sciences. Colloquially it is often used to label and deprecate emancipating aspirations of groups that strive for recognition. Whether such aspirations of a given ethnic/national group are, or are not, considered separatism depends on the accepted definition of the term as well as the vantage point assumed in description. This paper attempts to view the process of emancipation of Trans-Carpathian Rusyns from two perspectives: various ways in which this complex

phenomenon is approached throughout social sciences as well as an intra-group perspective of the actual participants of the process: Rusyn activists in Trans-Carpathian Ruthenia.

Keywords: Carpathian Rusyns, Trans-Carpathian Ruthenia, separatism, identity politics

*Подкарпатського русина на його родній землі
сепаратистом може обзивати лиш окупант.*

*[Wyzwać od separatystów Rusina Karpackiego
na jego ziemi ojczystej może tylko okupant.]*

status jednego z rusińskich aktywistów umieszczony na Facebooku

Do napisania tego tekstu zainspirowała mnie lektura książki *Русинський сепаратизм: націєтворення in vitro* ukraińskiego językoznawcy i pracownika Uniwersytetu w Użhorodzie Lubomira Beleja (Белей 2017). Ujmowanie dążeń emancypacyjnych Rusinów Karpackich z perspektywy zasygnalizowanej w tytule jest w nauce i publicystyce ukraińskiej dość powszechne (Мишанич 1993, 2002; Балєга 2003, 2010; Скрипник 2013). Ukraińcy, uważający Rusinów Karpackich za część narodu ukraińskiego, widzą w ruchu rusińskim „polityczny rusinizm” – szkodliwy separatyzm, zmierzający do zmiany granic w Europie i osłabienia młodego państwa ukraińskiego (Michna 2004a). Z tego typu argumentami przeciwników emancypacji Rusinów Karpackich, formułowanymi w nauce i publicystyce ukraińskiej od momentu pojawienia się ruchu rusińskiego i jego emancypacyjnych aspiracji, spotykam się od początku swoich badań, które na Zakarpaciu rozpoczęłam pod koniec XX wieku. Te argumenty powróciły ostatnio w nowej odsłonie. Dążenia emancypacyjne Rusinów, ich starania o prawne uznanie i przyznanie autonomii, są traktowane jak przejaw separatyzmu i utożsamiane z sytuacją na Krymie i Donbasie. Widmo oderwania Zakarpacia od Ukrainy ukazywane jest bądź w kontekście działań Rusinów, bądź licznej na jego terytorium mniejszości węgierskiej. Ten typ argumentacji pojawia się także w książce Beleja (Белей 2017, 9).

Artykuł nie będzie polemiką z tezami ukraińskich autorów widzących w działaniach ruchu rusińskiego szkodliwy dla państwa ukraińskiego separatyzm. Dyskusję pomiędzy przeciwnikami i zwolennikami ruchu rusińskiego zrelacjonowałam w innym miejscu (Michna 2004a, 283-308). Tekst jest próbą

spojrzenia na proces emancypacji Rusinów Zakarpacia z dwóch perspektyw: różnych sposobów ujmowania złożonego zjawiska jakim jest separatyzm, w szeroko rozumianych naukach społecznych oraz wewnątrzgrupowej – samych uczestników tych procesów. Odmiennosc spojrzenia na problem separatyzmu Rusinów w lapidarny i prowokacyjny sposób ujmuje motto tego artykułu, które umieścił na Facebooku jeden z rusińskich działaczy z Zakarpacia. Jestem przekonana, że sposób definiowania tytułowego pojęcia jest kluczowy dla rozpoznania omawianych w artykule zjawisk. O tym czy aspiracje emancypacyjne określonej grupy etnicznej/ narodowej są, czy nie są traktowane jako separatyzm, decyduje nie tylko sposób jego definiowania, ale także miejsce z jakiego dokonujemy opisu. Sposób definiowania pojęć jest także jednym z podstawowych problemów, na które napotyka badacz społeczny zajmujący się problematyką ruchów etnicznych zmierzających do emancypacji i próbujący poszukiwać właściwego języka do opisu badanej rzeczywistości.

Badania Rusinów Karpackich, których wyniki są empiryczną podstawą tego artykułu, rozpoczęłam pod koniec lat 90 XX wieku. Konsekwentnie do opisu i analizy współczesnych dążeń emancypacyjnych Rusinów Zakarpacia używałam innych niż separatyzm określeń i koncepcji. Na początku analizowałam działania liderów karpackorusińskich w kontekście procesów narodotwórczych. Widziałam w nich pewne analogie do działań XIX-wiecznych budzicieli narodowych, które chociaż współcześnie odbywają się w innym kontekście: historycznym, politycznym, społecznym, mają podobną naturę. To sprawiało, że centralnymi kategoriami w moich analizach były pojęcia narodu i nacjonalizmu (Michna 2004a). Gdy w latach następnych rozszerzyłam swe badania o inne emancypujące się grupy bezpieczeństwa: Ślązaków i Kaszubów, dostrzegłam, że perspektywa taka nie jest do końca przydatna do analizy współczesnych aspiracji i dążeń bezpieczeństwa grup etnicznych. W odróżnieniu od ich XIX-wiecznych poprzedników, liderzy etniczni dążący obecnie do emancypacji, w większości nie stawiają podstawowego dla ruchów narodowych postulatu posiadania własnego państwa. W związku z tym bardziej przydatna do analizy badanych procesów emancypacyjnych wydaje się szersza kategoria polityki tożsamości. Pozwala ona bowiem na analizę bardzo różnorodnych dążeń i strategii walki o uznanie. Chociaż jeden z tekstów, który napisałam kilkanaście lat temu: *Pomiędzy marzeniami o państwie narodowym a realizmem politycznym* (Michna 2004b), równie dobrze mógłby mieć w tytule słowo separatyzm. Zawierał bowiem, między innymi, rozważania na temat relacji pomiędzy prawem do samostanowienia/ prawem do secesji a zasadą

suwerenności czy też integralności terytorialnej państwa narodowego, które są ważne w kontekście politologicznych i prawnomiędzynarodowych studiów nad separatyzmem (Cunningham 2014; Czubocho 2012; Guibernau 2004; Preece 2007). Warto zatem zapytać, dlaczego badając zjawiska społeczne, które część badaczy traktuje jako przejaw separatyzmu, nie uczyniłam go osią własnych analiz. Próbę odpowiedzi na to pytanie podejmę na końcu tekstu.

Podstawą analiz przedstawianych w artykule są badania terenowe. W trakcie kolejnych wizyt na Zakarpaciu odbyłam kilkadziesiąt rozmów z działaczami karpackorusińskich organizacji etnicznych, zmierzających do emancypacji i nadania grupie karpackorusińskiej prawnego statusu mniejszości i jakiejś formy autonomii. Wywiady realizowałam w czasie dwóch pobytów badawczych. Pierwsza wizyta w terenie miała miejsce pod koniec lat 90. Podczas kilkutygodniowego pobytu, tuż przed odbywającym się w 1999 roku Kongresem Rusinów Karpackich w Užhorodzie, przeprowadziłam 30 wywiadów. W trakcie rewizyty, w roku 2013, zarejestrowałam kolejnych 13 rozmów. Tematyka pogłębionych wywiadów swobodnych obejmowała między innymi szeroko rozumianą problematykę tożsamości grupy, podziałów i dylematów tożsamościowych, strategii walki o uznanie oraz polityki tożsamości realizowanej przez działaczy karpackorusińskich organizacji. Badania obejmowały też obserwację uczestniczącą w imprezach etnicznych, konferencjach organizowanych przez organizacje etniczne. Analizowałam również prasę etniczną wydawaną nieperiodycznie na Zakarpaciu oraz prace (książki i artykuły) autorów ukraińskich na temat „politycznego rusinizmu”. Wyniki zebrane w trakcie pierwszej wizyty zostały opublikowane w szeregu artykułów i książce (Michna 2004a, 2004b, 2004c), na potrzeby tego artykułu dokonuję reanalizy i reinterpretacji części z tych materiałów, uzupełniając je danymi zebranymi w 2013 roku.

Definicje i wybrane ujęcia teoretyczne separatyzmu

Trudność, jaką napotykaamy definiując separatyzm jest związana z tym, że zjawiska określane tym mianem są bardzo różnorodne, a także historycznie zmienne i dynamiczne (Wanatowicz 1995, 9). Większość badaczy separatyzmu wskazuje, że jest to ruch społeczny lub proces zakładający dążenie jakiejś grupy lub jej części do oddzielenia się, wyodrębnienia z jakiejś całości. Tak określany separatyzm rozumiany jest jako działanie, ale część badaczy definiuje go także jako doktrynę polityczną wspierającą odłączenie się jakiejś części

terytorium od istniejącego państwa. Działania separatystyczne mogą mieć różny charakter, separatyści zakładają osiągnięcie celu na drodze pokojowej, zgodnie z obowiązującym prawem bądź łamiąc je odwołują się do przemocy. Zwykle ruchy zmierzające do separacji nie są jednolite.

Z reguły występują równolegle ugrupowania separatystyczne sięgające po działania zbrojne i metody terrorystyczne oraz – w zależności od sytuacji – współpracujące lub pozostające w konflikcie z nimi odłamy umiarkowane. Organizacje skrajne domagają się całkowitej niezawisłości uzyskanej poprzez oderwanie się od istniejącego państwa lub w wyniku rozpadu państwa wielonarodowego (Topczewska 2001, 103).

Ciekawą, genetyczną definicję separatyzmu proponuje Najmul Abedin wskazując, że wynika on z niechęci grup ludzi lub regionów, które nie czują się częścią społeczności lub państwa, do którego należą. Implikuje to polityczną alienację, brak narodowej tożsamości i lojalności z państwem, którego są obywatelami (Abedin 1989, 223). Jest to jednak bardzo szeroka definicja, w ramach tak zakreślonego pola semantycznego odnajdziemy także zjawiska narodowej secesji, która manifestuje się w chęci oderwania jakiejś części terytorium zamieszkiwanego przez postulowany naród i utworzenia własnego, suwerennego i niepodległego państwa lub przyłączenia się do innego podmiotu. Podział państwa może nastąpić poprzez przywrócenie narodom je zamieszkującym wszystkich praw i pierwotnych wolności, uniezależniając je całkowicie od jakiegokolwiek podporządkowania (Topczewska 2001, 103).

Jeżeli dążenia separatystyczne zostaną uwieńczone sukcesem to państwo macierzyste nie traci swej tożsamości, ale zostaje okrojone terytorialnie. Natomiast państwo separatystyczne jest nowym podmiotem. (Czobucha 2012, 18).

Tak zdefiniowany separatyzm, wiąże się z nacjonalizmem, procesami narodotwórczymi i wyłanianiem się państw narodowych (Gellner 1997), pojawienie się nowych podmiotów jest bowiem zawsze związane oderwaniem się od już istniejącego organizmu politycznego.

Szczególnym przypadkiem separatyzmu jest separatyzm etniczny – czyli dążenie grupy etnicznej do samodzielnego decydowania o swoich losach w ramach autonomii lub własnego separatystycznego państwa. Jeśli ruch etniczny zmierza do stworzenia własnego państwa, staje się ruchem secesjonistycznym.

Do szeroko rozumianego separatyzmu niektórzy z badaczy zaliczają ruchy etnoregionalne, domagające się uznania odrębności grup, w imieniu których występują oraz zagwarantowania im praw kulturowych. Już ta bardzo skróto-towa analiza dowodzi, że badacze separatyzmu w różny sposób go definiują. Nie ma zgody jak uporządkować te złożone, historycznie zmiennie zjawiska, a proponowane definicje niejednokrotnie są sprzeczne. I tak np. Milica Zarkovic Bookman w pracy *The Economics of Secession* proponuje by rozróżnić separatyzm etniczny, który dąży do posiadania przez grupę autonomii, od secesji, która zakłada stworzenie niezależnego państwa (Bookman 1993). Natomiast Naimul Abedin zauważając, że wiele zjawisk politycznych, które obserwatorzy zaliczają do separatyzmów w istocie nimi nie jest twierdzi, że nie można utożsamiać dążenia do autonomii z separatyzmem. Autor sygnalizuje, że dążenia do autonomii zawsze zakładają jakąś dozę separatyzmu, jednocześnie zwracając uwagę, że granica między zwolennikami autonomii a separatystami nie zawsze jest łatwa do wytyczenia, trudno zatem odróżnić jednych od drugich. W analizie konkretnych przypadków separatyzmu należy też brać pod uwagę dynamikę obserwowanych zjawisk i możliwą ewolucję poglądów ludzi zaangażowanych w ruch separatystyczny (Abedin 1989, 223-224). W artykule Anthony'ego D. Smith'a *Towards a theory of ethnic separatism* z 1979 roku autor zwraca uwagę, że nie każdy ruch separatystyczny zmierza do całkowitej separacji (secesji). Przykładem regionów, które są zadowolone z zakresu posiadanej autonomii, pisał w 1979 roku Smith, są Katalonia i Flandria (Smith 1979, 22). Po ponad trzydziestu latach część elit politycznych Katalonii stawia jednak dalej idący postulat pełnej niezależności od Hiszpanii. Smith nie wykluczał takiego scenariusza, zakładając, że ruchy etniczne i terytorialne mogą przechodzić przez różne fazy (Smith 1979).

Analizując definicje separatyzmu warto zwrócić uwagę na terminologię. W większości definicji separatyzm jest ujmowany z perspektywy jego konsekwencji dla państwa narodowego. Jest to szczególnie widoczne w przypadku wąskiego definiowania separatyzmu zakładającego, że jest on ruchem zmierzającym do secesji. W definicji secesji jest mowa o „oderwaniu”, o tym, że „państwo narodowe traci”, „zostaje okrojone”. Analiza definicji separatyzmu formułowanych w przywoływanych tekstach, wskazuje także na brak zgody badaczy czym w istocie jest separatyzm, jak odróżnić go od secesji, irredenty, ruchów emancypacyjnych, polityki tożsamości. Autorzy prac, traktujących o konkretnych przejawach separatyzmu dość dowolnie rozszerzają bądź zawężają zakres tego pojęcia.

Jak twierdzi Czubocho, w wydanej w 2012 roku pracy *Separatyzm etniczny w dobie praw człowieka – nowe wyzwania dla państwa narodowego i społeczności międzynarodowej*, problem separatyzmu na gruncie socjologii, w odróżnieniu od politologii i prawa międzynarodowego, nie jest dostatecznie rozpoznany (Czobucha 2012, 31). Nie do końca zgadzam się z autorem. Choć w istocie, prac które w tytule miałyby słowo separatyzm, jest z literaturze socjologicznej i antropologicznej niewiele, to sam problem separatyzmu jest przedmiotem rozważań na gruncie obu dyscyplin, zarówno w swej najszerszej wersji, jak i tej węższej ograniczającej pojęcie do dążeń secesjonistycznych, jest bowiem elementem innych zjawisk, takich jak procesy narodotwórcze, procesy emancypacji językowej, procesy konstruowania tożsamości, konfliktów etnicznych, wewnętrznego kolonializmu, czy polityki tożsamości, żeby wymienić tylko niektóre z nich (Smith 1979; Eriksen 2002, 2014; Hechter 1975; Gellner 1987, 1991, 1997). W tym kontekście pojawia się on w wielu pracach socjologicznych i antropologicznych. Szczególne związki łączą separatyzm z nacjonalizmem, to bowiem nacjonalizm – XIX-wieczna idea – w klasycznym Gellnerowskim rozumieniu, powoduje dążenia separatystyczne narodów, które podkreślając swoją odrębność, legitymizują potrzebę posiadania własnego państwa (Gellner 1991). Związek nacjonalizmu i separatyzmu jest w literaturze ujmowany w różny sposób, są to zjawiska pokrewne, wchodzące z sobą w związki, ale nie tożsame. Podłożem separatyzmu jest brak pokrywania się granic etnicznych z państwowymi. Socjolog i antropolog badający podkreślające swoją odrębność grupy etniczne, bezpaństwowe, walczące o uznanie, postulujące odrębność narodową bądź etniczną i emancypujące się z większych wspólnot, analizują procesy będące udziałem tych grup, w kategoriach nacjonalizmu i procesów narodotwórczych, czy też popularnej od lat 90. koncepcji polityki tożsamości (Calhoun 1994; Heyes 2018). Uważam, że to ostatnie podejście do analizy zjawisk emancypacji i walki o prawne uznanie współcześnie emancypujących się społeczności etnicznych i etniczno-regionalnych jest przydatne. Także dlatego, że w większości przypadków elity tych grup nie postulują posiadania własnego państwa. Choć zakładają odrębność grupy w imieniu której występują i walczą o jej uznanie, prawną ochronę, bądź uzyskanie jakiejś formy autonomii kulturalnej bądź politycznej, nie mają one charakteru secesjonistycznego. Jak pisze Thomas H. Eriksen, za polityką tożsamości kryje się chęć przywołania tradycji, sentyment etniczny, religijny czy kulturowy, który jeśli uznany zostanie za znajdujący się w stanie obłąkania, uruchamia

szereg działań. Działania o bardzo różnym charakterze, według Eriksena można spotkać wiele odmian polityki tożsamości. Autor wymienia między innymi: narodowe ruchy separatystyczne, działania represjonowanych mniejszości żądających równych praw, aktywność ze strony większości chroniącej swe zasoby narodowe przed mniejszościami. Może też ona mieć różny charakter: religijny, etniczny, regionalny (Eriksen 2002, 2014). Jest to zatem koncepcja, która zakładając różnorodny charakter polityki tożsamości, pozwala na analizę różnych typów dążeń emancypacyjnych, u podłoża których jest dążenie do „separacji” w najszerszym rozumieniu.

Wróćmy do przywoływanych wcześniej definicji separatyzmu, by przyjrzeć się temu, jak w ich w ich kontekście można zinterpretować zebrany materiał empiryczny, jak sklasyfikować dążenia emancypacyjne Rusinów Karpackich. A także temu, jak oni sami lokują swoje działania, jak je uzasadniają i czy sami uważają swe dążenia za separatystyczne.

Z pewnością liderzy etniczni, postulujący odrębność narodową/ etniczną Rusinów Karpackich, podkreślający odrębność historycznych losów własnej społeczności i języka rusińskiego, długotrwałe oddzielenie ziem rusińskich od etnicznych terytoriów ukraińskich oraz przede wszystkim podkreślając, że Rusini nie czują się Ukraińcami, dążą do wyodrębnienia własnej grupy z większej (ukraińskiej) całości. Zatem, w rozumieniu tych definicji, które ujmują separatyzm szeroko, jako chęć wyodrębnienia się grupy z większej całości, Rusini Karpaccy, jak każda emancypująca się grupa podkreślająca własną odrębność i konstruująca granice etniczne, jest grupą separatystyczną. W większości zebranych wypowiedzi, zarówno tych z 1999, jak i 2013 roku, konstruowanie granicy pomiędzy grupą własną a ukraińską stanowi bardzo ważną oś narracji.

My tu nigdy nie mieliśmy nic wspólnego z Ukraińcami. Oddzielały nas Karpaty, które były dawniej naturalną granicą. To granica dana od Boga nam Rusinom, zawsze oddzielała nas od Ukraińców. A jak tak byliśmy oddzieleni, to jak możemy być jednym narodem. To oczywiste, że nie możemy (14/1999)¹.

Ja siebie uważam za Rusinkę. Jeśli moja mama jest Rusinką, to kogo ona mogła urodzić, tylko Rusina. Ja nie jestem Ukraińcem, to dla mnie przezwisko, Ukrainiec (2/2013).

¹ W nawiasach podaję nr wywiadu i rok jego przeprowadzenia.

Oni [Ukraińcy – przyp. E.M.] nam mówią, że Rusinów nie ma, że Rusini nie istnieją, że wszyscy są tu Ukraińcami. No to ja zadam pani proste pytanie. Jak nie ma, to ja kim jestem? Ja czuję się Rusinem, to mnie też nie ma, rozmawia pani z kimś kogo nie ma. Ja nie istnieję. Czy to nie jest bez sensu? Ja nie czuję się Ukraińcem i tu jest takich większość, i co? Nas wszystkich nie ma. Toż to jakiś idiotyzm (1/1999).

Jednocześnie rozmówcy uznają swoją odrębność za coś do czego mają prawo i próbują to w różny sposób uzasadniać. Postrzegają swoje dążenia raczej jako uznane prawo do samostanowienia, a nie szkodliwe dla państwa narodowego (ukraińskiego) działanie separatystyczne. Często zwracają uwagę, że chociaż zmienna przynależność terytoriów rusińskich opóźniła procesy konstruowania rusińskiej odrębności, podobnie jak w przypadku innych grup etnicznych, w tym i wyodrębniających się ze wspólnoty wschodnich Słowian Ukraińców, wśród Rusinów rozpoczęli działalność narodowi budziciele. Ich działania były według nich typowe dla procesów narodotwórczych w tej części Europy:

To już tak jest, że Ukraina mówiła, że my jesteśmy ich grupą etniczną, Węgrzy mówili, że my jesteśmy Węgrorusinami, Rosjanie mówili, że my Karpatorossy, Polacy mówili, że wasi Łemkowie to Polacy, a Słowacy, że my jesteśmy Słowacy. Tu zawsze tak było, że ktoś chciał za nas decydować, asymilować nas. Wtedy pojawili się nasi budziciele i powiedzieli nie. Nikt nie będzie za tych ludzi decydował (1/1999).

Niektórzy z moich rozmówców podkreślali, że mimo wielokrotnych zmian przynależności państwowej i podejmowanych przez kolejne ośrodki władzy prób asymilacji Rusinów nie udało się to przez wieki, a ludność autochtoniczna Zakarpacia zachowała odrębną tożsamość. Świadczy to według nich o trwałości, „naturalności” i sile rusińskiej odrębności i sprawia, że ich dążenie do uznania przez ukraińskie państwo są uprawnione.

Rusini zawsze wchodzili w skład niesłowiańskich państw, tym niemniej oni zawsze chronili swoją odrębność. Bez względu na wszystkie próby asymilacji, które bezsprzecznie były, kolejnych niesłowiańskich reżimów Węgier i Austro-Węgier, potem znowu Węgier, Rusini zachowali swoją tożsamość i nie dali się zasymilować w ciągu prawie tysiąca lat różnych wpływów (20/1999).

Starania części liderów o uznanie przez państwo ukraińskie istnienia odrębnej rusińskiej narodowości, włączenie jej do listy mniejszości w trakcie

spisów ludności na Ukrainie i zapewnienie jej prawnej ochrony sprawiają, że ich aspiracje mogą być traktowane, w myśl przywołanych wcześniej definicji zjawisk związanych z szeroko rozumianym separatyzmem, jako charakterystyczne dla ruchów etnoregionalnych domagających się uznania swojej odrębności oraz zagwarantowania praw kulturowych.

Ja myślę, że im dłużej władza Ukrainy nie uzna Rusinów tym gorzej. Uznali by a ten problem nie byłby taki ostry, nieprzyznanie Rusinów to jest głupota, to nie jest rozumne. Cały cywilizowany świat uznaje, to tak jakby nie uznawać narodowości Ukraińców (1/2013).

Ja myślę, że trzeba iść drogą prawną w ramach prawa Ukrainy, w ramach prawa Ukrainy, tylko tą drogą. Konstytucja Ukrainy gwarantuje prawa mniejszości narodowych. Trzeba pokazywać, że nas uznaje cały świat i wy nas uznajcie, byśmy żyli w pokoju, wspólnie. Ja uważam, że taka droga pokazywania historycznych argumentów, że my nie Ukraińcy. (7/2013).

Ale też część karpackorusińskich liderów chce decydować o własnym losie w ramach autonomii, która według nich, w związku z wynikami przeprowadzonego w 1991 roku referendum², im się należy, mieszczą się zatem w kategorii separatyzmu etnicznego. Co ważne, w materiale zebrany w 1999 roku, chociaż wszyscy moi rozmówcy uważali, że autonomia przegłosowana w referendum Rusinom Zakarpacia się należy, to część z nich uważała, że nie są, z różnych powodów, jej zwolennikami (Michna 2004a, 122-123):

Państwo tu obiecywało autonomię. Oni mówili: przegłosujcie niezależność Ukrainy od Związku Radzieckiego, a my wam potem damy autonomię. 78% obywateli przegłosowało autonomię, to Rada Najwyższa powinna dać nam autonomię. My

² W referendum w sprawie niepodległości Ukrainy, dzięki staraniom rusińskich działaczy pojawiło się pytanie o autonomię Zakarpacia. Mimo wstępnej zgody władz Ukrainy na jego przeprowadzenie, w ostatniej chwili przed referendum zmieniono formułę pytania (zamiast o autonomię zapytano uczestników referendum czy są za utworzeniem na terenie Obwodu Zakarpackiego specjalnej strefy samorządowej) tak, by nie mogło być ono podstawą żądań otrzymania autonomii. 1 grudnia 1991 roku przy frekwencji 92% za utworzeniem „specjalnej strefy” opowiedziało się 78% głosujących (18,4% głosów przeciwnych). Do wyników referendum odwołuje się większość moich rozmówców, zarówno tych z którymi rozmawiałam pod koniec lat 90., jak i tych spotkanych podczas badawczej rewizyty w 2013 roku. Według nich to wola większości mieszkańców Obwodu Zakarpackiego legitymizuje ich dążenia do uzyskania autonomii.

mieliśmy tutaj Radę Krajową i ona przyjęła to, że 78% przegłosowało. Jeżeli to jest demokratyczne państwo, to co trzeba było zrobić? Trzeba było dać nam autonomię (38/1999).

W 2013 roku, poza jednym, wszyscy moi informatorzy byli zwolennikami autonomii Obwodu Zakarpackiego w ramach Ukrainy, zgodnie z wolą jego społeczności wyrażoną w referendum 1991 roku. Żaden z moich rozmówców, ale też żadna rusińska organizacja, nie postulowała secesji Obwodu Zakarpackiego. Referendum powraca we wszystkich wywiadach przeprowadzonych w 2013 roku jako argument legitymizujący dążenia liderów etnicznych Zakarpacia, zarówno do uzyskania prawnego uznania narodowości rusińskiej, jak i autonomii w ramach Ukrainy.

Ukraina już 22 lata nie chce nam dać autonomii, którą ludzie przegłosowali i przez te 22 lata nie chce uznać naszej narodowości, dlatego, że wtedy będą musieli coś zrobić z autonomią. A tak lepiej zrobić jak Stalin, z Rusinów zrobił Ukraińców i wtedy nie trzeba już myśleć o autonomii. Po co wam autonomia, po co wam swoje państwo, kiedy wszyscy jesteście Ukraińcami. Ukraińcy w Ukrainie jaką mogą mieć autonomię? U nas jest taki problem, kiedy powstawały organizacje w latach 90. to wszystkie organizacje miały te dwa punkty w statutach: narodowość i autonomia. My nie możemy się od tych ludzi odwracać (8/2013).

W 1991 roku było referendum, prawnie. Czy coś tam było nie tak? Ono było legalne, wyniki opublikowano w prasie, ono było uznane przez Radę Obwodu Zakarpackiego. Ja uważam, że to była droga pokojowa, teraz władze Ukrainy powinny w Radzie Najwyższej to przegłosować, zmienić konstytucję i wprowadzić rozstrzygnięcia naszego referendum. Wszystkie problemy by się rozwiązały. My bylibyśmy w składzie Ukrainy, my mielibyśmy autonomię i my wszyscy bylibyśmy uznani za Rusinów (12/2013).

Nieuznanie wyników referendum często określane jest przez rozmówców jako błąd polityczny popełniony przez państwo ukraińskie, dowód na brak demokracji w Ukrainie, ale także główna przyczyna radykalizacji postaw części rusińskich działaczy. W narracjach z 2013 roku widać także większą frustrację rozmówców z powodu braku gotowości władz w Kijowie do podjęcia dialogu z przedstawicielami organizacji rusińskich na temat ich postulatów. Analiza wywiadów zrealizowanych w trakcie rewizyty na Zakarpaciu wskazuje,

że rozczarowani brakiem zainteresowania dla swoich dążeń ze strony władz Rusini nie czują się częścią społeczności i państwa do którego należą, co implikuje ich polityczną alienację. Może to być, jak zauważa Abedin (Abedin 1989), jedna z przesłanek pojawienia się dążeń separatystycznych.

Można mieć różne wymówki, ale jakby państwo akceptowało wyniki referendum i było skłonne rozwiązać problemy Rusinów, nie trzeba by było żadnego Rządu Tymczasowego. Gdyby było jak w innych krajach. Ale jak nie załatwia się problemów, to społeczeństwo się radykalizuje i tak jest, (...) ja jestem zwolennikiem drogi parlamentarnej, bo nam nie trzeba rewolucji, bo rewolucja może prowadzić do ofiar, ale jest część ludzi, którzy widzą, że nic się nie zmienia, nic się nie załatwia, nie zmienia w stosunku do Rusinów (4/2013).

U nas nie można mówić po swojemu na własnej ziemi. My nie mamy szkół, nie mamy nic a w innych państwach powstają szkoły, katedry, coś się dzieje, państwo pomaga. Dlatego część ludzi wybiera bardziej radykalne metody. Na szczęście nie jest takich dużo, bo jak wiecie mentalność Rusinów nie jest wojownicza, my miłujemy pokój. Ale brak rozwiązania problemu rusińskiego może prowadzić do radykalizacji postaw części ludzi. (5/2013).

Najbardziej radykalne działania liderów rusińskich miały miejsce w 2007 i 2008 roku. Można je interpretować w kontekście sytuacji międzynarodowej – ogłoszenia niepodległości Kosowa, precedensu w polityce międzynarodowej, a także zaangażowania Rosji w Abchazji i Osetii Południowej. Sejm Rusinów Podkarpackich 15 grudnia 2007 przyjął deklarację, w której zwrócił się do Unii Europejskiej, Rosji i najwyższych władz Ukrainy o utworzenie w obwodzie Zakarpackim samorządnego terytorium administracyjno-narodowościowego pod zarządem międzynarodowym. Szczególną uwagę zwracają komentatorzy tych wydarzeń na to, że obok instytucji, do których Rusini zwracali się niejednokrotnie w przeszłości, poszukując wsparcia dla swych postulatów (UE, władze Ukrainy, ONZ) w deklaracji pojawia się również Rosja. To, że działacze rusińscy proszą Rosję o pomoc zostało uznane za bardzo niefortunne posunięcie, szczególnie w kontekście jej zaangażowania w Abchazji i Osetii Południowej. Moi rozmówcy, którzy brali udział w tamtych wydarzeniach, mają w większości odmienne zdanie na ten temat. Zwracają uwagę na to, że nie mogąc się doczekać przez wiele lat realizacji swych słusznych roszczeń szukają wsparcia i pomocy wszędzie tam, gdzie mają nadzieję

na jej uzyskanie. Jak twierdzą rusińscy liderzy, tak robi i robiło w historii wiele narodów, które nie mogły zrealizować swojego prawa do samostanowienia. Także Ukraińcy, którzy szukając poparcia i możliwości realizacji swych narodowych aspiracji, nie zawahali się w czasie II wojny światowej przed sojuszem z Niemcami. Wskazują także na pewien brak symetrii w ocenie ich działań. Oto jedna z charakterystycznych dla tak myślących rozmówców, dłuższa wypowiedź:

Ta Abchazja jako kontekst pojawiła się, kiedy nasza delegacja pojechała do Moskwy. My tam się spotkaliśmy z różnymi ludźmi. Co w tym złego, tam był też prezydent Abchazji, ale co w tym złego? Co takiego się stało, my tam pojechaliśmy porozmawiać, za własne pieniądze, nikt za nas nie płacił, żadne rosyjskie służby jak się o tym mówiło, to czemu nie można rozmawiać? Nie ma nic w tym złego. Abchazja szła taką drogą jak my, starała się o uznanie, oni taką samą drogą jak my szli. Oni mieli nam doradzić, bo taką drogę do uznania i oni przeszli. My porozmawialiśmy znaleźliśmy wspólny język, mieliśmy zaproszenie do Abchazji, mieliśmy tam jechać, ale był przewrót na Ukrainie i my nie chcieliśmy. I druga rzecz, kiedy jeździmy po Europie z kimś rozmawiać, to nikt nie pisze, że jesteśmy separatystami, a jak pojechaliśmy do Rosji, to od razu separatysty. My byliśmy i w Rumunii, i w Czechach, mieliśmy oficjalne spotkania. Prezydent Czech nam otwarcie powiedział, że on uznaje Rusinów, że Czesi mają z Rusinami wspólną historię. I nikt nic nie mówił, a jak pojechaliśmy do Rosji to zaraz separatysty, a tam też są mądry ludzie, mogą nam coś podpowiedzieć, pomóc. My wszędzie szukamy poparcia dla naszych słusznych żądań, by Ukraina respektowała legalne, prawne referendum (4/2013).

Przytoczona powyżej wypowiedź dotyka istotnej dla moich rozmówców kwestii, jaką są oskarżenia ruchu nie tylko o sympatie prorosyjskie, ale także inspirację ze strony Rosji i rosyjskich służb specjalnych, które podsycają separatyzm na Zakarpaciu. Argumenty te pojawiają się często ze strony przeciwników ruchu rusińskiego. W swoich wypowiedziach liderzy rusińscy bardzo często, spontanicznie odnosili się do tych oskarżeń, negując ciężenie Rusinów do Rosji, wskazując na ich konsekwentny wybór przynależności do Europy:

Nigdy nie mówiliśmy, że chcemy do Rosji. To, że ktoś jest duchownym cerkwi prawosławnej nie znaczy, że chce do Rosji. U nas na Zakarpaciu dziewięćdziesiąt procent, to wierni Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej. Nie kijowskiej albo lwowskiej.

Tu zawsze była ta cerkiew. Większość duchownych na Zakarpaciu to duchowni patriarchy moskiewskiego, z centrum w Moskwie, ale to nie znaczy, że Moskwa będzie nam dyktować co mamy robić. Tak jest, ale większość duchownych prawosławnych nie chce żyć w Moskwie, tylko w Europie. My żyliśmy w Europie, nasi przodkowie żyli w Europie i my chcemy żyć tam dalej (2/2013).

Liderzy rusińscy podkreślali proeuropejską orientację Rusinów także w trakcie badań w 1999 roku, pisałam o tym szerzej w innym miejscu (Michna 2004c, 2006), ale w wywiadach, które przeprowadziłam w 2013 roku, było to szczególnie istotne w związku z planowanym na koniec listopada tego roku podpisaniem przez Ukrainę układu stowarzyszeniowego. W kontekście tego wydarzenia liderzy rusińscy próbowali wskazać na to, jakie są interesy Rusinów, co z punktu widzenia ich aspiracji byłoby najbardziej korzystne.

Najlepszym wariantem byłoby dla nas, żebyśmy zostali w składzie Ukrainy, a Ukraina by dołączyła do Europy. Jeśli Ukraina nie wejdzie do Europy my zostaniemy na łasce boskiej (4/2013).

Ja myślę, że to dobre będzie dla Rusinów, bo Ukraina będzie musiała przestrzegać standardów, ale na razie to władze nie wiedzą, jak to będzie, nie zdają sobie sprawy, że trzeba w Europie zachowywać reguły gry i jakie to są reguły. My Rusini zawsze popieraliśmy europejską drogę (15/2013).

I jeszcze wypowiedź jednego z rozmówców, która okazała się prorocza, co potwierdziły wydarzenia w Ukrainie z przełomu 2013 i 2014 roku:

Ważny dla nas jest wybór Ukrainy. Europejski wybór, jeśli Ukraina wybierze Europę i podpisze traktat zjednoczeniowy, jeśli będzie zielone światło dla Ukrainy, to będzie dobrze i dla tego państwa i dla Rusinów. Tam też są problemy, ale tam obowiązują pewne reguły. Są prawa. No ale jeśli Ukraina pójdzie do Rosji, w stronę Rosji, to będzie zagrożenie dla jedności Ukrainy. Może się Ukraina rozpaść, bo zachód nie będzie chciał do Rosji. Wschodnia na pewno chce, ale zachodnia Ukraina nie chce. Oligarchowie też nie chcą. Tu może też być trudna sytuacja. To dla Nas Rusinów nie będzie dobre. A jak Ukraina pójdzie do Europy, to będzie musiała rozwiązać rusiński problem, to jest warunek. Wtedy mamy większe szanse. Tu polityka i geopolityka ma dla nas ogromne znaczenie (8/2013).

Niektórzy z moich rozmówców uważają także, że twierdzenia o rzekomych prorosyjskich sympatiach działaczy ruchu rusińskiego to doskonały straszak i argument przeciwników uznania Rusinów:

Teraz opowiada się kłamstwa na nasz temat, że Rusini chcą do Rosji. Ale to jest polsko-ukraińsko-galicyjska fantazja. A dlaczego fantazja? Trzeba wymyślać kłamstwa, żeby pozbawić nas praw (8/2013).

My chcemy Rusini do Europy, pierwszy Kongres, europejski kongres Rusinów Podkarpacia w dokumentach programowych napisał, że wektor geopolityczny Rusinów to Europa. Tak by chcieli widzieć to nasi przeciwnicy, że my chcemy do Moskwy (3/2013).

My już żyliśmy pod Moskwą. My zakosztowaliśmy tej ich demokracji. Pod Moskwą żył mój dziadek i tata na Sybirze umarli, bo ich zabrali i tam umarli i my nie wiemy co się z nimi stało. Więc my znamy jaka dobra jest ręka Rosji. (...) My wiemy co tam się dzieje, tam jest mała demokracja, tam tworzy się dyktatura. W Ukrainie jest nieco lepiej, bo jednak jest pluralizm np. w mediach w Rosji nie ma. (...) Mentalność wielkiego brata znamy, poznaliśmy go i więcej nie chcemy. My chcemy mieć swoje ja, w swoim państwie [Ukrainie – przyp. E.M.], żeby nas uznawali, my nie uciekamy od swojego państwa, od Ukrainy, ale chcemy by nas uznawali. To jest słowiańskie państwo i jest azbuka, wschodni Słowianie. Ale chcemy mieć swoje zdanie we własnym państwie (7/2013).

Kolejne działania radykalnych działaczy na Zakarpaciu miały miejsce w październiku 2008 roku. II Europejski Kongres Rusinów Podkarpackich przedstawił ultimatum Kijowowi: jeśli Ukraina chce zachować integralność, musi przyznać Rusi Podkarpackiej status republiki autonomicznej, jeśli tak się nie stanie 1 grudnia 2008 roku ogłoszona zostanie restytucja Republiki Ruś Podkarpacka w składzie Ukrainy. Działania liderów Zakarpacia spotkały się z potępieniem bardziej umiarkowanych działaczy rusińskich, którzy uważali, że radykalne działania zniechęcą władze Ukrainy i zamrożą na długi czas proces uznania Rusinów zapoczątkowany przez decyzję Rady Obwodu Zakarpackiego z 2007 roku. Odciał się od nich wyraźnie Światowy Kongres Rusinów Karpackich nastawiony na ewolucyjne zmiany i pracę kulturalno-edukacyjną (Michna 2012, 128). W liście otwartym, jego przewodniczący P.R. Magocsi i znany rusiński donator finansujący szkoły niedzielne na Zakarpaciu, Stefan

Czepa, zwrócili także uwagę na to, że przyczyną radykalizacji postaw na Zakarpaciu jest polityka Ukrainy wobec Rusinów i brak reakcji na aspiracje społeczności rusińskiej. Ultimatum Europejskiego Kongresu Rusinów Podkarpackich wywołało zdecydowaną reakcję władz, które oskarżyły Przewodniczącego Sejmu Rusinów Podkarpackich – prawosławnego duchownego Dimitra Sidora, o działalność naruszającą integralność Ukrainy. Pod jego adresem pojawiły się także oskarżenia o działalność agenturalną na rzecz Moskwy. Po trwającym prawie cztery lata procesie został on uznany za winnego i skazany, na trzy lata pozbawienia wolności w zawieszeniu na dwa lata i zakaz opuszczania Ukrainy.

Komentując wydarzenia z końca 2008 roku, większość moich rozmówców zwracała uwagę, że radykalizm działań był wynikiem bezsilności i frustracji spowodowanych długoletnim lekceważeniem aspiracji Rusinów przez władze w Kijowie:

Zwracaliśmy się do UE, do Rządu Ukrainy, do ONZ. Niczego nie zrobili. Z ONZ były w 2006 roku rekomendacje, by uznać rusińską mniejszość narodową. A i tak wszystko ignorowali, to były tylko wymówki, że Rząd Tymczasowy przeszkadza. Potem (w 2008) roku został powołany Europejski Kongres Rusinów Podkarpackich, tam był też ojciec Sidor. Kongres opracował dokument, dotyczący tych kwestii, braku realizacji postanowień referendum z dziewięćdziesiątego pierwszego roku. Ja nie byłem za tym by stawiać sprawę radykalnie, by zostać w składzie Ukrainy, ale zwrócono tam uwagę, że od 17 lat nie uznano woli narodu, że tego nie można tak zostawić, ale trzeba dać szansę, by Rada Najwyższa Ukrainy uznała wyniki tego legalnego referendum (6/2013).

Ważne z punktu widzenia moich rozmówców jest także to, że ich działania, nawet te najbardziej radykalne, nie zmiernają do często zarzucanej im przez przeciwników ruchu rusińskiego secesji, zmiany granic w Europie, czy też jak częściej mówi się obecnie, osłabienia wyniszczonego przez wrogie działania Rosji państwa ukraińskiego. Nawet najbardziej radykalne działanie – ultimatum skierowane do władz Ukrainy w roku 2008, zakładało restytucję Republiki Ruś Podkarpacka „w składzie Ukrainy”.

My nie chcemy żadnego burzenia obecnego porządku i jakiegokolwiek zmiany granic. To na pewno nie leży w naszym interesie. Nikt by takich rzeczy nie chciał, pokojowa nasza rusińska droga, a poza tym wiadomo jak próby zmiany granic skończyły się w Jugosławii (21/1999).

U nas nigdy przez 20 lat nie było separatyzmu, żadnych tego typu deklaracji nie było z wyjątkiem prowokacji SBU (4/2013).

Żadne z działań podejmowanych przez Rusinów Zakarpacia od początku ich aktywności nie miało na celu utworzenia własnego, odrębnego państwa. Nie odnalazłam ani w wywiadach, ani w dokumentach rusińskich organizacji śladów działań i postulatów secesjonistycznych. Z punktu widzenia państwa narodowego i jego logiki, rozróżnienia form separatyzmu nie są jednak istotne. Zgodnie z jego interesami bowiem każda odrębność, każdy przejaw dążeń emancypacyjnych grupy, która uważana jest za część narodu tytularnego, jest traktowana jako szkodliwy separatyzm. W myśl takiej logiki uznanie odrębności, przyznanie grupie praw, może spowodować, że pojawią się postulaty dalej idące. Można założyć, że rozpocznie się od uznania aspiracji takiej grupy, a skończy się oderwaniem terytorium od „macierzy”. Uznanie może być także z perspektywy państwa narodowego niebezpiecznym precedensem, który wywoła efekt domina i podobne dążenia u innych społeczności etniczno-regionalnych w państwie. Chociaż systematyczne badania przeprowadzone przez Erikę Forsberg (Forsberg 2013), dotyczące ustępstw terytorialnych wobec grup przejawiających tego typu aspiracje na całym świecie (w latach 1989-2004) nie dostarczyły żadnych dowodów, że efekt domina występuje, zarówno wewnątrz państw jak i ponad ich granicami, to stwierdzenie to nie jest w retoryce politycznej kwestionowane.

Podsumowując, jeśli przyjmiemy najszerze z zaproponowanych rozumienie separatyzmu i zdefiniujemy go jako dążenie do wyodrębnienia się jakiejś grupy z całości, to każda emancypująca się społeczność etniczna czy etniczno-regionalna jest separatystyczna. Rusini Zakarpacia, podobnie jak inne uznane już społeczności rusińskie w Europie, są w tym sensie separatystami, bo dążą do wyodrębnienia się z grupy ukraińskiej. Zaprzeczają narodowej logice, która nie akceptuje typów pośrednich. Z punktu widzenia przedstawicieli narodu, z którego emancypuje się „grupa separatystyczna”, szczególnie trudne do zaakceptowania są próby odłączenia się takiej grupy etniczno-regionalnej, która jest uważana za integralną część narodu, a tak Ukraińcy traktują emancypujących się Rusinów. W myśl tej logiki widzą w niej zdradę i szkodliwy separatyzm.

Kończąc chciałabym powrócić do ostatniego z postawionych na początku artykułu pytań: dlaczego nie dostrzegałam separatyzmu w działaniach emancypacyjnych Rusinów Karpackich, chociaż jak każdy badacz zajmujący się

polityką tożsamości, procesami narodotwórczymi, nacjonalizmem, szczególnie etnicznych grup bezpieczeństwa walczących o uznanie i prawną ochronę, dotykałam zagadnień z tym zjawiskiem związanych? Dlaczego nie sięgnęłam do koncepcji separatyzmu jako przydatnej kategorii analizy? Chciałabym zwrócić uwagę na trzy powody. Pierwszy związany jest z miejscem, z którego dokonuję obserwacji. Jako antropologizująca socjolożka, prowadzę badania z perspektywy *emic*, patrzę na analizowane procesy z punktu widzenia grup walczących o uznanie, które prowadzą swoją grę z państwem narodowym. Z perspektywy badanych przeze mnie liderów etnicznych, ich dążenia do emancypacji są uprawnione, oparte na poczuciu odrębności kulturowej i wspólnej podzielanej lub implikowanej członkom grupy tożsamości, która odwołując się do prawa do samostanowienia (Cunningham 2014), wyraża swe prawo do uznania i jakiejś formy politycznej lub kulturalnej autonomii. Co ważne, większość z nich, co bardzo mocno podkreślają, prowadzi starania o uznanie zapewniające im prawną ochronę i wsparcie w podtrzymaniu i rozwoju etnicznej tożsamości, korzystając z mechanizmów demokratycznego państwa prawa. Większość z moich rozmówców, co potwierdzają przywoływane w artykule fragmenty wywiadów, definiując separatyzm wąsko, jako dążenie do secesji, nie postrzega swoich działań jako separatystycznych. Nie nazywa siebie separatystami, traktując takie określenia padające ze strony przeciwników ruchu rusińskiego jako nadużycie wykorzystywane w celu zdyskredytowania uprawnionych działań na rzecz prawnego uznania Rusinów przez państwo ukraińskie oraz uzyskania zagwarantowanej przez wyniki referendum z 1991 roku autonomii w ramach państwa ukraińskiego. Prowadząc obserwację dążeń emancypacyjnych Rusinów Karpackich z perspektywy wewnątrzgrupowej, obieram nieco inny punkt widzenia niż ten reprezentowany przez państwo narodowe, dla którego każde działanie emancypacyjne, przynajmniej potencjalnie, może być traktowane jako szkodliwy separatyzm, narusza bowiem, lub może naruszyć w przyszłości jego interesy. Wydaje się, że z tej zewnętrznej perspektywy analizują zjawiska separatyzmu środowiska naukowe politologów i specjalistów od prawa międzynarodowego, które pozostają w orbicie dyskursu tworzonego przez państwa narodowe, co implikuje krytyczne podejście do separatyzmu etnicznego oraz akceptację dla ograniczenia praw mniejszości do praw kulturowych. Wynika to z akceptacji zasady terytorialnej integralności państwa jako zasady podstawowej (Czuboch 2012, 34). Taką perspektywę odnajdujemy również w pracach ukraińskich przeciwników ruchu rusińskiego, którzy chociaż nie określają zwykle precyzyjnie

sposobu w jaki rozumieją separatyzm, ujmują go w najszerszy zaproponowany przez badaczy tego zjawiska sposób, traktując jako jego przejaw każdą próbę podkreślenia przez Rusinów odrębności od Ukraińców. Taki stosunek do dążeń emancypacyjnych grup uważających się za odrębne od narodu tytularnego w państwie jest szczególnie widoczny w sytuacji zagrożenia. Taką jest też, jak sądzę, obecna sytuacja na Ukrainie. Aneksja Krymu i wojna w Donbasie spowodowały, że obecne od początku pojawienia się ruchu rusińskiego obawy przed separatyzmem rusińskim są teraz artykułowane jeszcze wyraźniej.

Inny, jak sądzę, powód, który zdecydował o tym, że unikałam pojęcia i koncepcji separatyzmu, to zawartość semantyczna tego określenia. W języku polskim, podobnie jak w ukraińskim, pojęcie to ma charakter pejoratywny, jego potoczne rozumienie odnosi się raczej do dążeń secesjonistycznych, zmiany granic, niezgodnego z prawem naruszenia zasady integralności terytorialnej państwa. Tak też pojęcie to jest używane w dyskursie publicznym i nauce ukraińskiej, bez precyzyjnego definiowania tego terminu, subtelnych rozróżnień, głównie przez przeciwników aspiracji emancypacyjnych Rusinów, którzy używają określeń „rusiński separatyzm”, „separatyści”, czy „polityczny rusinizm” jako etykietę, służącą do deprecjonowania rusińskich aspiracji emancypacyjnych, a także sekurytyzacji tej nieuznawanej przez państwo postulowanej mniejszości.


Analiza działań i wypowiedzi działaczy karpackorusińskich organizacji, zarówno w sferze publicznej, jak i zebranych wywiadach wskazuje, że wysiłki większości z nich nie zmierzają do utworzenia własnego państwa. Dlatego też uważam, że do analizy i opisu współczesnych dążeń Rusinów Zakarpacia bardziej przydatne są inne pojęcia, nieobciążone takimi negatywnymi konotacjami.

Analizowane przeze mnie procesy etnicznej emancypacji są przykładem chęci wyodrębnienia grupy z większej całości. Mogą być zatem uznane za przejaw separatyzmu w jego najszerszym rozumieniu, są też, jak sądzę, wynikiem tego o czym w swej genetycznej definicji pisze Abedin – niechęci Karpatorusinów do państwa ukraińskiego oraz tego, że nie czują się częścią społeczności i państwa do którego należą. Implikuje to polityczną alienację, i brak lojalności wobec państwa, którego są obywatelami (Abedin 1989). Najszersze rozumienie separatyzmu może być zatem przydatne do analizy i interpretacji celów, które stawia sobie współczesny ruch zmierzający do emancypacji Rusinów Zakarpacia. Warto jednak się zastanowić, czy wobec obciążenia terminu negatywnymi skojarzeniami nie należy poszukiwać mniej pejoratywnych określeń, które nie stygmatyzowałyby aspirujących do odrębności Rusinów.

Bibliografia

- Балега, Юрій Іванович. 2003. *Політичне русинство і будівництво української держави*. Ужгород: Гражда.
- Балега, Юрій Іванович. 2010. *Політичне русинство, або Фенцико-бродіївські привиди на Закарпатті*. Ужгород: Гражда.
- Белей, Любомир. 2017. „Русинський” сепаратизм: націєтворення *in vitro*. Київ: Темпора.
- Мишанич, Олекса. 1993. *Політичне русинство і що за ним*. Ужгород: Гражда.
- Мишанич, Олекса. 2002. „Закарпатський політичний сепаратизм: міфи і дійсність”. В: *Десять років демократії (1989-2000). Здобутки і втрати*. Red. Олекса Мишанич. Ужгород: ТОВ «Колір принт».
- Скрипник, Ганна, Red. 2013. *Українці-Русини: етнолінгвістичні та етнокультурні процеси в історичному розвитку*. Київ: НАН України, МАУ, ІМФЕіМ. М. Т. Рильського.
- Abedin, Najmul. 1989. “The Politics of Separatism: Some Reflections and Questions, The Round Table”. *The Commonwealth Journal of International Affairs* 78, no. 310: 223-236. <https://doi.org/10.1080/00358538908453928>.
- Bieri, Matthias. 2014. “Separatism in the EU”. Retrieved from Center for Security Studies. Dostęp: 10.09.2018. <http://www.css.ethz.ch/publications/pdfs/CSSAnalyse160-EN.pdf>.
- Bookman, Milica Zarkovic. 1993. *The Economics of Secession*, New York: Palgrave Macmillan.
- Calhoun, Craig. 1994. “Social Theory and the Politics of Identity”. In: *Social Theory and the Politics of Identity*. Ed. Craig Calhoun, 9-36. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Cunningham, Kathleen, Gallagher. 2014. *Inside the Politics of Self-Determination*. Oxford: Oxford Scholarship. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199364909.001.0001>.
- Czobucha, Krzysztof. 2012. *Separatyzm etniczny w dobie praw człowieka – nowe wyzwanie dla państwa narodowego i społeczności międzynarodowej*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Eriksen Thomas, Hylland. 1991. “The Cultural Contexts of Ethnic Difference”. *Man* 26, no. 1: 127-144.
- Eiksen, Thomas, Hylland. 2002. *Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspectives*. London: Pluto Press.
- Eriksen, Thomas, Hylland. 2014. *Globalisation*. (Second Edition). London: Bloomsbury Academic.
- Forsberg, Erika. 2013. “Do Ethnic Dominoes Fall? Evaluating Domino Effects of Granting Territorial Concessions to Separatist Groups”. *International Studies Quarterly* 57, no. 2: 329-340. <https://doi.org/10.1111/isqu.12006>.
- Gellner, Ernest. 1987. *Culture, identity, and politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gellner, Ernest. 1991. *Narody i nacjonalizm*. przeł. Teresa Hołówka. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.

- Gellner, Ernest. 1997. *Nationalism*. London: Phoenix.
- Guibernau, Montserrat. 2004. "Nations Without States: Political Communities in the Global Age". *Michigan Journal International Law* 25, no. 4: 1251-1282. Dostęp: 23.09.2018. <http://repository.law.umich.edu/mjil/vol25/iss4/23>.
- Hechter Michael. 1975. *Internal colonialism: the Celtic fringe in British national development, 1536-1966*. Berkeley: University of California Press.
- Heyes, Cressida. 2018. "Identity Politics". In: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2018 Edition). Edward N. Zalta Red. Dostęp: 23.10.2018. <https://plato.stanford.edu/archives/spr2018/entries/identity-politics/>.
- Michna, Ewa. 2004a. *Kwestie etniczno-narodowościowe na pograniczu Słowiańszczyzny wschodniej i zachodniej. Ruch rusiński na Słowacji, Ukrainie i w Polsce*, Kraków: Polska Akademia Umiejętności, *Prace Komisji Wschodnioeuropejskiej*, T. VIII.
- Michna, Ewa. 2004b. „Pomiędzy marzeniami o państwie narodowym a realizmem politycznym. Casus Rusinów Karpaccich”. W: *Naród, kultura i państwo w procesie globalizacji*. Jarosław Rokicki, Monika Banaś. Red. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Michna, Ewa. 2004c. „Od „euroentuzjazmu” do „europragmatyzmu”. Karpatorusińscy liderzy etniczni wobec jednoczącej się Europy”. W: *Pogranicza i multikulturalizm w warunkach Unii Europejskiej*. Krzysztof Krzysztofek, Andrzej Sadowski. Red. T.2. Białystok: Wydawnictwo UwB.
- Michna, Ewa. 2006. „Pomiędzy wschodem a zachodem: Europa i europejskość w karpatorusińskim dyskursie narodowościowym”. W: Bogdan Horbał, Patricia Ann Krafcik, Elaine Rusinko. Red. *Carpatho-Rusyns and Their Neighbors: Essays in Honor of Paul Robert Magocsi*. Fairfax, Va: Eastern Christian Publications.
- Preece, Jennifer, Jackson. 2007. *Prawa mniejszości*, przeł. Małgorzata Stolarska, Warszawa: Wydawnictwo Sic!
- Smith Anthony D. 1979. "Towards a Theory of Ethnic Separatism". *Ethnic and Racial Studies* 1, no 1. <https://doi.org/10.1080/01419870.1979.9993249>
- Topczewska, Monika. 2001. „Separatyzmy narodowe w Europie Zachodniej”. *Studia Europejskie*, nr 1: 101-118.
- Wanatowicz, Maria Wanda. 1995. „Wstęp”. W: *Regionalizm a separatyzm – historia i współczesność: Śląsk na tle innych obszarów*. Red. Maria, Wanda Wanatowicz. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Żelazny, Walter. 2006. *Etniczność. Ład – Konflikt – Sprawiedliwość*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.

Михайло П. Фейса 

Новосадски университет, Филозофски факултет, Одзелене за русинистику

Полицентричне стандардизоване русинского языка¹

Streszczenie

Policentryczne standaryzowanie języka rusińskiego

Obecnie istnieją cztery warianty regionalne/ literackie standardy języka rusińskiego: preszowski na Słowacji, łemkowski w Polsce, zakarpcki na Ukrainie (proces kodyfikowania których rozpoczął się po 1989 r., po tzw. Aksamitnej rewolucji) i południoworusiński/ baczwańsko-sremski rusiński w Serbii i Chorwacki (proces kodyfikowania których rozpoczął się po 1923 r. opublikowaniem pierwszej gramatyki). Kierunki takiej policentrycznej standaryzacji podjęte zostały na Pierwszym Kongresie Języka Rusińskiego w 1992 r. wg wzoru standaryzacyjnego języka retoromańskiej mniejszości narodowej w Szwajcarii, który ma pięć standardów regionalnych (sursilvański, sutsilvański, surmirański, putersli, valladerski). Autor w swej pracy dokonuje oglądowej charakterystyki standaryzowania czterech wariantów rusińskich i formułuje wnioski o perspektywach języka rusińskiego.

Słowa kluczowe: język rusiński, baczwańsko-sremski (rusiński) wariant, wariant preszowski, wariant łemkowski, wariant zakarpcki, standaryzacja policentryczna, socjolingwistyka, Rusini, Rusnacy, Łemkowie

¹ Робота настала як продукт проектох 187002 (*Языки и культуры у часу и простору*) и 187017 (*Дискурси менинских языкох, литературох и культурах у юговосточней и стредней Европи*), хтори финансиуе Министерство просвити, науки и технологийного розвою Републики Сербии.

Abstract

The Polycentric Standardization of the Rusyn Language

Pursuant to the conclusions of the First Rusyn Language Congress held in Bardejovske Kupele (Slovakia) in 1992 Rusyn language planners are advised to follow the so-called Romansh model of the construction of a literary language (the Romansh language is spoken in five standardized idioms in South-Eastern Switzerland). This implies that each country inhabited by Rusyns should codify its own variant of the literary language based on the live local Rusyn language. Thus there emerge four variants of the Rusyn language: the Bačka-Srem variant (in Serbia and Croatia), the Prešov variant (in Slovakia), the Lemko variant (in Poland), and the Trans-Carpathian variant (in Ukraine; used in Romania and Hungary as well). The paper brings attention to the status and perspectives of the four variants of the Rusyn language. The Rusyn language codification process may be viewed as polycentric standardization.

Key words: Rusyn language, Bačka-Srem (Ruthenian) variant, Prešov variant, Lemko variant, Trans-Carpathian variant, polycentric standardization, sociolinguistics, Rusyns, Ruthenians, Lemkos

1. Увод

Перши русински тексти, хтори дотикали и язични питання, походза зоз 17. вику. Окреме значни публикації *Катехисис* (1698) и *Буквар* (1699) Йосипа Де Камелиса, епископа Мукачовскей епархиї, хтори наменени «за поучоване утрорус(инс)ких людзох» були написани «на простим диалекту», на бешеди локального жительствова (Magocsi 2004, 87-88).

Иншак, медзи Русинами церковнославянски язык функционовал як литературни. Кед особом хтори ше служели зоз церковнославянским було важне же би їх твори були цо лепше прилапени припаднікох рус(инс)кого народа, а знаючи же им церковнославянски язык не цалком розумліви, чежели до своїх творох инкорпоровоац и народну бешеду. По 18. вик медзи Русинами на тот способ наставали казанї, рукописни зборніки, полемични религиозни розправи, хронїки, а познейше и наукова проза и поезия. Зачувани напр. Березански, Бодански, Грабски, Колочевски, Ладомирски, Мирошевски, Няговски, Прешовски и други зборніки казаньох (Plishkova 2009, 15).

Карпаторусинска вариянта церковнославянского языка фиксована як «славяно-руски язык», та отадз и наслов ґраматики Михайла Лучкая, хтора обявена 1850. року, глаши *Grammatica Slavo-Ruthena* (Плішкова 2008, 147). Факт же тота ґраматика публикована на латинским языку указує и на факт же старославянски язык як литературни язык у Карпатским ареалу страцел улогу хтору мал пред тим. У другей половки 19. вику место общеславянского языка почал преберац русийски, хтори наволовани и велькоруски або общеруски.

Под уплївом терезиянского и йозефинского просвительства по цалей Габсбургскей монархї основани основни и стреднї школи, а даєдни учителе пририхтали ґраматики и други учебнїки. Перши медзи нїма бул учитель василиянец Арсений Коцак, хтори 1770. року за потреби монастирских школах пририхтал штири ґраматики языка под назву «славянски або руски» (Magocsi 2004, 89). Коцаково ґраматики представляю учебнїк литургийного церковнославянского языка восточнославянскей редакції а базовани су на народней бешеди Маковицкого краю, у хторим ше народзел и сам автор (у русинским валале Буковец у нешкайшим округу Стропков). У Коцаковой ґраматики похасновани и етноним Руснак. Автор, медзи иншим, визначел же бул инспировани написац свою ґраматику же би ше не думало же Руснаци / Русини заостати («... дабы і насъ мѣзерныхъ Руснаковъ не судили всѣ аки спростаковъ...»; Плішкова 2008, 14-15). На тей редакції церковнославянского языка (славяно-руски язык) мукачовски епископ Андрей Бачински обявел *Библию* (1809) а Йоан Кутка писал учебнїки за народни школи, од хторих окреме значни буквар. Иштван Удвари утврдзел обявйоване пейц русинских букварох – 1699, 1746, 1770, 1797 и 1799 року. Пияти буквар Йоана Кутки дожил штири виданя (1797, 1799, 1815, 1846) (Удвари 1998, 63). З оглядом же Кутков буквар (*Букварь ІАзыка рускаго съ прочїимъ руководїемъ начинающихъ оучитисѧ*) покривал першу половку 19. вику и друковал го Будимски кральовски университет предпоставяме же доходзел и до школах на югу Угорскей.

Визначованє заслужує становиско Людевита Штура хтори отворено поводал на пременку одношеня гу языку русинских културних дїячох. Штур, конкретно, на зявене же Русином сугероване писац на словацким языку реаґовал: «Хто то жада же би Русини прияли словацки язык за свой? Ша, вони маю свой красни русински язык» (Magocsi 2004, 91). Тото становиско уплївовало и на народного будителя Александра Духновича,

чийо слова «Я Русин бул, тераз сом и будзем» постали националне кредо. Вон свойо твори писал на русинским диялекту його родней Прешовскей обласци на сиверовостоку нешкайшей Словацкей. Окреме значни и його свойофайтови буквар (*Кніжица читална дла начинающихъ*), хтори дожил три виданя (1847, 1850, 1852).

Миграційни рушаня русинского жительствова у рамикох Карпатского ареалу («зиходзене до ровніни») у 17. и 18. веку, а окреме масовне висельоване до Зєдинених Америцких Державох и Канади медзи 1880. и 1914. роком, спричинени насампредз зоз чежкима економскима умовами (Хорњак 2006, 27).

2. Два драги русинского языка у 20. вику

На концу Першей шветовой войны Австро-Угорска монархия ше розпадала. По 1918. рок шицки конари русинского народу ше розвивали у рамикох єдней држави, Габсбургскей монархиї, а од того року, перши раз, даскельо конари русинского народу були на одредзени способ одрезани. Русини / Руснаци у Бачкей мушели найсц свою власну драгу.

У Сербиї (односно у Краљовини Сербох, Горватох и Словенцох, або, познейше, у Краљовини Югославиї) Руснацом допущене формовац национални, културни институциї на основи колективних правох шицких националних меншинох, цо не бул случай у їх отечеству. Вони достали статус националней меншини славянского походзєня 1919. року, перши и, у периоду од велїх рокох, єдини медзи своїма сонародніками у Карпатским ареалу (Хорњак 2006, 26).

На основи заключєньох 5. конгрєса Коминтерни, 1924. року, и прєглашєня Подкарпатскей комунистичней партиї принєшеного два роки познейше, 1926. року, же шицки восточни Славяне Карпатох, без огляду як ше сами наволую, Українци (Magocsi 2004, 34). По нешка существуете становиско же «не може буц и не треба же би була» окремна карпаторусинска националносц бо слово лем о «конару» українскей националносци. Тото становиско окреме розширене у Україні, єдиней жеми хтора одбива припознац Русинох як окремени народ (оп. напр. Dmytryszyn).

Пракса хтора шлїдзела, а окреме по Другей шветовой войны, привєдла до того же Русини и їх язык висцерани на матичней території, дзе их було даскельо стотки тисячи, а отримали ше лем у дияспори, у Бачкей

и Сриму, дзе их било коло дваец тисячи. Карпатски Русини очували русинску традицию и культуру и у Северной Америки, але не и свой язык; млади генерації бешеду лем по анґлийски. З оглядом же у Карпатским ареалу еґзистоване русинского языка третиране як дружтвено-политичне питане а не лингвистичне, ані єдна вариянта русинского не хаснована у школских системох советских жемох. Мож повесц же лем язична пракса у Югославії, за розлику од язичней пракси у СССР-у, оможлівела живот и Руснацом и їх языку; русински язык скоро штири децениї (1953-1989) у подполносни административно висцерани на жридли, у Карпатским ареалу, а у континуитету ше зачувал лем у емиграції, у тедишней Югославії.

Аж зоз розпадом советскей, коминтерновскей язичней пракси, односно зоз розпадом СССР-а, т. є. зоз такв. Блишову революцию 1989. року у тедишней Чехословацкей, русинске язичне питане знова поставене. Зоз винїтком тедишней Югославії, хтора оможлівела хасноване кодификованого бачко-сримского руского / русинского языка у шицких сферах дружтвеного языка за 20.000 бешеднікох, русински культурни активисти Чехословацкей, Польскей и України ше унапрямили на нову народну ориентацию хтора насампредз подрозумйовала и кодификоване русинского языка.

Перши конгрес русинского языка 1992. року порушал систематичну роботу на кодификації на простору дакедишней Карпатскей Руси. Прилапени такв. романшски принцип, т. є. же би по угляду на романшску меншину у Швайцарскей, хтора ма пейц регионални стандарди (сурсилвански, сутсилвански, сурмирански, путерски, валадерски; <http://official-swiss-national-languages>), и русинска меншина витворела регионални стандарди дзе за то єст условия. До єдней з найзначнейших историйних хвилькох за кодификацию русинского языка пришло 2004. року. Того року у реномованей кодификацийней едиції Ополского университета, як штернаста по шоре, обявена моноґрафия пошвєцена русинскому языку, як наймладшому славянскому языку. Перши у едиції сербски язык (1996), а шлідза болгарски (1997), русийски (1997), лужицкосербски (1998), чехски (1998), словацки (1998), словенски (1998), горватски (1998), билоруски (1998), македонски (1998), украински (1999), польски (2001) и кашубски (2001). Слово о моноґрафії *Русиньскый язык* редактора Пола Роберта Маґочия (Magocsi 2004). У моноґрафії заступени штири вариянти русинского языка. Вариянтом русинского языка

у славістики вже векшу увагу пошвецюю и науковци хторим даєдна зоз вариянтох источасно и мацерински язык и лингвісти-славісти хторим ані єдна з вариянтох не мацерински язык (напр. Kushko 2007; Тир 2010; Вартіє 2011). Цо ше дотика проукраїнских културних и наукових діячох, за ніх русинского языка нет, а ест лем диялект українского языка (Husar 2014; Панчук; Мишанич).

3. Вариянта русинского языка у сербії

Пресудну улогу за кодификацію бачко-сримскей вариянти русинского языка мал Гавриїл Костельник. Його *Граматика бачваньско-рускей бешеди* (Костельник 1923) «уведла и утвердзела основни лексични, фонетични и граматични (морфологийни и синтаксични) словотворни норми». Од тей хвильки бачко-сримска руска бешеда «достава подполну целосц диференциалних характеристикох литературного языка» (Дуличенко 2009, 228).

Роботу на нормованю и преучованю мацеринского языка хтору розпочал Костельник у значней мири предлужел Микола М. Кочиш. Вон ше намагал формовац нормативну систему за школски потреби и познейше ю прешериц на други сфери у хторих ше литературни язык хаснуе. Так од 1965. по 1968. рок вишли три його граматики под єдну назву *Мацерински язык*, у котрих не бул лем школски материял, але ришовани и важни нормативни питаня. Розуми ше же резултат його нормуючей діялносци не представляло остатне слово стандардизації, але главне було поробене – створена нормативна система. Його *Граматика руского языка* видрукована посмертно 1974. року (Сегеди 2006, 249; Кочиш 1977). Окреме значне же Кочиш публиковал и перши *Правопис руского языка* (1971) и перши векши словнік *Приручни терминологийни словнік сербскограватско-руско-українски* (1972).

Юлиан Рамач зоз свою наукову роботу забера єдно зоз найвизначнейших местох у рускей філології. Уж спомнути Кочишово граматики не задоволели шицки потреби, та требало написац єдну подполнейшу граматику руского языка и по деценийней роботи Рамачова *Граматика руского языка* вишла з друку 2002. року. Як визначуе сам автор, вона треба же би послужела як школяром и студентом, так и преподавачом и шицким другим културним роботніком (Рамач 2002, 3). Генерално

патраци, Рамачова заслуга ше состої у тим же доробел векшину з того цо його предходніки започали, преучел и того цо вони не виучовали и же шицко систематизовал у *Граматики*. Гу тому, вон автор даскелїх значних лингвистичних ділох (напр. *Руска лексика*, 1983; *Фразеологийни словнік сербскогорватско-руски*, 1987; *Практична стилистика*, 1996), а под його руководством публиковани и капитални лексикографски твори – *Сербско-руски словнік* (Рамач, Фейса, Медеши 1995; 1997) и *Руско-сербски словнік* (Рамач, Медеши, Тимко-Дітко 2010).

Окреме вигодни условия настали кед Автономна Покраїна Войводина здобула звекшани самоуправни права по Уставу зоз 1974. року, хтори Войводину дефіновал як єден зоз субектох югославянскей федерациї. Пейц народи Войводини здобули статус урядових народносцох – Серби, Мадяре, Румунє, Словаци и Руснаци. Руски язык постал єден зоз пейцох офіційних языкох Автономней Покраїни Войводини. Перши раз постало можлїве хасновац руски язык у суду, у канцеларийох, на явних надписох итд. Тримаєме же найзначнейше за руску националну заєдніцу у Сербії / Войводини же запровадзена образовна вертикала – од предшколского образования по високе образование, т. є. по Оддзелене за русистику у Новим Садзе (Фейса 2010).

Док руски литературни стандард у Костельниковей и Кочишовей граматики бул третирани як диалект українского языка, у Рамачовей є третирани як язык у полним значеню термина. Бачко-сримски стандард як язык своєю место у славянскей лингвистики завжал 1980-их рокох, дзекуючи Александрови Д. Дуличенкови, хтори го на основи социолінгвистичних параметрох уключел до категорії славянских литературних микроязикох як у подполноски «окремни славянски микроязык» (Дуличенко 1981, 134), односно як «островски югославянско-русински микроязык» (Дуличенко 2009, 15). Атрибут «югославянски» одвитовал у чаше док существовала держава-республика хтора уключовала до себе меновнік Югославия у хторей ше находзела и Бачка и Срим и Славония, а як формовани Република Горватска и Република Сербия, т. є. як ше Руснаци нашли у двох державох за руски литературни язык одвитууюци атрибут «южнорусински»; атрибути «бачко-сримски» и «войводянски» тиж одвитуую, але маю узше значене бо сугерую же ше руски язык хаснує лем у Сербії. Сумираюци значносц Дуличенковей науковей діялносци, Рамач заключує же вон, медзи иншим, «теоретично обгрунтовал *южно-русинску* микрофилологію як наукову дисциплину» (Рамач 2011, 26).

Док Гавриїл Надь свойчасово поволовал на випитованє народних бешедох населеньох коло рички Ондави же би ше видзело же у келей мири тоти бешеди зоз своїма язичнима прикметами идентични зоз керестурску и коцурску бешеду, бо не мож повесц ніч цо би одвитовало правди о походзеню руского рускокерестурского и коцурского жительство лем на основи нашей народной бешеди (Надь 1988, 84), Вячеслав Чарский у своей монографії заключає же южнорусински идиом, лингвогенетично патраци, формовани на бази требишовских и прешовских бешедох коло рики Ондави (Чарский 2011, 327).

По нешка публиковани ещи три значни лексикографски твори: *Словнік народного руского языка* (Рамач 2017), *Правописни словнік руского языка* (Фейса 2017) и *Правопис руского языка* (Фейса 2019).

4. Варианта русинского языка у словацкей

Док ше южнорусинска варианта русинского языка у континуитету отримала у другой половки 20. вику у тедишней Югославиї, то не мож повесц за други варианти, односно за русински язык у тедишнім СССР-у (оп. поглаве 2).

Заклучення Першого конгреса русинского языка привели до того же ше у Словацкей почала твориц варианта русинского языка на основи двох найрозширенших бешедох: заходноземплинского и восточноземплинского. Уж шлїдующего, 1993. року (Magocsi 2004, 110), Русини у Словацкей основали Институт русинского языка и култури у Прешове, а лем о пар роки интензивней роботи створени предусловия за кодификацию. Василь Ябур и Юрий Панько составели *Правила русиньского правопису* (Ябур, Панько 1994), Юрий Панько обявел *Ортографичный словник русиньского языка* (Панько 1994а) и *Русиньско-русько-україньско-словенсько-польскый словник лингвистичных терминив* (Панько 1994б), а Ян Гриб початніцу и читанку за основну школу. Тоти учебніки постали фундамент дії кодификації русинского языка у Словацкей до хторого пришло 27. януара 1995. року у Братислави. Од тей хвильки тот вариант русинского языка постала литературни язык Русиных хтори жию на подручю Словацкей Републики. Тот русински стандарт ше виучує у вецей основних школах сиверовосточней Словацкей и на Институту русинского языка и култури Прешовского университета.

Ширене сферох хаснованя русинского языка, медзи иншим и до медийох и театра, постало точка непорозуменя у словацко-українских одношеньох у другей половки 1990-их рокох. Українска влада аж вимагала од словацкей влади же би зменшала потримовку русинскей меншини у Словацкей. Тому значно допринесло и становиско Микулаша Мушинки, граждана Словацкей и члена українскей Националней академії наукох и уметносцох по хторим Русинох «треба наволовац Русини-Українци по хвильку док у подполносни не прилапя українски национални идентитет» (Magocsi 2002, 323). Цо ше дотика Републики Словацкей, вона, почитуюци медзинародни документи, за розлику од України, недвосмыслово припознава Русинох. На попису 2001. року як Русин / Русинка вияшнела ше 24.201 особа, а на попису 2011. року число самовияшнених Русинох звекшани за коло 10.000.

Як остатне слово стандардизації прешовскей варианты русинского языка, а з нагоди 20-рочниці офіційного кодификования, опубликована *Граматика русиньского языка* Василя Ябура, Ани Плишковей и Кветосави Копоровей (Ябур, Плішкова, Копорова 2015).

5. Варианта русинского языка у польскей

Литературна форма лемковскей варианты русинского языка формовала ше у творох лемковских писательох, а медзи німа найпознатши Иван Русенко (Фонтаньскі 2009, 129). Перши приручніки хтори опубликовал Методий Трохановский – *Буквар. Перша книжечка для народных шкѣл* ([Трохановскій] 1935) и *Чытанка. Друга книжечка для народных шкѣл* ([Трохановскій] 1936)² – хасновани и у школох.

По Другей шветовой войны хасноване лемковскей варианты русинского языка огранічене, а тексти по лемковски обявйовани лем у часопису Здруженя Українцох у Польскей «Наше Слово». Виучоване лемковского языка у школох було забранене.

Аж 1989. року допущене реґистроване Стоваришиня Лемкох, хторе себе як основни цель поставело кодификацию лемковского языка. Неодлуга поставени фундаменти нешкайшого стандарту, цо окреме зробене

² Хоч подавана в літературі, тота книжка найправдоподобнійше николи не была видана (прип. Ред.)

1992. року кед публиковани перши приручніки (*Лемківскы буквы*) (Хомяк 1992а, Хомяк 1993) и граматика (*Граматыка лемківского языка; Лемківска граматыка для діти*) (Хомяк 1992б; Хомяк 1992в) Мирослави Хомяк, хтори уведзени и до основней школи. Од 1989 року под редакторством Петра Трохановского (Мурянки) почал виходзиц лемковски часопис «Бесіда», у рамикох хторого запровадзени и даскельо видавательни едиції (Фонтаньскі 2009, 129).

За сучасни стандарт лемковскей варианты русинского языка найрелевантнейши граматика (*Gramatyka języka łemkowskiego / Граматыка лемківского языка*) Генрика Фонтанского и Мирослави Хомяк, хтори обявени 2000. (Fontański, Chomiak 2000) и 2004. року (Chomiak, Fontański 2004). У академским року 2001/2002. лемковски першираз у исторії уведзени до високого школства, односно на Педагогійну академию у Кракове дзе отворени студії російскей філології зоз лемковско-русинским языком. Студії пририхтую и квалификую філологох, учительох и преподавательох лемковскей варианты русинского языка за будуци генерації у школах.

З тей нагоди визначиме и капитални лексикологійни твор Ярослава Горощака *Словник лемківско-польскій - польско-лемківскій* (Horoszczak 2004).

6. Варианта русинского языка у україні

Же би кодификаційни процес бул застановени и вообще як одвит на активносци вше векшого числа русинских організаційох Закарпатскей обласци Републики України українски парламент 1996. року принесол инфамни план о «ришованю русинского питаня» (Фејса 2010, 175-178) у хторим наложене шицким українским організаційом звонка граніцох України же би дали цо конкретнейше доприношене гу «розришованю русинского питаня» хторе ше може звесц на шлїдуюче: 1. же Русинох нет як Русинох, але же вони лем субетнос українскей нації, 2. же язык Русинох ані не язык, але лем диялект українского языка. Член 6 Плана мирох за розришоване русинского питаня дословно глаши: «Реализовац школску програму зоз поступним широким розвиваньом етнічних, лингвистичних, културних и политичних аспектох исторії Русинох-Українцох Закарпат`я як недзелівей, историйней часци українского етноса» за цо задлужени Национална академия наукох України и Министерство образования України.

Блізши контакти и моцнейша свідомосц медзи Русинами у шицких државох Карпатского ареала, а окреме з Русинами у државох у хторих су припознати, неспорно помогли и Русином у Україні у їх борби прежиц як народ. И попри тим же по нешка Русини / Руснаци у Україні не припознати як націонална меншина, але лем як субетнос українского народа, питаню нормованя русинского языка пошвецена значна увага. Закарпатска вариянта русинского языка свою першу ґраматику достала 1997. року (*Материньскый язык: писемниця діла пудкарпатьскых Русинув*), хтору обявело Дружтво Александра Духновича зоз Мукачова. Авторе ґраматики М. Алмашій, И. Керча, В. Молнар и С. Попович (Алмашій и др. 1997). З даскельо обявених ґраматикох визначує ше ґраматика о. Димитрия Сидора (Сидор 2005). Як священїк о. Сидор окреме наглашує подобносци церковнославянского языка и бешеди хтора йому мацеринска. За тоту нагоду, а пре илюстрацию неспорней подобносци, преношимо молитву Оченаш на церковнославянским языку и на закарпатскей вариянти русинского языка. Церковнославянски: «Отче наш, иже еси на небесѣх! Да святится имя Твое, да приїдет Царствіе Твое, да будет воля Твоя, яко на небеси и на земли. Хлеб наш насущный даждь нам днесь, и остави нам долги наша, якоже и мы оставляем должником нашим, и не введи нас во искушеніе, но избави нас от лукаваго. Яко Твое есть Царство, и сила, и слава, Отца, и Сына, и Святого Духа, нынѣ и присно, и во вѣки вѣков. Аминь»; закарпатски русински: «Отче наш, котрый Ись на небесѣх! Най святиться имня Твое, най приїде Царствіе Твое, най буде воля Твоя, як на небесі (так) и на земли. Хлѣб наш насущный дай нам днесь, и одпусти нам довгы наші, як же и мы одпушаєме довжником нашим, и не введи нас во искушеніе, но избав нас от лукавого. Яко Твое є(сть) Царство, и сила, и слава, Отца, и Сына, и Святого Духа, нынѣ и присно, и во вѣки вѣков. Аминь».

Найвекше доприношене утвердзованю норми закарпатскей вариянти представя комплет кодификацийних публикацийох, хтори твора штири приручнїки – *Правила русиньского правописаня* (Алмашій 2014а), *Орфографично-орфоеничний словарь русиньского языка* (Алмашій 2014б), *Русиньско-російсько-українсько-латиньскый словарь лінгвістичной термінології* (Алмашій 2014в) и *ґраматика русиньского литературного языка* (Мегела 2014); приручнїки 2014. року публиковала Лінгвистична секция Закарпатского обласного науково-вигледовацкогo дружтва Александра Духновича, у рамикох хторей найвекше доприношене дал

Михайло Алмаший. Треба визначити и єден з найобсяжнейших русинских словнікох *Словник русинсько-руськый / Русинско-русский словарь Игоря Керчи (Керча 2007)*.

Пре невігодну державну политику у порядних школах русински язык ше не виучує. Єдину форму настави представляли недзельово школи, хтори організовали и самофинансовали дзепоедни русински організації. Витирвало ше боряци за своєю права, вони преволую Републику Україну же подписала Конвенцію о зашити націоналних меншинох, ане водзи рахунка о зашити языка (Сидор 2006, 95). Як Русини Закарпат`я так и Русини у Швеце зоз радосцу дочекали 3. юлий 2012. року кед Парламент України вигласал Закон о основах державней язичней политики. У Закону як єден з регіоналних односно меншинских языкох першираз наведзени и русински язык. Же ше тот закон не барз почитує илуструє и пробоване єдней групи совитнікох хтора предкладала амандмани на прилапени закон о языкох; медзи предкладами за вименку находзел ше и предклад же би ше русински язык висцерал зоз лістини од 18 припознатих, регіоналних языкох.

7. Заключни констатації

Премєнки хтори настали 1989. року принесли карпатским Русином будзєне культурного идентитета у Централней и Восточней Европи. Медзисобна свідомосц и блізши контакти медзи собу помогаю шицким карпатским Русином у їх непреривней борби прежиц як націонална меншина. Три децениї по такв. Блишовей револуції яснє же карпатски Русини нігда не були цалком висцерани зоз їх отечества. Нешка, влади Словацкей, Польскей, Ческей Републики, Мадярскей, Румунії, Сербії и Горватскей припознаваю карпатских Русинох за націоналну меншину. Попри южнорусинскей варианти кодификованей 1923. року, у остатніх двох децениях кодификовани и варианти русинского языка у Словацкей (1995; прешовска варианта), у Польскей (2000; лемковска варианта) и у України (2014; закарпатска варианта). Южнорусинска ше, попри Сербії, хаснує и у Горватскей, а закарпатска, попри України, и у Румунії. Закарпатска варианта ше хаснує и у Мадярскей, але єст намаганя же би ше и у Мадярскей кодификовала пията варианта русинского языка.

Вигодна ситуація видліва и у тим же преїг русинистичних и славистичних центрох можліве и організоване числених медзинародних русинистичних проектох. Науково-вигледовацки, як и шицки други контакти медзи карпатским Русинами, вшелїяк же маю позитивни ефект на подзвиговане свідомосци о націоналним идентитету и барз су хасновити за інтелектуални, културни, лінгвістични и емотивни вязи.

У подполносци ше складеме зоз Михалом Тиром, хтори з єдней нагоди констатовал же кажди зоз штирох літературних варіететох русинского языка «результат дїйствованя соціолінгвістичних факторох, же ше медзисобно досц розликую и же просто неможліва кодифікація єдинственого русинского языка» (Тир 2010, 56). Будучносц русинского языка у цалосци видземе у полицентричней стандардизації (Медеші 2008, 22-23), односно у стандардизованю окремених варіантох, чийо ше число у будучносци, евентуално у заєдніцкей держави, Европскей унії, годно зменшац.


Бібліографія

- Алмашій, Михайло, Керча, Ігор, Молнар, Василь, Попович, Степан. 1997. *Материнський язык: писемниця діла пудкарпатських Русинув*. Мукачово: Общество имени Александра Духновича.
- Алмашій, Михайло. 2014а. *Правила русинського правописаня*. Ужгород: Закарпатське областне научно-культурологічне общество им. А. Духновича.
- Алмашій, Михайло. 2014б. *Орфографично-орфоепічний словарь русинського языка*. Ужгород: Закарпатське областне научно-культурологічне общество им. А. Духновича.
- Алмашій, Михайло, Ухаль, Михайло. 2014в. *Русинсько-російсько-українсько-латинський словарь лінгвістичної термінології*. Ужгород: Закарпатське областне научно-культурологічне общество им. А. Духновича.
- Дуличенко, Александер. 1981. «Русинский язык». В: *Введение в славянскую филологию*. Ред. Адам Е. Супрун, Александр М. Калюта, 132-134. Минск: Высшая школа.
- Дуличенко, Александер. 2009. *Jugoslavo Ruthenica II: Роботи з рускей филології и исторії*. Нови Сад: Филозофски факултет, НВУ Руске слово.
- Керча, Ігор. 2007. *Словник русинсько-руський / Русинско-русский словарь I-II*. Доступ: 25.05.2019.
- <https://www.ruwega.com/products/slovník-rusínsko-ruskýj-2007>
- Костельник, Гавриїл. 1923. *Грамматика бачваньско-рускей бешеди*. Сримски Карловци: РНПД.

- Кочиш, Микола. 1971. *Правопис руского языка*. Нови Сад: Покраїнски завод за издавање учебнікох.
- Кочиш, Микола. 1972. *Приручни терминологийни словник сербскогвратско-руско-українски*. Нови Сад: Руске слово.
- Кочиш, Микола. 1977. *Граматика руского языка: Фонетика – морфология – лексика I*. Нови Сад: Покраїнски завод за издавање учебнікох.
- Медеши, Гелена. 2008. *Язык наш насущни*. Нови Сад: Дружтво за руски язык, литературу и культуру.
- Мегела, Анна. 2014. *Граматика русинського литературного языка*. Ужгород: Закарпатське областне научно-культурологичне общество им. А. Духновича.
- Мишанич, Олекса. *Політичне русинство: історія і сучасність. Ідейні джерела закарпатського регіонального сепаратизму*. Доступ: 25.05.2019. <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-02-6767-1/978-966-02-6767-1.pdf>
- Надь, Гавриїл. 1988. *Прилоги до историй руского языка*. Нови Сад: Руске слово.
- Панчук, Май. *Політичне русинство в Україні*. Доступ: 25.05.2019. <http://litopys.org.ua/rizne/panchuk.htm>
- Панько, Юрій. 1994а. *Орфографічний словник русинського языка*. Пряшів: Русинська оброда, Інститут русинського языка і культури.
- Панько, Юрій. 1994б. *Русинсько-русько-українсько-словенський словник лінгвістичних термінів*. Пряшів: Русинська оброда, Інститут русинського языка і культури.
- Плішкова, Анна. 2008. *Русинський язык на Словеньску*. Пряшів: Світовий конгрес Русинів.
- Рамач, Юлиан. 1983. *Руска лексика*. Нови Сад: Универзитет у Новим Садзе – Филозофски факултет – Институт за педагогію – Катедра за руски язык и литературу.
- Рамач, Юлиан. 1987. *Фразеолошки речник: српскохрватско-русински*. Нови Сад: Филозофски факултет и Завод за издавање уцбеника.
- Рамач, Юлиан. 1996. *Практична стилистика*. Нови Сад: Руске слово.
- Рамач, Юлиан, Фейса, Михайло, Медеши, Гелена. 1995. *Српско-русински речник / Сербско-руски словник, А-Њ, I*. Нови Сад: Универзитет у Новим Садзе – Филозофски факултет – Катедра за руски язык и литературу, Дружтво за руски язык и литературу.
- Рамач, Юлиан, Фейса, Михайло, Медеши, Гелена. 1997. *Српско-русински речник / Сербско-руски словник, О-Ш, II*. Београд: Завод за учебніки и наставни средства, Универзитет у Новим Садзе – Филозофски факултет – Катедра за руски язык и литературу, Дружтво за руски язык и литературу.
- Рамач, Юлиан. 2002. *Граматика руского языка*. Београд: Завод за уцбенике и наставна средства.
- Рамач, Юлиан, Медеши, Гелена, Тимко-Дітко, Оксана, Фейса, Михайло. 2010. *Руско-сербски словник / Русинско-српски речник*. Нови Сад: Универзитет у Новим Садзе – Филозофски факултет – Катедра за руски язык и литературу, Завод за культуру войвођанских Руснацох.
- Рамач, Юлиан. 2011. «Проф. др Александер Д. Дуличенко и руска (южноруска) микрофилологія». В: *Лингвокультурное пространство современной Европы через*

- призму малых и больших языков*. Ред. Ирина В. Абисогомян, 25-32. Тарту: Тартуский университет Кафедра славянской филологии.
- Рамач, Юлиан. 2017. *Словник народного руского языка I-II*. Нови Сад: Завод за культуру войволянских Руснацох.
- Сегеди, Ксения. 2006. «Русинисти-лингвисти». В: *Русини / Руснаци / Ruthenians (1745-2005) I*. Ред. Михайло Фейса, 248-252. Нови Сад: Филозофски факултет – Одсек за русинистику, ИК Прометеј, КПД ДОК.
- Сидор, Димитрій. 2005. *Граматика русинського языка для русинів України, центральної Європи и Америки / Grammar of the Rusyn Language for the Rusyns of Ukraine, Central Europe and America*. Ужгород: Межнародный Карпатський Інститут, Кирило-Мефодієвська Академія Славянського Просвіщенія, Закарпатське подкарпато-русинське Обществo имени Кирила и Мефодія, Сојм Подкарпатських русинів.
- Сидор, Димитрій. 2006. «Русини – ест таки народ на Закарпат`ю». В: *Русини / Руснаци / Ruthenians (1745-2005) I*. Ред. Михайло Фейса, 94-97. Нови Сад: ИК Прометеј, Филозофски факултет – Одсек за русинистику, КПД ДОК.
- Тир, Михал. 2010. «Еуген Паулини о руским / русинским языку». *Studia Ruthenica*, ч. 15: 55-58.
- [Трохановский, Методий]. 1935. *Буквар: перша книжечка для народных школ*. Львѳв: Державне Выдавництво Книжок Школьных.
- [Трохановский, Методий]. 1936. *Чытанка. Друга книжечка для народных школ*. Львѳв: Державне Выдавництво Книжок Школьных. (?)
- Удварі, Іштван. 1998. «Русинські букварі из XVIII солітія». В: *Букварь языка рускаго*. Nyiregyhaza: Bessenyei Gyorgy Tanarkepzo Fioskola, Ukran es Ruszin Filologiai Tanszek, 63-83.
- Фейса, Михайло, ред. 2006. *Русини / Руснаци / Ruthenians (1745-2005) I*. Нови Сад: Филозофски факултет – Одсек за русинистику, ИК Прометеј, КПД ДОК – Куцура.
- Фейса, Михайло. 2008. «Руски язык у урядовой сфери». В: *Русинський язык меджі двома конгресами*. Ред. Анна Плішкова, 92-95. Пряшів: Світовий конгрес Русинів, Інштїтут русинського языка і культуры Пряшівской універзїты.
- Фейса, Михайло, ред. 2009. *Русини / Руснаци / Ruthenians (1745-2005) II*. Нови Сад: Филозофски факултет – Одсек за русинистику, ИК Прометеј, КПД ДОК – Куцура.
- Фейса, Михайло. 2010. *Нова Србија и њена русинска мањина / Нова Сербия и ей руска меншина / The New Serbia And Its Ruthenian Minority*. Нови Сад: Издавачка кућа Прометеј, КПД ДОК.
- Фейса, Михайло. 2017. *Правописни словник руского языка*. Доступ: 25.05.2019. <http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2017/978-86-6065-419-1>
- Фейса, Михайло. 2019. *Правопис руского языка*. Доступ: 25.05.2019. <http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2019/978-86-6065-520-4>
- Фонтаньскї, Генрик. 2009. «Кодифікация лемківского языка». В: *Русини / Руснаци / Ruthenians (1745-2005) II*. Ред. Михайло Фейса, 135-139. Нови Сад: Филозофски факултет – Одсек за русинистику, ИК Прометеј, КПД ДОК.
- Хомяк, Мирослава. 1992а. *Лемківскы буквы*, ч. I, кл. I. Лігниця: Стоваришыня Лемків.

- Хомяк, Мирослава. 1992б. *Граматыка лемківського языка*. Лігниця: Стоваришыня Лемків.
- Хомяк, Мирослава. 1992в. *Лемківска граматыка для діти*, Лігниця: Стоваришыня Лемків.
- Хомяк, Мирослава. 1993. *Лемківскы буквы*, ч. II, кл. I, Лігниця: Стоваришыня Лемків.
- Хорњак, Михајло. 2006. «Бачко-сремски Русини». В: *Русини / Руснаци / Ruthenians (1745-2005) I*. Ред. Михайло Фейса, 23-73. Нови Сад: ИК Прометеј, Филозофски факултет – Одсек за русинистику, КПД ДОК.
- Чарский, Вячеслав. 2011. *Русинский язык Сербии и Хорватии в свете языковых контактов: лингвогенетический аспект*. Щёлково: Онтопринт.
- Ябур, Василь, Панько Юрій. 1994. *Правила русинского правопису*. Пряшів: Русиньска оброда, Інститут русиньского языка і культуры.
- Ябур, Василь, Плішкова, Анна, Копорова, Кветослава. 2015. *Граматика русиньского языка*. Пряшів: Vydavatelstvo Prešovskej Univerzity.
- Baptie, Gavin. 2011. *Issues in Rusyn Language Standardisation*. Доступ: 25.05.2019. theses.gla.ac.uk/2781/1/2011BaptieMPhil-1.pdf
- Chomiak, Mirosława, Fontański, Henryk. 2004. *Gramatyka języka łemkowskiego*. Warszawa: Rutenika.
- Dmytryszyn, Sebastian. *The Rusyns of Slovakia*. Доступ: 25.05.2019. <http://www.ptpn.poznan.pl/Wydawnictwo/czasopisma/our/Our%20europe.html>
- Fontański, Henryk, Chomiak, Mirosława. 2000. *Gramatyka języka łemkowskiego / Граматыка лемківського языка*. Katowice: Śląsk.
- Horoszczak, Jarosław. 2004. *Словник лемківско-польскій – польско-лемківскій / Słownik łemkowsko-polski – polsko-łemkowski*. Warszawa: Rutenika.
- Husar Struk, Danylo. 2014. *Mushynka, Mykola*. Доступ: 25.05.2019. <http://www.encyclopediiaofukraine.com/display.asp?linkpath=pages%5CM%5CU%5CMushynkaMykola.htm>
- Kushko, Nadiya. 2007. «Literary Standards of the Rusyn Language: The Historical Context and Contemporary Situation». *The Slavic and East European Journal* 51, no 1: 111-132.
- Magocsi, Paul Robert. 1996. «The Rusyn Language Question Revisited». В: *A New Slavic Language Is Born*. Ed. Magocsi P., Robert, 19-47. New York: Columbia University Press.
- Magocsi, P. Robert, Pop I. Ivan eds. 2002. *Encyclopedia of Rusyn History and Culture*. Toronto: University of Toronto Press. <https://doi.org/10.1515/ijsl.1996.120.63>.
- Magocsi, Paul Robert ed. 2004. *Русиньскый язык*. Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej.
- Plishkova, Anna. 2009. *Language and National Identity: Rusyns South of Carpathians*. New York: Columbia University Press.
- Rumantsch / Romansh / Rhaeto-Romance: Switzerland's Fourth National Language*. Доступ: 25.05.2019. <http://official-swiss-national-languages.all-about-switzerland.info/rumantsch-language.html>

Генрик ФОНТАНЬСКИЙ 
Шлезскій Університет / Uniwersytet Śląski

Лемківскій язык з перспектывы 30-літя

Streszczenie

Język łemkowski z perspektywy 30-lecia

Od początku istnienia Stowarzyszenia Łemków, tj. od roku 1989, jednym z jego najważniejszych celów statutowych było upowszechnianie znajomości języka łemkowskiego, przede wszystkim poprzez naukę szkolną. Za akt kodyfikacji współczesnego ogólnego języka łemkowskiego uznawane jest – poprzedzone sondażowymi opracowaniami Mirosławy Chomiak – opublikowanie w roku 2000 *Gramatyki języka łemkowskiego*, a wkrótce potem *Słownika łemkowsko-polskiego i polsko-łemkowskiego* Jarosława Horoszcza-ka. W artykule przedstawione są różnorodne formy działalności językowej Łemków – przede wszystkim w formie komunikacji masowej, medialnej: publikacje tekstów literackich (autorskich i przekładów), czasopisma, strony internetowe, audycje radiowe, audiobooki i in. – które przez okres ostatnich 30 lat kształtowały realną ogólną normę języka łemkowskiego, wymuszając niezbędne korekty kodyfikacyjne. Uściślone są reguły ortograficzne, w ramach programu rewitalizacji języka przygotowany jest do druku najobszerniejszy jednojęzyczny objaśniający słownik kontekstualny języka łemkowskiego.

Słowa kluczowe: język łemkowski, kodyfikacja, standaryzacja, rewitalizacja

Abstract

Lemko Language from a 30-year Perspective

From the very moment the Lemko Association was established in 1989, the promotion of Lemko language usage, primarily through schooling, has been one of its most important statutory goals. The publication of the grammar

of the Lemko language in 2000, preceded by preliminary descriptions by Miros³awa Chomiak, and soon also the Lemko-Polish and Polish-Lemko dictionary by Jaros³aw Horoszczak is recognized as an act of codification of the modern Lemko language. The paper presents various forms of linguistic activity of the Lemkos in their mother tongue (primarily in the area of mass- and media-communication: publication of original literary works and translations, magazines, Internet sites, radio programs, audiobooks, etc.) that have shaped the modern Lemko language over the past 30 years and have necessitated relevant corrections in its codification. As part of the language revitalization program, the spelling rules are currently being clarified and the most comprehensive monolingual dictionary of the Lemko language so far is ready for publication.

Keywords: Lemko language, codification, standardization, revitalization

Тридцет років свободного, неограниченого формальними чи неформальними перешкодами хоснуваня через Лемків рідной бесіды в польским публичным просторі скланят до пізнія на тот період з огляду на выкорыстаня і евентуальні поліпшыня функціональных можливости языка през лемківску соспільніст.

Язык ест едном з найважнійших детермінант етнічної достоменности. Прото тіж од самого початку істнуваня возникшой в 1989 році лемківской організації, Стоваришыня Лемків, языковой проблем был важным статутowym елементом ей діяльности (Statut Stowarzyszenia Łemków)¹. Не припадково едным з ініціаторів і основателів Стоваришыня Лемків был Ярослав Горошак, пізнійший автор *Лемківско-польского, польско-лемківского словника* (Horoszczak 2004), публікації, котра грала і дале грат важну ролю в процесі стандардизації лемківского языка.

В рамках реалізації статутовой цілі «навчаня лемківского взыка», усталеной через Стоваришыня Лемків в 1990 році, покликано Комісію Національного Просвічєня і дано під опіку ей членкыні, Мирославі Хомяк, справы зорганізуваня шкільной науки лемківского языка. Такою

¹ Друга, возникша в 1990 році, лемківска організація Об'єднання лемків ініціює навчаня українського языка в середовисках Лемків і противит ся установліню загальнолемківского стандарту, трактуючи кодифікацію як штучну уніфікацію, забиваючу ріжнорідніст мовного простору (Zjednoczenie Łemków).

одраз, од вересня 1991 рока попроварила она першый по войні офіціальний пункт шкільного вчыня лемківского языка. Шкільне вчыня вымагало системового представліня граматыкы лемківского языка разом зо створіньом основного метаязыка. Першу пробу такого опису зробила сама Мирослава Хомяк (Хомяк 1992а, 1992б, 1992в, 1993). З цілю опрацуваня розшыреного наукового опису авторка запросила до спілпрацы пишучочо тоты слова колегу зо студий. Эффектом близко десятилітньої працы была *Граматыка лемківского языка* (Fontański, Chomiak 2000), котра вышла друком в Выдавництві «Шлеск» в 2000 році. Кінцьову версію граматыкы консультувал Петро Трохановскій. Появліня ся *Граматыкы* узнае ся за акт кодифікації лемківского языка опертого на західньо-лемківских гварах (Misiak 2018, 79). В 2004 році вышло друге выданя граматыкы, дополнене і по части змінене.

В тым місци выпадат признати ся до неповіджыня, за котре одповідальніст тяжыт в одповідній мірі на авторі тых слів як на спілавторі обох редакцій граматыкы. Справа тычыт ся орфографії, а конкретні писовні букв *i*, *и* в словах і граматычных формах. В переконаню о переважаючій твердій вымові, м.ін. *дим* не *дім*, *рика* не *ріка*, а в кінцівках рождаючого множного чысла в окрисленых підтыпах назывників мужского роду *-ив*, а не *-ів* і в декотрых інчых фонетычных ситуаціях², авторе ввели в выданю з 2004 рока шор змін в правилах орфографії. Єднак вчаснійше в публикаціях Стоваришыня Лемків, м.ін. в часописі «Бесіда», хоснувана была – і дале ся хоснуе – писовня в засаді така, яка єст представлена в выданю граматыкы з 2000 рока. І так, в практыці вказало ся, же орфографічны коректы введены в 2. выданю граматыкы не остали загальноприняты. Змінена писовня застосувана єст єднак в офіційні затверджених шкільных підручниках і дидактычных материялах до науки лемківского языка, котрых авторком або спілавторком єст Мирослава Хомяк (Chomiak 2003, 2004а, 2004б, 2005, 2006, 2008а, 2008б, 2016, Chomiak, Matała 2003, Chomiak, Górska 2003, Chomiak, Górska 2004, Chomiak, Górska, Sandowicz-Bąkowska 2006)³ і в декотрых інчых публикаціях, (Стариньскій, Рыдзанич 2010). Зазначыти треба, же спомнены підручнички містят в собі барз богатый і цінный языковий материял,

² Коректу правопису пропонувал Ярослав Горошак (Горошак 2001, 13-14), см. тіж (Fontański 2008, 50-56).

³ Писовню представлену в *Граматыці* 2004 Мирослава Хомяк стосувала тіж в своїх вчаснійших публикаціях (Chomiak 1992а, 1992б, 1992в, 1993).

м.ін. приповідки, типовы лемківскы імена, вершы ци їх фрагменты, адаптації літературных текстів, переклады поезії на лемківскій язык, ботанічны і анатомічны терміны, короткы біограмы осіб важных для історії і культуры Лемків, приміры описів місцевости, то значыт барз вельке зоставліня давнійшых і новых лемківскых текстів, опрацьованых під оглядом потреб вчыня языка і зріжницюваных подля змісту і стылю. Їх выкорыстаня в процесі вчыня лемківского языка ест барз пожадане. Мирослава Хомяк ест тіж спілавторком методычного poradnika для учителів лемківского языка, опрацьованого разом зо знаным глоттодидактыком, професором Янушом Хензьлом, творцьом текстуально-когнітивной (репродуктивно-креативной) методы, застосованой тіж в poradniku до вчыня лемківского языка (Chomiak, Henzel 2012). В poradniku учитель найде пропозиції дрібницьового розкладу материялу вчыня на основі програму затвердженого през Міністерство Едукації, сценарии лекцій, приміры задач і ін. В тій ситуації експерты покликаны через Міністерство з цілю допущеня підручників до шкільной науки мали дилему: ци рекомендувати барз потрібны підручницы, ци чека-ти, покля закінчат ся орфографічны спори авторів. Рішено ся на першу опцію, з надійом, што поправді незгідніст по части писовні в шкільных підручниках з інчыма новыма важныма публикациями в лемківскым языку може спричиняти декотры дидактычны проблемы, але учителі лемківского языка годны їх конструктивні перемагати. Час показуе, же допрацьованя лемківской орфографічной нормы – о чым пишеме долов – все іщы не ест закінченым процесом.

Важном едукаційном подійом было выдання і затвердженя до шкільной науки лемківского букваря Петра Мураньки (Муранька 2003), книжки, котра обєднуе в собі дидактычну інтуїцію і поетицку експрессию автора. Офіційным підручником стал ся тіж лемківскій бесідник Павла Роберта Магочія, Олены Дуць-Файфер і Тома Квока (Magocsi, Duć-Fajfer, Kwoka 2007). Не можна ту не спомнути о дидактычній ініціятыві маючій великій засяг, яком ест удоступнений в інтернеті курс лемківского языка (Курс лемківского языка), дрібницьово і солідні опрацьованый през Олену Дуць-Файфер і Олену Дуць.

Зорганізувана в 2000 році з ініціятывы Михала Сандовича курсоконференция потвердила дидактычны кваліфікації 36 учителів лемківского языка. Подля остатніх урядовых даных (V Raport 2015) в шкільным році 2014/2015 лемківского языка вчыло ся в 34 школах ріжных тыпів 280

учеників. Од 2001 рока лемківський язык стал ся тіж університетском філологічном спеціалізаціом (Duć-Fajfer 2006, 51-67, Косовський 2016, 12-13).

Язык проявлят ся в комунікації – устній і писменній, котра в обох випадках може быти інтерперсональна (безпосередня бесіда, традиційный ци електронічний лист) або медияльна, масова (радийова авдіция, телевізійный програм, публічне выступліня, ріжного тыпу тексты публикуваны традиційным друком або електронічні). Днес стандартовый, загальноетнічний лемківський язык⁴ – котрого нормы все іщы сут на етапі допрацуваня – хоснує ся передо вшыткым в медияльных формах комунікації.

Што ся тычыт друкуваных публикацій, то до 1989 рока практычні єдиным місцьом публикації новых лемківскых текстів в Польщы была *Лемківска Сторінка* в часописі «Наше Слово». Стосувана там українська орфографія не цілком достосувана была до лемківской фонетыкы. Перелом 80. і 90. років минулого столітя был часом, коли систематычні публикуваны были друком ріжного тыпу лемківскы тексты. З выдавництв пресовых найперше появила ся кольпортувана на Лемківській Ватрі газета «Голос Ватры», а од 1989 рока выходит пресовый орган Товаришыня Лемків, часопис «Бесіда», в котрым поміщаны сут тексты ріжных жанрів: літературны творы, науковы і науково-популярны есеї, репортажы, а передо вшыткым актуальна публицыстка. Тексты в лемківскым языку появляли ся тіж в кварталнику «Загорода», выдаваным през Товариство при Музею Лемківской Культуры в Зындранові. Од початку 80. років накладом ріжных издавничых офіцин зачато публикувати лемківскы тексты красной літературы (декотры з паралельныма перекладами на польській язык), предо вшыткым поезию, спомины і репортажы, але тіж малу белетрыстычну прозу, як, наприклад, оповіданя і гуморескы Теодора Кузяка. Перегляд повыселенчой лемківской літературы в Польщы найдеме в антології опрацуваній през Олену Дуць-Файфер (Дуць-Файфер 2002).

Важным фактором формуваня ся загальноетнічного, літературного варіанту языка сут переклады, особливі тлумачыня красной літературы. В тым обсягу велькы заслугы має, безсперечні, Петро Мурынка, см. м.ін. (Чародійскы гуслі 1992, Міцкевіч 1998, Антонич 2009, Польска поезия

⁴ Правный статус лемківского языка в Польщы як языка етнічної меншыны окрислят *Устава з дня 6 січня 2005 р. про національны і етнічны меншыны і про регіональний язык* (Ustawa 2005). Доступ: 22.10.2019. <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20050170141>.

2018), а в остатнім часі маюť місце важны події звязаны з Выдавництвом «Лемко Товар» і трансяторском діяльністю Петра Криницького (Нагач 2014, Мілн 2015, Орвел 2017). Опублiкуваный в 2013 році переклад *Малого Принца* Антуана де Сент-Екзюперіого (Сент-Екзюпері 2013) возбудил в світі заінтересуваня лемківським языком і стал ся причыном наукового досліджыня над темом ревіталізації меншыновых языків і т.зв. *newspeakers* (Hornsby 2015). Особливі оригінальном і важном ідейом ест реалізувана в рамках програму ревіталізації лемківського языка серия перекладів на сучасный стандарт лемківського языка літературы написаной первістні в т.зв. язычію (Хыляк 2013; 2014; 2015; 2016; Полянський 2011а; Полянський 2011б), на тоту тему см. (Fontański 2017, 13-39).

Писаны по лемківскы науковы тексты найдемо передо вшыткым в выдаваным од 2005 рока через Товаришыня «Руска Бурса» «Річнику Руской Бурсы», котрый можна уж чытати на професійній інтернетовій стороні (Річник 2017).

Сучасны писменны лемківскы тексты сут інтересуючым предметом лінгвістычных досліджынь (Fontański 1993, 55-60; 2006, 149-162; 2007, 69-94; 2011, 7-63; 2014, 113-141; 2016).

Медияльных каналів, в котрых сут публикуваны лемківскы тексты (устны і писменны), поступенно прибыват. Од 2011 рока при Товаришыню «Руска Бурса» діє і надає штоденны авдиції радийо ЛЕМ. фм – початково лем інтернетове, днес емітує сигнал в ефірі з Польковиц і з Горлиц. Програмова оферта радия ест обшырна і ріжнородна: надаваны сут авдиції о тематыці м.ін. історичній, языкознавчій, церковній, музычній, публицистычній, бесіды і дискусиі, репортажы, трансмісиі важных подій і ін. (Трохановскій 2015, 6, Трохановскій 2019, 9). Актывну і барз інтересуючу в языковых аспектах медияльну (Радіо Лемко, Lemko TV, Лемколянд) і выдавничу діяльніст веде Товаришыня «Лемко Товар». В 2012 році Выдавництво «Лемко Товар» опублiкувало лемківскы оповіданя і гуморескы Теодора Кузяка з авдіобуком чытаным през Оксану Грабан (Kuziak 2012). Беручы до увагы можливы трудности Лемків з чытаньом текстів написаных кірилицьом, версия авдіо выполненят ефектывну едукаційну функцію, даючы взір правильной вымовы. Потрібном ініціятывом в обшыри пошырюваня знаня і практычного непосреднього хоснуваня лемківського языка в бытовій сфері, ци то в штоденнім жыттю, ци при оказіі ріжных стріч, ест недавно выданыи польско-лемківскій бесідник (Grabан, Lichtański 2018).

Од языковой стороны тематична ріжнородніст медияльного переказу детермінує хоснуваня ріжных функціональных стилів, вымагат од редагуючых і ведучых авдици не лем знаня даной обшыри, але тіж хоснуваня спеціальной, книжковой, абстрактной лексики, дозволяючой бесідувати о сучасных реаліях, то єст лексики і фразематыки, котрой бракує в диялектальных словниках.

Науковы лексикографічны опрацуваня (Верхратский 1902, Stieber 1956-1964, Rieger 1966, Пиртей 2004) і спомнений горі словник Ярослава Гороцака сут неоціненыма компендіями для вшитых, котры вчат ся лемківского языка ци хоснуют го професійні. В інтернеті появил ся тіж лемківско-польскій і польско-лемківскій словник (ЛемСловник). Дозріла єднак потреба створіня основного, загальноетнічного норматывного словника сучасного языка. Днеска реалізувана єст і скоро стане ся фактом ідея єдноязыкового контекстуального словника лемківского языка. Словник такій єст опрацовуваный і редагуваный в рамках грантового проекту (Rewitalizacja 2018), котрым керує др габ. Олена Дуць-Файфер. Словник буде презентувал лемківску лексику і по части фразеологію в автентичных сучасных контекстах хоснуваня і буде выполнял норматывну і дидактычну функцію. Во вступі будут представлены основы граматычной системы лемківского языка і правила лемківской орфографії. Норматывный запис гасловых слів рекомпенсує дотеперішній брак лемківского орфографічного словника. Принятый остал принцип вказуваня попри норматывных граматычных формах форм варіантовых, як тіж сохранныя в цитуваных текстах оригінальной писовні. Такий підхід дає можливіст обізрити зміны ввводжены в процесі кодифікації загального лемківского языка.

В звязку з тырваючыма актуальні працами над *Контекстуальным словником лемківского языка* з ініціатывы його главной редакторкы, др габ. Олены Дуць-Файфер, в маю і червци 2018 рока на Ягайлоньскым Університеті мали місце робочы кодифікаційны стрічы (Трохановскій 2018, 22), на котрых усталено декотры зміны в норматывній лемківскій писовні. В однесію до *Граматыкы* 2000 рока введено слідуючы найважнійшы зміны⁵: 1) в звязку з браком в лемківскій азбуці буквы означуючой получыня [йо] хоснуваный буде запис *іо*, нп. *регіон*, *біололія*; 2) твердый знак хоснувати ся буде лем по префіксі *з-* перед *і*, котре

⁵ Подля удоступненого авторови през редакторку приготовленого до друку *Вступу до Контекстуального словника лемківского языка*.

походить зо старого *e*, не *ь*, нп. *звѣдъ, звѣднати*; 3) кінцівку скороченої форми часослова *быти* (то єст -*м* або -*с*) долучану до форм слів по гласній пише ся зо злучком, нп. *купил бы-м, бо-м барз зголодніл, жебы-с зосох, але-с ся зрадила*; 4) в словах неславянського походження і в дериватах од них, в котрых выступуют получыня *тык / тыч* (*граматыка / граматычний, політыка / політык, генетыка / генетычні*) остає, подля правопису з *Граматыкы 2000*, буква *ы* (принимат ся фонетычний узус вытворений правдоподобні подля аналогії до славянських форм *мотыка, пиятыка, биятыка*; 5) в інчых неславянських словах з закінчыньом *-ика* в называючым єднини, як *музыка, фізика, Африка*, пише ся букву *и*.

Окрем того унормувано правопис окрислених граматычных форм. В кінцівці называючого єднотного чысла мужского рода придавникової одміны, а при неживотных назывниках тіж видячого єднотного чысла мужского рода привернено хоснувану ту давнійше букву *ы*, наприклад: *густый, котрый, чытаючий, перший, четвертый, знаный, лісничый*. Скориговано правопис кінцівок даючого і місцевого єднотного чысла назывників I одміны з основами на *-ж-, -ч-, -ш-, -щ-* (*хыжа, задача, душа, Польща*). Норматывным записом буде в тых формах *-ы* (Д. М. єд.ч.: *хыжы, задачи, души, Польщы*). Зміна тычыт ся тіж запису кінцівок рождаючого, даючого і місцевого єднотного чысла і называючого, видячого і кличучого множного чысла назывників III одміны з основами на *-ж-, -ч-, -ш-, -щ-* (*упряж, річ, розкош, пригориц*), в котрых пише ся *-ы* (Р. Д. М.єд.ч., Н. В. К. мн.ч.: *упряжы, річы, розкошы, пригорицы*). В рождаючым множного чысла оставлено, з огляду на походжыня кінцівки, запис *-и* (Р. мн.ч.: *упряжи, річи, розкоши, пригорици*). В тым самым тыпі одміны як норматывны усталено вариянтовы кінцівки творячого єднотного чысла *-у / -ом*, нп.: Т. єд.ч.: *нічу / ночом*. Змінено правопис в основах придавників утворених од назв місцевости і в формах ступени порівняня. Введено тіж орфографічно-орфоепічну регуляцію тычучу ся слів неславянського походжыня маючых в основі получыня *ло* (*біологія, філологія*), котре вымавлят ся мягко [л'о], хоц получыня *ло* в тых словах пишеся без мягкого знаку.

Акцептация тых змін буде вымагала окрислених практичных діянь, передо вшыткым в обшири масовой писменной комунікації. Треба буде, медже інчыма, ввести коректы в інтернетовым курсі лемківського языка, на лемківскоязычных інтернетовых сторонах, в новых пресовых і книжковых публикациях. Окремом справом буде уєднотніня орфографії в підручниках і дидактычных материялах до науки языка, а при тым як

найліпше використаня того вшиткого, што в обшыри вчыня лемківско-го языка дотепер зроблено.

Підсумувуючы тот короткій перегляд фактів, процесів і діянь одно-сячых ся до стандаризації загальноетнічного сучасного лемківского языка, мож повісти, же вытырвала, систематычна – колектывна і індиві-дуальна – праца над рідным языком сучасной лемківской інтелектуаль-ной еліты: організаторів і діячів культуры і едукації, люди пера: твор-ців красной літературы, публицистів і науковців, праца не свобідна од блудів, але глядаюча оптимальных, хосенных форм соспільной етнічной комунації приносить обіцюючы результаты.

На конец выпадаєт повісти пару слів о загальнорусиньскым контексті. Ідея русиньского *койне* появляєт ся реґулярні на конґресах русиньского языка і підтримувана єст в заключаючых резолюциях, але – понеже не видно сприятливых обставин до ей реалізації – остає она лем утопійом.

Бібліоґрафія

- Антонич, Богдан Ігор. 2009. *Зелена еванґелия (выбраны творы)*. На лемківське перевьюл Петро Муриянка. Крениця Стоваришыня Лемків;
- Верхратский, Иван. 1902. *Про говор галицкіх Лемків*. У Львові: Накладом Наукового Товариства імени Шевченка.
- Горошак, Ярослав. 2001. «О нашій лемківській писовни». *Бесіда*, № 1 (58).
- Дуць-Файфер, Олена. ред. 2002. *Ци то лем туга, ци надія. Антологія повисе-ленчой лемківской літературы в Польщы*. Выбір, редакция, вступны тексты О. Дуць-Файфер. Ліґниця: Стоваришыня Лемків.
- Косовскій, Севериян. 2016. «15 років тому выстартувала русиньско-лемківска фі-лологія». *Бесіда* № 6.
- Курс лемківского языка. Доступ: 05.09.2019. <https://sites.google.com/site/kurslemkivskoho/>
- ЛемСловник. *Pierwszy internetowy spis słownictwa łemkowskiego*. Доступ: 05.09.2019. <http://www.lemslownyk.ugu.pl>.
- Мілн, Алан Александер. 2015. *Віні Пу*. Перевьюл П. Криницькій. Стшельце Краєньске: Лемко Товер.
- Міцкевич, Адам. 1998. *Ода гу младости*. Tłumaczenie Petra Murianki (właściwe nazwisko Trochanowski), pierwodruk. В: *Adam Mickiewicz. Oda do młodości w przekładach na języki słowiańskie*. Ред. Krzysztof Wrocławski. Warszawa: Energeia.
- Муриянка, Петро. 2003. *А – Я знам забуку. Лемківській буквар*. Warszawa – Legnica: Rutenika.
- Наґач, Мирослав. 2014. *Бомбель*. Перевьюл П. Криницькій. Стшельце Краєньске: Лемко Товер.

- Орвел, Джордж. 2017. *Звіряча фарма*. Перевьюл П. Криницькій. Стшельце Краєньске: Лемко Товер.
- Пиртей, Петро. 2004. *Короткій словник лемківських говірок*. Івано-Франківськ: Сіверсія МВ.
- Польска поезия*. 2018. На лемківській язык перевьюл Петро Муриянка. Крениця: Urząd Miejski w Krynicy Zdroju
- Полянський, Петро. 2011а. *Карпатскы новелі. Том I*. Вступ і редакція Олена Дуць-Файфер. Злемківщили: Петро Муриянка, Анна Рызданич, Олена Дуць. Горлиці – Краків: Стоваришыня «Руска Бурса» в Горлицях.
- Полянський, Петро. 2011б. *Карпатскы новелі. Том II*. Вступ і редакція Олена Дуць-Файфер. Злемківщили: Петро Муриянка, Анна Рызданич, Олена Дуць. Горлиці – Краків: Стоваришыня «Руска Бурса» в Горлицях.
- Річник 2017. *Rocznik Ruskiej Bursy 2017 / Річник Руской Бурсы 2017*. Gorlice – Kraków: Старинський, Юрко, Рызданич, Анна. ред. 2010. *Як липняне сонце до міха імали. Баї, байкы і оповіданкы Лемків*. Legnica: Лемківській Ансамбль Пісьні і Танця «Кычера».
- Сент-Екзюпері, Антуан де. 2013. *Малій Прінц*. Переклад Петро Криницькій. З аудіо-буком, лектор: Оксана Грабан. Стшельце Краєньске: Lemko Tower.
- Трохановскій, Демко. 2015. «ЛЕМ.fm+». *Бесіда* № 4.
- Трохановскій, Демко. 2018. «Кодифікаційны стрічы в Кракові». *Бесіда* № 4.
- Трохановскій, Демко. 2019. «Радийо ЛЕМ.фм нагороджене!». *Бесіда* № 2.
- Хомяк, Мирослава. 1992а. *Граматыка лемківского языка*. Легніца: Стоваришыня Лемків.
- Хомяк, Мирослава. 1992б. *Лемківска граматыка для діти*. Легніца: Стоваришыня Лемків 1992;
- Хомяк, Мирослава. 1992в. *Лемківскы буквы – 1 част*. Легніца: Стоваришыня Лемків.
- Хомяк, Мирослава. 1993. *Лемківскы буквы – 2 част*. Легніца: Стоваришыня Лемків.
- Хыляк, Владимир. 2013. *Повісти і оповіданя. Том I*. Вступ і редакція Олена Дуць-Файфер. Злемківщыл Петро Муриянка. Горлиці – Краків: Стоваришыня «Руска Бурса» в Горлицях.
- Хыляк, Владимир. 2014. *Повісти і оповіданя. Том II*. Вступ і редакція Олена Дуць-Файфер. До сучасного стандарту лемківского языка адаптували: Петро Муриянка, Анна Масляна, Олена Дуць, Олена Дуць-Файфер. Горлиці – Краків: Стоваришыня «Руска Бурса» в Горлицях.
- Хыляк, Владимир. 2015. *Повісти і оповіданя. Том III*. 2015. Вступ і редакція Олена Дуць-Файфер. До сучасного стандарту лемківского языка адаптували: Петро Муриянка, Анна Рызданич. Горлиці – Краків: Стоваришыня «Руска Бурса» в Горлицях.
- Хыляк, Владимир. 2016. *Повісти і оповіданя. Том IV*. Вступ і редакція Олена Дуць-Файфер. До сучасного стандарту лемківского языка адаптували: Петро Муриянка, Анна Рызданич, Анна Масляна, Марта Варгаль. Горлиці – Краків: Стоваришыня «Руска Бурса» в Горлицях.
- Чародійскы гушлі. Лемківскы легенды*. 1992. Запис і літературне оформліня В Хомик. Вільний пересьпів з українского П. Муриянка.

- Chomiak, Mirosława, Górška, Magdalena, Sandowicz-Bakowska, Wiera. 2000. *Słownik tematyczny. «Praca»*. Warszawa: Rutenika.
- Chomiak, Mirosława, Górška, Magdalena. 2003. *Słownik tematyczny. «Szkoła»*. Warszawa – Legnica: Rutenika.
- Chomiak, Mirosława, Górška, Magdalena. 2004. *Słownik tematyczny. «Dom. Człowiek. Przyroda»*. Warszawa: Rutenika.
- Chomiak, Mirosława, Henzel, Janusz. 2012. *Poradnik metodyczny dla nauczycieli języka łemkowskiego*. Legnica: Łemkowski Zespół Pieśni i Tańca «Kyczera».
- Chomiak, Mirosława, Matała, Bogdan. 2003. *Język łemkowski z komputerem*. Warszawa – Legnica: Rutenika.
- Chomiak, Mirosława. 2003. *Лемківскій язык. Kurs podstawowy (dla gimnazjum i szkoły ponadgimnazjalnej)*. Warszawa – Legnica: Rutenika.
- Chomiak, Mirosława. 2004a. *Бесідуєме по лемківскы, част I*. Warszawa: Rutenika.
- Chomiak, Mirosława. 2004b. *Вчыме ся і бавиме*. Warszawa: Rutenika.
- Chomiak, Mirosława. 2005. *Лемківскій язык, част II, (zakres podstawowy dla szkoły średniej)*. Warszawa: Rutenika.
- Chomiak, Mirosława. 2006. *Бесідуєме по лемківскы, част II*. Warszawa: Rutenika.
- Chomiak, Mirosława. 2008a. *Лемківскій язык, II част, (dla gimnazjum)*. Warszawa: Rutenika.
- Chomiak, Mirosława. 2008b. *Лемківскій язык, III част, (dla gimnazjum)*. Warszawa: Rutenika.
- Chomiak, Mirosława. 2016. *Składnia języka łemkowskiego dla uczniów / Синтаксис лемківского языка для учеників*. Gorlice.
- Duć-Fajfer, Helena. 2006. «Szkolnictwo na Łemkowszczyźnie». *Річник Руской Бурсы*, ч. 2: 51-67.
- Fontański, Henryk, Chomiak, Mirosława. 2000. *Граматыка лемківского языка*. Katowice: Śląsk 2000.
- Fontański, Henryk. 1993. *Czasowniki niewłaściwe o odmianie analitycznej w języku łemkowskim*. B: *Semantyka i pragmatyka w opisie języków słowiańskich: materiały Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej (Sosnowiec, 22-23 maja 1992 r.)*, 55-60. Katowice: Progress.
- Fontański, Henryk. 2006. *Łemkowskie zaimki nieokreślone z częstkami da- i -cu (-c-) (warunki użycia)*. B: *Carpatho-Rusyns and their neighbors: essays in honor of Paul Robert Magocsi*. Ed. Bogdan Horbal, Patricia A. Krafcik, Elaine Rusinko, 149-162. Fairfax, Virginia: Eastern Christian Publications.
- Fontański, Henryk. 2007. *Gramatyczne wyznaczniki kompozycyjne opowiadań i humoresek łemkowskich Teodora Kuziaka*. B: *Gramatyka a tekst*, 69-94. Katowice: PARA.
- Fontański, Henryk. 2008. *Aktualne problemy języka łemkowskiego (normalizacja pisowni)*. B: *Русиньскій язык меджі двома конгресами*. Ред. Анна Плішкова. Пряшів: Сьвітотый конгрес Русинів. Інштитут русиньского языка і культуры Пряшівской універзіты в Пряшові.
- Fontański, Henryk. 2011. *Elementarz łemkowski z pozycji gramatyki funkcjonalno-komunikacyjnej*. B: *Gramatyka a tekst*. T. 3, 7-63. Katowice: Oficyna Wydawnicza Wacław Walasek; Uniwersytet Śląski.
- Fontański, Henryk. 2014. *Mianownik łemkowski w ujęciu teoretycznoskładniowym*. B: *Gramatyka a tekst*. T. 4, 113-141. Katowice: Oficyna Wydawnicza Wacław Walasek; Uniwersytet Śląski.

- Fontański, Henryk. 2016. *Studia nad składnią łemkowską*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Fontański, Henryk. 2017. *Z jazyczija na łemkowski. Rewitalizacja językowa klasyki literackiej*. B: *Przestrzenie przekładu 2*. Ред. Jolanta Lubocha-Kruglik i Oksana Małysa. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Graban, Oksana, Lichtański, Bartłomiej. 2018. *Porozmawiajmy po łemkowski. Rozmówki polsko-łemkowskie*. Стшельце Краєньске: Lemko Tower.
- Hornsby, Michael. 2015. *Revitalizing Minority Language. New Speakers of Breton, Yiddish and Lemko*. Basingstoke: Palgrave MacMillan.
- Horoszczak, Jarosław. 2004. *Словник лемківско-польскій, польско-лемківскій / Słownik łemkowsko-polski, polsko-łemkowski*. Warszawa: Rutenika.
- Kuziak, Teodor. 2012. *Opowiadania i humoreski łemkowskie*. З авдіобуком, лектор: Оксана Грабан. Стшельце Краєньске: Lemko Tower.
- Magocsi, Paul Robert, Duć-Fajfer, Helena, Kwoka, Tomasz. 2007. *Rozmawiajmy po łemkowski, rozmówki polsko-łemkowsko-angielskie*. Warszawa: Rutenika.
- Misiak, Małgorzata. 2018. *Między Popradem a Oslawą. Tożsamość kulturowo-językowa Łemków w ujęciu etnolingwistycznym*. Wrocław: Profil.
- Rewitalizacja. 2018. *Ochrona i rewitalizacja dziedzictwa językowego i kultury łemkowskiej: rekonstrukcja słownictwa i muzyki rdzennej*; Реєстраційне чысло проекту: 11Н 13 0342 82; Керівник проекту: др габ. Олена Дуць-Файфер (https://www.archiwum.nauka.gov.pl/g2/oryginal/2018_09/ef44ff3a7eb23a2bae2fbffe0ca40dff.pdf).
- Rieger, Janusz. 1966. *Indeks wyrazów do «Atlasu językowego dawnej Łemkowszczyzny» Z Stiebera*. Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe.
- Rieger, Janusz. 1995. *Słownictwo i nazewnictwo łemkowskie*. Warszawa: Semper.
- Rieger, Janusz. 2016. *Mały słownik łemkowskiej wsi Bartne*. Warszawa: Wydział «Artes Liberales» UW.
- Statut Stowarzyszenia Łemków (§ 7 пункт 3, § 8 пункт 4, § 33 пункт13). Доступ: 05.09.2019. <http://www.stowarzyszenielemkow.pl/web/pl/stowarzyszenie-lemkow/statut-sl/>.
- Stieber, Zdzisław. 1956-1964. *Atlas językowy dawnej Łemkowszczyzny. Zeszyty I-VIII*. Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe. Wrocław: Zakład Naukowy im. Ossolińskich.
- Stowarzyszenie Ruska Bursa. Доступ: 05.09.2019. <https://www.lemko.pl/bibliografia/rok-2017/rocznik-ruskiej-bursy-2017/>.
- Ustawa 2005. *Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*. 2005. Доступ: 22.10.2019. <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20050170141>
- V Raport dotyczący sytuacji mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego w Rzeczypospolitej Polskiej. 2015. Доступ: 22.10.2019. <http://mniejszosci.narodowe.mswia.gov.pl/mne/prawo/ustawa-o-mniejszosciac/raporty-ustawowe/9711,V-Raport-dotyczacy-sytuacji-mniejszosci-narodowych-i-etnicznych-oraz-jezyka-regi.html>.
- Zjednoczenie Łemków. Доступ: 05.09.2019. <https://web.archive.org/web/20180309161629/http://www.lemkounion.republika.pl/#pl>.

Михаил Капраль

Русинський научно-изглядователный Інститут имени Антонія Годинки (Будапешт)

Русинський язык у Мадярщині по 1989 рокови

Streszczenie

Język rusiński na Węgrzech po 1989 r.

W artykule przeanalizowana została współczesna sytuacja językowa wśród Rusinów na Węgrzech. Zaprezentowane świadectwa zanikania dialektów rusińskich we wsiach Komloska (Комловшка) i Mucsony (Мучонь), asymilacji językowej młodszych mieszkańców tych miejscowości w północno-wschodnich Węgrzech w ostatnich dekadach. Ukazane też zostały próby rusińskich organów samorządowych, centralnego i lokalnych, korzystających z dotacji państwowych, by powstrzymać asymilację językową i wprowadzić do szkół w obu tych miejscowościach nauczanie języka rusińskiego, a także dążenia polityków i lingwistów do skodyfikowania własnego wariantu (na wzór Rusinów z byłej Jugosławii, Słowacji i Polski) rusińskiego języka literackiego.

Słowa kluczowe: język rusiński, Węgry, kodyfikacja języka literackiego, szkoła rusińska

Abstract

The Rusyn Language in Hungary after 1989

The paper discusses the current situation of the language of Rusyns in Hungary. There are evidences of progressive disappearance of Rusyn dialects in villages of Komloska (Комловшка) and Mucsony (Мучонь); of language assimilation of the younger inhabitants of these places in North-Eastern Hungary in recent decades. The author also describes endeavors of Rusyns' central and local, state subsidized self-government bodies to stop language

assimilation and bring lessons of the Rusyn language to local schools in the two villages, as well as attempts of politicians and linguists to codify their variant of the literary Rusyn language (as Rusyns from the former Yugoslavia, Slovakia, and Poland did).

Keywords: Rusyn language, Hungary, literary language codification, Rusyn school

За довгі століття вечша часть Русинув (за вынімков польських Лемкув) была пуд коронов Святого Штефана. Не чудо, же до кунця Первуй світовуй войны, докля были частёв мадярськуй державы, они меновали себе Мадярськыма Русинами, Угроросами и т.п.¹ Айбо нараз зазначиме, же бесіда у представленуй статі иде за язык днешніх мадярськых Русинув, т. е. лем тях, котрі бывавуть у потріанонськуй Мадярщині, и котрі на конець минулого століття компактно жыли лем у двох селох – Комловщці и Мучоню, и тях, котрі привандровали на Мадяры вечшынов уже у 90-ті рокы минулого століття из теперь украинського Пудкарпатя. Звідавый читатель повість, же тях русинськых сел мало бы быти намного вецей, кедь попозерати на мапу, приправлену П.Р. Магочієм (Magocsi 1996, 1998). Смутна правда є така, же по тоталнуй языкувой и значнуй народностнуй асімілації (меже тыма 3 882 особами, котрі суть записані пуд титулом «русинська національність» на списованю обывательства Мадярщины 2011. рока, вечша часть не валовшна днесь ані одповісти на традиційной меже ушыткыма Русинами світа «Слава Иесу Христу») уже не найдете у тях селох (Гёрёмбэль – днесь часть Мішкольца, Шайовпетрі, Шайовпалфола, Гадна, Модёровшка, Башков и т. д.) живых носителей русинськых діалектув. Богужаль, ипен и у наші дни языкова асімілація иде дале. Обывателі младшуй и середнуй генерації Комловшкы, не кажучы за Мучонь (у сюм богатшум рувниннум селі многі роки фунговала угляна баня, было вецей мігрантув из других теріторій, так же языкова асімілація ишла скорі), практично не говорят по русинськы. До днесь не годеи ем забыти за єдного комловшського хлопа по добруй

¹ Пор., наприклад, титул письма-статі 1827. рока єдного из первых авторув, што писали за особости русинськых діалектув, Ивана Бережанина (Фогорашія) «Въ обще о различіи Славянских нарѣчій, собственно же о мало й карпато или Угрусских» (Бережанинъ 1905).

вусямдесятті, котрого ем навщивив пуд час полёвых изглядовань на просьбу німецького колеґы Ахіма Рабуса вліті 2015. рока, котрый сегінь не знав ані єдного слова по русинськы, не позеравучы на тото, же ся родив ту и прожыв читавый вік у роднум селі.

Національний ренесанс мадярських Русинув зачав ся, ги у других сосідніх державох, уже у 90-ті роки минулого столітя. И як не парадоксално на Мадярох вун успішно стартовав переже на майвысокум уровню - научнум. Парадоксално, зато же каждый из тых немногих днешніх русиністув из посткомуністичных держав ищи и до днесь (!) добрі чувствує на собі студеной дыханя колеґ по цехови. Научный академичный світ намного майконзервативный, ги другі сфери сосполного жывота. Ясно, же даколы пуд страхом смерти принесені у академичный средок по Другуй світовуй войні сталінські традиції у русинськум вопрсови, днесь, по мінімум двох генерацієх, суть цалком привычныма про вечшыну днешніх славістув. Ясно и тото, же у модернум демократичнум світі нико у Будапешті, Братіславі, Варшаві вадь Празі не буде ся збавляти од суй сталінськуй дідузнины аналогічным варварськым кіпом. А тогды, на зачатку 90-ых рокув минулого столітя ипен у суй сфері Русины, и не лем мадярські, мали велику серенчу. Бесіда за Іштвана Удварія². Ипен сей агілный відицькый славіста у Ніредьгазькум Педагогічнум Інстітуті имени Дёрдя Бешенеї зачав активно и велми результативно возрождати русиністику, науку за русинську культуру: історію, язык и літературу нашого народа. Сімболично, же фахман з історії и языка Русинув XVIII. столітя зачав се робити з научнуй и сосполнуй реабілітації академіка Мадярськуй Академії Наук Антонія Годинкы, рвучы сякым кіпом недобруй памняти комуністичні традиції у науці. Ищи 1991. рока у Ніредьгазі вун публиковав рукопись Антонія Годинкы 1922. рока *Глаголница. Сбирка встьхъ глаголовъ пудкарпатсько-русинського языка* (Годинка 1991), слідувучого 1992. выдав поедні його бріліантні белетристичні рукописі, написані автором родным южно-мараморошськым діалектом (Hodinka 1992) а 1993. рока організовав велику научну конференцію памняти

² Педіг Іштван Удварі, основатель катедры украинськуй и русинськуй філології у Ніредьгазі, дуже уважав свого учителя, познатого мадярського славісту Ласлова Дежєва, котрый у 50-ті роки формовав ся ги ученый ипен пуд впливом Івана Панькевича, злого генія русинського народа, котрый ищи у первуй ловці минулого столітя много достигнув на полю украинизації Подкарпатськуй Руси... На свуй час се був велми геройський чин ученого, котрым и заслужыв правдивой честованя проф. Іштван Удварі од Русинув.

великого Русина, матеріали котруй вуйшли у двох книгах (Hodinka 1993; Dolgozatok 1993). Айбо майвечшым досягненням мадярського славісты, за котрой маеме быти навсе вдячні скромному ученому из Ніредьгазы, мусиме признати заснованя ным катедры украинськуй и русинськуй філології у роднуй высшуй школі. Рішеня за її отвореня было прийнятой 1992. рока а слідувучого рока од септембра уже зачала ся пудготовка мадярських украинистув и продовжыла ся робота у сфері русиністыкы. Ипен туй за доста куртый час увиділи світло світа многі познаті днесь книги из суй голузы славістыкы³. Туй, наприклад, были факсімиле выдані русинські бібліографічні рідкості: букварь Мануила Олшавського (Елемента 1746) славноизвістні букварь (Букварь 1799) и катехізіс Йоана Куткы (Катихісісць 1801), една из первых книг, писаных правдивым русинським народным языком Антонія Годинкы (Годинка 1922?)... Меже выданыма у Ніредьгазі книгами были и такі, котрі были написані модерным русинським літературным языком, вечшынов пуд языковов редакцієв познатого ужгородського літератора, товмача, граматикаря и автора майуспішных русинських словарюв Ігоря Керчы (Удварі 1999; Удварі 2002; Керча 2001).

Практично у тоті ипен роки паралелно з діяльством ученых на Мадярох зачали фунговати русинські сосполні організації, котрі од 1998. рока дустали форму днешньої сістемы русинських органув самосправованя, котра ся пудпорує державов. Природно, же и возглавляли Русинув перву деценію на політичнум уровню родакы Комловшкы Ѓабор Гатінгер (первый председатель Вседержаного Русинського Самосправованя), Юдіта Кіш (перва председатель Столичного Русинського Самосправованя), Ласлов Попович (первый председатель Русинського Самосправованя Комловшкы). Ги споминать еден з фундаторув и агілных активістув русинського ренесанса кунця XX. столітя Павел-Роберт Магочій, на I. языковум конгресі у Бардейовських Купелєх делегація од мадярських Русинув неговала рішеня Конгреса за твореня мадярського варіанта русинського літературного языка, выговорювучы ся тым, же перебере пак пряшовську языкову норму (Магочій 2019, 55). Богу-жаль, дале обіцянок рішеня языкового вопроса про мадярських Русинув сяким кіпом не пушло. Не было імплементованой нігда до жывота

³ За многочислені виданя первуй деценії фунгованя катедры (1993-2003), позерай ту: (Káprály, PischIöger, Abonyi 2003).

и зато, же пряшовська норма была неприйнятнов не лем про привандровавшых пудкарпатських Русинув, котрі все агільніше запоєвали ся до русинського сосполного дwigаня у Мадярщині, айбо и про мучонських обывателюв русинського происходженя. Мучоняне уже тогды не мусіли чекати на кодифікацію пряшовського варіанта літературного языка (котра ся успішно одбыла вже 1995. рока), тадь про ных намного ближша бачванська языкова норма, котра мала на тот час такой столітню традицію, школьні учебники и опыт вошколованя од первой класы и онь до высшуй школы. За того хоть лем індіректно свідчить и учебник бачвансько-сримського варіата русинського літературного языка про мадярських славістув мучонської родачки Марії Йоббадь-Жирош *Витайце у нас!* (Zsirosné Jobbágy 1998). Про ню, ги и про мучонського родака Илейша Каулича, не была нияка проблема комуніковати з бачванськыма и сримськыма братами, ибо од діточых рокув они чули ипен сяку материнську бесіду (чому ем быв свідком у Руськум Керестурі). Мучоняне, правда, видав, позад своєю майже повнуй языкуей асімілованости нигда и не вмішовали ся до языкового будованя, что не мож повісти за Комловшчан, котрі од зачатку стремили ся воздвигнути властный діалект на уривнь офіційного русинського языка у властных книгах (Гаттінгер-Клебашко 1994, 1995; Кішова 1997) и на боках періодичных вудань свого часа («Русинский Жывот» 1993-1999; «Вседержавный Русинский Вісник» 1999-2002?). Додаме и того, же у тых періодах часто доміновали матерілы, писані мадярськым языком. Редакторы не робили собі з того даякуй проблемы, публиковали статі иншыма славянськыма языками, днешніма варіантами русинського літературного языка... Также нараз мусай повісти, же з языкового позора были тоті провбы не доведені до кунця. За того много и детално ем писав переже (Капраль 2008; Káprály 2010; Капраль 2015). Туй лем додам, же и не могли быти успішныма. На того не доста лем хотіти, айбо треба мати хоть лем елементарні языкові компетенції и твердо працювати на тому. Обадва комловшські авторы поетичных творув и новинарських матеріалув доста добрі познавали родну материнську бесіду, айбо не мали достаточного, тым вецей языкового, вошколованя. У началнуй и середнуй школі учили лем словацькый и мадярськый языки. Інтересно, же Комловшка по Другуй світовуй войні, накопи комуністы зачали украинизовати русинські школы у сосіднуй Чехословакії и иных державох так називаного Варшавського договора, не была украинизована, так же

ї обывателі ані не учили азбуку, у селі фунговала лем начална школа зо словацькым языком вошколованя. Не знати, ци было йсе рішення позад економії матеріалных ресурсув (у Мадярщині фурт фунговала сістема вошколованя на словацькум языкови), ци принимали рішення самі Русины, про котрых словацькый язык, ги и історія и менталность сосіднєго народа были намного ближші и похопителніші, ги закарпатських Украинцюв. Та и самі Мадяры, тым вецей по сяких оддаленых відикох, ищи до недавна и Словакув и Русинув кликали єднако – Товтами. Само собов, же така позіція сосідув не годна была наладити и без того доста смутну сітуацію у сфері самоідентіфікації містных Русинув. Што ся тыче языковых особостюв комловшського лемковського діалекта, то вун доста файно изглядований Емілом Балецькым у 50-ті роки минулого столітя (Балецкий 1956; Балецкий 1958) и Гергейом Бенедеком у наш час (Benedek 1996; Benedek 2003). Туй лем припомняну за унікальное у славянськум світі фонетичное явленя: хыбєня звука [л']. Лем у Комловшці учуєте, наприклад, на місті слова «люде» – «юде», на місті «тельо» – «теё» и т. п. Думам, же йсе вплив мадярського языка, котрый стратив сей звук дас сперед четыристома роками. Ищи єден языковий элемент, котрый ем про ся отворив лем по вандрованю до Комловшкы послідніх рокув: там кажуть не «двадцять пять», наприклад, а «пять а двадцять». Мож повісти, же и Чехы так рахувуть, айбо у них тото пуд німецькым впливом, а де ся взяв сей языковий казус у Комловшці? Єдно ясно, же про изглядователюв днешніх русинських діалектув на сівері Мадярщини ищи все ся найде робота.

Гадка за властный варіант літературного языка зачала ся формовати меже мадярськыма Русинами по 2002 рокови, коли зачав ся публиковати новий часопис «Русинський Світ» (зачав виходити од октовбра 2003. рока лем по русинськы каждого місяця, мадярська часть вуходжовала окремов прилогов кажді два місяці, на днешній день вуходить 6 раз на рук, ушыткі матеріалы дублюють ся и по мадярськы, на юній 2019. рока увиділи світло світа 137 числа новинкы).

Первый раз за вытворєня властного варіанта русинського літературного языка публично голосив автор суй статі у фебруарі 2006. рока пуд час меженароднуй научнуй конференції на честь Антонія Годинкы (Капраль 2006а), пуднійше майдетално на тоту тему ишло ся у докладах на научных форумох, котрі были опубликовані у Пряшові (Капраль 2007; Капраль 2008).

Кедьже нияк раз не давало ся «зъединити» комловшський діалект з мучонським, а хоснователями русинського літературного языка в Мадярщині вечшынов были Русины, привандровавші з Пудкарпатя, од самого зачатка був выбраный «компілативный» пудход – формованя літературного языка на «всерусинській» языкув базі. Сяким кіпом у мадярськум варіанті русинського літературного языка мож стрітити языкові елементи вшеліякуй генезы – од «уканя» ужанського и южно-мараморошського («кунь», «стул» и т. д.), восточно-русинського префікса «май» (поз. «майліпшый» и т. д.) также родного про великого сына русинського народа, перфектного знателя южно-мараморошського говора Антонія Годинкы, наприклад, з єдного бока, до западно-русинських лексичных и граматичных елементув «кельо», «тельо», «вельо», «нич», «про», «же», «на Мадярох», «я мам», «ты маш» и т. д., з другого бока. Мы пораховали, же сяку языкову мішанину, котру само собов одмітувуть и не принимають рядові носителі конкретных русинських діалектув, лем зато же ї добрі чувствувуть, не буде чуднов про тых мадярських школашув, котрі зачинають русинської вошколованя фактично од нулы (молоді Русины у Мадярщині, богужаль, суть тотално языково асіміловані). З другого бока, каждый з днешній русинській сполности, найде у такум языкові дашто «свое».

Конкретна робота по приладженю книжок про русинських школашув Мадярщини⁴ зачала ся з конверзації Віры Гіріц (Гіріц 2010). Слідувучого рока увидів світло світа букварь Маріанны Лявинец (Лявинец 2011). Айбо тотя праца дустала читавый швунг по спеціальных «языковых» рішенях Вседержавного Русинського Самосправованя Мадярщини и помочы державнуй програмы ТАМОП. Уже 2015. рока у спеціалізованум будапештськум видавательстві «Croatica» увиділи світло світа нараз 5 учебникув про майменших Русинув Мадярщини. Читанкы про 1 и 2 класы, и ку кождуй читанці єден робочый зошит, приправлені ку печаті єдным автором (Байса 2015а; Байса 2015б; Байса 2015в; Байса 2015г). Тоті учебникы про майменших школашув суть орієнтовані на максимално комунікативный аспект вошколованя. Багаті ілюстрації и великой число бавок, завданок на зафарбованя и домалёваня рисункув,

⁴ Позад хыбена обективных свідітелств туй не будеме писати за роботу конкретных комловшських, мучонських и иных учителюв, котрі, кедь судити з публичных выступув містных політикув, публикацій новинок, учили вадь учать діточок русинській бесіді у неділяшных и под. школах, літніх таборох, хоснувучы властні учебні матеріалы.

діточых вершыкув и співанок (котрі застачені нотами) мавають, на гадку авторув учебникув, мотивувати діточок на успішний зачаток ученя материнського языка. Правда, такый пудход при зладженёви учебникув про маймолоджых ученикув ставить доста високі требованя перед учителями, котрі бы мали мати ай спеціалну аніматорську пудготовку ай музыкальні схопности. Кедь же даколы з тых учебникув могли бы ся учить и старші, ку їх діспозиції суть двоязычні русинсько-мадярські словарики у кунцёви каждой книжки.

Про майменших вудала свою книжочку *Русинський діточый калейдоскоп* Олга Сілцер-Ликович (Сілцер-Ликович 2016). Сесе тоненькой вуданя годно быти хосенным про учителя у неділяшных школах, на факультативных занятёх у тых школах, де неє выучованя русинського языка, вадь у діточых літніх таборах, де діточки лем зачинавуть учить азбуку, слухати и выговорёвати перші русинські слова.

Про русинських школашув Мадярщини 1-4 класы также 2015. рока увидів світло світа и учебник народописа (Заяковська Барнане, Гіріц 2015), котрый набитый багатыма текстовыма и образовыма матеріалами, котрі ілюструють історію русинського народа, його особостюв быта, традицій у вшелияких формах жывота, народні знаня и фолклор, вірованя, обряды и обычаї. Само собов, же у учебникови не хыблять основні співанкы и молитвы русинського народа, русинська сімболика, народні казкы и легенды, поезія русинських авторув од Александера Духновича и Александера Павловича до Михайла Ковача, Ивана Русенка, Василя Сочкы-Боржавина, Николая Гвозды, Габора Гатінгера, Петра Трохановського-Мурянкы, Василя Матолы и ин. У кунцёви учебника народописа окреме представлена курта інформація за днешність Русинув, бывавучых у Мадярщині.

Яло одзначити роботу ілюстратора учебника, талантовануй умілкынї Агнесы Медвецькуй, котра достойно репрезентує днешнєє русинське малярство. Само собов, же русинський живопис у цілови, годно быти, майуспішна культурна сфера у минулум ХХ століттю про наш народ, котрым по правді яло ся гордити Русинам, также представленый в учебникови образами русинських малярюв минулости и днешности - Федора и Ивана Манайлув, Атаназа Фединця и Василя Скакандія.

Туй треба зазначити, же русинської вошколованя у Мадярщині не мож порувняти з сітуацієв у инших сосідніх славянських державох, де дітина хоть лем дакус розуміє русинські слова, годна ся сперти на

подобность многих языковых элементов у материнській бесіді и языкови націоналнуй вечшыны у державі, котру познає каждый горожанин, ко ліпше, ко гурше. Днешні мадярські діти русинського походження суть вечшынов змадяризованыма до такуй міры, же мусай зачинати їх учити ипен так, ги діти мадярській націоналности, то значить, же од нулы. Тото добрі розумівуть містні педагогы, зато у Мучонській общеобразовнуй школі имени Ласлова Каласа, де, хоснувучы нововыдані учебники, зачали русинської вошколованя первыма перед трёма роками, русинський язык учать не од первуй класы, а по четвертуй класі – од пятуй до восьмуй.

Минулого рока опубликовані нараз два томы двоязычных словарюв (Ворінка-Сюч, Гіріц, Скіба 2018а; Ворінка-Сюч, Гіріц, Скіба 2018б), котрі были офіційно пудпоровані Одділом Образованя Рады Націоналных Меншын Мадярщины.

У цілови треба одзначити, же в днешнуй Мадярщині Русины мавуть надстандартні можности на розвуй властнуй културы и вошколованя. Держава вшеляко пудпорує русинське націоналне двиганя, помагать каждому, ко намірений хранити културні и духовні традиції старших генерацій. Ци будуть валовшні мадярські Русины, не позеравучы на їх малой число и тоталну языкову асімілацію молодших генерацій, вухосновати сякі благодатні можности, ци стануть они у еден шор з иншыма цивілізованыма націоналностями у державі и меже єднородных братув у Централнуй Европі, т.е. зачнуть хосноваты материнську бесіду, розвивати літературный язык, укажуть уже майближші десятилітя.

Бібліографія

- Байса, Наталія. 2015а. *Наш материнський язык. Читанка про I. класу*. Budapest: Croatica.
- Байса, Наталія. 2015б. *Наш материнський язык. Робочый зошыт про I. класу*. Budapest: Croatica.
- Байса, Наталія. 2015в. *Наш материнський язык. Читанка про II. класу*. Budapest: Croatica.
- Байса, Наталія. 2015г. *Наш материнський язык. Робочый зошыт про II. класу*. Budapest: Croatica.
- Балецкий, Эмиль. 1956. «О языковой принадлежности и заселении села Комлошка в Венгрии». *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae* ч. II (2): 345-364.

- Балецкий, Эмиль. 1958. «Венгерские заимствования в лемковском говоре села Комлошка в Венгрии». *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae* ч. IV (4): 23-46.
- Бережанинъ, Иванъ. 1905. «Письмо-статья Ивана Бережанина къ Орлаю». В: Свѣнцицкій И. С. *Матеріалы по исторіи возрожденія Карпатской Руси*. Ч. 1. *Сношенія Карпатской Руси съ Россіей въ 1-ой половинѣ XIX-аго вѣка*. Львовъ: Печатня Ставропигійского ин-та.
- Букварь ѡзыка рускагѡ съ прочіимъ руководіемъ начинающихъ оучитиса. Въ Будинѣ Печатано при Кралевскомъ Університетѣ Писмены Славено-Сербскіа Тупограф. 1799*. 1998. [Репрiнт 120×170 mm], Nyíregyháza.
- Ворiнка-Сюч, Ирина, Гiрiц, Габриела, Скіба, Ирина. 2018а. *Русинсько-мадярський словарь*. Budapest: Croatica.
- Ворiнка-Сюч, Ирина, Гiрiц, Габриела, Скіба, Ирина. 2018б. *Мадярсько-русинський словарь*. Budapest: Croatica.
- Годинка, Антоній. 1991. *Русинсько-мадярський словарь глаголув. Глаголниця. Сбирка встхъ глаголовъ карпатсько-русинського языка. Собравъ, упорядивъ и передословіе написав Тоній Романувъ*. [1922]. Опрац., Ред. István Udvari. Nyíregyháza. [Годинка, Антоній.] 1922?. *Утцюзнина, газдуство и прошлостъ южнокарпатськихъ русинувъ. Написау еденъ сокырницькый сирохманъ*. 2000. [Репрiнт 125×185 мм], Nyíregyháza.
- Гаттiнгер, Габор. 2015. «Дробни трагедіі». *Русинський Свiт* ч. 114 (юлiй-август): 8.
- Гаттiнгер-Клебашко, Габрел. 1994. *Заказана звiзда (Вiршы)*. Будапешт.
- Гаттiнгер-Клебашко, Габрел. 1995. *Слызы i море (вiршы)*. Будапешт.
- Гiрiц, Вiра. 2010. *Русинська конверзація*. Ред. Михаила Капралъ. / Giric Vera: Ruszin Társalgás. Szerkesztette: Káprály Mihály. Aszód.
- Заяковська Барнане, Марія, Гiрiц, Габриела. 2015. *Народопис. Учебник русинського народописа про ученикув I.-IV. класы*. Budapest: Croatica.
- Изученя русинського языка у Мадярщині и за ї гатарами. Матеріалы межинародної научної конференції на честь Антонія Годинки (10 фебруаря 2006 г.)*. 2006. Русинські листкы I. Ред. Михаил Капраль. Будапешт: Вуданя Вседержавного Русинського Меншинового Самосправованя у Мадярщині и Бiблiотеки Русинув Мадярщини.
- Капраль, Михаил. 2006а. «Днешня языкова сiтуація в Мадярщині и Антоній Годинка». В: *Изученя русинського языка у Мадярщині и за ї гатарами. Матеріалы межинародної научної конференції на честь Антонія Годинки (10 фебруаря 2006 г.)*. Ред. Михаил Капраль 9-18. Будапешт : Вуданя Вседержавного Русинського Меншинового Самосправованя у Мадярщині и Бiблiотеки Русинув Мадярщини.
- Капраль, Михаил. 2006б. «Языковый вопрос и наша школа. Слово од редактора». В: *Изученя русинського языка у Мадярщині и за ї гатарами. Матеріалы межинародної научної конференції на честь Антонія Годинки (10 фебруаря 2006 г.)*. Ред. Михаил Капраль, 5-8. Будапешт: Вуданя Вседержавного Русинського Меншинового Самосправованя у Мадярщині и Бiблiотеки Русинув Мадярщини.
- Капраль, Михаил. 2007. «Якый язык мають кодiфiковати мадярські Русины?» В: *Jazyková kultúra a jazyková norma v rusinskom jazyku. Zbornik referátov z medzi-*

- národného vedeckého seminára 27-28. septembra 2007.* Ред. Pliškova Anna, 85-91. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove.
- Капраль, Михаил. 2008. «Днешня языкова ситуація в Мадярщині». В: *Русинський язык меджі двома конгресами. Збірник рефератів з III. Міджінародного конгресу русинського языка, Краків, 13-16.9.2007.* Ред. Анна Плішкова, 73-79. Пряшів: Пряшівска універзіта в Пряшові – Інштїтут русинського языка і културы.
- Капраль, Михаил. 2015. «Кодіфікація модерного русинського літературного языка в Мадярщині». В: *Русинський літературний язык на Словакії. 20 років кодїфікації. Зборник рефератів з IV. Міджінародного конгресу русинського языка.* Ред. Кветослава Копорова, 90-97. Пряшів: Пряшівска універзіта в Пряшові – Інштїтут русинського языка і културы.
- Капраль, Михаил. 2017. *Русинський ортографічний словарь (з граматичными таблами). Выдає: Русинський Научный Інстїтут имени Антонія Годинки при Вседержавному Русинському Самосправованю / A ruszin helyesírási szótár (nyelvtani táblázatokkal).* Szerkesztő: Káprály Mihály. Kiadja: Országos Ruszin Önkormányzat Hodinka Antal Ruszin Tudományos Intézet. **Budapest.**
- Катихисісь малый или наука православно-хрїтанскаа сокращеннаа. Во благочестное воспитаніе юношества Дїєцесїи мункачовскїа Составленнаа въ Оунгварь. Въ Будинь градь Печатано писмены Крал. Всеучилища Пеиштанскаго, 1801.* 1997. [Репрїнт 140×200 mm], Nyíregyháza.
- Керча, Ігорь. 2001. *Матяш, король Русинув / Mátyás, aruszinok királya. / Az előszót írta és szerkesztette: Udvari István. Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia 8.* Nyíregyháza.
- Кішова, Юдіта. 1997. *Звук душі.* Будапешт: Етникум.
- Лявинец, Маріанна. 2011. *Русинський букварь про школашув Мадярщини. Пуд редакцієв М. Капралья. / Lyavinecz Mariann A. 1997. Ruszin ábécékönyv magyarországi iskolások számára. Szerkesztette Dr. Káprály Mihály.* Budapest.
- Магочій, Павел-Роберт. 2018. «Кодіфікачний процес русинського языка: досягнутя і новы задачи». В: *20 років високошкольської русиністики на Словакії. Зборник рефератів з міджінародной научной конференції.* Ред. Кветослава Копорова, 43-66. Prešov: Vydavateľ'stvo Prešovskej univerzity.
- Сілцер-Ликович, Олга. 2016. *Русинський дїточый калейдоскоп.* Будапешт.
- Удварі, Іштван. 1999. *Русинські жерела урбарської реформи Марїї Теризїї, Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia 6.* Nyíregyháza.
- Удварі, Іштван. 2002. *Збирька жерел про студїї русинського писемства I. Кириличні убїжники мукачовського єпископа Андрїя Бачинського. Редїговав Ігорь Керча. Szöveggyűjteménya ruszin írásbeliség tanulmányozásához. I. Bacszinsky András munkácsi megyéspüspök cirillbetűs körlevelei, Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia 12.* Ніредьгаза.
- Benedek, Gergely. 1996. «Egy északkelet-magyarországi ruszin település: Komlóska etnikai és nyelvi dimenziói». В: Katona Judit – Viga gyula (szerk.): *Az interetnikus kapcsolatok kutatásának újabb eredményei.* 319-323. Miskolc.

- Benedek, Gergely. 2003. «Язык и диалект». *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae*, ч. 48 (1-3): 11-24.
- Dolgozatok Hodinka Antal tiszteletére. Szerkesztette: Udvari István, *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia I.* Nyíregyháza, 1993.
- Hodinka Antal válogatott kéziratái. Выбрані рукописи Антонія Годинки. Vál. szerk. és a bev. életrajzot írta Udvari István. Vasvári Pál Társaság füzetek 11. Nyíregyháza, 1992.
- Hodinka Antal Emlékkönyv. Tanulmányok Hodinka Antal tiszteletére. Ред. Istvan Udvari. Nyíregyháza, 1993.
- Elementa puerilis institutionis in lingua latina. Claudiopoli Typis Academ. Soc. JESU per Andream Feij Anno 1746.* Начало писменъ дѣтемъ къ наставленію на Латинскомъ языкѣ. Повеленіемъ и накладомъ Боголюбиваго КУР Михайла Манайла Олшавски-Еппа Росейскаго, Мукач. и Марамороскаго над Людми Восточнаго Набоженства во Оуграх. Напечатана въ Коложварской Типографіи лѣта Гдна Аѿмс. 1999. [Репрiнт, 95×155 mm], Nyíregyháza.
- Káprály, Mihály, Pischlöger, Kristian, Abonyi, Andrea. 2003. *Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék. Kiadványok: 1993-2003. Кафедра української і русинської філології. Публикації: 1993-2003. Lehrstuhl für Ukrainistik und Russinistik. Publikationen: 1993-2003 / Szerk. Káprály Mihály; az előszót írta Székely Gábor. (Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia 13).* Nyíregyháza.
- Káprály, Mihály. 2010. «Rusinsky jazyk v Maďarsku». В: Papp Anna Mária (szerk.). *Kevésbé használt nyelvek helyzete a Visegrádi Négyek országában*, 88-94. Budapest: OIK.
- Magocsi, Paul Robert. 1996, 1998. *Carpatho-Rusyn settlement at the outset of the 20th century with additional data from 1881 and 1806 / Росселеня Карпатських Русинів на зачатку ХХ століття з дальшима даними з 1881-го і 1806-го року. Produced by the Cartography Office, University of Toronto.*
- Zsirosné Dr. Jobbágy, Mária. 1998. *Ismerjenek meg minket! 15 bács-szerémi ruszin nyelvlecke. Szerkesztette: Udvari István / Мария Йоббадь-Жирош. 1998. Витайце у нас! 15 лекцій бачванско-сримського языка.* Nyíregyháza.

Міхал Павліч
Пряшівська універзіта в Пряшові

Сучасна русиньська література по році 1989 на Словакії

Streszczenie

Współczesna literatura rusińska na Słowacji po roku 1989

Burzliwa historia narodów Europy w XX wieku dopełnia się w 1989 roku – roku Aksamitnej Rewolucji, która zaowocowała wieloma pozytywnymi zmianami nie tylko dla wielkich narodów europejskich, lecz także dla tych małych. W historii literatury rusińskiej jest to okres zwany trzecim odrodzeniem narodowym i można stwierdzić, że zaowocował on znaczącym wzrostem liczby pisarzy, utworów literackich i innych przedsięwzięć wydawniczych. Pierwsza część artykułu przedstawia społeczno-kulturalne położenie Rusinów w tym okresie oraz możliwości publikowania literatury w ich języku. Druga część zawiera charakterystykę tematyczną i gatunkową literatury rusińskiej na Słowacji po 1989 roku. Na ostatnią część artykułu składa się interpretacja zbioru poetyckiego Daniela Kapraľovej – przykładu jednego z najciekawszych dzieł we współczesnej literaturze rusińskiej na Słowacji.

Słowa kluczowe: współczesna literatura rusińska na Słowacji, literatura rusińska po 1989 roku, Daniela Kapraľová, interpretacja

Abstract

Contemporary Rusyn Literature in Slovakia after 1989

The turbulent history of European nations in the 20th century culminates in 1989, the year of the Velvet Revolution, which has resulted in many positive changes for big as well as for small nations on the continent. In the history of Rusyn literature this period is called the Literature of the Third

National Revival as it sees a significant increase in the number of writers, literary works and various publishing activities. The first part of the paper presents the socio-cultural situation of Rusyns in this period and possibilities of publishing literary texts in their language. The second part contains thematic and genre characteristics of the Rusyn literature in Slovakia after 1989. The last part is an interpretation of a poetry collection by Daniela Kapraľová which belongs to the most interesting works in the contemporary Rusyn literature in Slovakia.

Keywords: contemporary Rusyn literature in Slovakia, Rusyn literature after the 1989 year, Daniela Kapraľová, interpretation

Вступ

Русинський списовний язык Русинів на Словакії був кодифікований 27. януара 1995 в Братіславі. Од того часу ся списовний язык Русинів зачав поуживати в русиньскоязычных публікаціях літератури факту і белетрії, на сторінках періодичних часописів і новинок, а нескорше і на офіціальних інтернетовых сторінках різних русиньских організацій і сполків. Выдавательсков активітов в русиньскім языку ся заоберать много русиньских організацій, сполків ці інституцій в Словацькій републіці. Першов з них ся стала Русиньска оброда на Словеньску, котра была заложена в році 1990 в Меджілабірцях (Magosci 2016, 439-448). Спомеджі далшых організацій можно спомянути передовшыткым Академію русиньской культуры в СР, Сполок русиньских писателів Словеньска, Русин і Народны новинки, Здружіня інтелігенції Русинів Словакії, Світовий конгрес Русинів, Сполок св. Іоанна Хрестителя, Музей русиньской культуры в Пряшові, Музей модерного умія Ендіго Варгола в Меджілабірцях ці Інштїтут русиньского языка і культуры Пряшівской універзїты в Пряшові.

Першым русиньскым пореволучным періодіком на Словакії ся став часопис «Русин», котрого нулте чїсло было выдане в році 1990 в Меджілабірцях, од рока 1991 був приправлєваний і выдаваний редакціев Русин і Народны новинки. Часопис є конціпований як двоймісячник, котрый публікує одборны тексты занимаючі ся літературов, культуров

і сполоченьським животом Русинів. Обчаньске здружіня Русин і Народны новинкы выдавало культурно-сполоченьський тыжденник *Народны новинкы*. Перше чісло было выдане 21. авґуста 1991, од року 2017 є выдаваний Русиньсков обродов на Словакії під назвов «НН інфо русин – Народны новинкы Русинів Словакії» (Magocsi 2016, 443-444).

В рамках «Народных новинок» были выдаваны кварталны літературны прилогы *Поздравліня Русинів* (од 2002) і *Русалка* (од 2000). *Поздравліня Русинів* своєм назвов надвязало на періодічны і літературны активіты періоду русиньських будителів в 19. століттю і вытваряло простор на формованя ориґінальной літературы русиньських авторів. Находять ся в ній нелем укажкы з уж выданой літературы, але так само і тексты, з котрыма ся авторы запоїли до Літературного конкурзу Марії Мальцовской. Од року 2016 є рубріка обновлена на сторінках часопису «Русин», од року 2017 з розсягом вісем сторінок.

Далшыма можностями про публікованя текстів новых і зачінаючіх авторів русиньской літературы суть інтернетовы сторінкы двох русиньських організацій, Сполку русиньських писателів Словеньска і Академії русиньской културы в СР. Сполок русиньських писателів (од рока 2001 дотеперь) ся концентрує на выдаваня белетрії і одборно-научных публікацій занимаючіх ся русиньсков літературов. Ёго авторами суть напр. Юрко Харитун, Штефан Сухый, Штефан Смолей, Осиф Кудзей, Мирослав Жолобаніч, Петро Ялч і іншы. Сполок тыж організує Літературный конкурз Марії Мальцовской, в котрім беруть участь авторы вшыткых генерацій русиньських писателів, нелем скушены авторы як Штефан Сухый, Миколай Ксеняк ці Штефан Смолей, але і авторы новы і зачінаючі (Яна Сташкова, Домініка Новотна, Елена Хомова, Данієла Капралёва ці Владіслав Сивый). На ёго вебовій сторінці www.rusynlit.sk ся находять укажкы з выдаваных книжок умелецькой літературы, як і творів запоєных до Літературного конкурзу Марії Мальцовской. Вебова сторінка Академії русиньской културы www.cms3.rusynacademy.sk в секції Література од рока 2019 раз за тыждень публікує дотеперь нігда невыдаваны літературны тексты.

Найстарша генерація русиньських авторів є творена людьми, котры были літературно активны в періоді уж перед Ніжнов революцієв. Кедьже але свою творчість не могли публіковати в русиньськым языку, тоты тексты были выдаваны в українськым або словацькым языку. По

кодифікації списовного языка але много з них переходить в своїй творивій активіті уж лем на русинський язык. Такый є припад русинських поетів Штефана Сухого і Миколая Ксеняка ці прозаїчки Марії Мальцовской.

Молодша генерація є звязана з літературныма прилогами *Поздравління Русинів* і *Русалка*, многы з них суть абсолвентами високошкольскогo штудія учительства русиньскогo языка і літературы на Інштитуті русиньскогo языка і културы Пряшівской універзیتی в Пряшові. Штуденты были к літературній творчості мотивованы бігом навчалного процесу на годинах літературы і комунікативных зручностей в русиньскім языку. Є але треба додати, же іде о генерацію формуючу ся або скорше потенціалну, бо лем една авторка з них, **Петра Семанцёва**, выдала окрему книжку *Россытаны рядкы* (Семанцёва 2013) і далшы авторкы были участничками Літературного конкурзу Марії Мальцовской (в році 2015 **Янка Сташкова**, в році 2016 **Домініка Новотна**). Далшы тексты штудентів (**Зденка Цітрякова**, **Янка Богуска**, **Мирослава Дзубова**, **Вероніка Шебестова** і іншы) ці молодых авторів были публікованы в спомянутій збірці Семанцёвой або на сторінках антології *Русалка: Творчость молодых авторів 2000-2009* (Плішкова 2009). Мож сконштатовати, же з новов творчостёв тых авторів ся стрічаєме малоколи, і у векшыні припадів є можлие, же по абсолвованю штудій в літературній творчості дале не продовжовали ани в приватнім жывоті.

В послідніх роках ся але обявили мена авторів як **Даніела Капралёва**, **Владіслав Сивый** ці **Людміла Шандалова**, котрых мож поважовати за авторів наступуючой русиньской літературы. Про них платить, же ся веце концентрують на естетічну ровину текстів, як на практичны функції літературы (напр. **Миколай Ксеняк**). Тема русиньской ідентіты не мать в текстах головне слово, но і так ся голосять ку русиньской традиції (напр. **Людміла Шандалова** через біографічну літературу з темов із історії Русинів, *Червений берег*) (Шандалова 2016).

Шпеціфіком русиньской літературы выдаваной на Словакії є то, же не є выдавана лем в азбуці і подля платной нормы русиньско-йо списовного языка, але і то, же много з авторів выдало свої книжки двойграфічні в латиниці і азбуці (напр. **Людміла Шандалова**) або двойязычно в русиньскім і в словеньскім языку (**Миколай Ксеняк**) або в англійскім языку (збірка приповідок **Михайла Гіряка** «*In the Seventy-Seventh Kingdom*»: *Carpatho-Rusyn Folktales – «В сїмдесятий семій*

країні»: *Карпаторусиньскы приповідкы*) (Гіряк 2015). То вшытко можеме высвітліти повказанём на незналость азбуки в припадї молодшой генерації Русинів і снагу авторів быти доступныма про што найвекшый округ чітателїв. Іншы авторы выдавають свої книжки самонакладом, нажаль, даколи і без языковых коректур або з преферованём правил свого родного діалекту.

Тематічна і жанрова характерістіка

На наслідуючіх сторінках понукаме тематічну і жанрову характерістіку русиньской літературы, котру діліме до дакількых категорій і при кождїй з них ся находить куртый опис даной творчости.

Чітательскы популярным жанром є в русиньскій літературї жанр байкы, котрый ся находить в творчости веце авторів, примарно ся нїв інтересують авторы Миколай Ксеняк і Осиф Кудзей, в послїдніх роках до меншой міры і прозаїк Штефан Смолей (*Чудный світ* (Смолей 2011) і *Чудны пригоды* (Смолей 2015)). Миколай Ксеняк є еден з авторів, котрый в минулости писав тексти в українськїм языку, але по кодїфікації списовного языка перешов назад к родному языку. Ксеняк є автором многих збірок байок в українчїні як *Байки* (Ксеняк 1963; Ксеняк 1970; Ксеняк 1974), *Сміх і гіркість серця* (Ксеняк 1977), *Віночок з терня* (Ксеняк 1980), *Дорогоцінна знахідка* (Ксеняк 1985), з котрых був нескорше зробеный выбер выданий в русиньскїм языку з назвов *Выбраны байкы* (Ксеняк 2000б). В наслідуючіх роках были выданы далшы збіркы як *Ozveny* (Ксеňák 2002) і двойязычне русиньско-словацьке *Zrkadlenie* (Ксеняк 2010), котры были доповнены афорізмами, дале *Углы погляду* (Ксеняк 2011), *Нашы горізонты* (Ксеняк 2015), *Недоповіджене* (Ксеняк 2018а), *Vájky pre každého* (Ксеňák 2018) і дотеперь послїдня выдана збірка *Кошарик плодів* (Ксеняк 2019). Ксенякова форма байкы має ближе ку класічній дефініції жанру, як ей знаєме на основі текстів Езопа ці Ла Фонтена. Суть то курты епічны тексти, в котрых автор крітізує конкретны соціалны проблемы ці негатівны властности людського характеру на прїнципі алегорії. Персонами репрезентуючіма тоты ідеї суть найчастіше звірята або неживы предмети, на кінцю ся находить понаучіня ці авторьскый коментарь. Ксеняк в них веце разы споминать шпеціфічно русиньскы проблемы, як є асіміляція і однароднёваня,

недостаточне знання родного языка, вымераня русинських сел, розбита народна ідентита і под.

Тексты **Осифа Кудзея** суть гібридним віршованим жанром, котрый vznikнув споїнем анекдоты і байкы. Ёго творчость ся находить в збірках *Мудрость живота* (Кудзей 2008б), *Байкы-забавляйки* (Кудзей 2008а), *Байкарёвы думкы* (Кудзей 2009), *Vajkal* (Кудзей 2013а), *Сміх через слызы* (Кудзей 2013); *Vajky, dumky i vyдумky* (Кудзей 2013б), *Vajkomat* (Кудзей 2014), *Šoky* (Кудзей 2015), *Smichoty i chтуры rusiňskoj natury* (Кудзей 2016), *Zamiška* (Кудзей 2017), *Цукер, мед і феферонкы* (Кудзей 2018) а *Хрумкы* (Кудзей 2019). Покры про Ксеняка є важна критика, понаучіня і много раз автор нукать конкретне рішіня, то Кудзеёва байка є легка і ненарочна забава. Кудзей ся веце концентрує на комічний эффект, іронію і сатиру, ёго байкы мають необчековану поінту і цілём є просто забавити читателя. Много з ёго текстів мож ідентифіковати як знамый фігель.

Інтересным прикладом на сатиричну русинську літературу є творчость **Мира Жолобаніча**, котру мож прирівняти ку знамому карикатуристови **Федорови Віцови** (*Ілько Сова з Баюсова*). Автор дотеперь выдав три збіркы афоризмів ведно з властныма ілюстраціями-карикатурами *Хто ся сміє, є одважний* (Жолобаніч 2017), *Хто ся сміє, є мудрый* (Жолобаніч 2018) а *Хто ся сміє, є здравый* (Жолобаніч 2019), в котрых выужывають сатиру, іронію, двоймыселность і гру із словами. К сатиричній русинській літературі патрить тыж творчость **Штефана Сухого**, як книжка поезії *Аспірін* (Сухый 2006), так і оцінёвана збірка куртой прозы *Як Руснакы релаксують* (Сухый 1997; Сухый 2017). Сухый ставлять перед своїх протагоністів зеркало і показує на їх негативны сторінкы (напр. алкоголізм, оговораня, живот в кламстві). Єдным із репрезентативных текстів збірки є *Гріх і покаяніє Юрка Лжеумершого* (Сухый 2017), котрого головна персона фінгує свою смерть і наслідно оживають із мертвых, лем зато, жебы перевірила вірность ёго жены. Налада повіданя але нескорше переходить до важнішой пологы, кедь в Юркови перебігне морална зміна і вирішить, же хоче жыти в правді і приімають трест за свої чыны.

Много інших авторів нарабляють з позітивным русинським автостереотіпом, спомеджі них можно єднозначно выбрати творчость **Штефана Смолея**. Писатель є автором веце куртшых і довшых текстів, можеме спомянути публікації *Нагода або судьба* (Смолей 2009), *Бурі над*

Бескидами (Смолей 2013) а *Тяжкий живот* (Смолей 2019). В ёго реалістичній прозі суть звичайно протагоністы зо стереотіпичныма властностями: простый обычайный чоловік зо села, гордый на свій народ, робітный, покорный і діспонує міцнов внутрішнёв силов в бою із тяжков животнов долёв.

Векшына членів активной писательской базы авторів русиньской літературы суть Русины у віці веце як шістьдесять років, зато ся і в своїй творчости природно наворачують до минулости, як до своёй властной особной або до минулости іншых людей або властного народа. В їх літературі мож найти мотивы родічів (главні матери), дітинства і живота в роднім селі і в природі. К біографічным ці автобіографічным прозам мож зарядити прозаічны творы **Марії Мальцовской** (*Під русиньскым небом* (Мальцовска 1998), текст *Материна свічка* (Мальцовска 2012) зо збірky *Найкрасша приповідка* (Мальцовска 2012), автобіографію **Миколая Ксеняка** *Спомінкы і очекования* (Ксеняк 2013) і *Запискы обычайного вояка* (Смолей 2018) **Штефана Смолея**. К літературі факту патрить напр. книжка **Александра Зозуляка** *Світла і тінї Василя Зозуляка* (Зозуляк 2009), антологія научных текстів **Николай Вескид** як *субект і обект історіографії* (Бескид 2009), *Грекокатолицькый священицькый род Павловичовых із Шарішского Чорного (1693-1900)* **Рудолфа Павловича** (Павлович 2010) і книжка **Владиміра Ілковіча** *Русиньскый новінар* (Ілковіч, 2014).

Шпецфічнов категоріёв біографічной русиньской літературы на Словакії суть творы, котры ся занимають пережытов травматічнов скушеностёв. К ним мож зарядити авторів **Юрка Харитуна**, **Миколая Шкурлу**, **Людмілу Шандалову** а **Марію Мальцовску**. Першыи спомянутый писатель є Русин з уж неекзистуючого села Остружніця. На тім місті і на місті далшых шестёх сел ся днесь находить водна гать Старина, котра своёв воднов плохов і охранным пасмом навколо навсе взяла містным родакам можность наворачути ся до міста свого походжіня. Тота внуторно невырівнана персонална кривда є головным мотивом многих віршів поета **Юрка Харитуна**, найвеце то мож відіти і в збірці поезії *Мої жалі* (Харитун 2010), за котру був в році 2010 оцінений Преміёв Александра Духновіча.

Кедь мав **Миколай Шкурла** вісем років, ёго родічі увірили тому, же їх чекать ліпшыи живот на теріторії Україны в тогышнім Советьскім союзі. По приході до ціля, до села Сенкевічовка, ся але дізнали, же їх не

чекать обіцяный ліпшы райскый жылот, але праві наспак – понічены села і міста, розбиты мосты і драгы. Худоба, мороз і тяжкы подмінкы на жылот привели многых Русинів к думці вернути ся назад домів, але то уж не могли. Навертаня не было легалне і при покусі перейти через граніці были многы заперты і пересунуты до гулагів. Миколай Шкурла о жертвах того кламаня і великій кривді розповідать і подавать свідоцтво в автобіографічній книжці в словацькім языку *Odsúdení do raja: Neuveritelné príbehy na ceste za šťastím* (Škurla 2004).

Червеный берег (Шандалова 2016) є збірка куртой прозы Людмілы Шандаловой, в котрій суть головныма персонами жытелі села Ніжний Верлих і ёго околіці на северовыході Словакії. Село было бігом Другой світової войны бомбардоване рускыма войсками, котры хотіли выгнати з области Німців. Червеный берег є розповіданём авторціной родины і жытелів сел Нижній Верлих, Юркова Воля і міста Свідник, котры были свідками того нещастя. Шандалова ся неконцентрує на політичну сітуацію, ани на конкретных людей, што формовали войнову історію, але інтересує ся о псіхічне переживаня – як є в русиньскій літературі общім знаком – простых людей.

Творчость Марії Мальцовской ся дасть зарядити к псіхологічній прозі, котра одражать впливаня проблематічных жылотных сітуацій на душевне переживаня індивідуального чоловіка. Далшыма частями авторціной творчости є і біографічна проза і мотив травмы. Авторка спочатку публіковала в українськім языку (*Юлчіна тайна* [Мальцовска 1988] а *Поточина* [Мальцовска 1991]), але уж рік перед кодифікацієв списовного языка Русинів на Словакії выдала збірку куртой прозы в русиньскім языку з назвов *Манна і оскомина* (Мальцовска 1994). В далшых роках были выданы збірки *Русиньскы арабескы* (Мальцовска 2002), *Приповідкова лучка* (Мальцовска 1995) а новела *Зелена фатаморгана* (Мальцовска 2007). По смерти авторки была выдана іщі една прозаічна збірка *Найкрасша приповідка* (Мальцовска 2012), котра є выбіром з авторціной ціложылотной творчости. Прімарнов персонов прозы Марії Мальцовской є жена, котра є аналізована з веце позицій ці статусів, ці уж є то генерація (дітя, мати, старый родіч), жылотный став (слободна, выдата, по розводі ці вдова) або сітуація звязана з материнством або любовным жылотом. Женьскы поставы Мальцовской суть характерістичны тым, же ся не хотятъ подволити своїй долі, але находятъ в собі внутрішню силу і боюють з нёв, докажутъ переконати проблемы, жебы ся знали

постарати о свою родину, котра є тов найвекшов цінностєв в їх жывотї. Жены в авторціных прозах не суть ідеалізованы тіпы, не суть носительками характерованых властностей або ідей, ани їх чїны не суть звонка мотивованы подля потреби автора. Іде о вецерозмерны і повноцінны особности, котры суть морално зрілы, але єдночасно робять хыбы і несправны рїшіня.

Зелена фатаморгана (Мальцовска 2007) є найліпшым текстом з авторціной творчости, Мальцовска в нїй розповідать жывотну путь Ільки, котрой зломовыма і жывот формуючіма скушеностями суть знасилніня і нежелана грубость. Ілька в психологічнім вывої переходить од наївно-го дївчатя к страченым ілузіям, од грызїня сумліня з грїху к намаганю очїстити ся, кедь добровольно собі волить нелегкый жывот слободной матери. Персона Ільки є комплексом табуїзованых сітуацій, є жертвов сексуального атаку, вінником грїху інтерупції і слободна мати на селї, і дотеперь патрїть к вынятковым явом в русинській літературї на Словакїї, котрый дотеперь не був з таков бравуров повторяный.

Літературна творчость Русинів на Словакїї по році 1989 є мотивована успішнов кодїфікаціов русиньского списовного языка в році 1995, і зато ся означать як період третєго народного возроджїня. Во векшынї припадів іде о авторів Русинів, котры были в тім часї запоены до актївїт народного возроджїня. Писателї мають скушености з публіцістїчнов, учїтельсков, перекладательсков ці выдавательсков роботов, інтересують ся о сучасный сполоченьскый жывот Русинів, суть актївны в русиньских організаціях, школьствї ці медїях. Дякуючі тому усвідомлюють собі проблемы, з якими ся Русины на Словакїї стрїчають, снажать ся їх вырїшыти або хоць через свою літературну творчость на то повказують. Література, котра пописує жывот Русинів як народностной меншыни на Словакїї і інтересує ся проблемами народной ідентїты, ся находить скоро у каждого русиньского автора в меншїй або векшїй мїрї. Можеме спомянути напр. збірку патріотїчної поезїї *Штефана Смолея Не ганьб ся, Русине!* (Смолей 2005), поезїю *Марїї Гїровой Родне гнїздо* (Гїрова 2008), тотя тема є тыж притомна во віршох *Мілана Гая Моїм родакам* (Гай 2016), стишкох про діти *Гелены Гїцовой-Мїцовчїновой Родне слово* (Гїцова-Мїцовчїнова 2016б) і у далшых.

Єдным з таких авторів є і *Миколай Ксеняк*, котрого велика часть творчости є звязана з темов русиньской народной ідентїты, котра є спрацована різныма способами. В уж спомянутїй збірці баєк і алегорїчных

розповідань *Углы погляду* (Ксеняк 2002б) Ксеняк примарно або інотайно бісїдує о русиньській народній ідентитї і о проблемах, з якими ся стрїчає. Автор ся в індивідуальных текстах інтересує позиціями і активітами людей в одношію к народній ідентитї. Ксеняк не ставлять Русинів лем до позиції жертвы, але в дакотрых текстах критїзує свій властный народ і показує на властности і рїчі, котрых наслідки ся проявлюють в народностній асімілації, слабій зналости родного языка у жителїв наймолодшой генерації і у вымераню русиньских сел. Автор через різны ілюстрації показує на проблемы Русинів: яблонь з штепами із чотырєх різних стромів уж не знать, чім властно є (розбита народна ідентита); самозванный русиньский патріот ся в корчмі хвалить, який є він Русин, але в публічнім просторї ся ганбить поужывати русиньский язык і ёго сын ходить до словацькой школы (фалошний патріотизм, пасівита і фалош); высыхания озера, котре є запричінене одклонїнем водных притоків (асімілація і одноароднёваня) і т. д. Ксеняк в текстах критїзує негативны властности, котры зміцнюють асімілацію. Він апелує на то, жебы ся Русины не бояли верейно признавати свое походжіня, і жебы бісїдовали в русиньскім языку, він хоче, жебы русиньский фолклор і традиції были захованы, підчаркує потребность активного одовздаваня языка, культуры, традицій і знань о властнім народї далшым генераціям Русинів.

Шпецифічнов частєв творчости *Миколая Ксеняка* суть дві збірky з послїдніх років, *Формованя русиньской ідентиты* (Ксеняк 2016б) і *Резонанції на книжки і подїї* (Ксеняк 2018б). Обїдвi книжки суть збірков лірічных рефлексівных текстів, стихів з дідактично-рефлексівным характером, котры ся жанрово подобають асі найвеце одам. Тексты мають выховно-едукачну функцію, лірічний субект спроваджать читателя через русиньску історію, бісїдує о найважніших особностях індивідуальных історічных періодів, припоминають і ославлює їх чїны і значїня. Ксеняк нараблять з історічнов і культурнов памятєв, выбером особностей і удалостей хоче о історії інформовати і оцінєвати їх. Про тоты тексты є тіпїчне, же умелецька і естетїчна функція тексту є секундарна, автор ся концентрує примарно на то, жебы читателя інформовав, виховав і формовав ёго народну ідентитю. Тексты суть характерістичны высокым обсягом інформацій, названєм цілого мена особы, організацій ці книжок. Автор в процесі вытваряня народной ідентиты гварить о великім значїню русиньских будителїв минулых і сучасных, народностных організацій, зналости історії властного народа, фолклору, поужываню народного

язика, писання літератури в русиньскым языку і т. д. В другій збірці до-тримлює тотожный принцип, Ксеняк оцінює діла сучасной русиньской літератури і реагує на тогочасны удалости із соціального і культурного жывота Русинів.

Третєв частєв Ксеняковой творчости є белетрія интересуюча ся дро-тарьством, котру творять три книжки: *О камюньскых майстрах* (Ксеняк 1994), *Біда Русинів з дому выганяла* (Ксеняк 2002а) а *Жмені родной земли* (Ксеняк 2009). Дротарьство є феноменом, котрый є типічным про Русинів в селах Камюнка, Орябина, Великий Липник, Літманова і Страняны, і про Словаків в селах Велике Рівне, Макове і Довге Поле. Про тяжкы робітны условія в регіоні хлопи были мушены через зиму йти на путь за роботом – на дротарьку, котра їх перевела через різны місця Словакії, Сербії, Хорватьска, Мадярьска ці Булгарії. Дротарьство было до другой половины 20. стороча частым, але по році 1948 під впливом індустріалізації то ремесло зачинать ся страчати і вымерати. Шыковны руки дротарів мож в сучасности відіти уж лем на ярмаркох ці в музеях.

Дротарьство як русиньскый феномен уж заникають і в культурній памя-ти сучасных Русинів, зато ся го автор снажить ходем через свою твор-чость утримати при жывоті. Интересный опис той части Ксеняковой творчости понукать літературный науковець Валерій Падыак:

Проза Николая Ксеняка – то скорше історічко-етнографічний погляд на жывот русиньского села, котре ся сперать на особны спомини, переказы, росповіді старых жытелів, писомны жрідла, взяры з родинных архівів Камюнчан. Од повідкы до повідкы автор концентрує позорность на єдну конкретну тему – ремесло. (Падыак 2012, 126-127).

Книжка *Біда Русинів з дому выганяла* (Ксеняк 2002а) была в році 2003 оцінена Премієв Александра Духновіча і складать ся з прозаічных і дра-матічных текстів ведно із добовов фотодокументацієв із жывота дро-тарів. Наприклад, *Приповідка о дротарєви* (Ксеняк 2002) є адресована дїтському приїмателєви, котрого легков формов інформує о дротарєх, подобный концепт є поужытый в едноактовій драмі *Дротарь-штудент* (Ксеняк 2009), де молодой дротарь мусить обгаєвати перед мадырьскым стражмайстром нелем своє ремесло, але і русиньскый народ. В обидвох текстах мож збачіти, же автор хоче приїмателя што найвеце інформова-ти, естетічна функція є підпорядкована той інформатівній і едукачній.

Часть *Розлучкы дротарів* (Ксеняк 2002) є збірок сцен, в котрых є акцент на емоціоналне переживаня одходу дротарів на путь за роботом. В *Дротарских черепках* (Ксеняк 2002) ся находять зозбіраны розповіді і скушености дротарів, котрых спомінкы Ксеняк выслухав і записав. Збірка прозы *Жмені родной земли* (Ксеняк 2009) скумать одлуку од родины, родной земли і родного материньского слова.

Часть творчости **Юрка Харитуну** є поставлена на єднакім прінціпі: збирати, записовати і выдавати творы русиньского фолклору, жебы ся заховав будучім генераціям Русинів. *Дякую, мамко!* (Харитун 2017) є зборником народной словесности, дїтського фолклору, котрый зачала зберати Харитунова мати і нескорше в ній продовжовав єй сын Юрко. Выслідок роботы двох генерацій обсягує дїтський фолклор нелем із стариньской области, але і з околиці Вранова над Топлєв, Снины і Гуменного. Находять ся там колисанкы, забавлянкы, усмішки, утішки, пестушки, вінчовачкы і молитвочкы. Вызначнов публікацієв є тыж далша книжка автора *Нашы співаночкы, як дівчат віночкы* (Харитун 2018), котра є зложена з веще як тристо русиньских народных жартовных співанок зозбераных з русиньских сел северовыходной Словакії.

Рефлексівна поезія **Юрка Харитуну**, як напр. *Факлі горять* (Харитун 2016) і *Моя тринадцята* (Харитун 2019), ся заберать темами людської екзистенції, емоціонального переживаня, долєв поета ці одношінєм мужа к жені. К подобному типу поезії мож заділити і стихи **Владіслава Сивого**, де розоберать вопросы екзистенції чоловіка, темы неконечности і незаствітельности часу. Автор був участником Літературного конкурзу Марії Мальцовской в році 2018, і зо своїма віршами здобыв перше місце. Ёго віршы мож найти нелем в рубріці *Поздравліня Русинів* («Русын» 1/18), але і в музичнім допроводі на компактных дісках *Смутный клавн, віршы і гітары* (Сивый 2014), *Із жывота справы* (Сивый 2016) а *Образы із нашого жывота* (Сивый 2017).

Вынятковым проектом в области збірок фолклорных творів є книжка *«In the Seventy-Seventh Kingdom»: Carpatho-Rusyn Folktales – «В сїмдесятий семій країні»: Карпаторусиньскы приповідкы* (Гіряк 2015). Карпаторусиньский фолкоріста **Михайло Гіряк** через свій жывот зозберав і в шістьдесятих і семдесятих роках двадцятого столїтя выдав много русиньских приповідок, котры были з прічіны тогдышнєй комуністичной влады українізованы. Тота публікація обсягує приповідкы, котры были управлены Штефаном Сухым до списовного русиньского языка.

Тота публікація є двойязычна, зато є приступна нелем про русинських читателів на Словакії, але і про Русинів і нерусинів по цілім світі.

Релігія є єдним з ідентітотворчіх знаків, котрый є асі найвеце одолным проти рушивым впливом асімілації ці выстагованя. Наслідуючі генерації Русинів (в еміграції або і в родній теріторії з далшыма народами) ся може будуть чути іншым народом і не голосити ся к русинській народности, но і проти тому во векшыні припадів будуть надале навщівовати церьков своїх предків, церьков выходного обряду. Мотив релігії є притомный в творчости веце авторів, много раз ей мож найти і во віршикох літературы про діти і молодеж. Духовна поезія є публікована в церьковных періодіках як є «Артос», «Благовістник» ці «Грекокатолицький русинський календарь». Авторами духовной поезії Русинів на Словакії суть головно Мілан Гай а Осиф Кудзей. Ядро творчости **Осифа Кудзея** є во веце як десятёх збірках легких баёк-анекдот, є але шкода, же ся не маєме можность веце стрічати і з іншым другом поезії. Єдным вынятком в творчости писателя є збірка *Пацержы* (Кудзей 2008в), в котрій ся проявив як здатный автор духовной і спірітуальной лірікы. **Мілан Гай** зо збірками *Молитва Русина* (Гай 2012) і *З нами Бог* (Гай 2019) ся веце занимає значінём визнаня віры к Богу, темами сумління чоловіка, гріх і каєня ся.

Великов частёв лірічної творчости русинських авторів суть тыж віршы про діти і молодеж. Вызначный русинський писатель **Штефан Сухый** выдав поетічны збірky *Азбукарня* (Сухый 2004), *Слон на Кычарі* (Сухый 2007), *Незабудка* (Сухый 2008), *Азбукова мама* (Сухый 2010). З далшых авторів мож спомянути главні **Гелену Гівоцу-Міцовчінову** (ціла творчость; мож спомянути *Фіялочка* [Гіцова-Міцовчінова 2010], *Родне слово* [Гіцова-Міцовчінова 2016б], *З квітки приповідкы* [Гіцова-Міцовчінова 2016а]), **Квету Мороховічову-Цвик** (*Камаратя спід зеленого дуба і белавого неба* [Мороховічова-Цвик 2011]), **Петра Ялча** (*Мамко, подьме читати* [Ялч 2014]) а **Івету Мелнічакову** (*З приповідкы світ*, [Мелнічакова 2015]). К прозаікам літературы про діти патрять **Меланія Германова** зо збірков *Дітём про радость і поучіня* (Германова 2016), **Марія Мальцовска** і збірky *Русиньскы арабескы* (Мальцовска 2002) і *Приповідкова лучка* (Мальцовска 1995), **Миколая Ксеняка** зо збірков *Медвідята на прогульці* (Ксеняк 2016а). Інтереснов авторков літературы про діти є **Людміла Шандалова**, котра є єднак авторков поезії (*Подьте діти, што вам повім* [Шандалова 2013], *Ани бы сьте не вірили* [Шандалова 2018а]), але і драматічных гер, котры суть урчены про

школьський театр: *Wi-fintená princezná* (Шандалова 2015), *Юрко а поклад* (Шандалова 2018в), *Чудесна лавочка* (Шандалова 2018б).

Данієла Капралёва: Серна в нераю

Єдним з найінтересніших явів в русинській літературі на Словакії за послідні роки є мала збірка поезії Данієлы Капралёвой в русиньскім і словацькім языку з назвов *Серна в нераю* (Капралёва 2018). Авторка штудовала одбор фотографії на Середній умелецькопромысловій школі в Кошіцях а нескорше на Катедрі вытварной выховы Універзіты П. Й. Шафаріка в Пряшові. В минулости робила в Вігорлатьскім музею і Вігорлатьскій бібліотеці в Гуменнім, Музею модерного умія Енді Варгола в Меджілабірцях і в каштелю в Снині як кураторка. В році 2016 брала участь в Літературнім конкурзі Марії Мальцовской з віршами, котры одборну пороту натілько заінтересовали, же їх оцінили третім містом в данім рочнику. В році 2018 наслідно узріла світло світа книжка *Серна в нераю*, котру выдало Обчаньске здружіня Колысочка – Kolíska.

Поезія Данієлы Капралёвой была пресні характерізована словами літературного науковця доц. ПгДр. Маріяна Андрічка, ПгД.:

Капралёву бы сьме тіпологічно могли зачленити меджі поетів особного жывота з выразным прямованём к спірітуалности. Ёй віршы суть переважно лірічныма мініатурами, субтілным выповіджінём лірічного субекту о важных вопросах екзістенції... (Капралёва 2018, 4).

Тоту збірку мож в сучасній русинській поезії на Словакії прирівнати лем к творчости малокотрого автора, може лем к Штефанови Сухому, Юркови Харитунови ці Владіславови Сивому. В поезії Русинів на Словакії суть скорше преферованы основны прінціпы віршованя в сілабічній віршовій сістемі (дотримлёваня того самого чісла складів, здружений рім ААББ ці піввіршова павза), в тім напрямі є збірка Данієлы Капралёвой вырзано інша, ей стишки суть написаны вольным віршом.

Поеты русиньской літературы на Словакії пишуть довгшы стишки, їх віршы суть нераз простішы і їх значіня мож єднозначно ідентіфіковати. В Капралёвій віршах ся але наповно проявлює авторціна схопность выядровати поезієв комплексны думкы, чутя і налады на малім

просторі, де využывать концентрований язык повный штілістичных тропів як метафора ці метонімія. Авторка собі выстачить лем з дакількыма віршами, котры суть поскладованы з образных व्यядрінь, часто іде о зретьзіня споїнь слов, котре вытварять конкретный образ або пописує чутя ці наладу. Віршы Капралёвой мають высшы нарокы на читателя. Не іде о жадны наскоро приправлены єдногубкы, котры суть звязаны деревянов шпільков, уніформно стоячі в ряді і чекаючі на своїх спотребітелів, котры хотять лем допереду очекований смак і ніч інше. Праві наспак, кедьже єдным з мотивів находячіх ся у віршах є критіка конзумного приступу к світу, і того, же сучасный чоловік хоче інстантне і швыдке успокоїня без великой снагы, зато сі авторціна творчость жадать активно думуючого і рефлексівного читателя. Капралёвой віршы суть і на малім просторі словных споїнь інтелектуално і емочно провокатівны, снажать ся свого приїмателя захопити своєв споровливостєв і неясностєв, назначінями, котры собі жадають читательску активіту, концентрацію, час і енергію.

Главнов темов збірки *Серна в нераю* є критіка людьской сполочности, котрой обжалованя стоїть на доказах як мамон, гнаня ся за пінязами, претварка і клам, презентованых во віршах: «líce je našou reklamou/ rub našou pravdou» (Капралёва 2018, 71), «radšej prvý v pekle/ ako druhý v raji/ zasyčal had/ v tvojej tvári/ blen v duši/ strach dusí/ Božie mlyny zruší?» (Капралёва 2018, 20-21). Дякуючі мотиву нічіня природы Капралёва повказує на вшыткых тых, котры ся женуть лем за особным благом, притім усвідомлюють собі вшыткы наслідкы, котры але сперед очей властного свідомства выганяють і ігнорують. Стишкы суть написаны в притомнім часі, чім ся підчаркує актуальность і налігавость, бо то вшытко ся робить праві теперь: «stromy zomierajú/ role zarastajú/ lúky trnéjú/ byliny chorejú/ motýle hynú/ potoky vysychajú/ včely nelietajú/ som plačka/ ktorej ostré trávy reží chodidlá do krvi» (Капралёва 2018, 70), «zrúbali horu/ počuť nárek oblohy/ krematórium stromov/ smútok malej slzy/ túži/ tvoriť, milovať, snívať...» (Капралёва 2018, 66). Дар од Бога є знеужываний, знасилнёваний і нічений, жебы ся в ёго попели і праху вытваряв новый умелый світ перевернутый на голову, в котрім заникають унікальность і індивідуаліта, в котрім суть модлами Зіск і Конзум: «chrámom konzumu/ nedelňý hlas kričí/ „číslo 44 nech sa dostaví do skladu!“/ zatváram oči dokorán/ pri stvorení Boh mená rozdávall!» (Капралёва 2018, 57). З причіны того вшыткого тыж заникають подстата, есенція чоловіка, ёго споїня

з реалнов, нефалшованов і правдивов природов, котре мать уж як єден з послїдніх, кедь не послїдній, лем лірічний субект.

Титулна *Серна в нераю* ся не снажить заставити то, што ся теперь діє, скорше є жалуючім свїдком тых удалостей, о котрых бісїдує а інформує. Дасть ся повісти, же субект приїмать ролу і статус свїдка, котрый є едночасно заступцєм – особов, котра бісїдує за тых, котры не можуть, котры ся не можуть бранити. Є бісїдуючім о неправости.

Серна є описана як позорный індівідуал, думаючий і схопный глибокой рефлексії. Позерать ся на свїт очами чоловіка, котрый є схопный відїти зазракы свїта, котры собі іншы не вшімають, повказує на дашто, што іншы поважують за каждоденность. Субект є схопный ся заставити і глибоко внимати момент – докаже го комплексно перечути, переживати го, внимати го вшыткыма смыслами і описує як дашто унікатне і неповторне, як малый погыб крыл мотыля, котрый ту раз є і бігом секунды уж не є. Описаны замерзнуты моменты і змысел про деталл собі мож споїти і з авторцінов фотографічных едукацієв.

Інтересным мотивом є тыж веце раз спомянута нагота лірічного субекту. Шматя ці козметіка можуть быти прирівнанєм ку неупрімности і закритости, так само їх мож порозумити як умелу барьеру вытворену людством, дашто непропустне меджі нами і реалныма зажитками і скушеностями: «кедь натреш воргы/ малёватком/ нігда не спознаш/ пекоту/ спраканого рота/ од морозу/ од сонця/ од солених кліпаєк/ живота» (Капралёва 2018, 32). Серна ся зато не скривать шматями, але праві наспак, вна ся одгалює, жебы по перше повказала на свою одкрытость, упримность і охоту навертати ся к природі: «obujte ma, trávy, rannými rosami/ oblečte ma, motýle, lupeňmi kvetov/ učešte ma, rieky, tichými vodami/ zoberte ma, vtáci, belasými nebami» (Капралёва 2018, 41), але тоже зато, жебы знала вшыткыма змысловыма рецепторами включно скіры вшытко внимати: «ranný kúpeľ tela/ roztancuje sneh/ nahotou slnko víta/ vánok váhavý/ mlčky pozdraví nevestu hôr» (Капралёва 2018, 27), «skrytá v jesennom listí/ cíti vôňu dubákov/ v lone bozky posledných motýľov/ ručia jelene/ padajú žalude» (Капралёва 2018, 35), «rozpálená v lesnej kaluži/ rozhojdávam hviezdy/ krúžia po nahote tela/ rozsvietia oči bieleho jeleňa» (Капралёва 2018, 43).

Позіції і емоціналне переживаня лірічного субекта Капралёва ілюструє на протиставліню міста і природного середовища. Природны мотивы суть описаны через позітивны слова, в котрых ся підчаркує інтензівне змысловє переживаня і сімбіоза. Єй лірічний субект ся в природі

чує цалком природно і позитивно, є наповнений радостів і енергій: «vlnenie šťavnatej trávy/ ornamenty našich kotrmelcov/ jarné božky modrých kosatcov/ vitaj, rozkoš» (Капралёва 2018, 28), «kvarkami zelene liečím oči boľavé» (Капралёва 2018, 63). З другого боку, вірши спомінаючи містське середовище суть повны негативных емоцій, Капралёва поуживать мотивы тмы, смерти, холоду ці умелости: «hlbočinou posi sa plazí monológ/ nezaspať, nezaspať, nezaspať/ zimnica neónovej lampy/ havranie stromy v parku/ mesiac na svedení pre eutanáziu zeme/ zaschnuté zvratky v nemocničnom okne/ bolesť, bolesť, bolesť/ slzy majú nárok na samotu» (Капралёва 2018, 55). Ліричний субект Серны є в про ню хаотичнім місті (ці меджі людьми в общім змыслі) выстрашений: «smutná/ bledá/ blúdím tmou/ s temnotou/ bojím sa/ záblesku blesku/ hromových krízov/ čiarových kódov/ utopenej búrky» (Капралёва 2018, 31), «mám prsty posplietané v súmraku» (Капралёва 2018, 41).

Ліричний субект Капралёвой собі не давать позор на язык, праві наспак, не тримле ся взад, але людську сполочность остро критізує, много раз і з поужытём експресивных слов: «сьме влада зла/ смітя світа/ винника не є/ ходиме/ по спуканій землі/ слухаєме/ чорных ангелів/ падаєме/ вылізаєме/ тяжко/ як скала із моря» (Капралёва 2018, 42), «олігархія/ смердяча харкля землі/ яка то бідна біда/ быти паном мертвых душ!/ сійме правду/ хоць в слызах/ жати будеме/ яс хліба» (Капралёва 2018, 59). Серна преферує бісідовати о річах наголос, наповно і еднозначно правдиво, затоже фалош, кламаня і запераня очей перед правдов вытваряють вшытко негативне, што ї трапить: «людська правда/ то спектрум/ з котрого не взыйде світло» (Капралёва 2018, 31), «svoj koberec z osudových nití tkáme/ preplietame popletenosť sveta/ vzory globalizácie/ líce je našou reklamou/ rub našou pravdou» (Капралёва 2018, 71). За тых, што суть найвеце зодповідны, Серна поважує тых, што были пасивны і ігнорантськы: «nie vrah/ trápi moju myseľ/ globálny pánmoc/ lež milóny/ zdvorilo sebeckých/ ľstivo opatrníckych/ zbabelo lenivých k pravde» (Капралёва 2018, 46-47). Тоты негативны властности і річі (або пасівита і запераня очей) суть проявом моральной крізы сполочности, котрого бочным ефектом є тыж усвідомлёване нічіня природы, котра поступно зникать. І кедь в дакотрых віршах як наприклад «люде, свойте ся/ сердцём спойте ся/ будьте богаты к Богу/ худобны к мамону/ знати не дайте/ кедь помагаєте/ долоньями дыхайте» (Капралёва 2018, 43), є людство вызаване к тому, жебы ся змінило, ліричний субект мать к тому скорше скептічний постой

і думать собі, же уж був досягнутый бод, з котрого не є навернутя ся. Наконець, Серна не жадать од Бога поміч про цілу сполочность, але лем про себе, жебы могла уйти з того світа: «зошмарь крыла, Боже,/ вкаж пішник до неба/ богатство од слова Бог» (Капралёва 2018, 52).

Поетична збірка Данієлы Капралёвой є прикладом на зрілу творчость з естетичнов сторінков на высокій уровни, і думаеме собі, же творіня літературы з подобныма властностями (векша концентрація на естетику літературного твору, граня ся із языком, дотримлєваня правил поетікы ці одклоніня ся од стереотіпу жывотом тяжко скушаного русиньского чоловіка) є продуктивным напрямом у розвитку і формованю сучасной русиньской літературной творчости.

Бібліографія

- Бескид, Гавриіл, ред. 2009. *Николай Вескид як субект і обект історіографії: Вибір із творчости і оцініня дітєльства русиньского історіка*. Пряшів: Русиньске культурно-освітне общество А. Духновича.
- Германова, Меланія. 2016. *Дітєм про радость і поучіня*. Пряшів: Академія русиньской культуры в СР.
- Гіряк, Михайло. 2015. «*In the Seventy-Seventh Kingdom*»: *Carpatho-Rusyn Folktales – «В сімдесятий семій країні»: Карпаторусиньскы приповідкы*. Vermont: Carpatho-Rusyn Research Center.
- Гай, Мілан. 2012. *Молитва Русина*. Пряшів: Академія русиньской культуры.
- Гай, Мілан. 2016. *Моім родакам*. Пряшів: Сполук русиньских писателів Словеньска.
- Гай, Мілан. 2019. *З нами Бог*. Пряшів: Академія русиньской культуры.
- Гірова, Марія. 2008. *Родне гніздо*. Пряшів: Русин і Народны новинкы.
- Гіцова-Мицовчінова, Гелена. 2010. *Фіялочка*. Свідник: Тлаціареґ свідніска, s. r. o.
- Гіцова-Мицовчінова, Гелена. 2016а. *З квітки приповідкы*. Свідник: Тлаціареґ свідніска, s. r. o.
- Гіцова-Мицовчінова, Гелена. 2016б. *Родне слово*. Пряшів: Академія русиньской культуры в СР.
- Жолобаніч, Міро. 2017. *Хто ся сміє, є одважний*. Пряшів: Сполук русиньских писателів Словеньска.
- Жолобаніч, Міро. 2018. *Хто ся сміє, є мудрий*. Пряшів: Сполук русиньских писателів Словеньска.
- Жолобаніч, Міро. 2019. *Хто ся сміє, є здоровий*. Пряшів: Сполук русиньских писателів Словеньска.
- Зозуляк, Александер, ред. 2009. *Світла і тіні Василя Зозуляка: Зборник статей і літературных текстів к 100-річній народжіню і 15. річній смерті*. Пряшів: Русин і Народны новинкы.


- Ілковіч, Володимир. 2014. *Русинський новинар*. Пряшів: Сполук русинських письменців Словенська.
- Ільченко, Лариса, Падяк, Валерій. 2015. *Бібліографія русинськоязычних видань: 2005-2014*. Ужгород: Видавельство В. Падяка.
- Ільченко, Лариса. 2007. *Бібліографія русинськоязычних видань: 1989-2004*. Ужгород: Видавельство В. Падяка.
- Капралёва, Даніела. 2018. *Серна в нераю*. Пряшів: Обчанське здружіння Колысочка – Koliska.
- Ксєняк, Миколай. 1963. *Байки*. Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі – відділ української літератури в Пряшеві.
- Ксєняк, Миколай. 1970. *Байки*. Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі – відділ української літератури в Пряшеві.
- Ксєняк, Миколай. 1974. *Байки*. Пряшів: Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі – відділ української літератури в Пряшеві.
- Ксєняк, Миколай. 1977. *Сміх і гіркість серця*. Пряшів: Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі – відділ української літератури в Пряшеві.
- Ксєняк, Миколай. 1980. *Віночок з терня*. Пряшів: Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі – відділ української літератури в Пряшеві.
- Ксєняк, Миколай. 1985. *Дорогоцінна знахідка*. Пряшів: Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі – відділ української літератури в Пряшеві.
- Ксєняк, Миколай. 1994. *О камюньских майстрах*. Пряшів: Русинська оброда.
- Ксєняк, Миколай. 2002а. *Біда Русинів з дому выганяла*. Пряшів: Світовий конгрес Русинів.
- Ксєняк, Миколай. 2002б. *Выбраны байкы*. Пряшів: Сполук русинських письменців Словенська.
- Ксєняк, Миколай. 2009. *Жмені родной землі*. Пряшів: Сполук русинських письменців Словенська.
- Ксєняк, Миколай. 2010. *Зеркаліня / Zrkadlenie*. Пряшів: Сполук русинських письменців Словенська.
- Ксєняк, Миколай. 2011. *Угли погляду*. Пряшів: Академія русинської культури в СР.
- Ксєняк, Миколай. 2013. *Споминки і очекования*. Пряшів: Сполук русинських письменців Словенська.
- Ксєняк, Миколай. 2015. *Нашы горизонты*. Пряшів: Академія русинської культури в СР.
- Ксєняк, Миколай. 2016а. *Медвідята на прогульці*. Пряшів: Обчанське здружіння Колысочка – Koliska.
- Ксєняк, Миколай. 2016б. *Формованя русинської ідентиты*. Пряшів: Академія русинської культури в СР.
- Ксєняк, Миколай. 2018а. *Недоповіджене*. Пряшів: Академія русинської культури в СР.
- Ксєняк, Миколай. 2018б. *Резонанції на книжки і події*. Пряшів: Академія русинської культури в СР.
- Ксєняк, Миколай. 2019. *Кошарик плодів*. Пряшів: Академія русинської культури в СР.

- Кудзей, Осиф. 2008а. *Байкы-забавляйкы*. Пряшів: Русин і Народны новинкы.
- Кудзей, Осиф. 2008б. *Мудрость живота*. Пряшів: Русин і Народны новинкы.
- Кудзей, Осиф. 2008в. *Пацеркы*. Пряшів: Русин і Народны новинкы.
- Кудзей, Осиф. 2009. *Байкарёвы думы*. Пряшів: Русин і Народны новинкы.
- Кудзей, Осиф. 2012. *Ча(байка)*. Міджілабірці: Общество св. Йоана Крестителя.
- Кудзей, Осиф. 2013. *Сміх через слызы*. Пряшів: Русин і Народны новинкы.
- Кудзей, Осиф. 2018. *Цукер, мед і феферонкы*. Пряшів: Академія русиньской культуры в СР.
- Кудзей, Осиф. 2019. *Хрумкы*. Пряшів: Академія русиньской культуры в СР.
- Мальцовска, Марія. 1988. *Юліна тайна*. Пряшів: Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі – відділ української літератури в Пряшеві.
- Мальцовска, Марія. 1991. *Поточина*. Пряшів: Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі – відділ української літератури в Пряшеві.
- Мальцовска, Марія. 1994. *Манна і оскомина*. Пряшів: Русиньска оброда.
- Мальцовска, Марія. 1995. *Приповідкова лучка*. Пряшів: Русиньска оброда.
- Мальцовска, Марія. 1998. *Під русиньським небом*. Bratislava: PIP – ART, s. r. o.
- Мальцовска, Марія. 2002. *Русиньскы арабескы*. Пряшів: Русиньска оброда.
- Мальцовска, Марія. 2007. *Зелена фатаморгана*. Ужгород: Видавельство В. Падяка.
- Мальцовска, Марія. 2012. *Найкрасша приповідка*. Пряшів: Сполук русиньскых писателів Словеньска.
- Мелнічакова, Івета. 2015. *З приповідкы світ*. Пряшів: Обчаньске здружіня Колысочка – Koliska.
- Мороховічова-Цвик, Квета. 2011. *Камаратя спід зеленого дуба і белавого неба*. Пряшів: Сполук русиньскых писателів Словеньска.
- Павлович, Рудолф. 2010. *Грекокатолицькый священицькый род Павловичовых із Шарішского Чорного (1693-1900)*. Пряшів: Русин і Народны новинкы.
- Падяк, Валерій. 2012. *Нарис історії карпаторусиньской літературы XVI.- XXI. стороча*. Пряшів: Сполук русиньскых писателів Словеньска.
- Падяк, Валерій. 2016. *Нарис історії карпаторусиньской літературы*. Торонто: Кафедра українознавчих студій Торонтського університету.
- Плішкова, Анна. 2008. *Русиньскый язык на Словеньску*. Пряшів: Світовий конгрес Русинів.
- Плішкова, Анна. 2009. *Русалка: Творчость молодых авторів 2000-2009*. Пряшів: Русин і народны новинкы.
- Семанцева, Петра. 2013. *Россытаны рядкы*. Пряшів: Сполук русиньскых писателів Словеньска.
- Сивый, Владіслав. 2014. *Смутный клавн, віршы і гітары*. Пряшів: RUTHENIAN ART.
- Сивый, Владіслав. 2016. *Из живота справы*. Пряшів: RUTHENIAN ART.
- Сивый, Владіслав. 2017. *Образы із нашого живота*. Prešov: Rusínske komorné divadlo, o.z.
- Смолей, Штефан. 2005. *Не ганьб ся, Русине!* Пряшів: Русин і Народны новинкы.
- Смолей, Штефан. 2009. *Нагода або судьба*. Пряшів: Сполук русиньскых писателів Словеньска.

- Смолей, Штефан. 2011. *Чудный світ*. Свідник: Tlačiareň svidnícka, s. r. o.
- Смолей, Штефан. 2013. *Бурі над Бескидами*. Пряшів: Академія русинської культури в СР.
- Смолей, Штефан. 2015. *Чудны пригоды*. Свідник: Tlačiareň svidnícka, s. r. o.
- Смолей, Штефан. 2018. *Записки обычного вояка*. Пряшів: Академія русинської культури в СР.
- Смолей, Штефан. 2019. *Тяжкий живот*. Пряшів: Академія русинської культури в СР.
- Сухий, Штефан. 1997. *Як Руснакы релаксують*. Пряшів: Русинська оброда.
- Сухий, Штефан. 2004. *Азбукарня*. Пряшів: Русин і Народны новинкы.
- Сухий, Штефан. 2006. *Аспірін*. Пряшів: Русин і Народны новинкы.
- Сухий, Штефан. 2007. *Слон на кычарі*. Пряшів: Русин і Народны новинкы.
- Сухий, Штефан. 2008. *Незабудка*. Пряшів: Сполок русинских писателів Словеньска.
- Сухий, Штефан. 2010. *Азбукова мама*. Пряшів: Русинська оброда на Словеньску.
- Сухий, Штефан. 2017. *Як Руснакы релаксують*. Пряшів: Академія русинської культури в СР.
- Харитун, Юрко. 2010. *Мої жалі*. Пряшів: Русин і Народны новинкы.
- Харитун, Юрко. 2016. *Факлі горять*. Пряшів: Академія русинської культури в СР.
- Харитун, Юрко. 2017. *Дякую, мамко!*. Пряшів: Обчаньске здружіня Колысочка – Kolíska.
- Харитун, Юрко. 2018. *Нашы співаночки як дівчат віночки*. Пряшів: Обчаньске здружіня Колысочка – Kolíska.
- Харитун, Юрко. 2019. *Моя тринадцята*. Пряшів: Академія русинської культури в СР.
- Шандалова, Людміла. 2013. *Подъте діти, што вам повім*. Свідник: тота агентура.
- Шандалова, Людміла. 2015. *Wi-fintena princezna*. Свідник: тота агентура.
- Шандалова, Людміла. 2016. *Червений берег*. Свідник: тота агентура.
- Шандалова, Людміла. 2018а. *Ани бы съте не вірили*. Свідник: тота агентура.
- Шандалова, Людміла. 2018б. *Чудесна лавочка*. Свідник: тота агентура.
- Шандалова, Людміла. 2018в. *Юрко а поклад*. Свідник: тота агентура.
- Ялч, Петро. 2014. *Мамко, подьме читати*. Пряшів: Сполок русинських писателів Словеньска.
- Kseňák, Mikuláš. 2002. *Ozveny*. Prešov: SNM – Múzeum rusínskej kultúry v Prešove.
- Kseňák, Mikuláš. 2018. *Bájky pre každého*. Žilina: Georg Žilina.
- Kudzej, Jozef. 2013a. *Bajkal*. Svidník: Tlačiareň svidnícka, s. r. o.
- Kudzej, Jozef. 2013b. *Bajky, dumky i vydumky*. Svidník: Tlačiareň svidnícka, s. r. o.
- Kudzej, Jozef. 2014. *Bajkomat*. Svidník: Tlačiareň svidnícka, s. r. o.
- Kudzej, Jozef. 2015. *Šoky*. Svidník: Tlačiareň svidnícka, s. r. o.
- Kudzej, Jozef. 2016. *Smichoty i chmury rusínskej natury*. Svidník: Tlačiareň svidnícka, s. r. o.
- Kudzej, Jozef. 2017. *Zamiška*. Svidník: Tlačiareň svidnícka, s. r. o.
- Kudzej, Jozef. 2018. *Kofein 100 mg*. Svidník: Tlačiareň svidnícka, s. r. o.

- Magocsi, Paul Robert. 2016. *Chrbtom k horám. Dejiny Karpatskej Rusi a karpatských Rusínov*. Prešov: Vydavateľstvo Universum.
- Pavlič, Michal. 2018. *Rusínska identita ako literárny problém. Pohľady na rusínsku literatúru na Slovensku po roku 1989*. Prešov: Centrum jazykov a kultúr národnostných štúdií – Ústav rusínskeho jazyka a kultúry. Dizertačná práca.
- Plišková, Anna. 2007. *Rusínsky jazyk na Slovensku: náčrt vývoja a súčasné problémy*. Prešov: Metodicko-pedagogické centrum.
- Plišková, Anna. 2018. *Publikačná činnosť 1998 – 2018*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove – Centrum jazykov a kultúr národnostných menšín – Ústav rusínskeho jazyka a kultúry.
- Škurla, Mikuláš. 2004. *Odsúdení do raja. Neuveriteľné príbehy na ceste za šťastím*. Svidník: Tlačiareň svidnícka, s. r. o.

Elaine Rusinko 
University of Maryland, Baltimore County

Bogdan Horbal 
New York Public Library

Carpatho-Rusyn Scholarship in America, 1988-2019

Резюме

Карпаторусиньскы науковы досліджыня в Америці, 1988-2019

Сучасны американьскы досліджыня в обсягу карпаторусиністыкы маюч початок в сімдесятих роках ХХ столітя. Зачынаючы од 1988 р. аж до 2019 р. карпаторусиньскы дослідники реґулярні были присутны в американьскым науковым світі, беручы участ в панелях, округлых столах в часі шторічных конференцій Асоцяції Славянських, Східноєвропських і Євразиятських Студий (Association for Slavic, East European, and Eurasian Studies) як тіж Асоцяції Досліджынь Народности (the Association for the Study of Nationalities). В сесій статі анализувана ест істория і розвита карпаторусиньскых досліджынь в Америці через анализу выступлїнь на тых конференциях од 1988 р. Еволюция карпаторусиньскых досліджынь протягом остатніх тридцетых років вказуе розвита той ділины так під оглядом кількосты, як і науковой специфікы: од загальных тем в організуваных інчыма етнічныма групами панелях по детальны презентації в панелях з окрисленыма карпаторусиньскыма темами, а остатньо в презентациях, які хоснуют новы перспектывы і методолоґії досліджынь в вельоетнічных мультідисциплінарных панелях і округлых столах. До статі долученыи остал спис панелів і презентацій на карпаторусиньскы темы, котры представляно на конференциях Асоцяції Славянських, Східноєвропських і Євразиятських Студий в роках 1988-2019.

Ключовы слова: карпаторусиньскы досліджыня в Америці, американыскы науковы конференциі

Streszczenie

Karpackorusińskie badania naukowe w Ameryce, 1988-2019

Współczesne amerykańskie badania karpackorusińskie rozpoczęły się na początku lat siedemdziesiątych XX w. Począwszy od 1988 r. i kontynuując do 2019 r., badacze karpackorusińscy regularnie uczestniczyli w amerykańskim świecie naukowym, w tym w panelach i okrągłych stołach podczas corocznych konferencji Stowarzyszenia Studiów Słowiańskich, Wschodnioeuropejskich i Eurazjatyckich (Association for Slavic, East European, and Eurasian Studies) oraz Stowarzyszenia do Badań Narodowości (the Association for the Study of Nationalities). Niniejszy artykuł analizuje historię i rozwój badań karpackorusińskich w Stanach Zjednoczonych poprzez analizę prezentacji przedstawionych na tych konferencjach od 1988 roku. Ewolucja badań karpackorusińskich w ciągu ostatnich trzydziestu lat pokazuje rozwój tej dziedziny tak pod względem ilości, jak i specyfikacji naukowej: od ogólnych tematów w panelach organizowanych przez inne grupy etniczne, po szczegółowe prezentacje w panelach z konkretnymi tematami karpackorusińskimi, a ostatnio w prezentacjach, które stosują nowe perspektywy i metodologie badań w wieloetnicznych, multidyscyplinarnych panelach i okrągłych stołach. Do artykułu dołączono listę paneli i prezentacji na karpackorusińskie tematy, które przedstawiono na konferencji Stowarzyszenia Studiów Słowiańskich, Wschodnioeuropejskich i Eurazjatyckich w latach 1988-2019.

Słowa kluczowe: badania karpackorusińskie w Ameryce, amerykańskie konferencje naukowe

American Carpatho-Rusyn scholarship of the modern era began in the early 1970s. Conferences organized by Paul Robert Magocsi were convened in Pittsburgh in 1973 and in Cambridge, Massachusetts in 1974. A two-day Seminar on Carpatho-Ruthenia, held in 1975 at the Basilian Sisters Convent of Mount St. Macrina near Uniontown, Pennsylvania, included talks on Carpatho-Rusyn history, literature, language, religion, and art (Magocsi 2004a, 1). At this conference, Edward Kasinec articulated the purpose and rationale behind Carpatho-Rusyn scholarship: "The promise and significance of Carpatho-Ruthenian studies is perhaps in this: that it will again re-establish a community

between each one of us on the one hand and between us and the rich cultural past of our ancestors” (Kasinec 1984, 113). With this intent, American scholars interested in Carpatho-Rusyn topics actively began to shape the future of the field.

A short-lived Carpatho-Ruthenian Studies Foundation, established in 1976, was replaced by the Carpatho-Rusyn Research Center (C-RRC), launched by Magocsi in 1978. The stated objective of C-RRC was to publish and distribute scholarly and popular material on the history and culture of Carpatho-Rusyns in Europe and North America. From 1978 to 1997, C-RRC also published eighty issues of the quarterly newsletter *Carpatho-Rusyn American*, most of which were prepared under the direction of founding editor Patricia Krafcik. In addition to its publishing activities, the Carpatho-Rusyn Research Center co-sponsored and funded scholarly conferences in the United States through the 1980s: “Carpatho-Rusyn Studies: New Research and New Resources,” at the University of Pennsylvania (1986); “The American Carpatho-Russian Orthodox Diocese,” at John Carroll University in Cleveland (1988); “Rusyns and the Revolution of 1989,” at the University of Pittsburgh (1990); and the “Persistence of Regional Cultures” session at the IV World Congress of Soviet and East European Studies in Harrogate, England in 1991 (Magocsi 2004a, 12).

Carpatho-Rusyn participation in the American scholarly world got underway in earnest in 1988, when Slavists studying Rusyn topics began to take part in panels and roundtables at the annual convention of the American Association for the Advancement of Slavic Studies (AAASS), the leading international organization devoted to the scholarship of Eastern Europe. The organization changed its name in 2010 to the Association for Slavic, East European, and Eurasian Studies (ASEEES). Established in 1948 as a non-profit, non-political, scholarly society, ASEEES is “dedicated to the advancement of knowledge about Central Asia, the Caucasus, Russia, and Eastern Europe in regional and global contexts” (ASEEES). At its annual conventions, scholars, professionals, and graduate students from North America and around the world meet to exchange information and present new research. Another academic group, the Association for the Study of Nationalities (ASN) promotes the understanding of ethnicity, nationalism, and ethnic conflict, with a geographic focus on Central, Eastern, and Southeastern Europe, Russia, Ukraine, the Caucasus, and Eurasia. It holds its world convention annually at Columbia University in New York. Carpatho-Rusyn scholars have participated at ASN conferences and other academic conventions, though to a lesser degree than ASEEES. The

purpose of this article is to trace the development of Carpatho-Rusyn scholarship in America primarily through papers and panels presented at the annual ASEES scholarly conventions. Reference will also be made to selected papers and panels from ASN.

The first formal participation of Carpatho-Rusyn scholars at AAASS took place in 1988 in faraway Honolulu, Hawaii, which was the highest attended conference to that point. Professor Paul Best organized a panel entitled *Ethnocultural Survival in Borderland Regions* (Best 1990, 257). Chaired by Michał Chorośnicki from Jagiellonian University, the panel included an international group of scholars: Paul Best, Paul Robert Magocsi, Peter Potichnyj, Andrzej Zięba, and Oksana Grabowicz. (For details on Carpatho-Rusyn panels and papers in the conference programs, see appendix to this article.) A sizable audience turned out to hear the papers and take part in the discussion after the formal presentations. Magocsi's paper on the Lemko question was subsequently debated intensely both in the United States and in Europe, demonstrating the need for scholarly engagement on the subject (Magocsi 1990, 204–205). Several scholars who met at the Honolulu panel decided to stay in contact through an informal Carpatho-Rusyn Studies Group (later Carpatho-Slavic Studies Group), with Paul Best serving as coordinator. In 1990, 1991, and 1992, AAASS convention programs noted annual meetings of the Carpatho-Rusyn Studies Group. Best produced an occasional newsletter for the group and organized panels at various conferences outside the United States (Harrogate 1990, Cracow 1993, Warsaw 1995, Tampere 2000, Cracow 2001, and Przemyśl 2006), with proceedings published in several volumes.

In 1988, the same year as the Hawaii conference, Magocsi published *Carpatho-Rusyn Studies: An Annotated Bibliography, Volume 1:1975-1984* (Magocsi 1988), the first bibliographical tool to record systematically Carpatho-Rusyn scholarship in all disciplines. In his introduction, Magocsi surveyed the international growth of Carpatho-Rusyn studies to date, noting areas of progress, as well as gaps that needed to be filled. After the Hawaii panel, the next several years were devoted to planning, discussion, and recruiting scholars to fill perceived lacunae, especially in literary analysis, church history, art history, and Rusyn-American studies. The annual ASEES convention was an obvious venue for foundational scholars to plan topics for future conferences, as well as to meet with researchers from other disciplines and engage them in Carpatho-Rusyn research.

While the groundwork was being laid for the future, Slavists studying Carpatho-Rusyn topics participated in ASEES panels organized by other ethnic or national groups. Since the cadre of North American scholars of Rusyn studies was still small, this allowed a few specialists to present the Carpatho-Rusyn perspective on panels covering topics of general scholarly interest. Even more importantly, it gave them the opportunity to position Carpatho-Rusyns in the world of Slavic and East European scholarship. In 1989, 1991, and 1993, Paul R. Magocsi took part in wide-ranging panels on Ukrainian ethnic communities in Poland and Czechoslovakia and on national issues in Slovakia. He contributed the Carpatho-Rusyn point of view to *The End of Czechoslovakia: The Perspectives of its Various Peoples*. At the 26th annual convention in 1994 on a panel devoted to Orthodoxy in Eastern Europe, Patricia Krafcik discussed the situation of the Orthodox Church in Slovakia. At the same convention, Elaine Rusinko presented the case for Subcarpathian-Rusyn literature on a panel entitled *A Re-vision of Central European Literatures: Rediscovering Forgotten and Neglected Texts*. In many such cases, audience members were learning about Carpatho-Rusyns for the first time, and presenters necessarily began with the question “Who are the Carpatho-Rusyns?,” followed by a précis of their history, and an account of their place in current geopolitics. More than once a presenter was challenged by an audience member who disputed the very existence of Rusyns, but open-minded scholars were intrigued.

The interest shown by audiences in the early 1990s and the contemporaneous Rusyn revival in Europe prompted the same small group of scholars to submit a proposal for an entire panel devoted to Carpatho-Rusyn issues in 1995. The annual convention that year was held in Washington, DC, which always draws large audiences and boasts a substantial attendance of government professionals and policy makers in addition to academics. A panel entitled *A New Slavic Nationality: The Carpatho-Rusyns of East-Central Europe* was designed to attract attention, to answer the customary questions, and to introduce the European Carpatho-Rusyn renaissance to the North American scholarly world. Patricia Krafcik chaired the panel and introduced the topic: “Now at last American Slavists and other scholars are beginning to explore what had sometimes been described, if mistakenly, as a *terra incognita*” (Krafcik, in Rusinko 2009, 4). Magocsi discussed politics and identity, noting that the issue was not the appearance of a “new” nationality, but the renewal of a group that had been outlawed for nearly half a century from functioning as a distinct national community (Magocsi, in Rusinko 2009, 6). Elaine Rusinko surveyed

newly published Rusyn-language literature in the context of postcolonial theory, which provided new strategies to liberate it from decades of stereotypes and clichés. Robert Rothstein, a scholar of Slavic linguistics, addressed the Rusyn language in a general Slavistic framework, concluding, “Whether future textbooks of Slavic linguistics will have to include Rusyn as one of the Slavic languages will depend on the success of the effort by Rusyns themselves to achieve for their linguistic code stability of form, breadth of function, and acceptance by their own community” (Rothstein, in Rusinko 2009, 30). After this entrée into the issues surrounding the Rusyn language, Rothstein became an advocate for the development of Rusyn, addressing the plenary session of the Second International Seminar on the Rusyn Language at Prešov University in 1999 and contributing to subsequent Rusyn language conferences.

The discussant for *A New Slavic Nationality*, Professor Thomas E. Bird reviewed the presentations from the point of view of Rusyn self-determination: “I call your attention to a litany of words that begin with “co-”: conscious acts, coming together periodically, comparing and coordinating, groups that are codifying, groups that are committing community” (Bird, in Rusinko 2009, 56). Professor Bird’s elegant prose aptly described the motivation of the panel’s organizers and the process of their preparation. It also provided the title for a collection of articles based on papers presented at the annual conventions from 1995-2006 (Rusinko 2009). Bird’s extensive knowledge of Slavic linguistics, culture, and church history, his facility with analysis and synthesis, and his innate grace and scholarly civility made him a consummate discussant. He obligingly served in the role for five subsequent Carpatho-Rusyn-themed panels, most recently in 2018. The well attended 1995 panel, *A New Slavic Nationality*, was the beginning of a new era in North American Carpatho-Rusyn scholarship, where Carpatho-Rusyns no longer talked only among themselves, but presented their people, their culture, and their history to the broad scholarly world of Slavic and East European studies. The projections and predictions made by presenters at this panel, as they looked ahead to the development of the Rusyn revival, would be reassessed at subsequent conventions.

Three years after the 1995 introduction of Carpatho-Rusyns, a panel focused on the process of building the newly announced community, identifying elements that contribute to cohesion and factors that provoke division. In this session, Krafcik explored the cohesive stimulus of the newspaper *Narodný novynký*, Susyn Mihalasky addressed issues involved in the resettlement of Lemko Rusyns, and Rusinko analyzed the divisive force of language issues

in the Rusyn literature of Transcarpathia. At the 1998 ASN national convention Bogdan Horbal also addressed community building among the Rusyns in a paper on “The Lemko Republics, 1918-1921.”

The topic for the next, 1999, AAASS convention panel went a step further, voicing a strong assertion of community and identity in its title, *Ukrainian No More: National Ideology in the Ukrainian Near Abroad*. Rusyn literature of Transcarpathia was again the subject of Rusinko’s research, this time with a focus on one poet’s switch from Ukrainian to Rusyn as his literary language. Krafcik returned to identity issues among the Rusyns of Slovakia in a presentation entitled “But We Never Were Ukrainian: The Struggle of Slovakia’s Rusyns to Assert Their Identity.” She maintained: “It is in the real speaking and writing of the Rusyn language and in the real living out of the culture that a distinct Rusyn identity is demonstrated” (Krafcik, in Rusinko 2009, 139). Bogdan Horbal asked whether Lemko Rusyn was an invented identity or a nation in the making, asserting that “Rusynism fulfilled and continues to fulfill a need among Lemkos” (Horbal, in Rusinko 2009, 155). At the same convention, on another panel that investigated conflicts between regional and national identities, Christopher Hann of the United Kingdom presented a conflicting view of the potential for Lemko community, claiming that Lemko cultural identity has little social significance (Hann, in Rusinko 2009, 186). As discussant, Professor Magocsi pointed out problems with Hann’s generalizations and predictions, and he offered suggestions for further research. Such differences of opinion and divergent analytical conclusions were then discussed and debated in question-and-answer sessions, and later over lunch and in other informal settings. Similar discussions took place earlier that year during the 1999 ASN national convention, where Danish anthropologist Tom Trier screened his documentary *The Warhol Nation*.

A popular feature of ASEEES conventions is the exhibit hall, where, among many publishers and organizations, C-RRC sponsors a booth to display and sell the latest publications. The booth is set up and staffed by the C-RRC book manager, with the help of volunteers. Over many years in various locations, Orestes and Katarina Mihaly handled the booth expertly. In Washington, D.C., members of the National Capital Chapter of the Carpatho-Rusyn Society volunteered their time. With the map of the Carpatho-Rusyn homeland in plain view, the book manager and volunteers field questions from curious passers-by and educate them in informal discussions. Annual ASEEES conventions have been held in various cities around North America, from Boston

to San Francisco, as well as Toronto, Canada. Depending on location, on the academic and travel schedules of presenters, and the ease or difficulty of shipping books and staffing the C-RRC exhibit booth, there have been lapses in the Carpatho-Rusyn convention presence. In the first few decades, Carpatho-Rusyn panels were presented mostly on the east coast, where traditional Rusyn settlements were located, where audiences were larger, and where most potential presenters and volunteer support staff were located. Therefore, Phoenix, Arizona did not attract a Carpatho-Rusyn panel in 1992, nor did Seattle, Washington in 1997, Denver, Colorado in 2000, or Los Angeles, California in 2010. However, even when a specific panel was not scheduled, or sometimes in addition to a Carpatho-Rusyn-themed session, general Slavic panels became venues for Rusyn topics, often by Slavists who were outside the core group: history textbooks and Carpatho-Rusyn national identity in 1998 (Magocsi), Ivan Olbracht's writings on Ruthenia in 2002 (Bolton), the Russophiles of Subcarpathian Rus' in 2003 (Rusinko), and Mykola Kseniak's fables in 2004 (Sanko).

From 2002 to 2009, Carpatho-Rusyn panels were included in the ASEEEES program every year, with two panels scheduled in 2004, 2007, and again in 2009. The list of papers and presenters during these years reflects an effort to expand into new disciplines and to bring scholars from diverse academic fields into the Carpatho-Rusyn arena. In 2003, a librarian (Maslej) discussed Carpatho-Rusyn identity in rare books, an anthropologist specializing in Ukraine addressed issues of the 2001 Ukrainian census (Dickinson), and the versatile Carpatho-Rusyn specialist Patricia Krafcik surveyed the portrayal of Carpatho-Rusyns in cinema, from the 1930s to Jakubisko's *Farebné kamienky*. In 2004, two panels presented multi-disciplinary approaches to the study of Carpatho-Rusyn tradition and modernization across time and space. In papers that concentrated on popular culture, Horbal focused on recordings of Carpatho-Rusyn folk music in New York, and Rusinko analyzed Rusyn-language literature written by immigrant authors in America. Four first-time Rusyn-panel presenters explored topics of language and identity in fresh, unexpected contexts: changes in the worldview of Carpatho-Rusyn peasants as reflected in the language of folk tales (Kushko), Rusyn life in post-communist Prague (Mastaliř), the fluidity of ethnic identity between Rusyns and Slovaks in Philadelphia (Zecker) and between Rusyns and Russians in Orthodoxy (Ziac).

In 2006, a full decade after the 1995 introduction of Carpatho-Rusyns into the ASEEEES scholarly world, the annual convention was again held in

Washington, D.C., and a panel entitled *Carpatho-Rusyns in the Twenty-First Century: An Update* reviewed changes and significant developments since the initial panel. Magocsi noted the flourishing of Rusyn civic and cultural life, the creation of youth organizations, the increased publication of books, newspapers, and magazines, the creation of original literary works, and the development of Rusyn language and culture programs in schools and at the university level. He also noted continuing challenges—the necessity to apply pressure on Ukraine to recognize Carpatho-Rusyns as a distinct ethnic group and the need to stem the trend toward assimilation to state nationalities. Rothstein reviewed the progress made in the development of the Rusyn language, noting especially the 2004 volume *Русинський язык* (Magocsi 2004), which, he said, “provides eloquent testimony to the progress made by Carpatho-Rusyns in their program of language building” (Rothstein, in Rusinko 2009, 366). Although literature had continued to make steady progress, Carpatho-Rusyn media had surged over the decade, and the 1995 paper on literature was replaced by a study of Carpatho-Rusyn media in the conceptual framework of minority-language media studies. Independent scholar Brian J. Požun analyzed Rusyn-language newspapers, magazines, radio, television, and the Internet. He discussed issues of funding, competition, circulation, and news coverage facing Rusyn-language media in the general context of mass media of minority-language communities. The discussant for this panel was again Professor Thomas Bird. As he had marked the beginning stage of scholarly commitment to Carpatho-Rusyn studies in 1995, he now noted “the dynamic, transformative context of which many of us have been eye-witnesses.” He summarized, “The broad spectrum of confident self-identification by Rusyns across borders, in many lands, constitutes an impressive and promising sign of durable, sustainable self-realization” (Bird, in Rusinko 2009, 396).

In conjunction with the 2006 convention in Washington, D.C., Professor Paul R. Magocsi was presented with a festschrift volume of scholarly papers written by his colleagues and students. The presentation took place at the Embassy of the Slovak Republic. The festschrift was conceived, assembled, and edited by Bogdan Horbal, Patricia Krafcik, and Elaine Rusinko (Horbal et al., 2006). Several of the authors, as well as signers of the “Tabula Gratulatoria,” were on hand for the event. After the presentation of the festschrift, over 100 guests came to the embassy for a reception jointly sponsored by the Carpatho-Rusyn Research Center, the Carpatho-Rusyn Society National Capital Chapter, the Slovak-American Society of Washington, and the Slovak Studies Association.

As the collective of scholars working in Carpatho-Rusyn studies grew in number, and as their ambition to disseminate knowledge at ASEEEES expanded, the need for a regularly scheduled official meeting at the annual convention became apparent. In September 2006, the Carpatho-Rusyn Research Center applied for official recognition as an ASEEEES affiliate organization. Affiliates recognized by ASEEEES are scholarly societies that have specialized interests concerned with particular topics, areas, or peoples within the broad field of Slavic studies. In November 2006, the Carpatho-Rusyn Research Center was accepted as an ASEEEES affiliate and granted the privilege of sponsoring one session and one meeting at each convention. The first panel officially sponsored by C-RRC was *Rusyn Identity in Folklore and Folk Life—Expressed and Concealed* at the 39th national convention in New Orleans, Louisiana in 2007. Since that time, the C-RRC has held annual meetings at ASEEEES to inform its members of C-RRC's annual activities, to plan future conference appearances, and to share ideas for the advancement of Carpatho-Rusyn scholarship.

In 2007 and 2008, Carpatho-Rusyn panels included new topics. Papers on museum studies, architecture, music, and dance were presented by specialists outside the field. Committed to the open exchange of opinions, in 2009 C-RRC sponsored a session that included prominent scholars from Ukrainian studies in a discussion of Transcarpathia: *Ukraine's Regionalism and Russia's Intervention: The Case of Transcarpathia*. At the same conference, another panel focused on the overall conference theme, biography, with papers on immigrant memoirs by Krafcik, the construction of the popular Rusyn-American historical novel *The Linden and the Oak* by author Mark Wansa, and a study of the Carpatho-Rusyns' reception of the most famous Rusyn-American, Andy Warhol, by Rusinko.

Ever-popular panels on language were offered in 2007 and 2011. Stefan Pugh, a Slavic linguist with a background in historical linguistics and sociolinguistics, author of eight books on language, including a textbook of colloquial Ukrainian, came into the Carpatho-Rusyn fold in 2006 and quickly became a leading light in the area of Rusyn language and linguistics. In sessions devoted to East Slavic morphosyntax in 2010 and 2012, he discussed his work on the Prešov variant of Rusyn. In 2011, along with linguists Daniel Mueller, Wayles Browne, and Robert Rothstein, he contributed a paper on Prešov-region Rusyn at a panel that also included papers on Vojvodina Rusyn and the standardization of Rusyn in Transcarpathia.

At the 2013 ASEEEES meeting in Boston, a special session of the Carpatho-Rusyn Research Center's annual meeting was devoted to a memorial to Stefan Pugh, who had died October 13 after a ten-month battle with pancreatic cancer. Although Pugh's untimely death ended his work on a popular textbook of Rusyn, Wayles Browne and Robert Rothstein took on the task of reviewing and completing his manuscript. Their work became the subject of a presentation in 2015, "Considerations on Preparing a Rusyn Textbook for Foreign Learners." Pugh's textbook is expected to be published in the near future.

Pugh's forthcoming textbook and his 2009 grammar of Rusyn (Pugh 2009) are just two of several books that emerged from ideas that were first presented and worked out in ASEEEES sessions. The annual ASEEEES convention is a venue for testing ideas, eliciting feedback, stimulating discussion, working out concepts, and attracting publishers. Bogdan Horbal's 2004 paper was worked into his book, co-authored by Walter Maksimovich, *Lemko Folk Music on Wax Cylinders (1901-1913) and American Records (1928-1930)* (2008). Rusinko's literary history, *Straddling Borders: Literature and Identity in Subcarpathian Rus'* (2003), began with her 1994 presentation and was elaborated in subsequent papers in 1995, 1998, and 1999. Her presentations on Andy Warhol in 2009 and 2013 were reflected in *"We Are All Warhol's Children": Andy and the Rusyns* (2004), and her paper on Warhol's mother in 2015 is the basis for an upcoming biography of Julia Warhola. Magocsi's presentation from 2013, "Myths and Stereotypes in Carpatho-Rusyn History," became part of his 2015 history, *With Their Backs to the Mountains* (2015). Krafcik's 2018 paper on Bogatyrev and Olbracht attracted the attention of a publisher, who has encouraged the author to develop it in a book-length study. Other presentations were published as articles in academic journals. The upsurge of publications in Carpatho-Rusyn studies over the last few decades is due in no small part to the research inspired and the stimulus supplied by panel presentations, open discussions, and scholarly debate at the annual ASEEEES convention. We can expect that papers being presented this year and next will eventually generate books or other significant projects.

Published works have also become the subject of discussion at ASEEEES panels. The *Encyclopedia of Rusyn History and Culture* edited by Magocsi and Pop (2002) and Rusinko's *Straddling Borders* were presented and discussed in 2002 on a panel entitled *Interdisciplinary Advances in Carpatho-Rusyn Scholarship*. An entire panel was later devoted to the *Encyclopedia* at the ASN annual

convention with Alexander Motyl, Taras Kuzio, and Piotr Wróbel participating. Their critical observations helped to revise and enlarge the *Encyclopedia* for its second edition (2005). In 2016, Magocsi's newly released history, *With Their Backs to the Mountains* (2015), was debated at ASEES by scholars with Ukrainian as well as Rusyn leanings, and in 2017, *Jews and Ukrainians: A Millennium of Co-Existence* (2016), by Magocsi and Yohanan Petrovsky-Shtern, was the topic of a roundtable discussion.

As the field has grown and the collective of presenters has increased and diversified, Carpatho-Rusyn studies has expanded its geographical base by attracting more scholars, including those coming from abroad. In 2011 Paul Best, who previously chaired Rusyn panels (1999, 2004), organized a roundtable discussion: *Lemkos, the Lemko Region, and the Lemko Diaspora in the 21st Century*. All scholars involved were from Polish universities. In 2013 Best chaired another roundtable devoted to Lemkos, *Writing the History of the Lemko Region*, once again with most invited scholars coming from Poland. The Lemko past was also addressed during a roundtable discussion entitled *History, Politics and Memory in the Lemko Region of Poland*, which took place during the 2014 ASN convention. Corinna Wengryn Caudill, Richard Garbera Trojanowski, Diana Howansky Reilly, Ola Jawornicka-Nowosad, and Stephen Rapawy focused on the post-resettlement history of Lemkos. In 2015 Best organized a panel, *War in the Carpathians, 1912-1952*, with presenters from Poland and Russia, as well as the United States.

The year 2015 marked twenty years since the 1995 inauguration of Carpatho-Rusyn panels at ASEES and forty years since the initial scholarly conversations of 1975 that instigated the establishment of the Carpatho-Rusyn Research Center. Meeting in Philadelphia in 2015, a group of scholars who were instrumental in creating, developing, and promoting Carpatho-Rusyn scholarship in North America gathered at a roundtable to look back on the earliest panels, to evaluate the progress made in the interim, and to articulate a vision for the future of the discipline. Among the topics discussed was the distribution of publications by the Carpatho-Rusyn Research Center to libraries world-wide, as well the interest of doctoral candidates at American universities in Carpatho-Rusyn subjects. Statistical data on both was presented by Bogdan Horbal.

The years since 2015 have seen the emergence of a new generation of scholars who bring fresh perspectives, up-to-date methodologies, and sophisticated cyber skills to Carpatho-Rusyn topics. Linguist Elena Boudovskaia

was “discovered” by the cohort of Carpatho-Rusyn scholars when she read a paper on Rusyn dialects at a session on minority languages in the former Austro-Hungarian lands (2013). Impressed with her research and presentation, the C-RRC group invited her to collaborate, and Boudovskaia became a mainstay on subsequent panels (2014, 2015, 2016, 2019), as well as an instructor at the Studium Carpatho-Ruthenorum. Nicholas Kupensky first attended Carpatho-Rusyn panels at ASEEEES as an undergraduate. Later, as a graduate student working on Soviet Russian literature, he became attracted to Carpatho-Rusyn literature, and in 2013 he became vice-president of the Carpatho-Rusyn Research Center. Kupensky takes a cultural studies approach to literature that employs not only aesthetics, but also economics, politics and social history. In 2015 at ASEEEES, he reported on his inventive digital exploration of “Emil Kubek’s Mahanoy City” (Kupensky 2015). On the same panel, independent scholar Maria Silvestri spoke about Thalerhof, based on the documentary film she created with John Righetti (Silvestri 2015). Silvestri’s and Kupensky’s projects are examples of the contemporary movement toward public humanities; that is, a balance of theory with practice in an effort to expand academic discourse beyond the world of scholarly conferences, with the aim of engaging the general public. The Carpatho-Rusyn community at large has benefited from their work.

Epitomizing new perspectives and methodological approaches, a group of young scholars organized a roundtable in 2016 entitled *The Carpatho-Rusyn Global Village*. In a presentation that was as visually entertaining as it was informative, they investigated the ways Carpatho-Rusyns have created international networks through print, religion, websites, and social media, toward the goal of maintaining a transnational community. In 2017, a panel of ethnographers, including two young Americans and one Polish scholar, returned to the question of identity, so often discussed in the early years of ASEEEES. Although scholars no longer need to explain today who Carpatho-Rusyns are, these researchers went beyond conventional assumptions and conclusions, conducting fieldwork in Carpatho-Rusyn communities in the homeland (Halemba, Cantin) and in the United States (Latanyshyn, MacGaffey) to explore why some Rusyns choose to maintain, and others choose to reject the Carpatho-Rusyn ethnicity. In this session, entitled *Transgressing Identity: Choosing (Not) to Be Carpatho-Rusyn*, the anthropologists shared their investigation into religious and political factors, folk festivals, and the intersection of class and ethnic identity.

In 2018, the Slavic world celebrated the centenary of the founding of Czechoslovakia. At ASEEEES, Carpatho-Rusyn scholars organized a three-part investigation into the multiethnic legacy of the First Czechoslovak Republic. In *Czechoslovakia at 100: The Formation (and Fall) of a Multiethnic State*, specialists of Czech, Slovak, Carpatho-Rusyn, Sudeten German, and Jewish ethnicities gathered to discuss the role of those individual ethnic groups in the founding of the country and their fate in the years that followed. In a second panel, *Transnational Identities in the Literature of the First Republic*, literary scholars analyzed the multiple ethnic, national, and linguistic identities of three prominent authors: Franz Kafka, Gejza Vámoš, and Andrii Karabelesh. The third panel, *Envisioning and Imaging Subcarpathian Rus'*, explored representations of Subcarpathian Rus' by insiders (the Subcarpathian Barbizon school of artists) and outsiders (Russian folklorist Petr Bogatyrev and Czech writer Ivan Olbracht), as well as images and narratives prevalent in the Rusyn-American diaspora, where community leaders prepared their countrymen to enter a new state with Czechs and Slovaks.

This investigation, set forth in three distinct panels, was notable for its broad scope, its focus on minorities, and its multi-ethnic, multi-disciplinary composition. It is also significant that the three panels and the participating scholars, all representing various ethnic groups in the First Republic, were organized and assembled by scholars from the Carpatho-Rusyn Research Center. Whereas in the early years of ASEEEES, Slavists working on Carpatho-Rusyn topics applied for acceptance on panels organized by other ethnic or national groups, today Carpatho-Rusyn scholars organize multicultural panels on engaging topics, with the objective of promoting cross-cultural communication and enriching transnational research. The scholars' emphasis on minority voices and images, as well as the cooperative co-existence of minority ethnic groups and their positions relative to the state nationality, represents an expansion and culmination of C-RRC's initial commitment to scholarship on Carpatho-Rusyn history and culture. It is hoped that scholars from other nations, ethnicities, and academic fields will appreciate the value of such open, multi-cultural, multi-disciplinary exchanges and follow suit by organizing comparable sessions where contributions of Carpatho-Rusyn scholars are included.

Looking ahead, a session is planned for 2019 on *Russian Orthodoxy East and West*. The panel consists entirely of international scholars. In addition, another session applies innovative methodologies to examine Carpatho-Rusyn practices and beliefs across generations and areas of settlement. Kristina

Cantin proposes to use cognitive anthropology to analyze the social media posts of self-identified Rusyns in Eastern Slovakia. Independent scholar Richard Custer will rely on history, statistics, and life narratives to study the place of Becherov in Orthodox conversion movements. And for the first time, scholars from Uzhhorod National University will participate in a Carpatho-Rusyn studies session at ASEEEES, as Pavlo Khudish and Yuriy Slavic probe issues of anti-Semitism before and after World War II. A second panel is devoted to identity and ideology in Carpatho-Rusyn literature under communism. Researchers will demonstrate how writers in Soviet Transcarpathia and Czechoslovakia's Prešov Region, as well as displaced Lemkos in Poland, adapted their discourse and modes of expression to accommodate the new political reality.

A new and interesting development in 2019 is a panel devoted to Subcarpathian Ruthenia that is organized and conducted by scholars from Germany, Austria, France, and the Czech Republic. In their proposal, these scholars note that the historiography of interwar Czechoslovakia has been dominated by a focus on the Czech lands, while Slovakia and Subcarpathian Ruthenia remain little studied. Their intention is not only to reverse the Prague-centered perspective that has dominated scholarship, but to interrogate the perception, established by interwar state officials and journalists, of progress and democracy in the west and "backwardness" in the east. This emphasis on the peripheries, which throws a light on the people of Subcarpathian Rus', is a welcome twist in Carpatho-Rusyn scholarship at ASEEEES. In contrast to the early years, when Carpatho-Rusyns discussed Rusyn issues among themselves, and later years, when we presented Rusyn history and culture to the rest of the Slavic world, now non-Rusyn European scholars find our history worthy of scholarly interest and discussion at the ASEEEES convention. Clearly, Carpatho-Rusyn scholarship of the last thirty years has been successful in opening the door to new perspectives and a diversity of thought, not only in the United States, but in the international scholarly world.

Scholars, students, and interested audiences of Carpatho-Rusyn studies are scattered across the United States and the world. The annual ASEEEES convention, wherever it may be held, has become a gathering point, where friends and associates gather to mark important events and enjoy social occasions. In the early years of ASEEEES conventions, members of the Carpatho-Rusyn scholarly group naturally got together for informal lunches or dinners. As time passed, the dinners were more carefully organized and became more formal in tone. Since 2015, dinners have been held in private or semi-private rooms

in fine restaurants, with pre-planned menus, seating arrangements, and programs. A professional photographer has been on hand to take official group photographs. After the singing of “Я Русин был” and the recitation of “Отче наш,” Professor Magocsi formally introduces each guest to the assembly at large. Guests include panel presenters and support staff, often with spouses or companions, as well as long-time friends and supporters of Carpatho-Rusyn studies. Also invited are new acquaintances just entering the field, who might in future become part of the “family.” In this comfortable, social setting, usually scheduled at the end of the convention, participants discuss the various sessions they attended and plan for the future, but more importantly, they get to know one another on a personal basis. The “family” at the family dinner grows each year, and everyone enjoys the opportunity to socialize with old friends and meet new ones.

A small group of scholars has clearly led the way when it comes to their participation in panels and round tables as organizers, presenters, discussants, and chairs (Paul Robert Magocsi 24, Patricia Krafcik 20, and Elaine Rusinko 19). They laid the groundwork and provided the necessary leadership to introduce Carpatho-Rusyn studies into AAASS/ASEEES and to increase steadily the discipline’s visibility at the annual conventions. Professor Magocsi’s involvement in the Rusyn movement world-wide even became the topic of a separate panel at the 2007 ASN national convention. The group of scholars of Carpatho-Rusyn studies who participated at least 4 times in AAASS/ASEEES national conventions is substantial (Thomas Bird 8, Paul J. Best 7, Robert A. Rothstein 7, Nicholas Kupensky 7, Bogdan Horbal 6, Alexandra Wiktorek Sarlo 6, Elena Boudovskaia 5, Maria Silvestri 5, Wayles Browne 4, and Stefan Pugh 4). With the exception of the late Stefan Pugh, all are currently active in Carpatho-Rusyn scholarship. The upcoming generation of scholars, including Nicholas Kupensky and Kristina Cantin, as well as independent researchers Maria Silvestri and Richard Custer, have already made advances in Carpatho-Rusyn scholarship.

Looking back over the evolution of Carpatho-Rusyn studies at the annual conventions of the Association for Slavic, East European and Eurasian Studies since 1988, one can only be impressed by the field’s growth in quality and quantity, its increased scholarly sophistication, and the expansion of its scope. Paper topics changed from general issues in the early years (“Orthodoxy in Eastern Europe,” “Rusyn Revival in Slovakia”) to specialized topics (“Imaging a Homeland: Carpatho-Rusyn Immigrants in the US React to the Czechoslovak Option”).

A narrow focus on Rusyn identity, history, and culture has given way to a widening of analytical scope to include broader Rusyn interconnections with the Slavic world. We have also seen a transition from traditional disciplinary approaches to complex methodologies and digital presentations. Looking ahead to the future, one can expect a continued increase in the quality of research, further engagement with colleagues in collaborative projects, and sustained cooperation with scholars in the homeland. The Carpatho-Rusyn Research Center is now a respected member of the ASEEEES organization, proposing and responsibly executing noteworthy panels, attracting sizable convention audiences, and reaching beyond them to the Slavic scholarly world and the general public.

Proceedings

1974 Cambridge, Mass.

Renoff, Richard and Stephen Reynolds, eds. 1975. *Proceedings of the Conference on Carpatho-Ruthenian Immigration, 8 June 1974*. Cambridge, Mass.: Harvard Ukrainian Research Institute.

1975 The Basilian Sisters Convent of Mount St. Macrina near Uniontown, Pennsylvania
Cultural Seminar on Carpatho-Ruthenia, 1975. 4 cassettes. Englewood, N.J.: Transworld Manufacturing Co.

1991 IV World Congress of Soviet and East European Studies in Harrogate, England

Best, Paul J., ed. 1990. *Contributions of the Carpatho-Rusyn Studies Group to the IV World Congress for Soviet & East European Studies, Harrogate, England 21-26 July 1990*. New Haven, Conn.: Carpatho-Rusyn Studies Group.

Magocsi, Paul Robert, ed. 1993. *The Persistence of Regional Cultures. Rusyns and Ukrainians in Their Homeland and Abroad/Tryvalist' rehional'nykh kul'tur. Rusyny i Ukraïntsi na ikhnii karpats'kii batkivshchyni ta za kordonom*. Classics of Carpatho-Rusyn Scholarship 5. New York: Columbia University Press/East European Monographs.

1992 Cracow

Best, Paul J., ed. 1993. *Papers from the Conference on the Carpatho-Rusyns of Poland. Kraków, Poland July 20-24, 1992*. Carpatho-Slavic Studies 2. New Haven, Conn.: Carpatho-Slavic Studies Group.

2001 Cracow

Best, Paul and Jaroslaw Moklak, eds. 2002. *The Lemko Region, 1939-1947: War, Occupation and Deportation*. Cracow: Historia Iagellonica Press; New Haven: Carpatho-Slavic Studies Group.

2006 Przemyśl

Best, Paul J and Stanisław Stępień, eds. 2009. *Does a Fourth Rus' Exist?: Concerning Cultural Identity in the Carpathian Region*. Przemyśl, Poland: South-Eastern Research Institute; Higganum, Conn.: Carpathian Institute.

Multiple conferences

Best, Paul J. and Jarosław Moklak, eds. 2000. *The Lemkos of Poland: Articles and Essays*. New Haven, Conn.: Carpatho-Slavic Studies Group and the Historia Iagellonica Press.

Best, Paul J. and Jarosław Moklak, eds. 2013. *The Lemkos of Poland: Articles and Essays*. 2nd rev. ed. Higganum, Conn.: Carpathian Institute.

Rusinko, Elaine, ed. 2009. *Committing Community: Carpatho-Rusyn Studies as an Emerging Scholarly Discipline*. New York: Columbia University Press/East European Monographs.

Bibliography

ASEEES. "About ASEEEES." Accessed: 27.7.2019. <https://www.aseees.org/about>.

Best, Paul. 1990. "The Lemkos as an Ethnic Group". *Polish Review* 35, no. 3/4: 255-260.

Horbai, Bogdan, Patricia Krafcik, and Elaine Rusinko, eds. 2006. *Carpatho-Rusyns and Their Neighbors: Essays in Honor of Paul Robert Magocsi*. Fairfax, Virginia: Eastern Christian Publications.

Kasinec, Edward. 1984. "Some Thoughts on the Future of Carpatho-Ruthenian Studies". In: Edward Kasinec, *Slavic Books and Bookmen: Papers and Essays*, 109-113. Russica Bibliography Series no. 3. New York: Russica Publishers, Inc.

Kupensky, Nicholas. 2015. *Kubek's Mahanoy City*. Accessed 1.08.2019. <https://kubekproject.wordpress.com/the-emil-kubek-walking-tour/>

Magocsi, Paul Robert. 1988. *Carpatho-Rusyn Studies: An Annotated Bibliography, Volume I: 1975-1984*. New York-London: Garland Publishing, Inc.

Magocsi, Paul Robert. 1990. "Nation-building or Nation Destroying? Lemkos, Poles, and Ukrainians in Contemporary Poland", *Polish Review* 35, no. 3/4: 197-209.

Magocsi, Paul Robert, ed. 2004. *Rusyn'skŷi iazyk*. Opole: University of Opole Press.

Magocsi, Paul Robert. 2004a. "A Short History". In: *Carpatho-Rusyn Research Center: The First Quarter Century*. Compiled by Patricia A. Krafcik and Elaine Rusinko, 1-14. Ocala, Florida: Carpatho-Rusyn Research Center, Inc.

Magocsi, Paul Robert. 2015. *With Their Backs to the Mountains: A History of Carpathian Rus' and Carpatho-Rusyns*. Budapest and New York: Central European University Press.

Magocsi, Paul Robert and Ivan Pop, eds. 2002. *Encyclopedia of Rusyn History and Culture*. Toronto: University of Toronto Press.

Magocsi, Paul Robert and Ivan Pop, eds. 2005. *Encyclopedia of Rusyn History and Culture*. 2nd ed. Toronto: University of Toronto Press.

Magocsi, Paul Robert and Yohanan Petrovsky-Shtern 2016. *Jews and Ukrainians: A Millennium of Co-Existence*. Toronto: Chair of Ukrainian Studies, University of Toronto.

- Pugh, Stefan M. 2009. *The Rusyn Language: A Grammar of the Literary Standard of Slovakia with Reference to Lemko and Subcarpathian Rusyn*. Munich: Lincom.
- Rusinko, Elaine. 2003. *Straddling Borders: Literature and Identity in Subcarpathian Rus'*. Toronto: University of Toronto Press. <https://doi.org/10.3138/9781442680227>.
- ___ 2012. "We Are All Warhol's Children": *Andy and the Rusyns*. The Carl Beck Papers. Pittsburgh: University of Pittsburgh.
- Silvestri, Maria, Righetti, John. 2015. *Changed by Thalerhof*. Accessed 1.08.2019. <https://www.youtube.com/watch?v=n6Q6SRbDQic>.

APPENDIX

Carpatho-Rusyn Panels and Papers at AAASS/ASEEES National Conventions, 1988-2019

20th Annual Convention, Honolulu, Hawaii, November 18-21, 1988

Panel: *Ethnocultural Survival in Borderland Regions*

Chair: Michał Chorośnicki, Jagiellonian U. (Poland)

Papers:

Paul J. Best, Southern Connecticut State U. "The Lemko Questions 1900-47"

Paul R. Magocsi, U. of Toronto (Canada) "Nation Building or Nation Destroying?: Poles, Lemkos, and Ukrainians in Present Day Poland."

Peter J. Potichnyj, McMaster U. (Canada) "The Lemkos in the Ukrainian National Movement during and after WWII."

Discussant:

Oksana Grabowicz, Harvard Ukrainian Research Inst.

Andrzej Zięba, Jagiellonian U. (Poland)

21st Annual Convention, Chicago, Ill., November 2-5, 1989

Panel: *Ukrainian Ethnic Communities in Poland and Czechoslovakia between World War I and World War II*

Chair: David Crowe, Elon College

Papers:

Edward D. Wynot, Jr., "Florida State U. "Poland"

Josef Kalvoda, St. Joseph College "Czechoslovakia"

Paul R. Magocsi, U. of Toronto (Canada) "The Ukrainian Question between Poland and Czechoslovakia"

Discussant: John-Paul Himka, U. of Alberta (Canada)

Panel: *Vasyl' Grendzha Donskyj, Leading Figure of Modern Carpatho-Ukrainian Literature, 1897-1974*

Chair: Helen N. Sanko, John Carroll U.

Papers:

Vasyl' Markus, Chicago, Ill. "Vasyl' Grendzha Donskyj's Political Ideology"

Dan Bohdan Chopyk, U. of Utah "Vasyl' Grendzha Donskyj's Poetry"

Dmytro M. Shtohryn, U. of Illinois "Vasyl' Grendzha Donskyj's Prose"

Discussant: Leonid Rudnytzky, La Salle U.

23rd Annual Convention, Miami, Fl., November 22-25, 1991

Panel: *National Issues in Slovakia*

Papers:

Paul R. Magocsi, U. of Toronto (Canada) "Rusyn Revival in Slovakia"

25th Annual Convention, Honolulu, Hawaii, November 19-22, 1993

Roundtable: *The End of Czechoslovakia: The Perspectives of its Various Peoples*

Chair: Milan Fryscak, New York U.

Participants:

Gisbert Frantz, New York U.

M. Mark Stolarik, O. of Ottawa (Canada)

Paul. R. Magocsi, U. of Toronto (Canada)

Gregory Ference, Salisburg State U.

Kalman Mizsei, Inst. For East-West Studies, NY

Panel: *The Uniate Revival in Eastern Europe: Slovakia, Romania, Ukraine*

Chair: Patricia A. Krafcik, Evergreen State College

Papers:

John A. Berta, Methodist College "The Uniate Revival in Slovakia"

Viorica Zainal, US Dept. of the Army "The Uniate Revival in Romania"

Andrew Sorokowski, Harvard Ukrainian Research Inst. "The Uniate Revival in Ukraine"

Discussant: Paul R. Magocsi, U. of Toronto (Canada)

26th Annual Convention, Philadelphia, Pa., November 17-20, 1994

Panel: *A Re-vision of Central European Literatures: Rediscovering Forgotten and Neglected Texts*

Paper: Elaine Rusinko, U. of Maryland, Baltimore "A Forgotten Literature: The Case of Subcarpathian Rus."

Panel: *Orthodoxy in Eastern Europe*

Paper: Patricia A. Krafcik, Evergreen State College "The Orthodox Church in Slovakia."

27th National Convention, Washington, D.C., 26-29 October 1995

Panel: *A New Slavic Nationality: The Carpatho-Rusyns of East-Central Europe*

Chair: Patricia A. Krafcik, Evergreen State College

Papers:

Paul R. Magocsi, U. of Toronto (Canada) "Politics"

Robert A. Rothstein, U. of Massachusetts, Amherst "Language"

Elaine Rusinko, U. of Maryland, Baltimore "Literature"

Discussant: Thomas E. Bird, City U. of New York

Panel: *Eastern Orthodoxy in the Twentieth-Century East-Central Europe*

Chair: James T. Flynn, College of the Holy Cross

Papers:

Edward D. Wynot, Jr., Florida State U. "Eastern Orthodoxy in Poland."

James P. Niessen, Texas Tech U. "Eastern Orthodoxy in Hungary."

Patricia A. Krafcik, Evergreen State College "Eastern Orthodoxy in the Czech and Slovak Republics."

Discussant: Andrew Ludanyi, Ohio Northern U.

30th National Convention, Boca Raton, Fl., 24-27 September, 1998

Panel: *New Slavic Communities in the Post-Communist World: Cohesion Building Among the Carpatho-Rusyns*

Chair: Robert A. Rothstein, U of Massachusetts, Amherst

Papers:

Patricia Ann Krafcik, Evergreen State College "The Power of a Newspaper: The Rusyns' *Narodný novynký* in Slovakia"

Susyn Yvonne Mihalasky, Jagiellonian U "Historical Trauma and Community Cohesion: Lemko Rusyns and the 'Akcja Wisła' Population Resettlement"

Elaine Rusinko, U of Maryland, Baltimore "Rusyn Literature in Transcarpathia: A Cohesive or Divisive Force?"

Discussant: Paul Robert Magocsi, U of Toronto, (Canada)

Panel: *Identity in the Borderlands*

Paper: Paul Robert Magocsi, U of Toronto (Canada) "Historical Creation via School Texts: The Rusyn Question in East Central Europe"

31st National Convention, St. Louis. Mo., 18-21 November 1999

Panel: *Ukrainian No More: National Ideology in the Ukrainian Near Abroad*

Chair: Paul J. Best, Southern Connecticut State U

Papers:

Bogdan Horbal, U of Wroclaw (Poland) "The Rusyn Movement among the Lemkos: Separatism, Invented Identity, or Just another Nation in the Making?"

Patricia A. Krafcik, Evergreen State College “But We Never Were Ukrainian: The Struggle of Slovakia’s Rusyns to Assert Their Identity”

Elaine Rusinko, U of Maryland, Baltimore “From Ukrainian to Rusyn in Literature: The Case of Vladymyr Fedynshyets”

Discussant: Thomas E. Bird, Queens College, CUNY

Panel: *Regional Identities versus National Identities in Twentieth Century Eastern Europe*

Paper: Christopher M. Hann, U of Kent, Canterbury (UK) “The Lemkos”

Discussant: Paul Robert Magocsi, U of Toronto (Canada)

Panel: *Sesame Street: Mother Tongue Acquisition Among Slavic Children*

Paper: Lubica Babotova, U of Prešov (Slovakia) “Stories for Ruthenian/Ukrainian Children”

34th National Convention, Pittsburgh, Pa., 21-14 November 2002

Panel: *Interdisciplinary Advances in Carpatho-Rusyn Scholarship*

Chair: Paul J. Best, Southern Connecticut State U

Papers:

Paul Robert Magocsi, U of Toronto (Canada) “Compiling the *Encyclopedia of Rusyn History and Culture*”

Brian McHugh, Temple U “Defining the Rusyn Language”

Elaine Rusinko, U of Maryland, Baltimore “A Postmodern Approach to Rusyn Literature”

Discussants:

Patricia A. Krafcik, Evergreen State College

Robert A. Rothstein, U of Massachusetts, Amherst

Panel: *Looking East: Jewish, Ruthenian, and Russian Themes in Modern Czech Literature*

Paper: Jonathan H. Bolton, Harvard U “Ivan Olbracht’s Ruthenia”

35th National Convention, Toronto, Ontario, 20-23 November 2003

Panel: *Carpatho-Rusyns Speak Out: Discourses of Identity*

Chair: Paul Robert Magocsi, U of Toronto (Canada)

Papers:

Jennifer A. Dickinson, U of Vermont “Documenting Identity: The Discourse of Census Categories and Rusyn Self-Determination in the 2001 Ukrainian Census”

Patricia A. Krafcik, Evergreen State College “Carpatho-Rusyns: Depiction and Self-Depiction in Cinema”

Nina Maslej, U of Toronto (Canada) “Carpatho-Rusyn Identity in Rare Books of the Eighteenth-Twentieth Centuries”

Discussant: Elaine Rusinko, U of Maryland, Baltimore

Panel: *Pan-Slavism: Late Nineteenth, Early Twentieth Century*

Paper: Elaine Rusinko, U of Maryland, Baltimore “A Success Story for Russian Pan-Slavism: The Russophiles of Subcarpathian Rus”

36th National Convention, Boston, Mass., December 4–7, 2004

Panel: *The Modernization of Rusyn Folk Culture*

Chair: Paul J. Best, Southern Connecticut State U

Papers:

Bogdan Horbal, New York Public Library “Business or Pleasure? Commercial Recordings of Lemko Folk Music in New York 1928–1930”

Nadiya Kushko, Uzhhorod State U (Ukraine) “Rusyn Reaction to Social Change: Language in Folk Tales Recorded by Volodymyr Hnatiuk”

Elaine Rusinko, U of Maryland, Baltimore “From the ‘Saryi krai’ to the ‘New Word’: Rusyn-American Immigrant Literature”

Discussant: Paul Robert Magocsi, U of Toronto (Canada)

Panel: *Rusyns, Rusyn Immigrant Communities, and Others: Tradition and Change*

Chair: Paul Robert Magocsi, U of Toronto (Canada)

Papers:

Linda Mastalir, U of Toronto (Canada) “Rusyn Life in Prague since 1989: A New Era in Czech-Rusyn Relations”

Robert Zecker, St Francis Xavier U (Canada) “Rusyns and Slovaks in Philadelphia: Fluidity of Ethnic Identity”

Martin Fedor Ziac, SUNY, Albany “From Lodomirova to Jordanville: Changing Perceptions of Rusyn Identity”

Discussant: Elaine Rusinko, U of Maryland, Baltimore

Panel: *The Scholar-Political Activist and Fables in Slovakia*

Paper: Helene Nadia Sanko, John Carroll U “The Animal Fables of Mykola Kseniak”

Discussant: Patricia A. Krafcik, The Evergreen State College

38th National Convention, Washington, D.C., November 16–19, 2006

Panel: *Carpatho-Rusyns in the Twenty-First Century: An Update*

Chair: Elaine Rusinko, U of Maryland, Baltimore County

Papers:

Paul Robert Magocsi, U of Toronto (Canada) “Politics”

Robert A. Rothstein, U of Massachusetts, Amherst “Language”

Brian Pozun, Freelance Journalist “Media”

Discussant: Thomas E. Bird, Queens College, CUNY

39th National Convention, New Orleans, La., November 15–18, 2007

Panel: *Rusyn Identity in Folklore and Folk Life--Expressed and Concealed*

Chair: Patricia A. Krafcik, The Evergreen State College

Papers:

Timothy J. Cooley, UC Santa Barbara “The Roles of Rusyns in Musically Imagining Identity in the Polish Tatras”

Robert Carl Metil, Chatham U “Rusyn Song and Identity in Eastern Slovakia”

Maria Silvestri, Seton Hall U “Rusyns on Display in Slovakia: The Museum of Ukrainian Culture and the Museum of Rusyn Culture”

Discussant: Natalie Kononenko, U of Alberta (Canada)

Panel: *Contested Ethnicities and Languages in the Slavic World*

Chair: Elaine Rusinko, U of Maryland, Baltimore

Papers:

Andriy Danylenko, Pace U “The Rusyn Language on the Threshold of Modernity: Breaking Out of the All-Ukrainian Paradigm”

Bogdan Horbal, New York Public Library “Contested by Whom? Lemko Rusyns in Post-Communist Poland”

Curt Woolhiser, Harvard U “‘Polesian’ and ‘Podlasian’: Dialect Literature and Regional/Ethnic Identity in the Belarusian-Ukrainian Transitional Zone”

Discussant: Paul Robert Magocsi, U of Toronto (Canada)

40th National Convention, Philadelphia, Pa., November 20–23, 2008

Panel: *Carpatho-Rusyns and the Folk Arts: Dance, Song, Architecture*

Chair: Elaine Rusinko, U of Maryland, Baltimore

Papers:

Cathy Black, Brigham Young U “From Obscurity to the Kyczera Stage: The Reconstruction of the Polish Lemko Rusyn Fedory Ritual”

Robert Carl Metil, Chatham U “Rusyn Song in Eastern Slovakia: Old and New Performance Contexts”

Joby Patterson, U of Oregon “Crossing Borders and Languages in the Carpathians: The Diffusion of Ideas in Medieval Wooden Church Building”

Discussant: Patricia A. Krafcik, The Evergreen State College

41st Annual Convention, Boston, Mass., November 12–15, 2009

Panel: *Ukraine’s Regionalism and Russia’s Intervention: The Case of Transcarpathia*

Chair: George G. Grabowicz, Harvard U

Papers:

Paul Robert Magocsi, U of Toronto (Canada) “The Heritage of Autonomy in Subcarpathian Rus’/Transcarpathia”

Taras Kuzio, Carleton U “Centre-Periphery Relations and Ukrainian Regional Policies “

Lowell Barrington, Marquette U “Russia’s Interests in the Former Soviet Sphere”

Discussants:

Dominique Arel, U of Ottawa (Canada)

Alexander John Motyl, Columbia U

Panel: *Writing and Rewriting Rusyn Lives: Memoirs, Fiction, Biography*

Chair: Alexandra Christine Wiktorek, Georgetown U

Papers:

Patricia A. Krafcik, The Evergreen State College “Memoirs of Rusyn-American Immigrants: Shaping New Lives”

Mark Wansa, Independent Researcher “Icons, Onions, and Influenza: Constructing a Rusyn Historical Novel”

Elaine Rusinko, U of Maryland, Baltimore “Icon of the Rusyn Movement: The Afterlife of Andy Warhol”

Discussant: Linda Pugh, Independent Scholar

Panel: *Speaking Lives III: The Secular and the Sacred*

Chair: Patricia A. Krafcik, The Evergreen State College

Paper: Robert Carl Metil, Chatham U/U of Pittsburgh/National Slovak Society “A Word to One’s Own: Ideology and Social History in the Confessional Narratives of Rusyn Dissidents in Eastern Slovakia”

42nd Annual Convention, Los Angeles, Calif., November 18-21, 2010

Panel: *East Slavic Morphosyntax: From (Old) Novgorod to Transcarpathia*

Paper: Stefan M. Pugh, Wright State U “Numerals in the Carpathians: Form and Function in Prešov Rusyn”

43rd Annual Convention, Washington, D.C., November 17-20, 2011

Panel: *The History and Current State of the Rusyn Language: Variation, Fusion, or Both?*

Chair: Patricia Krafcik, The Evergreen State College

Papers:

Daniel Mueller, Justus-Liebig U Giessen (Germany) “Rusyn in Transcarpathian Ukraine: The Sociolinguistic Situation and Standardization Process”

Wayles Browne, Cornell U “The Position of Vojvodina Rusyn”

Stefan Pugh, Wright State U “Prešov-Region Rusyn: Birth, Adolescence, and Growing Pains”

Discussant: Robert Rothstein, U of Massachusetts, Amherst

Panel: *The Power of Russification: The Case of Ukraine*

Paper: Alexandra Wiktorek, U of Pennsylvania “Caught in the Middle: Rusyns versus Ukrainians in the Russian Media”

Roundtable: *Lemkos, the Lemko Region, and the Lemko Diaspora in the 21st Century*

Chair: Stanisław Nabywaniec, Rzeszów U (Poland)

Participants:

Helena Duć-Fajfer, Jagiellonian U (Poland)

Bohdan Halczak, Zielonogórski U (Poland)

Ewa Michna, Jagiellonian U (Poland)

Jarosław Moklak, Jagiellonian U (Poland)

Wojciech Rojek, Jagiellonian U (Poland)

44th Annual Convention, New Orleans, La., November 15-18, 2012

Panel: *East Slavic Morphosyntax*

Paper: Stefan M. Pugh, Wright State U “The East Slavic Numerals: Form and Function in the Carpathians”

Discussant: Wayles Browne, Cornell U

45th Annual Convention, Boston, Mass., November 21-24, 2013

Panel: *Carpatho-Rusyns in Myths, Symbols, and Visual Images*

Chair: Alexandra Wiktorek Sarlo, U of Pennsylvania

Papers:

Paul Robert Magocsi, U of Toronto (Canada) “Myths and Stereotypes in Carpatho-Rusyn History”

Nicholas Kyle Kupensky, Yale U “Representing ‘Ruthenia’ (Carpathian Rus’): Margaret Bourke-White’s Rusyn Photographs”

Elaine Rusinko, U of Maryland, Baltimore “The Rusyn Andy Warhol: Icons and Myths”

Discussant: Patricia A. Krafcik, Evergreen State College

Roundtable: *Writing the History of the Lemko Region*

Chair: Paul J. Best, Lemko Association / Carpathian Institute

Participants:

Michael Decerbo, Raytheon BBN Technologies

Jarosław Moklak, Jagiellonian U (Poland)

Wojciech Rojek, Jagiellonian U (Poland)

Stanisław Sroka, Jagiellonian U (Poland)

Panel: *Dialects and Minority Languages I: Former Austro-Hungarian Lands*

Paper: Elena E Boudovskaia, Georgetown U “Rusyn Dialects in Carpathian Ukraine”

46th Annual Convention, San Antonio, Tex., November 20-23, 2014

Panel: *Creating Carpatho-Rusyn Culture: 1989–present*

Chair: Paul Robert Magocsi, U of Toronto (Canada)

Papers:

Elena E Boudovskaia, Georgetown U “Who Speaks What to Whom?: The Status of Rusyn in Transcarpathian Ukraine”

Nicholas Kyle Kupensky, Bucknell U “Translating Authority: The Politics of Translation and the Third Carpatho-Rusyn Renaissance”

Patricia A. Krafcik, Evergreen State College “Carpatho-Rusyns in Slovakia: Our Own Museum, At Last!”

Discussant: Thomas E. Bird, CUNY Queens College

Panel: *Eastern European Identities*

Paper: Sarah Latanyshyn, UC Santa Barbara “A Day Spent in ‘Our Mountains’: The Svidnik Festival of ‘Rusyn-Ukrainian’ Culture”

Panel: *What do Minorities Speak Today? The Fate of Slavic Minority Languages in the Yugoslav Successor States*

Paper: Wayles Browne, Cornell U “The Rusin Language in Croatia”

Roundtable: Military Operations in the Carpathians 1912-1915**Participants:**

Michał Chorośnicki, Jagiellonian U (Poland)

Paul J. Best, Lemko Association/Carpathian Institute

Olga Fleshler, Trans-Baikal State U (Russia)

Bohdan Halczak, U of Zielona Góra (Poland)

Elena Pishcherskaya, Chita Institute of the Baikal U of Economics & Law (Russia)

Wojciech Rojek, Jagiellonian U (Poland)

47th National Convention, Philadelphia, Pa., November 19-22, 2015**Panel:** *Documenting Carpatho-Rusyn Language*

Chair: Nicholas Kyle Kupensky, Bucknell U

Papers:

Paul Robert Magocsi, U of Toronto (Canada) “Let’s Speak (Standardized) Rusyn”

Wayles Browne, Cornell U and Robert A. Rothstein, U of Massachusetts, Amherst “Considerations on Preparing a Rusyn Textbook for Foreign Learners”

Elena E Boudovskaia, Georgetown U “Rusyn Language Textbooks in Slovakia and Transcarpathia as Instruments of Language Maintenance”

Discussant: Patricia A. Krafcik, Evergreen State College

Panel: *Documenting Carpatho-Rusyn History and Culture*

Chair: Alexandra Wiktorek Sarlo, U of Pennsylvania

Papers:

Maria Silvestri, Independent Scholar “Changed by Thalerhof: The History and Significance of Europe’s First Concentration Camp”

Nicholas Kyle Kupensky, Bucknell U “Emil Kubek’s Mahanoy City”

Elaine Rusinko, U of Maryland, Baltimore County “Framing Julia Warhola: Portraits of a Carpatho-Rusyn Immigrant Woman”

Discussant: Thomas E. Bird, CUNY Queens College

Roundtable: *Forty Years Ago in Philadelphia: The Shaping of Carpatho-Rusyn Studies in America*

Chair: Patricia A. Krafcik, Evergreen State College

Participants:

Thomas E. Bird, CUNY Queens College

Bogdan Horbal, New York Public Library

Edward Kasinec, Columbia U

Paul Robert Magocsi, U of Toronto (Canada)

Elaine Rusinko, U of Maryland, Baltimore County

Panel: *Art and Identity in Contemporary Ukraine*

Paper: Sarah Latanyshyn, UC Santa Barbara “One Performer, Two Festivals: Lemko/Ukrainian

Identity Negotiations between Ellenville and Zdynia”

Panel: *Dialects and Minority Languages of Eastern Europe: At Home and Abroad*

Paper: Sándor Foldvari, U of Debrecen (Hungary) “Rusyns and Their Language in Slovakia,

Ukraine and Other Central European Countries”

48th National Convention, Washington, D.C., November 17-20, 2016

Roundtable: Carpathian Rus’ – Real or Imagined?: Debating Paul Robert Magocsi’s *With Their Backs to the Mountains* (2015)

Chair: Thomas E. Bird, CUNY Queens College

Participants:

Peter Galadza, Saint Paul U (Canada)

Harvey Goldblatt, Yale U

Christopher M. Hann, Max Planck Institute for Social Anthropology (Germany)

Valerii Ivanovich Padiak, U of Prešov (Slovakia)

Roundtable: *The Carpatho-Rusyn Global Village*

Chair: Elaine Rusinko, U of Maryland, Baltimore County

Participants:

Joel C. Brady, U of Pittsburgh

Kristina Marie Cantin, U of Tennessee

Richard D. Custer, Independent Scholar

Bogdan Horbal, New York Public Library

Maria Silvestri, John and Helen Timo Foundation

Panel: *Folk Religious Imagination II: Central and Eastern Europe***Papers:**

Patricia A. Krafcik, Evergreen State College “Religious Imagery and the Invocation of Magic in a Carpatho-Rusyn Folktale”

Elena E Boudovskaia, Georgetown U “The Old Man Knew Something: Traditional Supernatural Powers and Popular Attitudes to Their Bearers among Contemporary Rusyns in Ukraine”

Panel: *Jews in the Soviet Periphery during World War II and Beyond*

Paper: Anya Quilitzsch, U of Michigan “Returning Home? Jewish Life in Transcarpathia after the Holocaust”

Panel: *War in the Carpathians, 1912-1952*

Chair: Paul J. Best, Lemko Association / Carpathian Institute

Papers:

Graydon A. Tunstall, U of South Florida “The Siege of Przemyśl”

Ludmila Kovalchuk, Baikal State U (Russia) “The Battle of the Dukla Pass”

Bohdan Halczak, U of Zielona Góra (Poland) “Lemko Refugees in Slovakia”

Discussants:

Jaroslav Moklak, Jagiellonian U (Poland)

Olga Isaakovna Fleshler, Trans-Baikal State U (Russia)

49th National Convention, Chicago, Ill., November 9-12, 2017

Roundtable: *Transgressing Identity: Choosing (Not) to Be Carpatho-Rusyn*

Chair: Nicholas Kyle Kupensky, Yale U

Participants:

Kristina Marie Cantin, U of Tennessee

Agnieszka Halemba, U of Warsaw (Poland)

Sarah Latanyshyn, UC Santa Barbara

Janet MacGaffey, Bucknell U

50th National Convention, Boston, Mass., December 6-9, 2018

Panel: *Czechoslovakia at 100 I: Envisioning and Imaging Subcarpathian Rus'*

Chair: Alexandra Wiktorek Sarlo, U of Pennsylvania

Papers:

Patricia A. Krafcik, Evergreen State College “Imaging Life in Subcarpathian Rus': Perspectives of Russian Linguist-Folklorist Petr Bogatyrev and Czech Journalist/Writer Ivan Olbracht”

Elaine Rusinko, U of Maryland, Baltimore County “The Subcarpathian Barbizon: Tradition Meets Modernity in the Visual Arts”

Richard D. Custer, Independent Scholar “Imaging a Homeland: Carpatho-Rusyn Immigrants in the US React to the Czechoslovak Option”

Discussant: Thomas E. Bird, CUNY Queens College

Roundtable: *Czechoslovakia at 100 II: The Formation (and Fall) of a Multiethnic State*

Chair: Nicholas Kyle Kupensky, Bowdoin College

Participants:

Hillel J Kieval, Washington U in St. Louis

Paul Robert Magocsi, University of Toronto

Daniel E. Miller, U of West Florida

Mark Stolarik, U of Ottawa

Nancy M. Wingfield, Northern Illinois U

Panel: *Czechoslovakia at 100 III: Transnational Identities in the Literature of the First Republic*

Chair: Carol Skalnik Leff, U of Illinois at Urbana-Champaign

Papers:

Ann Jamison, U of Utah “The Czechoslovak Kafka”

Charles Sabatos, Yeditepe U (Turkey) “Breaking the Boundaries of Language, Identity, and Taste in the Fiction of Gejza Vámos”

Nicholas Kyle Kupensky, Bowdoin College “For the Rusyns, the Slavs, and Humankind’: The Poetry and Politics of Andrii Karabelesh”

Panel: *Hungarian-Soviet Relations: 1935–1989*

Paper: Peter Pastor, Montclair State U “Hungarian and Soviet Designs over Subcarpathia: 1938–1945”

Panel: *Trajectories of Mass Violence in Central and Southeastern Europe*

Paper: Raz Segal, Stockton U “From ‘Greater Hungary’ to Soviet Ukraine: State Violence and State Building in the Carpathians, 1938-1946”

Roundtable: *The Grabar Family as Cultural Phenomenon*

Chair: Wendy R. Salmond, Chapman U

Participants:

William Elliott Butler, Penn State U

Patricia Kennedy Grimsted, Harvard U / IISH (Netherlands)

Paul Robert Magocsi, U of Toronto (Canada)

51st Annual Convention, San Francisco, Calif., November 23-26, 2019

Panel: *Documenting Lives of Carpatho-Rusyns and Their Neighbors in Subcarpathian Rus’ and Beyond*

Chair: Maria Silvestri, John and Helen Timo Foundation

Papers:

Kristina Marie Cantin, U of Tennessee “Ethnographic Methodologies for Comparing Carpatho-Rusyn Beliefs and Practices Across Time and Space”

Richard D. Custer, Independent Scholar “A Carpatho-Rusyn Village’s American Conversion to Orthodoxy: Statistical Analysis Reveals Life Narratives”

Pavlo Khudish, Uzhhorod National U (Ukraine) "The Issue of the Land: Relations between Jewish Farmers and Carpatho-Rusyn Peasants Right After the WWII in Transcarpathia"

Yuriy Slavik, Uzhhorod National U (Ukraine) "Relations between Subcarpathian Jews and Rusyns at the Time of Anti-Jewish Legislation in the Hungarian State (1938- 1944)"

Discussants:

Alexandra Wiktorek Sarlo, U of Pennsylvania

Paul Robert Magocsi, U of Toronto (Canada)

Panel: *Carpathian Rus' under Communism: Identity, Ideology, Literature*

Chair: Bogdan Horbal, New York Public Library

Papers:

Iaroslav Kovalchuk, U of Alberta (Canada) "At Home among Strangers: Carpatho-Rusyn Russophiles in the Soviet Intelligentsia"

Nicholas Kyle Kupensky, Bowdoin College "On the Brink of Death': Andrii Karabelesh and the Writing of a Communist Concentration Camp Narrative"

Marta Watral, Jagiellonian U (Poland) "Existing Outside Language: Literary Strategies of Expressing Lemko Identity in Postwar Poland"

Discussant: Elaine Rusinko, U of Maryland, Baltimore County

Panel: *Beyond Centre and Periphery. Mapping Transnational Spaces in Interwar Czechoslovakia*

Chair: Sebastian Paul, Hannah-Arendt-Institute for Totalitarianism Studies (Germany)

Papers:

Sebastian Paul, Hannah-Arendt-Institute for Totalitarianism Studies (Germany) "Between Democratization and Securitization. Perceptions of Subcarpathian Ruthenia by Czech State Officials in Prague and Uzhhorod"

Stanislav Holubec, Czech Academy of Sciences (Czech Republic) "Loyalties of Slovaks, Hungarians, Jews and Ruthenians"

Filip Herza, Institute of Ethnology CAS (Czech Republic) "Science and Medicine in the Interwar Subcarpathian Ruthenia"

Pavel Baloun, Faculty of Humanities/CEFRES "Czechoslovak Civilizing Mission in the 'East of the Republic'"

Discussant: Victoria Shmidt, Karl-Franzens-U of Graz (Austria)

Panel: *Russian Orthodoxy East and West*

Chair: Michał Chorośnicki, Jagiellonian U (Poland)

Papers:

Elena Nikolaevna Pishcherskaya, Chita Institute of Baikal State U (Russia) and Olga Isaakovna Fleshler, Trans-Baikal State U (Russia) "The Russian Orthodox Mission to North America via Siberia"

Bohdan Halczak, U of Zielona Góra (Poland) "Russian Orthodox Penetration of Galicia before World War I"

Jaroslav Moklak, Jagiellonian U (Poland) „Fr. Maxim Sandovich in pre-WW I Galicia"

Stanisław Nabywaniec, Rzeszów U (Poland) „The Other Sandoviches, Fr. Piotr and Son Anatol”

Disc.: Stanisław Stępień, South-Eastern Research Institute, Przemyśl (Poland)

Panel: *Exploring Folk Belief* (In honor of Robert Rothstein)

Paper: Elena E. Boudovskaia, Georgetown U “The Fatal Accident Story as a Genre in a Rusyn Village in Western Ukraine”

Жіль Делез і Фелікс Гуатарі

Чым є література менша?¹

(...) Проблем експресіі не є поставлений през Кафку в якісый універсальный, абстрактный спосіб, але в однесію до літератур окрисляных гев як меншы [*mineures*] – наприклад жыдівской літературы в Варшаві або Празі. Література менша не є літературом якісого меншого языка але так, котру якіся меншына творит в офіційным языку [*majeure*]. Першом характерном приметом той літературы є того, же ей язык є назначений высоком ступіню детериторіялізації. В тот спосіб Кафка дефініює імпас, котрый одділят пражскых Жыдів од доступу до акту писаня і творит іх літературу неможливым: неможніст неписаня, неможніст писаня по німецькы, неможніст писаня інакше². Неможніст неписаня прото, же народна свідоміст, непевна або будуча в стані опресіі, мусит конечні выразити ся в літературі («Літературна битва отримує реальне оправданя в найзагальнійшій скалі»). Ситуация в якій нашли ся пражскы Жыды враз з неодлучным почуттьом нередукувального дистансу в однесію до чешского, первістного територіялізму, остала вызначена през брак можности творіня в інчым як німецькій языку. Натоміст неможніст творіня по німецькы то детериторіялізация самого німецького населіня – опресійна меншына

¹ Переклад з: Deleuze, Gilles, Guattari, Félix. 2016. *Kafka. Ku literaturze mniejszej*. Пер. Anna Zofia Jaksender, Kajetan Maria Jaksender 83-123. Kraków: Wydawnictwo Eperons-Ostrogi. Перевела Моніка Тылявска.

² Лист до Брода, червец 1921; в: F. Kafka, *Listy do rodziny, przyjaciół, wydawców*, выб. і пер. R. Urbański, спілпр. A. Urbańska, W.A.B. Warszawa 2012, с. 373-376., як тіж коментарі Варенбаха (K. Wagenbach, *Franz Kafka. Années de jeunesse (1883-1912)* traduit par Élisabeth Gaspar, Mercure de France, 1967), с. 84.

бесідує языком одтинаючым ей од мас «урядовым языком» або якісым штучным языком; односит ся тото о вельо міцнійше до тых Жыдів, котры будучы частю той меншыны, сут рівночасно з ней вылучаны, гейбы тоты «Цигане, котры вкрали дітину з німецкой колыскы». Бесідуючы коротко, німецкій з Прагы є языком здетериторіялізуваным, властивым для дивного, мешного застосуваня (мож тото днес порівнати до способу, в якій чорны громадяне Америкы хоснуют англійській язык).

Другом характерном приметом меншых літератур є їх цілковите уполітиччїня. «Великы» літературы противні, в індивідуальных квестиях (родинных, супружеских ітп.) маюť тенденцію до лучыня ся з інчыма, не менше індивідуальныма справама, натоміст соспільне середовиско хоснуване є гев лем як окружыня або фон: нияка з тыпово едипальных³ історий неє гев необхідна, в кажым разі неє необхідна в выключный спосіб, хоц в шыршій перспективі то они вказуюť ся быти сутю. Література менша є чысто інча; ей узкій обсяг спрочыняť, же каждая індивідуальна подія одраз остає вмішана в політыку. Індивідуальна адже квестия стає ся одраз значучо барже необхідна, жадана, побільшена – гейбы під мікроскопом – што спрочыняť, же возникат з ней якіса чысто інча істория. То як раз в тым значыню родинный трикутник лучыť ся з інчыма трикутниками: гандльовыма, економічныма, бюрократычныма, судовыма, котры детермінуюť його вартости. Коли Кафка, помедже вельома ціляма літературы меншой, выміняť «явлїня ся конфлікту, котрый проти-ставит вітців сынам і як такім дає можніст дискутувати о ним»⁴, не ходит му о едипальну уяву, але о політычний програм. «Хоц нераз трафляť ся передумати спокійні якісу поедну справу, еднако не вычерпує ся ей аж до кінця, де лучыť ся она з подібныма справама, найскорше дотерат до такой границі, коли ся стремит в напярмі політыкы, што веце, прїбуєме взрїти тоту гранцію скорше, закла стане ся видочна, а часто маме схыльніст видїти тоту зміцняючу ся границію всяди. [...] Тото, што в обшырі великих літератур розгрыват ся на сподї, творячы взагалї не необхідны підземеля будівлі, діє ся гев в полном світлі, тото, што гын дає

³ Гев єст введєный долгий коментар-пояснїня польского тлумача і выдавці, котрого в цілости не переводиме. Його основом єст пояснїня вельо раз ввводженой през Делеза і Гуатарього рїжницї медже історийом, приналежном невротыкови/ Едипови і вандрївком властивом шїзофренїкови (прип. ред.).

⁴ Гев єст долгий припис тлумача, який дополняť тото, што Делєз і Гуатарї подали за Кафком лем в малым урывку, а што безпосередньо односит ся до літературы меншой, конкретні до жыдївской літературы в Варшаві і Празі (прип. ред.).

причину до хвильового згромаджыня, гев веде до результатов взагалі не менше значучых як загальный засуд о жытју і смерти вшыткых»⁵.

Третьом характерном приметом літэратур меншых ё того, же вшытко ма гев колективный вымір⁶. Власні зато, же таланты не годны скріпити ся на струі літэратуры меншой, не ма відповідніх обставин для зіндивідуалізованого выповіджыня, котре приналежало бы до того ци інчого «мастера» і давало бы ся одділити од колективного выповіджыня. Тот стан рідкого выступуваня талантів ё сприятивный ёднак творіню чогоси одмінного од літэратуры мастерів: того, што бесідуе сам писатель, становит уж спільне діяня, того што бесідуе або робит, ё автоматычні політычне, навет коли інчы ся з тым не згаджают. Поле політычности назначыло цілу обшыр выповіди. Зато, же понад вшытко збірна або народова свідоміст вказуе ся «все в зовнішніх проявах жытја і все ё в стані розпаду»⁷, ё то літэратура, котру в позитивный спосіб вызначат тотя ей роля як тіж функция колективной выповіди, так адже стае ся прото революційна: то літэратура, котра продукуе збірну, активну солідарніст, мимо цілого ей сцептицизму; а кед писатель находит ся на ранті або тримат ся на пограничу свойой крухой соспільности, то така ситуація дае му з другой страны можніст выражання ся в інчій, потенціальной соспільности, аж до вытворіня середків для якісой новой свідомості ци нового способу одчуваня. В такій спосіб пес в *Роздумуванях пса* кличе в свой самоті до нового рода науки. Літэратурна машына заступуе машыну будучой революціі і то нияк не з ідеологічных причин, але зато, же она сама ё здетермінувана выконити вымогы колективного выповіджыня, котрого в тым середовіску всядиль бракуе: літэратура стае ся справом народу⁸. В такій як раз спосіб тот проблем явит ся Кафці. Выповід не одкликуе ся до підмету выповіджыня, котрый мал бы становити ей причину, ані до підмету выповіди, котрый мал бы стати ся ей ефектом. Быти може Кафка

⁵ Фрагмент з 25 грудня 1911; F. Kafka, *Dzienniki 1910-1923*, пер. J. Werter, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1969, с. 157.

⁶ «Літэратура, адже, в котрій ничый талант не робит вылому, не выказуе тіж ниякых дір, през котры могли бы ся втиснути обоятны люде. Домаганя ся увагы зо стороны літэратуры тым барже поневалят»; *там же*, с. 155 [прип. тлумача на польскій].

⁷ Цитату не повело ся злокалізувати в польскых перекладах Кафкы [прип. тлумача на польскій].

⁸ Денник, 25 грудня 1911, с. 181: «Літэратура ё меше обектом історіі літэратуры як голосом народу». «Хоц найде гев затрудніня менше знавіців історіі літэратуры, то сама літэратура ё не на тілько справом історіі літэратуры, на кілько радше справом народу і находит ся тым способом в руках хоц не без сказы, то прынаймі певных». *Там же*, с. 156.

міг в дакотрым моменті думати в такій спосіб, хоснуючы традыцыйны катэгорыі, котры адносили ся до двох підметів, автора і героя, нарратора і osoby, мріючого і мріяного⁹. Скоро резигнуе еднак з такога принципу нарратора, так як і не згодит ся, хоц выражат подив для Гетого, на літаратуру автора або мастера. Мыш Йосифина резигнуючы з індывдуальнаго выконуваня співу, затаплят свій голос в колектывным выповіджыню, в «безчылнній толпі героів (свойого) народу»¹⁰. Перехід од зіндывдуалізуваной звірыны до зграі або до колектывной многості то тіж сім музыкуючых псів. Або іщы в інчым місци *Роздумувань пса*, де выповіди самітнотого глядаючотого керують го в сторону колектывнотого выповіджыня псячотого гатунку, навет кед така збірніст фурт іщы не істніе. Нее підмету, сут лем колектывны уклады выповіджыня – літаратура натоміст выповідаг такы уклады в обставинах, в котрых не сут они іщы узовнішнены, і де істніюць лем або як будучы чортівскы силы, або можлывы до зреалізуваня рэвалюцыйны силы. Сама Кафка отверат го на вшытко, што выходит поза історичну актуальніст. Буква К не так окрыслят нарратора ці якісу особу, як радше якісый штотраз барже машыновы уклад, ці тіж якісого штотраз барже сколектывізуваного – над яку-небуд опрыдїлену в свой самотї єдніцу – аєнса (лем в однесіню до підмету єдніцу была бы в силі одорвати ся од колектыву і покерувати власныма справама).

Тры адже голвыны вызначныкі літаратуры меншой то детериторіялізація языка, поміщыня індывдуум в політычній актуальности як тіж колектывны уклады выповіджыня. Старчыт адже повісти, же окрысліня «менша» не є означныком для якісых выбраных літаратур, але опрыдїлят рэвалюцыйны абгрунтуваня каждой літаратуры на фоні той, котру называе веліком (або канонічном). Навет хтоси, хто ма нещестя вродити ся в державі велікой літаратуры, є змушены пісати в ей языку, так як чешскій Жыд піше по німецкы або як Узбек по російскы.

⁹ Пор. *Приготовліня до вінчаня на селі*: «І докля бесідуеш «ся» в місце «я» нич то іщы не значыт і мож на тоту тему спокійні бесідувати [...]»; F. Kafka, *Przygotowania do ślubu na wsi*, пер. А. Kowalkowski, *Dzieła wybrane*, т. 1, Warszawa 1994, с. 498. Тоты «два підметы» добрі видно в інчым місци: «Не потрібую прецін навет іхати на село особисто, нее то вцалі конечне. Пошлю лем свое прыоблечене тіло»; там же, с. 501. В часі коли нарратор остае в постелі в віді хруща, жука рогача або гнояка. Быти може є то якісе джерело ставаня-ся-хрущом през Грегора Самсу в *Преображыню* (тым самым Кафка в місце того, жебы піти до Феліціи волит остати в постелі). Еднак то як раз в *Преображыню* звіря отрымее значыня правдыготого ставаня ся і перстае го опрыдїляти стагнація підмету выповіджыня.

¹⁰ Тот же, *Śpiewaczka Józefina, czyli naród myszy*, пер. R. Karst, *Dzieła wybrane*, т. 1, с. 494.

Писати гейбы пес, котрый копле свою діру, шур, котрый выдрапуе свою нору. А вшытко зато, жебы найти свое власне недорозвита, свою гвару, свій власный Третій Світ, свою пустыню. Вельо было дискуссий на тему того, чым є маргінальна література. Дискутувано тіж над тым, чым є популярна ци пролетарска література. Критеріи сут очевидно барз тяжкы до усталіня, закля не перейдеме найперше през якісый барже об'ективный концепт, як раз тот односячий ся до літературы меншой. Аж можніст бо установліня практыкы меншыны од середины – в офіційным языку – дозволят здефініювати популярну літературу, маргінальну літературу, ітп.¹¹ То є ціна, котру література мусит заплатити, жебы реальні мочы стати ся колективным машыном экспресіі, здібном до писаня і несіня власного змісту. Кафка навыраз повідат, же лем література менша є пристосувана до працы з матерійом¹². Чом і чым взагалі є тот машына экспресіі? Знаме, же помедже ньом а языком фунгуе однесіня оперте на множині детериторіялізаций: ситуація Жыдів, котры лишыли чешскій язык в тым самым моменті, што сельске середовиско, але тіж ситуація самого німецкого языка, як «урядового языка». Но добрі, можеме піти іщы дальше, іщы барже зміцнити тот рух детериторіялізаций экспресіі. Довершат ся того што найменше на два способы: або през штучне збогачыня німецкого языка, през втисніня в него вшыткых можливых засобів символікы, оніризму, езотеричного сенсу, вкрытого значучого – як в Школі Празкскій, в Густава Меірінка (Meirink) і вельох інчых, в тым Макса Брода (Brod)¹³. Але такім проєкт домагат ся невірорідного высылку на рівні символічной ретериторіялізаций, основы архетыпів, Кабалы і альхеміі, з положыньом натиску на одтятя ся од народа, а в кінци не находит уж ниякого іншого політычного высвободжыня, як лем в сійонізі і «сні о Сійоні»¹⁴. Кафка скоро підыйде

¹¹ Пор. М. Ragon, *Histoire de la littérature prolétarienne de langue française*, Livre Poche, Paris 1974, як тіж Альбін Мішель (Michael): о трудностях критеріи і необходимости переходу през концепт «літературы другого ряду».

¹² «Памят малого народу не є менша як память великого народу, опрацовуе адже даный собі матеріял барже ґрунтовні»; Ф. Кафка, *Денники...*, с. 156.

¹³ Пор. Вагенбах, в знаменитым розділі «Прага на закруті віків», о ситуації німецкого языка так в Чехословації, як і в Школі Празкскій; K Wagenbach, *Franz Kafka*, пер. В. Ostrowska, Warszawa 2009.

¹⁴ В рамках цікавосткы, в оповіданю *Сон Якова* з 1875 рока, Болеслав Прус представлят «Сон о Сійоні», значыт проєкт жыдівской державы, в котрій крытыкуе едукацію основану выключні на чытаню Тальмуду і старозавітных виховавчых принципах. См.: В. Prus, *Sen Jakuba, Pisma*, Т. IX, Warszawa 1948, с. 240 [прип. тлумача на польскій].

до того в інчий спосіб, а властиві сам тот спосіб видумат, виберучи німецькій язык, яким бесідує ся в Празі, в його реальній формі, в цілій його нужді. Входячы іщы глубше в детериториялізацию... сила стриманости. Прото, же словництво є сухе, треба вправити го в інтенсивны вібраціи. Протиставити чысто інтенсивне ужытя языка каждому його символічному, значеному або просто значучому. Дійти до досконалого, але не уформуваного, а рівночасно інтенсивні материяльного выражыня. (Беручы до увагы тоты два можливы способы, ци не треба бы того самого повісти, хоц в інчых обставинах, на тему Джойса і Бекета? Оба Ірляндчыкы, в совершенный спосіб выполняють постулаты літературы меншой. Ціла слава той літературы, завершаюча ся в бытю меншом, означат рівночасно бытя революційном взглядом каждой інчой літературы. Послугуваня ся англійскым, як і каждым інчым языком, през Джойса. Послугуваня ся англійскым і французскым през Бекета. Але першыи з них не устає в стосуваню богатства і надвыжкы, доконуючы вшелеякых можливых світовых ретериториялізаций. Поступуваня другого окрислене є натоміст през силу сухости і стриманости, добровільной нужды, през што посуват детериториялізацию аж до моменту, в котрым істніють уж лем інтенсивности).

Кілько люди жыє тепер в языку, котрый не належыт до них? Або тіж не знають свойого языка, або не знають старчаючо добрі, при чым так само злі знають офіційный язык, хоц примушены сут го хоснувати? То проблем імігрантів а передо вшыткым діти. Проблем меншыны. Проблем меншой літературы, але тіж проблем нас вшыткых: в якій спосіб высвободити наш власный язык, котрый ма здібніст жолобліня, язык – языкы меншой літературы – і спричинити, жебы полетіти вздолж леніи революції? Як ставати ся номадом і імігрантом, а рівночасно Циганом свойого власного языка? Кафка бесідує: выкрадати дітину з колыскы, гуляти на напруженій лині.

Богатый ци бідный, каждый язык імплікує все детериториялізацию гамбы, языка, зубів. Гамба, язык і зубы находят свою первістну территорияльніст в поживі. Посвячаючы ся артикуляції звуків, гамба, язык і зубы детериториялізуют ся. Фунгує адже окрислений роззвук медже ідлом а бесідом – а іщы векшыи, хоц здавало бы ся інакше, медже ідлом а писаньом: правдоподібні можна писати, коли ся іст, але писаня іщы барже змінят слова в річы, котры можут ривалізувати з ідлом. Дисфункція помедже змістом а експресийом. Бесідувати, а тым барже писати,

то постити. Кафка маніфестуе неустаючу обсеію в однесію до по- жывы – котра на додаток ё звірином або мясом – обсеію рiзніка... як тiж зубiв – великих, брудных або золоченых зубiв¹⁵. То лем денекотры з проблемiв звязаных з Фелiцыйом. Пошчыня то наступный з головных мотывiв творчості Кафкы, котра ё передо выткым барз долгом iстори- йом посту. Мастер пошчыня¹⁶, пильнуваный през рiзникiв, кiнчыт свою кареру близко лупiжникiв, котры iдят сурове мясо, ставляючы звiджа- ючых в iритууючій ситуюцiі. Псы стараюць заняты пыск пса з *Роздуму- вань*, напалняючы го iдлом так, жебы перестал ставляты звiданя – i гев так само дражлива ситуюця: «А еднaк тым, што звернуло на мене увагу, могли быти лем моi звiданя. Здавало ся, што бы волiли вчынити тоту по- творнiст, заткаты мi гамбу iдлом – нiхто того не зробил, хоць хотiли того зробити – як терпiти моi звiданя. Але в такым разi легше было бы мене выгнаты i не дозволити мi ставляты звiдань. Нi, нiхто того не хтiл роби- ти, не хтiли поправдi слухаты моiх звiдань, але з огляду на нix власнi не хтiли ня выгнаты»¹⁷. Пес з *Роздумувань* осцилюе помедже двома родами наук: том, котра адносит ся до по- жывы, котра ё похідном Землi i опуще- ной головы («Одкаль Земля бере тото iдло?»¹⁸) i том, што адносит ся до музыкы, котра ё науком похідном «повiтря» i пiднесеной головы, о чым засвiдчат сiм музыкуючых псiв на початку оповiданя як тiж пес спiвак з кiнця. Помедже тыма двома родами фунгуе спiльный элемент: так, як

¹⁵ Продолжыня мотыву зубiв в Кафкы. Дiдо-рiзник; школа при улици Рiзничiй; пащекы Фелiцiі; адмовлiня ся од iджыня мяса, за вынятком моменту коли спе з Фелiцыйом в Марiенбадi. Пор. статья «Ты, котрый маш такы великы зубы», Мишеля Курно (Michael Cournot) в «Le Nouvel Observateur», 17 марта 1972, с. 59-61. То еден з найкрасных текстiв о Кафцi. Подiбну опозицию медже бесiдом а iдлом найдеме в Левiса Кароля (Lewis Carroll), як тiж порiвнувальне розвязаня в нонсенсi.

¹⁶ В оригiналі *le Champion de jeûne*, што найправдоподобiйше одсылат до оповiданя Кафкы пiд наголівком *Ein Hungerkünstler* (во французскiй версiі: *Un artiste de la faim*), опу- бликуваного першыраз в «Die neue Rundschau» в 1922 році. Перекладач на польскiй язык одышо л далек о оригiналу придаючы текстови Кафкы наголівком Голодомор (*Glodomór*). Фактычнi *Ein Hungerkünstler* то радше Артиста голодуваня – як пропонуе Ярослав Янiшевскi в своiм перекладi книжки Петера Слотердiйка *Муциш свое жыты адмiнити. О антропотехнiцi*, Варшава 2014. Рiшыли сме ся на «мастера пошчыня» (респ. «мастера посту») з увагы на велюзначнiст (*polyvocité*), яком Делез i Гуатарi прiбують насытити тот як тiж iнчы Кафкiвскы термiны.

¹⁷ Ф. Кафка, *Роздумуваня пса*, с. 18.

¹⁸ «Вшытко то правда, але мое звiданя звучыт: «Одкале земля бере тото iдло?» Бiльшiст псiв удае, же то звiданя не розумiе, i в найлiпшым выпадку отримуе на него одповiд: «Кед не маш дост iдла, даме ти зо свого». Там же, с. 17.

ідло може походити з гори, а наука о ідлі розвиват ся лем през піст, так само як музыка быват пречудні тиха.

В реальности то язык компенсує звыклі свою детериторіялізацію, через ретериторіялізацію на рівни сенсу. Перестаючы быти органом якісого смыслу, стає ся нарядьом Сенсу¹⁹. І то тот смысл, як смысл властивый, є головным в приділяню звуків (річ або стан річи, котры вказує слово) і рівночасно як фігуративный сенс, в приділяню образів і метафор (іщы інчы річы, в однесіню до котрых на оприділеных вимогах і під декотрыма взглядами стосує ся якісе слово). Стрічає ся гев не лем з ретериторіялізаціом духовом, на рівни «сенсу», але тіж фізычном, котра заходит рівночасно на рівни смыслів. Паралельно, язык фунгує выключні през розріжніня і комплементарніст взглядом підмету выповіджыня, в однесіню до сенсу і підмету выповіди, вкінци безпосердно або през метафору в однесіню до вказаной річи. Таке звычайове ужытя языка могло бы зыскати окрисліня *екстенсивного* або *представляючого*: ретериторіялізуюча функция языка (і так пес співак з кінця *Роздумвань*, примушат героя до шмаріня посту, наступує гев, в певным сенсі, реєдипалізація).

Но і власні: ситуація німецкого языка в Празі, як языка сухого, вымішаного з чешским або йідыш, отворит можности для вынахідкы Кафкы. Кед так є («кед так є, кед так є», формула так дорога Кафці, протокіл з деякого стану річи...), остане ся без сенсу, лишыт ся го додумуваням; затримат ся як кістяк або паперьовый ескіз.

1. В часі коли выартикулуваный звук был лем здетериторіялізуваным галасом, але таким, котрый ся ретериторіялізувал на рівни сенсу, то тепер – без ниякых компенсацій – звук детериторіялізує ся цілком сам. Звук або слово, котры переходят тоту нову детериторіялізацію, не приналежат до рівня языка звязаного сенсом, навет кед ся з него выводят, не сут адже тым барже музыком ци зорганізуваным співом, невет коли продукують окрислений ефект. Виділи сме пишучого Грегора, котрый мішат слова, свищучу мыш, кашляючу малпу; а тіж піяністу, котрый не грат, співачку, котра не співат і котра выраджат свій спів з того, чого не співат, псячых музыків, так барз музыкуючых цілом своім тілесністю, же не выдають они зо себе ниякой музыкы. В каждом

¹⁹ Гев і в наступных речынях гра слів: по французскы «le sens» значыт так «сенс, значыня, ум», як і «смысел».

з тых прыпадків музыка зорганізавана ё і вызначена праз ленію знесіня, так як язык повинен быти носітэлем леніі высвободжыня, жебы увільніти жыву матэрыю экспрэсіі, котра бесідуе сама за себе і не мусит быти уж формувана²⁰. Тот язык, вырваный зо свойого сэнсу, выдобытый з него, находит свій напрям лем в акценті слова, в його заламанню: «Жыю лем гев і гын, в якісім малым слові, при котрого звуку (як горі «попыхат») трачу на хвілю свою, і так безхосенну, голову. Перша і остатня буква то початок і koniec мойого рыбаючаго почутя»²¹. Діти сут барз вправны в слідуючым цвічыню: повторювати слово, котрого значыня ледво ся передчуват, так жебы вібрувало само в собі (на початку *Замку* діти в школі повторюют слова так скоро, же не спосіб зрозуміти, што бесідуют). Кафка оповідат о тым, як, будучы дітином, повторювал денекотры выражыня вітця, аж в кінці вымкло ся по леніі нонсенсу: «конец місяця, koniec місяця...»²². Імено власне, котре не ма сэнсу само в собі, ё барз податне на того рода цвічыня: Мілена з акцентом на *i* зачынат звучати «гейбы Ірек або Римлянин, заблуканый в Чехах, сілом гын затриманый; ошукане в акценті»; пак, праз субтыльнійше прыбліжыня, повідат, же ё як «жена, котру ся на руках выносит зо світа, з огня»; акцент, котрый означат впадіня або противні «скок щестя, котрый ты сам робиш зо своїм тягаром»²³.

²⁰ «Вкінці взріл, же бесідуют до него, але він іх не розуміл, чул лем вряк, котрый вшытко напалнял і праз котрый здавал ся звучати незмінні якісьы высокій звук, як бы голос сирены»; F. Kafka, *Proces* (перекладач і выдавця не подае на котре польске выданя ся покликуюе), с. 166.

²¹ Тот же, *Dzienniki*, с. 42-43.

²² Там же, с. 117: «Не посуваючы ся до того, жебы вымагати якісого значыня, выражыня *конец місяця* остало для мене прикром таемніцьом», тым барже, же повторюване было што місяц – Кафка сам сугеруе, же кед выражыню остае одобране значыня [остае голе], то праз лінівство і «слабу цікавіст». Негатывне поясніня імплікуюче брак або неможніст, підняте остало праз Вагенбаха. Ё свідомый, же Кафка вкрыват в тым місци свої страсти/жажды. І шчы: «Будучы дітином, чул ем страх, а кед не страх, то несмак, кільки раз мій отец бесідувал слово «остатнього», ци *ультімо*, што як человек інтересу робил часто. Прото, же тото мене не інтересувало (а кед ем ся уж звідал, не знал ем в результаці повільного думаня перетравити одповіді дост скоро) і прото, же уявнена в кінці, мало актывна цікавіст задовольяла ся часто самым звіданьом і одповідю, не домагаючы ся якісого сэнсу понад – слово «остатнього» оставало для мене гноблячом таемніцьом»; Там же, с. 153.

²³ F. Kafka, *Listy do Mileny*, пер. F. Копорка, предмову напісал Z. Bieńkowski, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1959, с. 57. Порівнай з фасцинаціям Кафкы назвамі власныма, зачынаючы од тых, котры сам выдумуе; [в:] Тот же, *Dzienniki* с. 226-227 (à propos назв в *Выроку*).

2. Здає ся, же ест деяка ріжниця, навет хоц і дост релятивна і полна нюансів, медже тьма двома прикликаннями імена Мілена: едно прикликуе екстенсивный і фігуративный краєвид, в роді фантазмату; друге є о вельо барже інтенсивне, назначене падіньом або скоком, як порогами інтенсивности, поміщеныма уж в самым імени. Фактычні, тото што ся діє, коли значыня є актывні неутралізуване: як повідат Вагенбах, «слово царствує гейбы мастер, і одраз веде до народжыня образу». Але в якій спосіб здефініювати тот процес? Зо значыня остає лем тото, што вказує леніи высвободжыня. Не ма адже уж означыня чоґоси в обшыри самого сенсу, ани вказуваня метафор през фігуративне значыня. А річы, подібні як образы, формуют уж лем секвенцію інтенсивных станів, драбину або переплыв чыстых напружынь, котры можут перелітувати в тым, або інчым напрямі, з горы долину, або з доли в гору. Образ сам стає ся переплывом, стає ся ставаньом: ставаньом-ся-псом чловека і ставаньом-ся-чловеком пса, ставаньом-ся-малпом або -хрущом чловека, або одворотні. Не находиме ся гев в ситуациі богатства штоденного языка де, примірні, слово пес вказувало бы безпододрдно на звіря і стосувало бы ся, през матафору до інчых річи (жебы сме могли повісти «як пес»)²⁴. Денник, 1921: Метафоры «сут єдным з вельох моментів, котры доводят мене до розпuky в часі писаня»²⁵. Кафка спеціальні нищыт каждую метафору, каждый рід символізму, każde значыня [*signification*], як і każde означыня [*désignation*]. Переміна [*La métamorphose*] є одверніньом метафоры. Тратит так дослівне, як і фігуративне значыня, остає ій лем розміщыня станів на діяпазоні слова. Річ і річы взагалі стают ся выключні інтенсивностями, котры перелітуют през звуки і слова, здетериторіялізуваны vzdолж іх леніи освободжыня. Не ходит гев о подібніст медже поведіньом звірины і чловека, ани тіж о просту гру слів. Нее ани чловека, ани звіряте, кед każde з них детериторіялізує тото друге в конюнкциі переплывів, в продолжыню переходячых [*réversible*] інтенсивности. Ходит адже о ставаня ся, котре містит в собі максимум ріжниц

²⁴ Інтерпретаціі коментаторів Кафкы сут в тым місци тым барже нетрафлены, же операют ся на метафорах: і так Роберт Марті (Marthe) припоминат, же Євреї сут як псы: або інакше іщы, прото же «ся в артисті видит особу, яка голодує, Кафка робит з него мастера посту; або уважат ся го за паразита, зато чынит він з него величезного хробака» (*Dzieła zebrane, Cercle du livre précieux*, т. V, с. 311). Здає ся єднак, же є то за барз простый підхід до літературной машыны – Роб-Ґріє (Robbe-Grillet) натискал на заданя смерти вшелеякій метафорі през Кафку.

²⁵ Запис з 6 грудня 1921; [в]: F. Kafka, *Dzienniki*, с. 424.

як рiжницi iнтенсивности, перекрачання порогiв, пiдношыня ся або за-непаду, паданя або ерекцii, акцентуваня слова. Звiр'я не бесiдуе «як» чловец, але вышулькуе з языка тонацii без значыня; слова самы в собi не сут «як» звiр'ята, лем роснут як бы на iх рахунок, брешут i розмна-жают ся, будучы псами чысто лiнгвiстычнымi, хробакамі або мыша-ми²⁶. Спрычыняти вiбруваня секвенцiй, отворити слово на невiрогiдны, внутрiшнi iнтенсивности, коротко бесiдуючы, не-значуче²⁷, *iнтенсивне ужытя* языка. В падiбный спосiб, не iстнiе уж ани пiдмет выповiджыня, ани пiдмет выповiди: то уж не пiдмет выповiди, котрый был бы псом, ци пiдмет выповiджыня будучый «як» чловец; уж не пiдмет выповiджыня, котрый был бы «як» хрущ, а пiдмет выповiди оставал бы як чловец. То цiркуляцiя станiв, котра в спосiб неабхiдны фiрмуе взаiмне ставаня ся в середiнi рiжнородного [*multiple*] i колектывного укладу.

В якiй спосiб стан нiмецкого языка в Празi – сухе словництво, непра-вильный синтаксис – фаворизуе тот ужыток? Мож бы загальнi называти лiнгвiстычны элементы, так рiжнородны [*variés*] як фактычнi рiжнород-ны можут быти, выражаючы «внутрiшне напружыня языка», *iнтенсив-ныма або напинаючыма*. В такым значыню лiнгвiста Вiдаль Сефiя (Vidal Serphiha) называт iнтенсивным «кажде лiнгвiстычне нарядя, котре доз-валят стремити до границ понятия або iх перекрачати», окрисляючы тым самым перемiщаня ся языка в сторону його екстремы, гу переходячым ниже або поза²⁸. Вiдаль Сефiя добрi вказуе роды такых элементiв, ко-тры можут быти словамі-вытрыхамi [*passe-partout*], як часослова або приназывники прынимаючы яке-небуд значыня, вертаны часослова або

²⁶ Пор. напрымiр лист до Оскара Поляка з 1902 рока, [в:] F. Kafka, *Listy do rodziny, przyja-ciół...* с. 10-13.

²⁷ Едну з прымет корiнчыска (а подля Дулеза i Гуатариого тым як раз ё твiр Кафкы) становит не-значуче зорваня [*rupture asignifiante*], см. G. Deleuze, F. Guattari, *Tysiąc plateau*, пер. анонiмовый, Warszawa 2015, с. 10-13. Тота (корiнчаста) не-значучiст ци тiж а-значучiст вказуе не тiлько на брак значыня ци бытя без значыня, кiлько радше на высмыканя ся вшелеякым (деревопохiдным) значеным i значучым. Одсылат оно тiж до iншого парядку (ци радше: плошчыны). Загнiзджаючы ся в верствах значыня вяже ся з пробами розпознаня (што то ё?) як тiж тягнучыма ся в нескiнченiст iнтэрпретацыямi (якiй то ма сенс?); натомiст не-значучы сут чысто функцiональны (як тото дiе?) кампаненты констытууючы машыновы дiяграмы, котрых задача ё в запевнiню цiркуляцii i безустанного перемiщаня, детэриторыялiзуваня ся элементiв, котры творят верствы.

²⁸ Пор. H. Vidal Serphiha, «Введiня до науки над iнтенсивнiстю»; [в:] *Languages*. Пожычаме слово «тенсор» [*tenseur*] од Й.Ф. Лiютара (Lyotard), котрый ся ним послугуе, жебы вказа-ти залежнiст помедже напружыньом [*intensité*] i лiбiдо.

чисто інтенсивны [*proprement intesifs*], як в гебрайськым языку; конюнкції, выкричники, присловники; *понятя, котры записують біль*²⁹. Можна бы тіж прикликати внутрішні акценти слів і їх дисонансову функцію. Отже вказує ся, же язык літературы меншой розвиват як раз і передо вшиткым такы напружыня інтенсивности. Вагенбах, на прекрасных сторонах, посвяченых аналізі пражского німецкого языка, будучого під влияньом чешского языка, вказує на його характерны приметы: не-правильне хоснуваня приназывників; надужываня місценазывників; выкорыстуваня часослів-вытрыхів (такых як хоц бы часослово *Giben*, для серії «вкладати, сидити, класти, заберати», котра вытворює товды інтенсивніст); звельократніня і наступуваня по собі присловників, ужытя конотаций звязаных з больом; важніст акценту як внутрішнього напружыня в слові, як тіж розклад гласных і согласных підкрисляючых внутрішні незгідности. Вагенбах кладе натиск на вшелеякы справы: вшиткы тоты рысы убогого языка, повідат, находиме в Кафкы, але застосуваны в творчый спосіб... в службі той новой стриманости, новой експресії, новой елястычности, новой інтенсивности³⁰. «Кажде праві слово, котре пишу, не вяже ся з другим; чую як гласны з бляшаным звуком отерают ся о себе шором, а согласны приспівують гейбы Негры выставлены на показ»³¹. *Язык перестает быти представляющий, на корыст стремління в напрямі своїх екстремів або границ.* В тій переміні містит ся звязок з больом, як товды, коли слова стают ся болістным писком Грегора або криком Франца, «безпрерывні і на єдным тоні». Вартат бы ся гев задумати над хоснуваньом французского языка, як бесідуваного языка, в фільмах Годарда (Godard). Там тіж нагромаджыня присловників і стереотыповых конюнкцій зачынат в кінци творити цілы речыня: чудачна нужда, котра спричынят, же французскій стає ся меншым французськым языком; творче поступуваня, котре лучыт непосредньо слово з образом; середина, котра вказує ся наглі на кінци секвенції, в реляції з інтенсивністю границі: «уж дост, дост, того, старчыт»: повселюдна інтенсифікация,

²⁹ Sephiha, *там же* («Мож бы думати, же кажде сформуваня, котре несе в собі негатывне понятя болю, зла, страху або насильства може їх зошмарити, жебы затримати з них лем граничну вартіст, то значыт інтенсивніст»: примірні німецке *sehr*, «барз», котре походит з середньо-высоко-німецкого *sêr*, «болістный»).

³⁰ K. Wagenbach, *Franz Kafka*, с. 69-71. (Бесіда гев о «пражськым німецькым языку» як тіж «сухим, паперьовым німецькым языку Пражан» – прип. прекладача на польскій).

³¹ F. Kafka, *Dzienniki*, с. 17.

маюча звязок з тым, што панорамічне, де камера круціт і відит вшытко без перемішання ся, спрычыняючы вібрування образів.

Быти може порівнавчы студыя сут менше інтэресуючы од тых, котры сут посвячаны функцыям языка і основаны сут на досліджаню якісой групы языків, котры переникают до інчых языків: двоязычності ці навет вельоязычності. Зато тоты студыя, основаны на аналізі воплоченых функцій в ріжных языках, роздумуючы безпосередньо над саспільныма фактарами, оденсінямі сил, ріжнымі центрамі власти, втїчут «інфармацыйному» міфові, жебы окрысліты імператывы і ерархічну сістему языка як рід трансмісій наказів, як справуваня власти або опір в однесію до такога справуваня. Операючы ся на досліджынях Фергусона і Гумперза (Ferguson і Gumperz), Генрі Гобард (Gobard) пропонуе тетралінгвістычны модель: народный язык [*vernaculaire*], рідный або тэрыторыяльный, сельскаго саспільства; вегікулярный язык, містовый, державный або світовый, язык саспільства, гандльовой выміны, бюрократычнаго пераказу ітп., язык першой дэтериторыялізаціі; референцыйный язык, язык сэнсу і язык культуры, котрый оперуе рэтериторыялізаціём культуровом; міфічны язык, фунгуючы на гарызонті культур як тіж духовай і релігійной рэтериторыялізаціі. Просторно-часовы катэгорыі тых языків ріжнят ся в сумаричный спосіб: народный язык є гев, вегікулярный всяды, референцыйный гын, міфічны поза. Передо вшыткым еднак дыстрыбуцыя в тых языках ріжнит ся на рівні груп, на рівні одной і той самой групы в часі пераходжыня з эпохы на эпоху (латыньскій язык был в Європі барз долго вегікулярным языком, закла стал ся референцыйным, а в кінці міфічным; англійскій натоміст то вегікулярный язык днешнього світа)³². Тото, што може быти выповіджэне в одним языку, взагалі не мусит быти можливе до выповіджыня в інчым, а ціла форма того, што може або не може быти выповіджэне, змінят ся каждоразово в залежности од языка, або од реляцій помедже языками³³. Окрем того, вшыткы тоты фактары можут містыты в собі не

³² Н. Gobard, «О вегікулярности англійскаго языка», [в:] тот же, *Langues modernes*, січен 1972 (як тіж: тот же, *Lalienation linguistique: Analyse tetraglossique*, Flammarion, 1976.

³³ Мішель Фуко (Michael Foucault) натіскат на значыня дыстрыбуціі помедже тым, што може быти повіджэне в окрысленым языку, в окрысленым момэнті, і тым што не може быти выповіджэне (навет кед може остати зроблене). Жорж Девэре (George Devereux) (цытуваный през Г. Гобарда) аналізуе прыпадок молодых Могавків, котры з легкістю бесідуют о своїй сексуальности в іх рідным языку [*vernaculaire*], але не сут в сілі бесідуваты о ній в англійскым языку, котрый є для них вегікулярный; і то не лем протэ,

остры канты, рухомы поділы, котры ріжняты ся в залежности од такой ци інчой матерії. Окислений язык може мати оприділену функцію в якісній матерії, інчу зас в інчій матерії. З другой страны каждая функція языка ділит ся і містить в собі ріжны осередкы власти. То радше што-си в роді змішаного котла языків, як їх системы. Мож зрозуміти обуріння інтегрістів, котры нарічут з причыны одправляня Службы Божой по французскы, хоц прецін давно однято латині ей міфічну функцію. То іщы нич, бо Товариство Академіків є іщы барже запізнене і ліє сылзы аж і над тым, же латинь не ма уж функції культурового референційного языка. Жалує адже декотрых форм справуваня власти, костельных або шкільных, котры егзекуваны были в тым языку, а днес сут заступлены през інчы формы. Має барз вельо подібных припадків, котры доконували ся в обшыри спомненых груп. Поворот регіоналізмів, з ретериторіялізаціом в обшыри диялекту або гвары, в народовым языку: в якім спосіб спомагає то понаднародову ци світову технократію; в якім спосіб може спричынити возникніня революційных рухів, яко же они тіж несут за собом архаізмы, котрым прібують надати актуальны сенсы... Так аж од Сервант-Шрайбера (Servant-Shreiber), по бретоньского барда ци канадйского співака. І навет гев фурт не веде явна граница, зато же навет канадйскій співак може доконувати о вельо барже радикальной, реакційной і в міцным сенсі едипальной ретериторіялізації, о мати, о хыжо моя, о отчызно моя, оле, оле!. Повторме того іщы раз: є то змішаний котел, заплянтана історія, політычна справа, о котрій лінгвісты не маюць зеленого понятя і не хочут ей знати, зато же як лінгвісты сут «аполітычны» і сут науковцями як пристоїт, правдивыма. Навет Чомскій (Chomsky) лем компенсує свою наукову аполітычність, в своїм одважным крестным ході проти войні в Ветнамі.

Вернийме еднак до ситуациі, яка панує в Габсбургскым Цисарстві. Розпад і конец Цисарства зміцняюць кризу, насиляюць всяди рухы детериторіялізації і выкликуюць ріжнородны ретериторіялізації – архаїзуючы, міфічны або символічны. Приклуче, без ладу і складу, сучасных Кафці: Айнштайна (Einstein) і його детериторіялізацію представліня вселенной (Айнштатайн выкладат в Празі, а фізык Філіп Франк [Philipp Frank] приїзджат на конференцію і выголашат одчыт в присутности

же англійскій учитель ма для них репресійну функцію, але тіж прото, же фунгує гев проблем самых языків (пор. G. Devereux, *Essais d'ethnopsychiatrie generale*, traduit de l'anglais par Tina Jolas et Henri Gobard, preface de Roger Bastide, Gallimard, Paris 1970, c. 125-126).

Кафкы); австрыйскых додекафоністів і іх детериторіялізацыю музычнаго прадставліня (оклік смерці Марыі в *Войзецку* або фурт павторюване *сі* в *Люлю* здаюць ся стреміць музычным шляхам, котра праходзіць, да деякой ступені, блізка Кафкы); экспрэсіяністычнае кіно і падвійны рух детериторіялізацыі і ретериторіялізацыі образу (Роберт Вен [Wiene], за походжыньом Чэх, Фрыц Лянг [Fritz Lang] вроджаны в Відні, Поль Вегнер [Paul Wegner] і яго выкарыстання мотывів Прагі). Очывідна трэба дошмарыць ішчы да таго вшыткого віденьскага психоаналізу і пражскага лінгвістыку³⁴. Як фармуе ся тота вынятковая сітуацыя пражскіх Жыдів в аднесінь до «штырых языкаў»? Для тых Жыдів, котры выводзяць ся з сельскага саспільства, народны язык то чэшскі – нішчы і забываны; пак язык йідыш, котры часта выклікаваў погордлівы падых, котры тж, як бесідуе Кафка, выклікае страх. Німецкі є вэгікулярным языком міст, урядовым языком дзяржавы, языком гандльовай выміны (але англійскі зачыняе уж быць неабходны до поўненьня той функцыі). І зас німецкі, але тым разам німецкі Гётэ (Goethe), котры ма культурову і рэфэрэнцыйну функцыю (другі в тым парядку є францускі). Гебрайскі, як міфічны язык з зачаткамі сійонізму, остае в стане актывнага сну. Для кождога з тых языкаў трэба бы было ошацываць спільфактары тэрыторыялізацыі, детериторіялізацыі і ретериторіялізацыі. То сітуацыя, в якій нашол ся сам Кафка: еден з нечысленных, жыдівскіх, пражскіх пісателів, котры розуміе і годен бесідываць по чэшскы (і тот язык будзе мал барз велікае значыня в яго рэляцыях з Міленом). Німецкі одгрывае падвійну ролю вэгікулярнага і культуровага языка, з Гётэ на гарызонці (Кафка знае тж францускі, італьянскі і правдоподібні кус англійскі). Гебрайскага навчыць ся пізнійше. Складнае є натоміст аднесіня Кафкы до йідыш: не так дастерігач в ім штось в фармі языковай тэрыторыялізацыі для Жыдів, што радше рід номадычнага руху детериторіялізацыі, котры вліяе на німецкі. Тым, што го напавуду захоплюе в йідыш є язык павселюднага тэатру (стае ся мецэнасам і імпрэсарыюм вандрыўнай трупы Ізаака Лювіага [Isaak Löwy]), в меншій ступені язык

³⁴ О Пражскім Кружку і яго ролі в лінгвістыцы, пор. «Change», ч. 3 і 10 (Правдом є, же Пражскі Кружок уфармуваў ся аж в 1926 році, але Якабсон (Jacobson) прыхаў до Прагі уж в 1920, до цільком зрештом добры фунгуючы уж товды Чэшскай Школы, вяденай Матізіюсам (Mathesius), павязаной з Антоном Марці (Anton Marty), котры скорше выкладаў на універсітэці в Німцях. В роках 1902-1905, Кафка браў учасьць в выкладах Марціага, котры сам был улеником Брэнтаны (Brentana), аж і браў учасьць в зобранях брэнтаністаў.

релігійної спільноти³⁵. Спосіб, в який Кафка предствлят йідыш ворожій з натуры, буржуазийскій жыдівскій публиці є цілком необычный: то язык, котрый выкликуе страх, а в іщы векшій ступени погордливіст, «рід страху помішаного з деяком обрыдом»; то язык без граматыкы, котрый жые своїма вкраденыма словама, змобілізуваныма, выеміграваныма, котры стали ся номадичны през інтеріоризацію «реляціи сил», язык як бы защыплений на середньо-высоко-німецкым, котрый так міцно в ним працуе, же не мож го перекладати на німецкій рівночасно не усмерчаючы того остатнього. Йідыш не мож зрозуміти інакше, як лем серцьом, треба го «чути». Коротко бесідуючы, є то інтенсивный язык або інтенсивне хоснуваня німецкого языка, меншый язык і менше ужытя языка, котры повинны вас порвати: «То товды будете мочы досвідчыти, чым є правдива єднота йідыш, і почувете ей так глубоко, аж досвідчыте страху, уж не так перед йідыш, як пред самыма собом [...] Тіште ся тым, як лем можете!»³⁶.

Кафка не керуе ся гу ретериторіялізації през чешскій язык. Ани тіж през гіперкультуровый ужыток з німецкого языка, з його оніричныма, символічныма, міфічныма ци навет гебраізуючыма надвыжжками, котры можеме найти в Школі Празскій. Ани тіж през скеруваня ся в напрямі бесідуваного і народного йідыш; підходить до него в цілком ріжний спосіб, жебы го переформувати в єдине в своїм роді самітне і унікальне писаня. Кед німецкій з Прагы є в вельох місцях здетериторіялізуваный, будеме стремити штотраз дале, інтенсивнійше, але тіж в напрямі новой стриманости, новой, безприкладной правильности, безмилосердной ректифікації, піднесеной головы. Гречніст схізо, упоіня чыстом водом³⁷. Спричинити жебы німецкій полетіл по ленії освободжыня; наполнити го постом; вырвати оному пражскому німецкому вшыткы моменты недорозвита, котры прагне він вкрыти, спричинити же зачынат кричати криком неможебні терезбым і страшным. Вытягне ся з него бреханя пса, кашель малпы, бынчыня хруща. Сотворит синтаксу крику, котрый

³⁵ О реляциях помедже Кафком а Лювым як тіж жыдівскым театром йідыш, пор. М. Brod, *Franz Kafka. Opowieść biograficzna*, пер. Т. Zabłudowski, вст. М. Wydmuch, Czytelnik, Warszawa, с. 146-147, як тіж К. Wagenbach, *Kafka*, с. 92-95. В тым театрі, мімічным театрі, нашло ся певно вельо опущеных і піднесеных голов.

³⁶ «Дискурс о языку йідыш»; [в:] *Zeszyty. Dzieła zebrane, Cercle du livre précieux*, т. VII, с. 383-387.

³⁷ Єден директор часопису бесідувал о прозі Кафкы, же «оддає вражыня дітины, котра дбат о свою гігієну» (пор. К. Wagenbach, *Kafka*, с. 82).

повяже ся зо штывным синтаксисом высушенога німецкаго. Попыхаючы го так аж до детериторіялізаціі, котра не буде уж компенуована през культуру або міф і котра буде детериторіялізаціём абсолютным, навет кед буде повільна, ліпкача і застыгаюча. Піднесе ся язык помалы, поступенно, в напрамі пустыні. Схоснуе ся синтаксис, жебы мочы кричати, даст синтаксис крикови.

Нич нее велике і революціённе окрема того, што менше. Ненавідіти цілу літэратуру мастэрів. Захоплія Кафкы слугамі і уряднікамі (падібні як в прыпадку Пруста, слугамі і іх языком). Але, што в тым прыпадку ё ішы барже інтэресуюче, то быти суцым зробіти зо свайого власнаго языка – закладаючы, же ё він унікальнэй, же ё або был офіціёмным языком – меншэй ужыток. Істнувати в свайым власным языку гейбы чужынец: то тота сітуацыя, в якій находит ся *Стерник* Кафкы³⁸. Навет кед ё унікальнэй, язык остае мішаніном в котлі, шізофрэнічнэм мішанком, пераблечыньём Арлекіна, през котрэ доконуе ся выміна адмінных функціям языка і ріжных цэнтрив власти, перепущаючы тото, што може і не може остати повіджэне: буде ся розгрывало єдну функціям проти другій, буде ся розгрывало спілфакторы тэрыторыялізаціі і рэлятыўнай детэрыторыялізаціі. Навет будучы офіціёмным, язык выданы ё на ужыток інтэнсіўнасьці, котры ведут го през творчы лэніі освободжыня, і котрый – не важне як барз повільнэй – в тым прыпадку осторожні веде до цілковітой детэрыторыялізаціі. Кілько інвэныці, і то не лем лексікальнэй – лексікальнэст мало ся гев рахуе – але чыстой сінтактычнэй інвэныці, жебы пісати як пэс (Але пэс не піше. – Но власні, но власні); Тото, што Артод (Artaud) вчыніл з францызскым, то крыкы-дыханя: тото, што Селін (Céline) зробіл з францызскаго, стрэмячы чысто інчым доргом, то найвысшэй рангы выкрічнік. Сінтактычна эвалюцыя в сцілю Селіна: од *Подорожы до края нocy* (*Voyage au bout de la nuit*), през *Смерт на кредіт* (*Mort à crédit*), аж до *Ансамбля Гіньоля* (*Guignol's Band*) (пак Селін не мал уж нич до повіджыня, окрема свайых нещэсть, то значыт не мал уж охоты до пісаня, бо патрїбувал уж лем грошы. І так все кінчат ся тоты языковы дорогы втїканя: тїшым, молчаньём до края або чымсі ішы гіршым. Але в меджечасї яка-ж то шалена креатывнэст! Яка машына

³⁸ *Стерник* ё певно єдным з найбарже бекетовскых тэктів Кафкы: «Мушу достеречы, же ем гев в свайій дэржаві і же, хоц высылям ся барз, не розумію ані слова з языка, в котрым до мене бесідуете...». (F. Kafka, *CEuvres complètes*, трад. de l'allemand par Jean-Pierre Danés, Claude David, Marthe Robert et Alexandre Vialatte. Édition de Claude David, т. V, с. 221).

до творіння писма! Коли фурт іщы гратулювано Селінови *Подорожы*, він был уж дальше, в *Смерти на кредит*, а пак в необычным *Ансамблю Гін-йоля*, де язык сконструуваный был уж лем зо самых інтенсивности. Мал звык бесідувати о «малій музыці». Кафка так само, то мала музыка, інча, але все зо здетериторіялізуваных звуків, язык, котрый першыраз і вагаючы ся, скаче на голову). То сут правдивы творці літературы меншой. Тото, чому надаеме мено Попу – музыка поп, філософія поп, писаня поп: *Wörterflucht*. Быти поліглотом [*polylinguisme*] в своїм власным языку, зробити з него меншый або інтенсивный ужыток, протиставити опресіюваный характер того языка його опресійному характерови, найти пункты його недорозвита і бытя а-культуровым, найти лінгвістычны стрефы Третього Світа в языку, котрый втіче, в звіряти, котре ся перещыплят, в зоставліню розголузінь. Кілько стилів, кілько родів, кілько літературных рухів, навет найменшых, ма єдину лем мрію: сполняти надрядну функцію в языку, оферувати свої услуги в формі державного языка, офіційного языка (днешня психоаналіза, котра хоче ся уважати за монархыню значучого, метафори і гры слів). Вытворити мрію одворотні: знати створити ставаня-ся-меншым! (Ци далі істніє шанса для філософії, той, котра барз долгій час была офіційным і референційным жанром? Корыстайме з хвилі, коли антифілософія хоче быти днес языком власти).

ІНСПІРАЦІИ

INSPIRACJE

XXVII ЛЕМКІВСКА ТВОРЧА ОСІН

Горлиці-Біловежа

Данієля Капральова

Серна в нераю

1.
ангелы шепочуть конопелкам ярны сны
пuky строму заснули вечернім сонцём
в такый час люблю самоту
бо-м не сама

де люде не ходять, 2002

2.
Сятый Вечур
сніг
як білы ангелята політуе
тихо благословить дрмаючі стромы
Божы духы людей вартують

по вірі вашій, нйй буде вам

дома, 2002

3.

зозуля кукать:
жыйте, жыйте
вчєра черєшня зацвила
днєсь сѧ Пасха зъїла

жыйме, жыйме
як мурянкы пїд дубом
...а дзвонны дзвоняць...

Бог дав, чоловїк взяв

на дубї, 2003

6.

чуєш?
чуєш лїтню пахоту пороху по доджу
так якось пахнув чоловїк по потопї
ангєлы спасы над землєв лїтали

да любите друг друга
спївали

Губкова, 2004

7.

звїзды землї
плювають
на небо
холодне
попїл свїта
розносить
божый вїтор

дым дїявола
давить доброту
людей
ланарить далеке

вымерать близке
дома
в нас

хмарно, 2007

8.
молитва є крылом души
стій при хресті
кедь потім слызамі
умыєш свою тварь
сердце розцвине

полонина, 2007

9.
Бог любить і не опускаць
чоловік любить і опускаць
в нежычлівым свіці
однокрылы люде зістаюць

Ряба скала, 2007

12.
ходжу на двох
роздумую на чотырѐх
як пяне звіратко
віртуално віджу на трѐх
чекам мудрость кінця

а сердце шкындалку хоче
на едній

парк, 2007

15.
людська правда
то спектрум
з котрого не възйде світло

в шаленстві того світа
мі приходить
жыти

книжніця, 2008

17.
мала дві
має шість
зморщкы трапы на очах
звірячо глядаць самоту
вже знае
вже розуміе
ох, Боже!
отець вмерать

август, 2008

18.
днесь мам
лінійкы на чалі
думы без гуслёвого ключа
скачуть до огня
завитого папірём
злість на вертепы не кортить
глядам дїтвачі очі
покору монаха старога
теплість сэрдца твора

Гуменне, 2008

22.
перед царьскыма дверяма
воду казав а вино пив
в крылосах воду пили
мовчали

до церкви не ходила
весе Богу ся молила

Гуменне, 2009

27.

глибинов ночі сон не приходить
замерзати поломінь сяченой свічки шепотаня просить світло світа
Боже не дай стратити душу
дай стратити ся в душі

субота, 2010

32.

тілом штось трепоче
голова штоська приповідать
сердце штось шепче
лем я мовкнуту

Снина, 2013

41.

шепотавы стишкы
тихонько сидять на лавочці
ногы мочать в ярочку...

жебы чекали на мене?

рано, 2017

42.

восінній додж
сплыне зо слызов серны
в нераю
як моя слыза в білій вані

Гуменне, 2017

43.

тісяч раз повіджене
тісяч раз забыте
лем трапеза слухать
одкрывать вратарницї рая

Стрітеніє, 2018

44.

блажене тихо
вічний покій тіла
душа в білім
одходить в пості

стаціньска Чоловікородице
новоприятя Зузано
чуєш мовчання мого світа?

чаю Воскресенія мертвых

27. 2. 2018

44.

муха сіла на ікону Христа
почарбала по очах, поцілівала рот
тай одлетіла

мені солодко, я без тіла
Великодня неділя
будь, кошулё, біла

Іже херувімы, 2018

Роман Пищальник

Молитва русина

Снігом віхола убільює ми плечі
И трембітов над Карпатами гуде,
По землі русинськив Сятый вечир,
Хвала Богу, вже двотысячний иде.
У капличці запалю я свічку,
Тай помолюся на колінах Творцю
За народ русинськый и за горы вічні,
И за спокій наших праотцюв.

Муза – дар божый

Удлитіла Муза, удлітіла –
Майже ся розсердила на ня:
Крылами чудныма злопотіла
Тай лишила свого «легіня»...
Стих ни мож без нїї написати,-
И пювслова в голову ни йде.
Мені тяжко то переживати,
Глядаву і кличу: «Де ты, де?»
Десь ся діла, добра моя птицьо?
Хоть писмо малое напиши...
Та, видав. помутніла «водиця»
У мойюв закалянюв души.
Знаву я: усякій дар – уд Бога.
Видить Ввюн... Заслужиш – подає.
Бо без нього ани до порога,
Так оно на сьому світі є!
Творчости путі – Його просторы,
Моя Муза дниська там жие.
Я до нїї хоть и через горы
Прийду й зась ми будеме вбає.

*Торомбы**

Коли ищи я був не дуже грубый,
И даколи ня били реміньом,
Обым був чесним. Я – зачочу губы...
И за тото им урис лингарьом.
Я нич не слухав, што отець говорить,
Всьо свое зроблю, йому нарубы.
Й теперь, кьой урис им – біда ня морить,
А виноваті – мої торомбы!
Но лиш ото усякі в світі знавуть,
Ош лшше пизно, чим кой нигда ныт.
Наб'ю собі торомбы – най страдавуть,
Най знавуть, што м не пиллый чоловік!

* *Торомбы = грубы, надуты воргы*

Мої рядки – вто я...

Даколи, кой ляжу, я ни годен вснути:
Вирчу ся и кручу, а спаня ни є...
Уд циркузі руки зачнуть ся тягнути,
И товды на кухни стих ся создає.
Легкі вто години, ги кой штиль на морю...
У души ми чувство – щастя му имня.
Што на серци маву – най рядкы говорять,
Бо язык мий – грішник, а рядкы – вто я.

Подкарпатська осінь

Ид Карпатам осінь вже йде золота
Йив ся в'доперавуть горы-ворота.
Тарканистый потик – златогривый кинь,
Кочіш го подганянь – вігеречь-легінь.
Діти йдуть до школы – їм звонок брынить,
Пуд ногами листя море шелестить.
Май студена стала ранішня роса,
Тоншов ся вчинила у вербы коса .
Удлітавуть бузькы – вернуться веснов,
Чорно-білу пісню лишать за собов.
Спати ляже ехо в рубани старуй,
Скрутиться пуд корчом – ты го не вартуй.
Ловгош тягнуть грезна, пахнуть, аж п'янить,
И сливянка свіжа в блюдо цибинить.
Подкарпатсью керты – яблыка, грушкы,
Повні нима відра, гатішошаркы.
Добра осінь-мати – челядь робитна,
Свойими руками чинить си хосна.
Было так од віку на мойив земли.
Хочеш спати файно – з осени стели!

Павел Коробчак

Папілярны леніі

Скрипіла пад чэрвіком груба верства снігу, та іскрыла ся пара оддыху. Ніч на баницкым небі шырхотіла безголосну пісню на гушлях памяці.

Звалісте тіло Сварного доймуючо пахніло стужалом темністю Мисарніка. Чорніст Жабынців лагідні вісіла посеред дерев вкрытых шапком білості по обох странах долины. Безголосніст туліла ся тремтліво в набырмілы солодкістю Черешенного груди двох горбів. Перун блискал з напроти ліниво гейбы кіт. Помедже нима прадідовый ліс Солудівця вштурял штырбелі в низку повалу неба, котре – гранатово-чорне – заходило роздерте за Кычеру. Його глыбока мудріст в задумі забывала о вандрівцю. Аж забыла на Амін.

Світ завмерал спокійні, несміло. Престуджэный час станул онімільй. Змініл ся в прастір на очымінь розцягнэный по крайнебо. Плынул полным округом констеляций Снітніці, Чертіжного, Ізб, Мухначкы і Чырной. Обходил чэстно Косму і Даміяна, захопленых віруючом капльом вічнэстэ.

Скочаніла од морозу смужка потічка – іменніка вкрытого в раменах Гірок місця – влівала ся стрыманым жэстом в о дэсят усміхів старшого Сіглого. (Оный Світ так был маленькій, а містил так вельо звань. Стиснены, як следзі в бочці, плянталі ся оні, чыралі і повтэрювалі раз в раз).

Сніг сыпал остэрожні, боячы ся дйтхнути зболілой землі. Та прэцін – гейбы порох выполняючы одтиск пальця – встег уж гытнути што меншы парійчата і стэжкы вырїзблены мурыячым старунком чловечой дрібніці. Задуло і вылагідніло цілу долину. І лем сліды вандрівок Сумного значылі занікаючом азбуком незрозумілы поемы.

Сумный ходил уж тадиваль цілы столітя, та не выхынул ішы далэ, як на піл *Отчэнаше* в гмлавый прастір од скорчавілой хыжы. Не понаглял ся. Місце молчало довкола него: «Ідый гын» гурчало. «Ідый гын.» «Но кадываль? Под-ле гу мі!» шелестіло. «Под-ле гу мі.» «Ой та гей!» думало ся. «Ой та гей!» – аж одголос ліниво ішол його слідом.

Часом Білый зазерал цікаво на Сумного зза Солудівця. Бо тіж і было ся чому чудуваті: Сумный хыбаль ніколі не лішыл той долины, а прэцін такой го не было. Пріблэчэный лебо як, перенікал прастір гейбы в єдній лем позі. Міготліві мрїял і прївіджувал ся... не знатя кому.

А кед уж такой праві спостерегли го деякы очы – як-раз товды знеявлял ся: уж ци ішы. І лем порох снігу презерал в зимну даль. Од коли бо Сумный гев бывал – сніг не одступувал го ани о крок...

О піл пізріня далій церков одхылила гу небу бані, а сплетены в косы кресты сплывали в синіст білости і врастали в скальну основу памяти. Заслухана в пісню ночы, з попід примкнених повік снит, як в маленькій крапці світла, при бучыновым столі молитвом і вечерьом святит ся Таємниця.

На блеск Народин усміхнул ся світ далеко. А там море Материних очы. А там вышні Материних уст. І Няньова спорохніла рука.

Гірляндом заясніла перша звізда; пламенём гукнули оглушаючы Хоры; ішол горами дзвонів протяглый голос. – Дармо глядал Ангел пастырів на полонинанх.

Бо прецін зима.

А Бескід тырвал: слід по пальци Бога.

груден 2017/січен 2018

Вір

(хромый / кулявый верш)

Ах! світ шмарити
ся в світ
на коліна
з руками в Небі
в місци

Тырвати

Блищати сміхом
Срібляным та полным
фальом оддыху
груд розколысати
і кричати

Кричати!
най нич ся
не змінят:

гу гглам шалений
врялк
золотый ден

І быти! Забыти...
што плач серце дусит
горячкы твар
та пальців в землю скорч

На конец
станути

1.03.2016

* * *

Зас в Креници
зас дома не дома

В поли гальоп
снит жаль
по кониках

Блискат снігом
світ тихій
зыґар звільна
час місит

Полном грудьом
пригорщам на потім
гір з погарика

як мериндю

Крениця 5.02.2019

Ikona

Zielonym świtem
przepływający
zielonym wierszem

Archaniołowie
róžanomyślni
pierzności wieszczce

Zachlupotani
w porannym deszczu
skrzydła w kałuży

Idą ulicą
z łatanym sercem
śmierć ich nie nuży

Więc umierają
lekcy uśmiechem
ostatnim tchnieniem

W białych całunach
zmartwień powstałi
smagli zmęczeniem

Przy czarnej kawie
czytają książki
z ziarenek nocy

Archaniołowie
tacy zwyczajni
zielonoocy

Wrocław 9.04.2019

Олена Дуць

Уж

Час стримати
сонечного зыгара
Гын іх трое
з розсвітленим обликом
мы четверо
– хто понаглят
хто сповільнят уж в гоні
Гнеска
ціліст розбита
неодолга приверне ся в едно
Лем зміниме стороны
в просторі
а вселенну всеедніст проникут

Брате
першыі з края
главу хылит червена калина
кус за скоро
Ты Михала
святкуеш
з Святыма

Петро Мурынка

Кермеш

(выімок з повісти *Тифус*)

(...) Того, 1922 рока кермеш не выпал на пятничку. Строіти ся на него мож было як суцо!... Кебы не тота повоенна, все іщы – може не нищета, але преці не гойніст.

На гойніст могли си позволити ігомось. Хоц были чысто новы, не

загаздуваны ішы, а може і зато – селяне поназносили ім вшелеякости. Собі од гамбы одяли, а ім поназносили.

В хыжы Лозиняків, Лозинячкы – як од Митровой смерти люде гварили – тіж рыхтували ся до кермешу. Не было ту ани богато, ани бідно. Было. Жолудок не корчавіл, не боліло в ямці.

Сандра загуцала жытне в шувным вагані, ту треба было молодых, міцных рук, Параска вымішувала пшеничне в корытцятку. Нич ся едно двигне, друге ся такой впече.

Ярослав нащыпал дровен, долгых, мало не на метер – він при дровні, бодай ся го дйтхнул, зачынал жыти. Не ходит о майстерку, при якій гейбы пред вырізбленым юж іконостасом стоял, але найобычайніше – деревяне дровно юж го тішыло. Не любил, правда, кед ся палило, спалювало, але оно, тото дровно – на хліб, насущный, святы хліб. Хліб. Так і буде двигал ся він, ріс, румяніл, сычены хліб горячом жывого дровна – бо дровно не вмерат николи, горячом огня, як серця горячом. Адде і складат го Ярослав в хлібовым пецу, во штырьокутник, рівніцко гейбы комоду на чопы клал. То на хліб. То на кермеш.

– Підпалити юж, мамо?

– Та мож... Ци як там, Сандро?

– Мож, мож палити!

Загразили язычками дровна, розсвітлили ся челюсти. Почул Ярослав кермеш, хоц поболювало го в ямці, ци был хліб, ци го не было... Але то преці – кермеш, най фрас возме вшыткы болі... Ой, але красота тот пец выставлений. Смот ся – як рівніцко до пілокругла. Не дармо го Матвій Шпіридонів мурувал...

До хыжы ввошол Владимир. Сіл сой під образами, опер плечы о стіну, глубоко одітхнул.

– Якій же то буде тот кермеш?

– Та якій же буде, Ладимір, якій буде? Та добрый буде. Хлібусь буде, до хлібуса буде... Ай язык сполокати – ай потягла Параска языком по воргах – буде чым. Ачий не на дармо ес ся там высідил... Поцяпкала ти суцо сливовичка?...

– Ой, поцяпкала, мамо, поцяпкала!

– Знам, же ты ся ій барз не тішыш, але не лем для тя кермеш... Придут братя, уйкове твої, сестра приде, сват, ай швагер ваш з Гаврилком, розведе ся му дакус...

– Та Гаврилко ачий не до сливовиці!

- Так оберташ, Владимір, як бы-с матір дочыста за бортулю мал...
- Ой, сердите ся, мамо, не знатя чом, не знатя зач...
- Як же ся не сердити. Та добрі знаш, кому бы ся мало розвести, кому так смутно за женом, за Марисьом мойом, за сестричком твоем... Ой Ладимір, Ладимір!
- Та то юж три рокы!
- Три юж, повідаш?
- Три, мамо, три!... І мі не о гости іде, не о гостину.
- Но та о што ти іде?
- О церков! Як то тіж в церкви буде...
- Но та так, як в церкви.
- Ой, жебы ся святило ваше слово, мамо!
- Та што тя так гнубит, Ладимір? Выреч, выповідж, выдус зо ся – што?!
- «Що» мя гнубит!... Ігомость новий...
- Йой, та такім красетный голос має – втяла Параска Владимірьову бесіду, ани не звернувши увагы на оне притиснене Владимірьом «що», – та кільки красшый, як мали – най з Богом спочывають – ігомость Качмарчык!...
- Голос красетный, але слово дурне!
- Мал бы-с гамбі ряд, Ладимір! Та де ся ти гу ігомостьовому слову шырити! Та-т вчений! Ігомость. Як і ігомость Качмарчык.
- Гей, барз подібный ігомость Ковальчык... Першу і остатні буквы назвиска аж і такы самы має... А середина... порожня!
- Ладимір!...
- Мамо, не сердте ся – ввошла до бесіды небесідлива Сандра. – Я тіж... Так, як і Ладимір мышлю, чую...
- Не гнівайте ся, мамо – озвал ся од пеца тихій все Ярослав. – Я тіж...
- Пильнуй пеца!... Якы ся мі згідливы зробили! Матір вшыткы еднако за нич мають! – запонурила ся до цна Параска. – Ой, Митре, Митре... лем ес ся умкнул з обыстя, лем бракло в хыжы твоего отчого слова, а... Боже, Боже, як то тяжко дома без газды! Як же то си надале рады дати... Што, як си рады дати?... Не буду я ся з вами крамарила! Ніт вітця, але матір остала! За роботу ся брати, але юж! Не час на сіджыня!
- Пробачте, мамо – вырюк тихо Владимір і вышол покірни з хыжы.
- Но добрі юж, добрі, мамичко... – прискочыла Сандра гу Парасці, обяла ю за плече, притулила ся міцно. – Не гнівайте ся на Ладиміря, на

нас ся не гнівайте... Нещестя за нещестьом ся влече. Світ такий чудный, такий тяжкій, мамичко, такий непоятий...

Тото нагле, несподіване, смутно-тепле Сандрине визнання, того, теплійше іщы притуліня ся дівкы, единой яка при ній зо штырьох дівок остала, не могло на ню не подіяти. (...)

РЕЦЕНЗИИ І СПРАВОЗДАНА
RECENZJE I SPRAWOZDANIA

Моніка Тылявска
Ярослав Мазур

Осін на два пера і вельо голасів

XXVII Лемківска Творча Осін, Ѓорлиці-Біловежа

Осін то характерна пора рока, кус меланхолійна, мрачна, часом депресийна, а часом, цілком противні, выполнена кольорами. Осін то час з теплом гарбатом і книжком в руці. Певно і зато што рока Стоваришыня Лемків і Руска Бурса запрашают до себе осіню, на Лемківску Творчу Осін. І так 05.10.2019 рока уж холоднійшым пополудньом зобрали ся вшыткы тоты, якы як раз мали охоту на спільный вечер з творами писаной штуку. І не могла бы ся зачати тотя стріча без одвиджыня Ізбы Памяти Івана Русенкы, лемківского будителя, якого творы до днес сут з нами близко. Кед уж пак публика засіла выгідні в невеликій бурсяній сали, ведучый Стоваришыня Руска Бурса, Богдан Ѓамбаль, привитал зобраных, в тым офіційных гости, Александра Августина з Выділу освіти, культуры і соспільных справ Уряду Міста Ѓорлиці, як тіж Романа Дзюбіну, Заступцю Ведучого Рады Ѓорлицкого Повіту. Тогорічна Лемківска Творча Осін была посвячена Александрови Павловичови в памят двосотной річиці народжыня і власні од його біографіі і творчого силуэта представленых газдынью Осени, проф. Оленом Дуць-Файфер і дополненых газдом, Петром Мурянком, зачало ся выступліня при творчым столі. Не продължыло ся оно єднак в выпрацуваный уж на Осенях спосіб, то значыт, допрошыньом до стола інчых літературных творців. Тым разом безпосередньо по доповідях дано час і простір інчій формі штуку, музычным выступліням. Перша на сцені станула гордіст нашой Бурсы, ансамбль

«Терочка», його наймолодша група. Малы Лемчата скоро вкрали серця публіки, з великим заангажуваньом і полным гамбом співаючы так народны співанкы, як і авторскы тексты лемківських поетів. Треба додати, же тота мала «Терочка» фунгує лем піл рока, а уж ма дост богатый репертуар. В выконаню дало ся чути поділ на два голоса, запрезентували ся тіж солисткы. Видно, же буде то наша бурсяна потіха. В слід за нима на сцені выступили нашы гості з заграниці – ансамбль Біловежанка, як по самій назві не тяжко ся додумати, з Біловежы на Словаціі. Дівчатка як малюваны захопили публіку своіма голосами. Співали з таким легкістю, же часом аж ся здавало, гейбы то не живый спів, лем популярный серед артистів плейбек. Але ні, Русинкы і Русины з Пряшівской Руси так маю, же де бы їх не поставил, там бы заспівали все так само гарді. Окрем голов сів загальный сценічний стиль выступаючых притігал увагу. В часі співу усміх не сходил з їх гамбочок, а очка весело позерали на публіку.

По музичній части наступил час запросити до стола інчых творців. Засіли при ним того рока, окрем газдів, Данієля Капральова зо Снины на Словаціі, Наталия Криничанка зо Львова як тіж Павел Коробчак з Вроцлава. Як першыю свою найбарже актуальну творчіст представил Павел Коробчак. Забрал він нас в світ сучасный, в якій в своїм *Кулявым верши* хтіл ся шмарити, повандрували сме тіж през зимовый гірскій краєвид в презентуваній прозі і нашлы сме характерны для каждого Лемка однесіня до символів нп. в верши *Икона* ци *Зас в Креници*. Натоміст Пані Данієля вказала ся нам як барз вражлива, кус непевна себе і своіой творчости особа. Ёй творчіст vznikала з потреби серця і души. Писала о своіх емоциях, о думках, як ся являю в ей голові. В ей творчости нашли сме вельо однесінь до Бога, видно, же занимає Він важне місце в жытю авторкы, і же з Богом легше ій іти през світ. Пані Данієля вказала, же не треба писати долгых поем, а часом в двох ци трьох ленійках помістит ся вшытко, ціла суть жытя. Скроміст і вражливіст авторкы зробили велике вражыня на учасниках події. Инакше запрезентувала ся нам Наталия Криничанка, котра признала щыро, же роки жытя на Україні причынили ся до того, же планно радит собі з лемківскым языком. Сама не вірила, же даколи сполнит ся ей мрія приіхати на Лемковину, бо для ей родичів в недавных іщы часах было то неможливе. Наталия представила нам вершы Романа Вархола, котры барз цінит і любит. Могли сме тіж почувти ей чудовый лемківскій спів. На сам конец выступили газдове Осени. Як перша Олена Дуць-Файфер як сама признала з вершом, котрый возник

ден скорше, а довершыл ся в ей голові в часі дороги з Кракова до Ёрлиц, коли іхала на Осін. Был то барз особистый верш, в котрым пращала ся з вмерлым братом. Вшыткы замерли сме на хвилю коли авторці задыржал голос. Але така часом є поезия, котра родит ся в болях і терпліню. Бо чым барже болит, тым красшы вершы вознікают. І як вишня на торті на конец рюк своє слово великій лемківскій поета Петро Муриянка. Пан Петро ма велику легкіст і свободу выповіди, бе з него простота і щыріст, але рівночасно є в тым вшыткым штоси таке, што выносит на вершыны вершын. Люблю слухати Муриянку, што-небуд бы оповідал. А припомнул він еден зо своїх старых верши *Бык і бача*, бо як сам признал зо щырістю, свої найновійшы творы забыл взяти. Пак уж была лем, або аж гостина. Спільны бесіды в кутиках і спільный спів, котрый все лучыт. А того вечера получил Русинів, котры на штоден переділены сут границями державы, а в Рускій Бурсі не было нияких границ лем спільні проведеный в приємній атмосфері час.

Шестый жолтня был другим дньом Лемківской Творчой Осени. Головны торжества прошли в селі Біловежа, котре находит ся пару кільо-метрів на полудне од Бардийова. В склад делегації, котра брала участ в тій значучій культурній події входили русиньскы поеты: Даніеля Капральова, Наталия Криничанка, Олена Дуць-Файфер і Петро Муриянка. Присутны были тіж Андрий Копча – ведучый Товаришыня Лемків, Богдан Гамбаль – ведучый Товаришыня Руска Бурса а едновременно представник лемківского радия ЛЕМ.фм, як тіж старша група ансамблю «Терочка». Закля еднок зачали ся торжества, група Лемків довершыла своєрідне помонничество слідами великого русиньского будителя Александра Павловича. Перегринация зачала ся во Свиднику, де зложено вязанкы квітя і запалено свічки на гробі а тіж під памятником поеты. Пак делегация переіхала до села Шарішске Чорне, місця вроджыня Павловича, де тіж зложено квітя і запалено свічки. В тых вшыткых барз важных для корінной культуры місцях зобраны одспівали «Вічная памят», «Я Русын был» і «Горы нашы». В Біловежы, місци тринадцатлітньої священничой послугы Павловича (парохом был гев през штырі рокы тіж Александер Духнович), наступила зворушаюча стріча з жытелями села, тамтышнім парохом, бывшим старостом, Петром Микулом, як тіж Ведучым Русиньской Оброды, Мартіном Карашом. Під клібаніом, в котру вмурувана є таблиця гу чести Павловича, выголошали ораторії газды і запрошены гости. Одспівано русиньскій гимн і «Вічная памят». Дальша

част торжества прошла в тамтышнім Народным Домі. Артистычну оправу запевнил празднуючий 15-літя свойого основаня ансамбль «Біловежанка», котрый в своїм прекрасным выступі прикликал місцевы співы і традиції. Друга част концерту належала до «Терочки». Нашы дівчата і хлопці дали popis своїх вокальных і танцювальных знань, котры на долго запишут ся в памяти. На особливу увагу заслуге гев праца цілого ансамблю, котрый до звуків професийной капелі Андрия Трохановского годен в так чудовый спосіб вказати скарбы лемківской народной музыкы. Ансамбль вельократні бісувал при бурливых оплесках выполненной по берегы салі. По концерті наступила дальша част Лемківской Творчой Осени. Присутны на торжестві лемківскы поеты читали творы Александра Павловича а тіж свої вершы. Проведены были тіж дискусії о літературі, языку і русиньскій культурі. Вечером лемківскы участники стрічы через прекрасну Маковицю удали ся в родинны стороны.

Лемківска Творча Осін першыраз проведена была по обох сторонах Бескіда. До Руснаків по полудньовій страні повюл поетів, співаків, музыків покровитель, якому осін посвячено, Александер Павлович. Він сам – так в свой біографії (його мама, по роді Гладышівска, вела свої корені з Лемківской Руси), як і творчости, мотывы якої сут універсальны дла вшиткых Русинів – лучыл перетяты, але тіж споены Карпатами русиньскы землі і русиньскы сердца.

Лемківська Творча Осін фотографічним оком Ярослава Мазура



1. Учасники Творчої Осені обзирають експонати в Ізбі Пам'яті Івана Русенки



2. Слів пару о Александрі Павловичу



3. Хоц маленька, але як розспівана Терочка



4. Публика з радістю позерат на малых співаків



5. Русиньскы співакы то професіоналісты од малого



6. Яка краса приїхала на Осін з Біловежы



7. Презентація творців то сучь Осени



8. Поезія быват зворушыньом



9. В Свиднику при гробі Павловича



10. Нагробный монумент Будителя



11. Лемківскы творчы силы під свидницкым памятникым Павловича



12. В місци народжыня Будителя - Шарішскым Чорным



13. Ансамбль Біловежанка праздуе свое 15-літ'я



14. Але ся розгулялі старшы Терочки



15. Біловежа долго буде споминала Терочку а Терочка Біловежу



16. Творці і в Біловежы мали свій презентацыйный час

Записки о авторах

Богдан Горбаль, др – історик, бібліотекознавця, керівник Славянської і Східноєвропейської Колекції в Ньюйоркській Публичній Бібліотеці. Його наукові зацікавлення то історичне розвитку лемківської спільноти так в Європі, як і в Північній Америці. Опублікував більше як сто наукових і популярнонаукових праць, в тым книжки: *Działalność polityczna Łemków na Łemkowszczyźnie 1918–1921* (1997); *Лемківська Народна Музыка на Воскових Циліндрах (1901–1913) і Американських Рекордах (1928–1930) / Lemko Folk Music On Wax Cylinders (1901–1913) And American Records (1928-1930)* (2008) (во спілаторстві з Володиславом Максимовичом); *Lemko Studies: A Handbook* (2010) і імпонуючу двотомну богато ілюструвану і документувану монографію *Бортне – село з каменя* (2017). Єст автором близко 200 опрацьовань в: *Encyclopedia of Rusyn History and Culture* (2002, вид. II поправлене і доповнене 2005), перевюл тіж декотры тексты до *God Is a Rusyn: An Anthology of Contemporary Carpatho-Rusyn Literature*, ред. Е. Русинко (2011).

Олена Дуць-Файфер, др габ. проф. ЯУ – літературознавчынця, лемкознавчынця, історичка штуки, редакторка, поетка; керівничка Кафедры Літературознавства Російского в Інституті Східнославянської Філології Ягайлонського Університету; основателька напряду філологія російска з русинсько-лемківським языком на Педагогічному Університеті в Кракові, де выкладала лемківскій язык, літературу і культуру; секретар Східноєвропейской Комісії Польской Академії Знань; в роках 2005-2014 репрезентантка Лемків в Спільній Комісії Уряду і Народовых і Етнічных Меншын. Ёй науковы зацікавлення: література а етнічність, література етнічных меншын, меншыновы дискурсы, межкультуровы реляції, антропологія літературы, ревіталізація загорожених культур і языків. Авторка понад 200 науковых публикацій, в тым монографій: *Literatura łemkowska w drugiej połowie XIX i na początku XX w.* (2001); *Między bukwą a literą. Współczesna literatura mniejszości białoruskiej, ukraińskiej i łemkowskiej w Polsce* (2012). Опрацьовала *Антологію повиселеной*

лемківської літератури, *Бесідник польско-лемківско-английській*, веде ансамбль опрацювувачий *Контекстуальний словник лемківського языка*.

Данієля Капральова, др – музейна кураторка, музеоедуколожка, фотографка, поетка, абсолювентка артистичной школы в діліні стосуваної штуки. Была кураторком ріжних выстав м.ін. в Українськом Музею в Свиднику, Музею в Гуменным, Музею Енді Ворхоля в Лябірци, тепер є кураторком і музеоложком в Каштелю в Сніні. Пише статі до спеціалістичных часописів. Єст авторком фотографічных альбомів (*Zuzanka, Andrej Gavula*), ілюстраторком книжок (*Láskolam, Tretie křídlo, Školáčik*), авторком каталогів, збірників, дізайнерком публикацій. В 2018 р. опублікувала збірку верши *Серна в нераю*. Єст членкыньом парох професійных фотографічных стоваришынь, а тіж членкыньом Округлого Стола Русинів. Ёй заінтересуваня то візуальны штуки, високогорска туристыка, клясична музыка.

Михаил Капраль, CSc., проф. – лінгвіста, директор Русинського Науково-дослідничого Інституту имени Антонія Годинки в Будапешті. Його професійны заінтересуваня то словотворіня в днешніх східнославянських языках, русинська морфологія, диялектологія, лексикографія, історія періодики і бібліографія. Є автором книжок *Пудкарпатськое Общество Наук. Публикації: 1941–1944* (2002); *Годинка Антоній: Час гурше ги вода... Русинські тексти* (2005); *Русинський дайджест 1939-44. I-III* (2008–2011); *Русинський ортографічний словарь (з граматичными таблами)* (2017) і інчых публикацій.

Павел Коробчак, др габ. – філософ, писатель, адюнкт в Інституті Філософії Вроцлавского Університету. Занимат ся сучасном філософіюм, в тым філософіюм языка, етыком, німецком філософіюм. Як писатель дебютувал в 1996 р. Пише по польскы і лемківскы тексти з погранича літературы і філософії. Публікувал в лемківскых часописах «Загорода», «Бесіда», його творчіст єст презентувана тіж в антології *Ци то лем туга, ци надія. Антологія повыселенной лемківской літературы*.

Ярослав Мазур – музык, фольклориста, фотограф, любитель языків меншых, од вельох років звязаний з Лемковином через ріжны проєкты, головні музычны і фотографічны. Вюл лемківській діточый авсамбль «Веретено». Єст керівником музычной части в проєкті «Міцне Зіля», основательом і керівником карпатского квартету «Гудаци», веде вокальний дует «Ганця&Славко», якій выконує музыку Карпатских Русинів. На своїм рідным ґрунті выступує в чысленных народных капелях, основал народну капелю «Косіґба», яка реконструує музыку Лясовяків. Єст тіж музычным керівником фольклорных спектаклів і проєктів реконструуючых давный лясовяцкій фольклор.

Єва Міхна, др габ. проф. ЯУ – соціоложка в Інституті Американістыкы і Польонійных Студій Ягайлонського Університету. Ёй дослідничы заінтересуваня зосереджуют ся докола соціології народу і етнічных одношынь, народовых меншын і етнічных

груп, які не мають власної держави; політики держав Серединово-Східньої Європи в однесіню до меншын, квестий етнічної достоменности і політики достоменности, ролі історії в політиці достоменности. Авторка книжок: *Łemkowie. Grupa etniczna czy naród?* (1995); *Kwestie etniczno-narodowościowe na pograniczu Słowiańszczyzny wschodniej i zachodniej. Ruch rusiński na Słowacji, Ukrainie i w Polsce* (2004).

Петро Муриянка (Петро Трохановскій) – ведучый лемківскій поета, прозаїк, драматурґ, публициста, тлумач, учитель, пісньотворця, соспільный діяч. Автор парох збірков верши: *Suchy badyl* (1983); *Муриянчыско* (1984); *Jak sokół wody na kamieniu* (1989); *Планетники* (2002); *До краю ненароджыня* (2012); автор літературной автобіографії *A Wisła dalej płynie* (2007); автор збірки перекладів польской поезії на лемківскій язык, перекладу на лемківскій язык поезий Богдана Ігоря Антонича, *Мойсея* Івана Франкы а тіж перекладів з інчых языків. Зредагувал антологію верши для діти *Мамко куп мі книжку* (1995), презентацію славных Лемків *Пантеон Зеленой Лемковины* (2008), выбір верши Івана Русенкы (2010). В 2017 р. опублікувал величезну монографію рідного села *Книга Білцаревы*. Створил парудесят авторскых пісен або музику до текстів інчых поетів, які выдано в формі двох платен *Пісні і співанкы Петра Муриянкы* (2012, 2013). Єст тіж автором лемківского *Букваря*. Од 1989 р. безперерывно редагує двомісячник «Бесіда». Был тіж редактором єдноднівки «Голос Вагры» і річника «Лемківскій Календар»/ «Лемківскій Річник». Муриянка долгыма роками был тіж учителем лемківского языка. При православній парохії в Креници веде церковный хор. Його тексты мають основне значыня в стандаризації сучасного лемківского языка.

Михал Павліч, др – літературознавця, асистент в Інституті Русиньского Языка і Культуры при Центрі Языків і Культур Народовых Меншын в Пряшівскым Університеті. Занимат ся головні сучасном русиньском літературом.

Роман Пищальник – поета, журналіста, фотограф, телевизийный фотооператор. Його перша збірка верши *Молитва Русина* вказала ся в 2002 р. В 2009 ей автор был нагороджый літературном премійом «Русска Премия». Вершы пише по русиньскы, украиньскы і російскы.

Елейн Русинко, проф. – емеритувана професорка в Одділі Сучасных Языків, Лінгвістыкы і Межкультуровой Комунікації Університету Мерілянд в Графстві Бальтімор ЗША. Єй науковы заінтересуваня то література російска і карпатско-русиньска, карпаторусиньскы досліджыня, Анди Варголь, біографія Юліи Завацкой-Вархоля. Єст авторком монографій: *Straddling Borders: Literature and Identity in Subcarpathian Rus'* (2003); *"We Are All Warhol's Children": Andy and the Rusyns* (2012) і чысленных статей. Зредагувала *Committing Community: Carpatho-Rusyn Studies as an Emerging Scholarly Discipline* (2009). Єст тіж редакторком і спілаторком перекладів: *«God is a Rusyn»: An Anthology of Contemporary Carpatho-Rusyn Literature* (2011); перевела: Aleksander Dukhnovych, *Virtue is More Important Than Riches* (1994).

Моніка Тылявска – абсолювентка російської філології з русинсько-лемківським язиком, учителька лемківського язика, редакторка Радия Руской Бурсы ЛЕМ.фм, тлумачка, актівістка в просторі лемківського язика і культуры. Єст она приміром тзв. новой хоснувателькы і ревіталізаторы загыбаючого язика. Хоц не ма лемківських корени, заангажувана єст в вельо лемківських ревіталізаційных проєктів і ма уж гідный вклад в лемківське писменництво, дидактыку, лемківськоязычный медияльный переказ і культуровы діяня.

Михаїл Фейса, проф. – лінгвіста в Кафедрі Русиньского Языка на Університеті в Новым Саді. Спеціалізує ся в русиньським языку, процесах стандаризаційных бачко-сримского вариянту, влиянями на него сербского і англійского языків, в лексикології, морфології, контрастивній граматыці, соціолінгвістыці; тіж занимат ся національными інституціями, культуром, статусом Русинів в Сербії і на світі. Опубликувал близко 250 науковых прац, в тым книжки *Англійски елементи у руским языку* (1990); *Час и вид у руским и англійским языку* (2005); *Функционоване конструкции/форми Во у виражованю часово-видових одношеньох у приповедкох Гавриїла Костельника* (2009); *Нова Сербия и ей руска менишина* (2010); *Чувар вири, язика и руского народа: 250 роки грекокатолицкей церкви у Коцуре* (2015); *Виреченьово конструкции у руским и англійским языку* (2015); *Правописни словнік руского язика* (2017); *Бешедуйме по руски* (2017); *Правопис руского язика* (2019); *Уплів сербского язика на руски язик* (2019); *Англійски уплів на руски язик* (2019); во спілаторстві: *Коцур дакеди и тераз* (2001), *Сербско-руски словнік* (I том 1995; II том 1997); *Бешедуйме по англійски и руски* (1998); *Руско-сербски словнік* (2010); *Национална стрателгия Руснацох* (2013); *Настред широкей ровніни: 250 роки од присельованя Руснацох до Коцура* (2013); *Талия у Коцуре* (2013); *Коляди Русинох / Руснацох / Лемкох* (2014). Є редактором двотомного збірника *Русини / Руснаци / Ruthenians (1745–2005)* (I том 2006; II том 2009). З більше як 50 прекладів з англійского язика на русиньській і з русиньского на англійській вартат вымінити: *Гамлета* В. Шекспіра і *Алису у Жемі Чудох* Л. Керола.

Генрик Фонтаньскі, проф. др габ. – языкознавця, професор звичайный в Інституті Східнославянської Філології Шлезского Університету. Науково занимат ся східнославянським і конфронтативным языкознавством, предо вшыткым синтаксисом російского язика в конфронтации з польським языком в функціонально-комунікаційным підході і граматычным описом сучасного лемківського язика. Автор монографій *Stosunki współrzędności w zdaniu pojedynczym w języku polskim i rosyjskim*, Katowice 1980; *Anaforyczne przymiotniki wskazujące w języku polskim i rosyjskim. Problem użycia*, Katowice 1986; *Studia nad składnią łemkowską*, Katowice 2014, спілатор (з Мирославом Хомяк) *Граматыкы лемківського язика* (I вид. Katowice 2000, II вид. Warszawa 2004). Член Комітету Славянознавства Польской Академіи Наук.

Noty o autorach

Helena Duć-Fajfer, dr hab., prof. UJ – literaturoznawczyni, łemkoznawczyni, historyczka sztuki, redaktorka, poetka; kierowniczka Katedry Literaturoznawstwa Rosyjskiego w Instytucie Filologii Wschodniosłowiańskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego; założycielka kierunku/ specjalności filologia rosyjska z językiem rusińsko-łemkowskim na Uniwersytecie Pedagogicznym w Krakowie, gdzie wykładała język, kulturę i literaturę łemkowską; sekretarz Komisji Wschodnioeuropejskiej PAU; w latach 2005-2014 reprezentantka Łemków w Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych. Jej zainteresowania naukowe to: literatura a etniczność, literatura mniejszości etnicznych, dyskursy mniejszościowe, relacje międzykulturowe, antropologia literatury, rewitalizacja kultur i języków zagrożonych. Autorka ponad 200 publikacji naukowych, w tym monografii: *Literatura łemkowska w drugiej połowie XIX i na początku XX w.* (Kraków 2001) oraz *Między bukwą a literą. Współczesna literatura mniejszości białoruskiej, ukraińskiej i łemkowskiej w Polsce* (Kraków 2012). Opracowała *Antologię powysiedleńczej literatury łemkowskiej* oraz *Rzmówki polsko-łemkowsko-angielskie*. Kieruje zespołem przygotowującym *Kontekstualny słownik języka łemkowskiego*.

Mychail Fejsa, prof. – lingwista w Katedrze Języka Rusińskiego na Uniwersytecie w Nowym Sadzie. Specjalizuje się w języku rusińskim, procesach standaryzacyjnych w wariacie baczwańsko-sremskim, wpływach na niego języka serbskiego i angielskiego, w leksykologii, morfologii, gramatyce kontrastywnej, socjolingwistyce. Zajmuje się też instytucjami etnicznymi, kulturą, statusem Rusinów w Serbii i na świecie. Opublikował ok. 250 prac naukowych, w tym książki *Английски елементи у руским язике* (1990); *Час и вид у руским и английским язике* (2005); *Функционоване конструкції/форми Во у виражованю часово-видових одношеньох у приповедкох Гавриїла Костельника* (2009); *Нова Сербия и єй руска меншина* (2010); *Чувар вири, язика и руского народа: 250 роки грекокатоліцкей церкви у Коцуре* (2015); *Виреченьово конструкції у руским и английским язике* (2015); *Правописни словнік руского язика* (2017);

Бешедуїме по руски (2017); *Правопис руского языка* (2019); *Уплїв сербского языка на руски язык* (2019); *Английски уплїв на руски язык* (2019); we współautorstwie: *Коцур дакеди и тераз* (2001), *Сербско-руски словник* (I том 1995; II том 1997); *Бешедуїме по английски и руски* (1998); *Руско-сербски словник* (2010); *Націонална стратегия Руснацох* (2013); *Настред широкей ровніни: 250 роки од присельованя Руснацох до Коцура* (2013); *Талия у Коцуре* (2013); *Коляди Русинох / Руснацох / Лемкох* (2014). Jest redaktorem dwutomowego zbioru *Русини / Руснаци / Ruthenians (1745–2005)* (I том 2006; II том 2009). Spośród ponad 50 przekładów z języka angielskiego na rusiński i z języka rusińskiego na angielski warto wymienić: *Hamleta (Гамлет)* W. Szekspira i *Alicję w krainie czarów (Алиса у Жему Чудох)* L. Carolla.

Henryk Fontański, prof. dr hab. – językoznawca, profesor zwyczajny w Instytucie Filologii Wschodniosłowiańskiej Uniwersytetu Śląskiego. Jego zainteresowania naukowe skupiają się wokół językoznawstwa wschodniosłowiańskiego oraz językoznawstwa konfrontatywnego. Dotyczą przede wszystkim składni języka rosyjskiego w konfrontacji z językiem polskim w ujęciu funkcjonalno-komunikacyjnym oraz opisu gramatycznego współczesnego języka łemkowskiego. Autor monografii *Stosunki współrzędności w zdaniu pojedynczym w języku polskim i rosyjskim*, Katowice 1980; *Anaforyczne przymiotniki wskazujące w języku polskim i rosyjskim. Problem użycia*, Katowice 1986; *Studia nad składnią łemkowską*, Katowice 2014, współautor (z Mirosławą Chomiak) *Gramatyki języka łemkowskiego*, wyd. I: Katowice 2000, wyd. II: Warszawa 2004. Członek Komitetu Słowianoznawstwa Polskiej Akademii Nauk.

Bogdan Horbal, dr – historyk, bibliotekoznawca, kierownik Słowiańskiej i Wschodnioeuropejskiej Kolekcji w New York Public Library. Jego zainteresowania naukowe to historyczny rozwój społeczności łemkowskiej zarówno w Europie, jak i w Ameryce Północnej. Opublikował ponad sto prac naukowych i popularnonaukowych, w tym książki: *Działalność polityczna Łemków na Łemkowszczyźnie 1918–1921* (1997); *Лемківска Народна Музыка на Восковых Цилиндрах (1901–1913) i Американських Рекордах (1928–1930) / Lemko Folk Music On Wax Cylinders (1901–1913) And American Records (1928–1930)* (2008) (we współautorstwie z Walterem Maksymowiczem); *Lemko Studies: A Handbook* (2010) oraz imponującą dwutomową, bogato ilustrowaną i dokumentowaną monografię *Бортне – село з каменя* (2017). Jest autorem prawie 200 opracowań w: *Encyclopedia of Rusyn History and Culture* (2002, wyd. II poprawione i uzupełnione 2005), przetłumaczył też niektóre teksty do: *God Is a Rusyn: An Anthology of Contemporary Carpatho-Rusyn Literature*, red. E. Rusinko (2011).

Daniela Kapralova dr – kuratorka muzealna, muzeoedukolożka, fotografka, poetka, absolwentka szkoły artystycznej w zakresie sztuki stosowanej. Była kuratorką różnych wystaw m.in. w Muzeum Ukraińskim w Svidniku, Muzeum w Humennem, Muzeum Andy Warhola w Medzilaborcach, obecnie jest kuratorką i muzeolożką w Kasztelu (zamku) w Sninie. Pisze artykuły do czasopism specjalistycznych. Jest autorką albumów

fotograficznych (Zuzanka, Andrej Gavula), ilustratorką książek (*Láskolam, Tretie krídlo, Školáčik*), autorką katalogów, zbiorów, dizajnerką wydań. Należy do kilku stowarzyszeń profesjonalnych fotografów. Jest też członkinią Okrągłego Stołu Rusinów. W 2018 r. opublikowała zbiorek wierszy *Серна в непаю*. Jej zainteresowania to sztuki wizualne, turystyka wysokogórska, muzyka poważna.

Mihály Káprály, CSc., prof. – lingwista, dyrektor Instytutu Naukowo-Badawczego Antonija Hodinky w Budapeszcie. Jego zainteresowania badawcze dotyczą słowotwórstwa we współczesnych językach wschodniosłowiańskich, rusińskiej morfologii, dialektologii, leksykografii, historii czasopiśmiennictwa i bibliografii. Jest autorem książek: *Пудкарпатськое Общество Наук. Публикації: 1941–1944* (2002); *Годинка Антоній: Час гурше ги вода... Русинські тексти* (2005); *Русинський дайджест 1939-44. I.-III* (2008–2011); *Русинський ортографічний словарь (з граматичными таблами)* (2017) i innych publikacji.

Paweł Korobczak, dr hab. – filozof, pisarz, adiunkt w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Wrocławskiego. zajmuje się współczesną filozofią, w tym filozofią języka, etyką, filozofią niemiecką. Jako pisarz debiutował w 1996 r. Pisze po polsku i po łemkowsku teksty z pogranicza literatury i filozofii. Publikował w łemkowskich czasopismach «Загорода», «Бесіда», jego twórczość prezentowana jest też w antologii *Ци то лем туга, ци надія. Антологія повиселеной лемківської літератури*.

Jarosław Mazur – muzyk, folklorysta, fotograf, miłośnik języków mniejszych, od lat związany z Łemkowną poprzez różne projekty, głównie muzyczne i fotograficzne. Prowadził łemkowski zespół dziecięcy „Веретено”. Jest kierownikiem części muzycznej w projekcie rekonstrukcyjnym „Мицне Зіля”, założycielem i kierownikiem kwartetu karpackiego „Hudacy”, prowadzi duet wokalny „Hancia&Slavko” wykonujący muzykę Rusinów Karpackich. Na swoim rodzimym gruncie występuje w wielu kapelach ludowych, założył kapelę ludową „Kocirba” rekonstruującą muzykę Lasowiaków. Jest też kierownikiem muzycznym spektakli folklorystycznych i projektów rekonstruujących dawny folklor lasowiacki.

Ewa Michna, dr hab. prof. UJ – socjolożka w Instytucie Amerykanistyki i Studiów Polonijnych Uniwersytetu Jagiellońskiego. Jej zainteresowania badawcze koncentrują się wokół socjologii narodu i stosunków etnicznych, mniejszości narodowych i grup etnicznych nieposiadających własnego państwa, polityki państw Europy Środkowo-Wschodniej wobec mniejszości, zagadnień tożsamości etnicznej i polityki tożsamości, roli historii w polityce tożsamości. Autorka książek: *Łemkowie. Grupa etniczna czy naród?* (1995); *Kwestie etniczno-narodowościowe na pograniczu Słowiańszczyzny wschodniej i zachodniej. Ruch rusiński na Słowacji. Ukrainie i w Polsce* (2004).

Petro Murianka (Piotr Trochanowski) – czołowy łemkowski poeta, prozaik, dramaturg, publicysta, tłumacz, nauczyciel, pieśniarz, działacz społeczny. Jest autorem kilku zbiorów

wierszy: *Suchy badyl* (1983); *Мурянчыско* (1984); *Jak sokół wody na kamieniu* (1989); *Планетники* (2002); *До краю ненароджыня* (2012); autorem literackiej autobiografii *A Wisła dalej płynie* (2007), autorem zbioru tłumaczeń poezji polskiej na język łemkowski, i tłumaczenia na język łemkowski wierszy Ihora Bohdana Antonycza, *Мойсея* Iwana Franki oraz tłumaczeń z wielu innych języków. Zredagował antologię wierszy dla dzieci *Мамко куп мі книжку* (1995), poczet wybitnych Łemków *Panteon Zielonej Łemkowyny* (2008), wybór wierszy Iwana Rusenki (2010). W 2017 opublikował ogromną monografię rodzimej wsi *Книга Білцаревы*. Stworzył kilkadziesiąt pieśni autorskich, także muzykę do tekstów innych poetów, które wydane zostały w dwóch płytach *Пісні і співанкы Петра Муранкы* (2012, 2013). Jest też autorem *Букваря* – elementarza łemkowskiego. Od 1989 r. nieprzerwanie redaguje dwumiesięcznik „Бесіда”. Był też redaktorem jednodziennika „Голос Ватры” i rocznika „Лемківскій Календар” / „Лемківскій Річник”. Murianka przez lata był także nauczycielem języka łemkowskiego. Prowadził chór przy parafii prawosławnej w Krynicy. Jego teksty mają bardzo duże znaczenie w procesie standaryzacji języka łemkowskiego.

Michał Pavlič, dr – literaturoznawca, asystent w Instytucie Języka Rusińskiego i Kultury przy Centrum Języków i Kultur Mniejszości Narodowych na Uniwersytecie Preszowskim. Zajmuje się głównie współczesną literaturą rusińską.

Roman Pyszczalnyk – poeta, dziennikarz, fotograf, fotooperator telewizyjny. Jego debiutancki tomik *Молитва Русина* ukazał się w 2002 r. W 2009 autor otrzymał nagrodę literacką „Русска Премия 2009”. Pisze wiersze po rusińsku, ukraińsku, rosyjsku.

Elaine Rusinko, prof. – profesor emerytowana w Dziale Języków Współczesnych, Lingwistyki i Komunikacji Międzykulturowej Uniwersytetu Maryland, Baltimore County, Baltimore, Maryland. Jej zainteresowania naukowe to literatura rosyjska i karpackorusińska, karpackorusińskie studia, Andy Warhol, biografia Julii Zawackiej-Warhola. Jest autorką monografii: *Straddling Borders: Literature and Identity in Subcarpathian Rus'* (2003); *“We Are All Warhol’s Children”: Andy and the Rusyns* (2012) i licznych artykułów. Zredagowała *Committing Community: Carpatho-Rusyn Studies as an Emerging Scholarly Discipline* (2009); Jest też redaktorką i współautorką tłumaczeń: *“God is a Rusyn”: An Anthology of Contemporary Carpatho-Rusyn Literature* (2011); tłumaczką: Aleksander Dukhnowych, *Virtue is More Important Than Riches* (1994).

Monika Tyławska – absolwentka filologii rosyjskiej z językiem rusińsko-łemkowskim, nauczycielka języka łemkowskiego, redaktorka Radia Ruskiej Bursy LEM.fm, tłumaczka, aktywistka działająca w obszarze łemkowskiego języka i kultury. Jest ona przykładem tzw. nowej użytkowniczki i rewitalizatorki języka zagrożonego. Choć nie ma korzeni łemkowskich, zaangażowana jest w wiele łemkowskich projektów rewitalizacyjnych i ma już spory wkład w łemkowskie piśmiennictwo, dydaktykę, łemkowskojęzyczny przekaz medialny i działania kulturowe.

«Річник Руской Бурсы» то лемкознавчий науковий часопис, в головній мірі лемківськоязычний, видаваний од 2005 р. през Стоваришыня «Руска Бурса» в Горлицях. В штырьох головных частях *Документы, Дискурс, Інспірації, Рецензії і Sprawozdania* поміщаны сут історичны, літературознавчы, языкознавчы, культурознавчы, політологічны і інчы статі, які односят ся до обшыри Лемковины і, шырше, Карпатской Руси. Писмо ма медженародный характер, так од страны публикующих в ним авторів, узнаных спеціялістів лемко і русинознавців з європейскых і американьскых науковых осередків, як і в обшыри його читателів а тіж маючой над ним надзір Науковой Рады.

„Rocznik Ruskiej Bursy” to łemkownawcze czasopismo naukowe, w przeważającym stopniu łemkowskojęzyczne, wydawane od 2005 r. przez Stowarzyszenie „Ruska Bursa” w Gorlicach. W czterech głównych działach: *Dokumenty, Dyskurs, Inspiracje, Recenzje* і *Sprawozdania* zamieszczane są teksty historyczne, literaturoznawcze, językoznawcze, kulturoznawcze, politologiczne і inne odnoszące się do obszaru Łemkowyny oraz, szerzej, Rusi Karpackiej. Pismo ma charakter międzynarodowy, zarówno od strony publikujących w nim autorów, uznanych specjalistów łemko і rusynoznawców z europejskich і amerykańskich ośrodków naukowych, jak і w obszarze jego odbiorców oraz patronującej mu Rady Naukowej.

The *Ruska Bursa Annual* is a scholarly Lemko studies journal, mainly in the Lemko language. It has been published since 2005 by the Ruska Bursa Association in Gorlice, Poland. In the four main sections: Documents; Discussion; Inspiration; Reviews and Reports, there is a mix of history, literary studies, linguistics, cultural studies, political science, and other articles, about the Lemko homeland in general and the broader Carpathian Rus'. The writing is of an international character, from the pages publishing authors, known Lemko and Carpatho-Rusyn studies specialists from Europe and North America, its readership, and above all, its Editorial Board.